Vegas färd kring Asien och Europa jemte en historisk återblick på föregående resor längs gamla verldens nordkust. Senare delen

Bokutgåva

F. & G. Beijers förlag, Stockholm 1881.

SENARE DELENS INNEHÅLL.

Stålsticksporträtt
utförda af G. J. Stodart i London.

Litograferade kartor

utförda å Generalstabens Litografiska anstalt i Stockholm.

Illustrationer i texten.

Träsnitten äro, der ej annorlunda nedan angifves, utförda å herr Wilhelm Meyers xylografiska anstalt i Stockholm.

RÄTTELSER.

Sid. 24 figurens underskrift bör vara: a. Skål af trä att sätta under lampan, b. Lampa af bränd lera.

»	46 rad 12 nedifr.	står: början af maj,		läs: midten af juni.	
»	46 under figuren	»	Maj	»	Juni.
»	57 rad 4 nedifr.	»	oppositiolia	»	oppositifolia.
»	59 » 2 »	»	contracteta	»	contracta.
»	68 under figuren	»	naturlig storlek	»	½ af nat. storl.
»	168 rad 13 nedifr.	»	jossak	»	jassak.
»	303 » 9 »	»	premierministern Daijo-Daijin,		

läs premierministern (Daijo-daijin).

På kartan öfver Beringssund (se kartan N:r 10, östra bladet) står å en del af upplagan:

vid S:t Lawrence-ön:		*Nordvestkap*	läs:	*Nordostkap.*
»	»	*Vestkap*	»	*Ostkap.*
»	»	*Sydvestkap*	»	*Sydostkap.*
»	»	*Sydostkap*	»	*Sydvestkap.*
»	Port Clarence	*21–26 juli*	»	*22–26 juli.*

ELFTE KAPITLET.

Hopp om befrielse vid nyåret. – Boves utfärd till det öppna vattnet. – Blidväder och å nyo sträng köld. – Fruset qvicksilfver. – Populära föreläsningar. – Brusewitz' utflygt till Najtskaj. – Förnyad brefsändning till hemmet. – Infödingarnes berättelser om isförhållanden vid Tschuktsch-landets kust. – Tschuktscherna förmedla varubytet mellan arktiska Amerika och Sibirien. – Utfärder i omgifningarna af vinterqvarteret. – Väderleken under våren. – Snösmältningen. – Norrskenet. – Flyttfoglarnes ankomst. – Tschuktsch-landets djurverld. – Noak Elisejs undsättningsexpedition. – En märkvärdig fisk. – Landet snöfritt. – Befrielsen. – Nordostpassagen fulländad.

Det nya året inleddes med ett svagt hopp om befrielse. Sedan nämligen de mot slutet af december nästan ständigt rådande nord- och nordvestvindarne gifvit vika för vindar från öster och söder, bildade sig åter

betydliga »reningar» utåt hafvet, och tschuktscherna började åter tala om, att isen skulle drifva bort, så att fartyget kunde fortsätta sin färd, en spådom som de alltid afslutade med en i ord och åtbörder afgifven förklaring, att de då komme att bittert gråta, hvartill de nog också skulle haft goda skäl i betraktande af det utmärkta sätt, på hvilket de behandlades af alla om bord på Vega, så väl befäl som manskap.

För att se till, huru det förhöll sig med isen längre utåt hafvet, företog löjtnant Bove, åtföljd af fångstmannen Johnsen, sjelfva nyårsdagen åter en utfärd till det öppna vattnet. Härom meddelar han följande:

»Jag lemnade fartyget på förmiddagen den 1 januari och kom till det öppna vattnet efter fyra timmars jemn gång. Den djupa, lösa snön gjorde vandringen mycket mödosam, och trenne rader af torosser bidrogo äfven härtill, hufvudsakligast i följd af de ofta snötäckta råkar, som i deras granskap genomkorsade istäcket. En af torosserna var 10 meter hög. Storleken af de isblock, som här voro hopade på hvarandra, visade hvilka våldsamma krafter varit verksamma vid torossernas bildning. Dessa isvallar lemna numera ett väl behöfligt skydd för Vegas osäkra vinterhamn. Ungefär midt emellan det öppna vattnet och fartyget var vägen genomskuren af sprickor, som gingo från öster till vester och tydligt angåfvo, att öppningen i isen skulle hafva vidgat sig till en kilometers afstånd från fartyget, om den svåra stormen i december varat ytterligare 12 timmar. Vega hade härigenom råkat i stor fara. Iskanten mot det öppna vattnet var jemnskuren, som med en ofantlig knif, och så stark, att man kunde framgå längs densamma som på en berghäll. Äfven från toppen af en fem meter hög isvall kunde man icke mot nordost och norr se någon begränsning af det öppna vattnet. Dels häraf, dels af vattenskyarnes utsträckning i denna riktning drager jag den slutsatsen, att det öppna vattnets bredd var minst 35 kilometer. I öster begränsades reningen af en mot norr framlöpande isvall, hvilken nio eller tio kilometer längre bort åter tycktes böja af mot öster. Möjligtvis fans bortom denna isvall längre öster ut ännu en vattenbasin. Djupet vid isranden var 21 meter, vattnets temperatur –2° C. Vattnet strömmade med temlig fart rätt ut från kusten (d.v.s. från SSO). Då denna här framgår nästan i rät linie, torde strömmen hafva varit en tidvattenström. Det öppna vattnet vimlade af sälar, enligt Johnsen såväl storsäl som snadd. Ingen isbjörn, ingen hvalross och inga foglar sågos.»

Löjtnant Boves berättelse styrkte mig i min förmodan, att det öppna vattnet, liksom under slutet af januari

Tältplatsen Pitlekaj öfvergifven af invånarne, d. 8 febr. 1879. Efter teckning av O. Nordqvist.

månad 1873 i Mosselbay, möjligen skulle framtränga ända till vår förtöjningsplats och lemna oss en väg öppen till Beringssund, i hvilken händelse vi icke kunnat undgå att genast fortsätta vår färd, så obehaglig och farlig den ock under denna årstid blifvit. Äfven tschuktscherna förklarade upprepade gånger, att det öppna vattnet i januari skulle bibehålla sig en längre tid, och stälde i förväntan derpå sina enkla fångstredskap i ordning. Men både de och vi blefvo svikna i vår förväntan. Vegas isbojor lågo orubbade qvar, och den blåa randen vid horisonten minskades och försvann åter. Detta förorsakade bland infödingarne en så stor brist på föda och framför allt tran, att alla invånarne i den oss närmast belägna byn, Pitlekaj, nödgades flytta öster ut, oaktadt för nödens lindrande en betydlig mängd mat dagligen utdelades från fartyget.

Det tyckes dock, som om en verklig erfarenhet från föregående år skulle legat till grund för tschuktschernas väderleksspådom. Ty den 6 februari började en sydostlig vind att blåsa, och med ens upphörde den stränga kölden. Temperaturen steg för några timmar till och med öfver 0°. En vattensky bildade sig åter längs ishorisonten från nordost till nord, och från bergshöjderna vid kusten såg man en vidsträckt öppning i isfältet, hvilken ett stycke öster om Irgunnuk gick nära till stranden. Några kilometer längre öster ut var till och med sjelfva stranden isfri, och från bergen tyckte sig våra sjömän märka en stark sjögång i den blåa vattenrand, som begränsade synkretsen. I fall detta ej berodde på en synvilla, förorsakad af de nedre luftlagrens ojemna uppvärmning och dallring, måtte det öppna vattnet hafva varit mycket vidsträckt. Kanske var infödingarnes påstående riktigt, att det sträckte sig till Beringssund. Men på deras uppgifter kunde vi

numera ej fullt lita, sedan vi med extra traktering belönat några för oss gynsamma förutsägelser om is och väderlek. Äfven mellan fartygets förtöjningsplats och land hade åtskilliga sprickor uppstått, genom hvilka flödvattnet trängde fram under snön, och i hvilka några af oss fingo kalla fot- eller benbad under vandringarna till och från land.

Tschuktscherna i Irgunnuk lyckades nu fånga en isbjörn och sjuttio sälar, af hvilka en del, jemte frusna späckskifvor, skrytsamt uppradades längs tältens ytterväggar, andra nedlades i späckkällrarne, hvilka snart voro öfverfulla. I den närmare oss belägna tältplatsen Jinretlen hade jägarne deremot endast erhållit åtta sälar. Glädje och bekymmerslöshet för morgondagen rådde i alla fall äfven här, och våra skinnklädda vänner passade på tillfället att visa en sjelfbelåten missaktning för de simpla lifsmedlen från Vega, som de dagen förut med så ömkliga åtbörder tiggt om, och hvilka de åter om ett par dagar måste lita till. Barnen, som de sista veckorna varit något affallna, om ej i jemförelse med europeiska barn, så åtminstone med välfödda tschuktschbarn, började hastigt återtaga sitt forna hull, och lika så de äldre. Tiggeriet upphörde för några dagar, men fartygets däck utgjorde fortfarande en kär samlingsplats för skaror af män, qvinnor och barn. Många tillbragte här muntra och glada i en temperatur af –40° C. större delen af dagen, sqvallrade, hjelpte smått, men alltid endast smått, till med arbeten om bord o.s.v. Den blida väderleken, utsigten för oss att komma loss och den rika fångsttiden för tschuktscherna upphörde dock snart. Temperaturen sjönk åter under fryspunkten, d.v.s. *under qvicksilfrets*, och hafvet frös så långt från stranden, att tschuktscherna ej mer kunde göra någon fångst. I stället sågo vi dem en morgon komma tågande, likt fångarne på ett egyptiskt eller assyriskt segermonument, i gåsmarsch öfver isen mot fartyget, hvar och en med en börda på skuldran, hvars rätta natur vi, medan de voro på afstånd, förgäfves sökte gissa oss till. Det var isstycken, ej synnerligen stora, hvilka de sjelfbelåtna, muntra och glada öfver sitt nya påhitt lemnade åt kocken för att i stället af honom få något af den *kauka* (mat), de några dagar förut missaktat.

Första gången lufttemperaturen sjönk under qvicksilfrets fryspunkt, var i januari. Det blef nu nödvändigt att vid de meteorologiska observationerna i stället för qvicksilfvertermometrar använda de spritermometrar, hvilka, i förväntan på den stränga kölden, för länge sedan blifvit upphängda i termometerburen. Då qvicksilfret fryser i en vanlig termometer, drager det sig så starkt tillsammans, att qvicksilfverpelaren plötsligen sjunker djupt ned i röret eller, om detta är kort, helt och hållet går in i kulan. Pelarens ställning är derför icke något mått på den verkliga köldgraden vid frysningen. Den afläsning af –89°, ja till och med af –150°, som på en tid, då man ännu ej kände, att qvicksilfver kunde i köld antaga fast form, i norra Sverige[1] gjordes på en qvicksilfvertermometer, och som på sin tid gaf anledning till åtskillig strid och tvifvel om observatorns sanningsenlighet, var helt säkert fullt riktig, och är något, som när som helst kan omgöras, i fall man afkyler qvicksilfret under dess fryspunkt i en tillräckligt långt under 0° indelad termometer. Qvicksilfrets frysning[2] sker nedifrån uppåt, i det att den frusna metallen såsom tyngre sjunker ned i den del, som ännu är flytande. I fall man, när det är till hälften fruset, bortgjuter det flytande från det frusna, så erhållas kristallgrupper bestående af nålar, som äro sammansatta af små oktaedrar, grupperade till hvarandra efter kubens kanter. Ingen af våra qvicksilfvertermometrar led någon skada eller någon förändring af nollpunktens läge derigenom, att qvicksilfret i dem frös och åter upptinade.

Under den stränga kölden blef isen naturligtvis allt tjockare och tjockare, och för de ständiga nordliga vindarne hopade sig allt högre torosser kring fartyget, allt större och större snömassor mellan detsamma och land samt längs höjdsträckningarna vid kusten. Alla förhoppningar eller farhågor att komma tidigt loss öfvergåfvos åter, och en märkbar tomhet började göra sig gällande efter julhelgens stök och festande. I stället anordnades nu för manskapet en följd af populära föreläsningar, hvilka höllos på trossbottnen och afhandlade nordostpassagens och nordvestpassagens historia, de första verldsomseglingarna, österrikisk-ungerska expeditionen, jordytans förändringar, menniskans härkomst, bladets betydelse för växten o.s.v. Det

blef så väl för officerare och vetenskapsmän som för manskapet ett litet afbrott i det arktiska vinterlifvets enformighet, och föreläsaren kunde alltid vara säker att finna sitt lilla auditorium fulltaligt och högeligen intresseradt. Äfven några svaga försök till musikaliska aftonunderhållningar gjordes, men dessa blefvo af brist på musikaliska instrument och musikalisk begåfning bland Vegamännen väl bristfälliga. Någon lämplig direktör för teaterföreställningar efter engelskt-arktiskt mönster hade vi ej heller ibland oss, och äfven om så varit fallet, fruktar jag, att direktören här fått ganska svårt att samla de för hans upptåg behöfliga dramatiska talangerna.

Den 17 febr. gjorde löjtnant Brusewitz en utflygt till Najtskaj, hvarom han meddelar följande:

»Jag och Notti lemnade fartyget på eftermiddagen och kommo efter ett par timmar till Rirajtinop, Nottis hem, der vi tillbragte natten, tillsammans med hans tre yngre bröder och en sjuk syster, hvilka alla bodde i samma tältkammare. Genast efter ankomsten började den ene brodern göra i ordning hundselar och släde till följande dags färd, medan vi öfriga gingo in i det inre af tältet, der den sjuka systern låg, oklädd men omsvept med renskinn. Hon skötte tvenne tranlampor, öfver hvilka hängde två kokkärl, det ena en f. d. preservburk, det andra en f. d. pyts af jernbleck. En af bröderna kom in med ett tråg, hvaruti var

Notti och hans hustru Aitanga. Efter fotografier af L. Palander.

upplagdt ett stycke sälspäck jemte frusna grönsaker, hufvudsakligen pilblad. Späcket skars i omkring tumsstora tärningar, hvarefter en af bröderna gaf systern en god del af så väl späck som grönt. Först derefter utdelades maten bland de andra. Hvarje späcktärning inbäddades omsorgsfullt i grönt, innan den åts. När grönsakerna voro slut, fans ännu något späck, som gafs till hundarne, hvilka lågo i yttre tältet. Härefter spisades kokt refbensspjell af säl och till sist ett slags soppa, troligen af sälblod. Systern fick först och särskildt äfven af dessa rätter. Man bjöd också mig af hvarje anrättning, och det tycktes ej väcka anstöt, att jag icke antog anbudet. Efter måltidens slut sattes matkärlen undan, päskarne afdrogos, några renhudar nedtogos från taket och utbreddes. De äldre bröderna tände sina pipor, och de yngre lade sig att sofva. Mig anvisades en af sidoplatserna i tältet, synbarligen Nottis egen sofplats. Den ena lampan släcktes, och alla somnade efter hand. Under natten jemrade sig flickan flere gånger, då alltid en af bröderna gick upp och skötte om henne. Klockan 6 f.m. väckte jag sällskapet och påminde om vår utfärd. Alla uppstego genast. Påklädningen gick ej fort, ty mycken omsorg egnades åt fotbeklädnaden. Ingen mat framtogs, men alla sågo belåtna ut, när jag gaf dem utaf mitt förråd, som bestod af bröd och några konservbiffstekar. Strax efter frukosten spändes fyra hundar för släden, hvarpå Notti och jag fortsatte färden åt Najtskaj, jag åkande, han springande bredvid släden. Vid Irgunnuk, en tschuktsch-by belägen en engelsk mil öster om Rirajtinop, gjordes ett kort uppehåll för att försöka få låna flere hundar, hvilket dock misslyckades. Vi fortsatte färden längs stranden och framkommo vid 10-tiden på f. m. till Najtskaj, beläget 15 till 18 kilometer i OSO från Irgunnuk. Här mottogos vi af större delen af våra forna grannar, invånarne i Pitlekaj. Af byns 13 tält innehades de 5 vestligaste af Pitlekajs f. d. befolkning, då de 8 mera östligt belägna beboddes af andra tschuktscher. Pitlekajs invånare hade ej rest sina vanliga stora tält, utan sådana som voro dels utaf obetydligare storlek, dels mindre fast sammanfogade. I alla tält här, liksom i Rirajtinop och Irgunnuk, fans mycket sälspäck upplagdt; vi sågo stycken af säl och hela sälar uppstaplade utanför tälten, och under vägen till Najtskaj mötte vi flere slädar, lastade med säl, på väg till Pidlin. Vid Najtskaj gick jag ut på jagt, åtföljd af en tschuktsch. Vi fingo upp åtta harar, men lyckades ej närma oss dem inom skotthåll. En röd räf sågs på mycket långt håll, men hvarken ripor eller ripspår kunde upptäckas. Klockan 2 e.m. återvände jag till Irgunnuk och fick der en annan släde förspänd med 10 hundar, med hvilka jag snart åter nådde fartyget. »

Den 20 februari stannade tre stora, med varor lastade och med 16 till 20 hundar förspända tschuktsch-slädar vid Vega. De sade sig komma öster ifrån och vara på väg till marknaden i granskapet af Nischni Kolymsk.

Jag sände åter på försök med dem bref till hemlandet, för hvilka, sedan de vägrat att mottaga penningar, i postarfvode lemnades tre flaskor rom och riklig undfägnad för folk och hundar. Mot denna aflöning förbundo de sig att troget utföra sitt uppdrag och lofvade att återkomma i maj. Härmed höllo de ock ord. Den 8 och 9 maj passerade nämligen en mängd med renskinn tungt lastade och med en massa hundar förspända slädar från vester till öster längs kusten. Naturligtvis rastade alla på den asiatiska ishafskustens enda värdshus, Vega, betraktande det som en sjelfskrifven sak att de hos oss skulle i ersättning för litet prat och sqvaller erhålla mat och »ram». Med mycken ifver berättade de nu, att bref skulle komma med en annan hundfora, som vore att vänta om några timmar. Det var för oss en mycket stor nyhet, hvars betydelse den, som aldrig i månadtal hungrat efter nyheter från hem, hemland och hemverld, knappast kan fatta. Ifriga att få veta, om vi verkligen hade att förvänta *en post* från Europa, frågade vi dem huru stort paketet var. »Mycket stort» blef svaret, och »ramen» utmättes naturligtvis derefter. Men när slutligen brefvet framkom, så visade det sig endast vara en ytterst knapphändig biljett från någon af de ryska myndigheterna i Kolyma, som underrättade mig, att våra bref kommit honom till handa den 4 april/23 mars och genast blifvit sända med express till Jakutsk. Derifrån befordrades de vidare med posten och kommo till Irkutsk den 26/14 maj och till Sverige den 2 augusti.

Under hösten och midvintern var naturligtvis solskenet ej starkt och ihållande nog att kunna vara plågsamt för ögonen, men i februari började ljuset från snömoln och snödrifvor blifva besvärligt nog. Den 22 februari utdelades derför snöglasögon åt alla man, ett, såsom jag förut anfört, oundgängligt försigtighetsmått vid arktiska färder. Äfven många bland tschuktscherna blefvo något senare på året angripna af snöblindhet och mycket angelägna att af oss erhålla blåfärgade brillor. Johnsen påstod till och med, att en af de harar han skjutit, uppenbarligen var snöblind.

Om aftonen den 22 februari utbrast en storm med snöyra och en köld af –36°. Att vara ute i ett dylikt väder är ej godt ens för en tschuktschisk hund. Härpå fingo vi bekräftelse den följande dagen, då en vilsekommen tschuktsch kom om bord, bärande en fullkomligt stelfrusen hund vid bakbenen, som en död hare. Han hade med sin hund gått vilse på isen och legat, utan att förtära något, ute i en snödrifva öfver natten. Husbonden sjelf hade icke lidit någon skada, han var blott hungrig, hunden deremot visade knappast tecken till lif. Båda blefvo naturligtvis om bord på Vega omhuldade med mycken medlidsamhet och ömhet. De togos på mellandäck, dit hvarken tschuktscher eller tschuktsch-hundar eljest insläpptes; för mannen dukades en riklig måltid af hvad vi trodde kunde smaka honom bäst, och derpå fick han, troligen för första gången i sitt lif, sofva om ej under sotad, så åtminstone under timrad ås. Hunden blef under timtal omsorgsfullt massagerad med den påföljd, att han kom till lifs igen, något som föreföll oss alla och, efter hvad det tycktes, ej minst tschuktschen högeligen besynnerligt.

I början på mars passerade ett stort antal med renhudar lastade slädar, förspända med 8 till 10 hundar hvar, förbi oss. Hvarje släde hade en körsven, och såsom vanligt deltogo qvinfolk ej i färden. Dessa foror voro på handelsresa från Irkaipij till Päk (Beringssund). Vi träffade bland formännen många af våra bekanta från sistlidne höst, och jag behöfver ej säga, att detta gaf anledning till en särskild undfägnad, för folket bröd, en sup, soppa, något socker och tobak, för hundarne pemmikan. Samspråket blef vid dylika besök vanligen mycket lifligt och gick temligen obehindradt, sedan nu ett par af oss blifvit något hemmastadda i tschuktschernas tungomål. Om jag undantager två män, Menka och Noak Elisej, hvilka kunde tala ytterst bristfällig ryska, förstodo nämligen ej heller en enda af de förbifarande ren- eller hundformännen något europeiskt tungomål, och det oaktadt de alla idka liflig handel med ryssarne. Men tschuktschen är stolt nog att fordra, det hans eget språk skall vid internationel handel och vandel i nordöstra Asien vara förherskande, och grannarne finna sig häri.

Under vinterns lopp insamlade löjtnant Nordqvist af förbifarande långväga ifrån kommande tschuktschiska formän upplysningar om isens läge mellan Tschaun-bay och Beringssund under olika tider på året. Med

anledning af frågans ofantliga vigt, äfven i rent praktiskt hänseende, skall jag ordagrant anföra hvad han sålunda inhemtat.

Underrättelser om isförhållandena vid kusten mellan Kap Jakan och Beringssund, af der boende tschuktscher.

1. En tschuktsch från Jekanenmitschikan, nära Kap Jakan, sade, att der brukar vara öppet vatten hela sommaren.

2. Detsamma sade en tschuktsch från Kinmankau, som ligger något vester om Kap Jakan.

3. En tschuktsch från Jakan berättade, att hafvet der blir isfritt i slutet af maj eller början af juni. Deremot är det aldrig öppet om vintern.

4. Tatan från Jakan berättade, att hafvet der är öppet från slutet af maj eller början af juni till senare delen af september eller början af oktober, då isen börjar att drifva mot land.

5. Rikkion från Vankarema sade, att hafvet der är isbelagdt om vintern, men öppet om sommaren.

6. En ren-tschuktsch, Rotschitlen, som bor omkring 12 engelska mil från Vegas vinterläger, berättade, att Koljutschin-viken, af tschuktscherna kallad Pidlin, är isfri hela sommaren.

7. Urtridlin från Koljutschin sade, att hvarken vid denna ö eller i Koljutschin-viken finnes någon is om sommaren.

8. Ranau från Jinretlen sade också, att Koljutschin-viken alltid är öppen om somrarna.

9. Ettiu från byn Nettej, mellan Irgunnuk och Beringssund, berättade, att hafvet vid Nettej är isfritt om sommaren oberoende af vinden, om vintern endast vid sydlig vind.

10. Vankatte från Nettej berättade, att hafvet der blir isfritt under månaden »Tautinjadlin», d.v.s. senare delen af maj och början af juni, och åter isbeläggas under månaden »Kutschkau», eller oktober och november.

11. Kepljeplja från byn Irgunnuk, belägen 5 engelska mil öster om Vegas vinterqvarter vid Pitlekaj, sade, att hafvet utanför dessa byar är isfritt alla somrar, utom då det råder nordlig vind. Deremot sade han, att man längre vester ut, såsom vid Irkaipij, nästan alltid skall kunna se is från land.

12. Kapatljin från Kingetschkun, en by mellan Irgunnuk och Beringssund, berättade den 11 januari, att det då var öppet vatten vid denna by. Han sade vidare, att Beringssund om vintern vid sydlig vind är isfyldt, vid nordlig isfritt. Samma dag berättade en tschuktsch från Nettej-Kengitschkun, också mellan Irgunnuk och Beringssund, att utanför denna by då låg is. Han bekräftade Kapatljins utsago angående Beringssund.

13. Kvano från Uedlje, nära Beringssund sade, att der alltid är isfritt från maj till och med september månad.

Den 13 mars fingo vi erfara, att äfven bränvin här utgör en handelsvara. Utan att hafva erhållit någon spirituosa från Vega blefvo nämligen denna dag tschuktscherna vid Jinretlen i tillfälle att taga sig ett generalrus, och att äfven deras fredliga lynne ger vika för rusets inverkan, derpå fingo vi ett ögonskenligt bevis, då de dagen derpå kommo om bord med blåa och gula ögon, ej så litet dufna och skamflata. På hösten berättade till och med en lång och grofbyggd tsehuktschisk jettinna, som då besökte oss, att hennes man blifvit mördad under ett fyllerigräl.

Betydande foror, dragna af renar, började efter medlet af mars i temligen stort antal fara förbi Vega. De voro

lastade med renskinn samt varor uppköpta vid de ryska marknadsplatserna och afsedda att bortbytas vid Beringssund.

Ren-tschuktschen är bättre klädd, ser förmögnare och myndigare ut än kust-tschuktschen eller, såsom denne i konseqvens med den förra benämningen borde kallas, hundtschuktschen. Såsom alla egare af renhjordar måste han föra nomadens lefnadssätt, men här förmedlar han derjemte varubytet mellan vildarne i nordligaste delen af Amerika och de ryska pelshandlarne i Sibirien, och mången tillbringar hela sin lefnad på handelsresor. Den förnämsta marknaden hålles under mars månad hvarje år på en ö i floden Lilla Anjui, 250 verst från Nischni Kolymsk. Byteshandeln försiggår enligt en af de ryska handelsmännen och de äldste bland tschuktscherna gemensamt faststäld normaltaxa, och innan varubytet börjar, aflemna tschuktscherna en obetydlig marknadsafgift. Marknaden inviges på ryssarnes sida med en messa af den prest3, som alltid medföljer det ryska kronoombudet, och i tschuktschernas läger med gyckel af en bland deras schamaner. Det lär gå brokigt till vid en dylik marknad efter den lifliga beskrifning, som Wrangel lemnar om densamma (Reise, I s. 269), hvarvid man dock bör erinra sig, att beskrifningen gäller om sederna för 60 år tillbaka. Nu har kanske också här mycket förändrat sig. Troligen hafva vi i handelsförhållandena i nordöstra Asien under början af detta århundrade en temligen trogen bild af bjarmernas handel i forna dagar i nordöstra Europa. Äfven varorna voro sannolikt på båda hållen af samma slag, kanske ock de båda folkens kulturståndpunkt.

Utom handelsmännen reste under loppet af vintern en mängd tschuktscher från Koljutschin-ön och andra vester ut belägna byar förbi oss med tomma slädar, för hvilka voro spända endast ett fåtal hundar. De återkommo om några dagar med slädarne fullastade med fisk, hvilken de sade sig hafva fångat i en öster ut belägen lagun. Dessutom sålde de någon gång en läcker sikart fångad i en insjö i det inre af landet ett stycke från kusten.

Dels för att få närmare reda på dessa fiskställen, dels för att erhålla ett begrepp om ren-tschuktschernas lefnadssätt företogs längre fram på vintern en mängd utflygter i olika riktningar från vinterqvarteret. Jag vågade dock aldrig gifva tillstånd till någon lång frånvaro från fartyget, emedan jag var fullt öfvertygad, att hafvet kring Vega för några få dagars ihållande sydlig storm skulle kunna öppna sig under förhållanden, som ej medgåfvo oss att stanna qvar på den öppna redd, der vi lågo förtöjda. Mina kamraters önskan att tränga långt in i det inre af Tschuktschhalfön kunde derför ej gå i uppfyllelse. Men så korta dessa utfärder än voro, lemna de dock en mängd upplysningar om vårt vinterlif och vår beröring med det föga kända folk, vid hvars hemlands kust Vega blifvit instängd, och det torde derför vara skäl att meddela några utdrag ur en del af de till mig med anledning af dessa färder aflemnade rapporterna.

Karta öfver trakten kring Vegas vinterqvarter. Hufvudsakligast efter G. Bove. 1. Rotschitlens tält. 2. Jettugins tält.

Palanders och Kjellmans utfärd till ett ren-tschuktschläger sydvest om Pitlekaj skildras af den förre sålunda:

»Den 17 mars 1879 gick jag, åtföljd af dr Kjellman, ut med en släde och 5 man, hvaribland en inföding såsom vägvisare, till det i närheten af Taffelberget liggande rentschuktsch-lägret, i afsigt att der söka erhålla färskt renkött. Expeditionen var utrustad med två dagars proviant, tält, madrasser och päskar. Ren-tschuktscherna träffades 11 engelska mil från fartyget. På en höjd furmos här tvenne tält, af hvilka det ena för tillfället var obebodt. Det andra beboddes af tschuktschen Rotschitlen, hans unga hustru och ett annat ungt par, hvilket senare, så vidt jag förstod dem rätt, var på besök och egentligen hade sitt hem i Irgunnuk.

Omkring tälten, som voro betydligt mindre än dem vi dagligen sågo vid kusten, lågo en mängd slädar uppstaplade på hvarandra. Dessa slädar skilde sig från de vanliga hundslädarne derigenom, att de voro betydligt större och bredare i gången. Medarne voro klumpiga och tillyxade af groft trä.

Vår framställning att få tillbyta oss renar afslogs genast, ehuru vi såsom bytesartiklar erbjödo bröd, tobak,

rom samt till och med ett gevär. Såsom skäl för sin vägran uppgåfvo de, att renarne denna årstid äro för magra för att nedslagtas. På en några tusen fot från oss liggande höjd sågo vi ett femtiotal renar gå och beta.

På eftermiddagen blefvo Kjellman och jag inbjudna i tältet, hvarest vi tillbragte en timme i deras sofrum. Vid vårt inträde påtändes lampan, hvilken var fyld med sältran; såsom veke användes ett slags mossa (Sphagnum). Värdinnan sökte göra vårt vistande i tältet så angenämt som möjligt: hon hoprullade renhudar till hufvudkuddar och beredde oss plats, så att vi fullt utsträckta kunde njuta en väl behöflig hvila. I det yttre tältet tillreddes af den andra qvinnan qvällsvarden, hvilken bestod af kokt sälkött. Vi erbjödos välvilligt att dela deras måltid, men då vi ej hade smak för sälköttet, afböjde vi deras anbud under förevändning att vi nyss ätit middag. Sjelfva intogo de sin måltid liggande med kroppen i det inre tältet, men med hufvudet under renskinnsfällen i det yttre, hvarest maten fans. Efter intagen måltid drogos hufvudena innanför fällen, värden klädde af sig in på bara kroppen, undantagandes byxorna, hvilka fingo sitta qvar. Värdinnan lät sin päsk falla ned öfver axlarna, så att hela öfverkroppen härigenom blef blottad. Renskinnsstöflarne aftogos och vändes ut och in, aftorkades noga och upphängdes i taket öfver lampan för att torka under natten. Qvinnorna trakterades af oss med socker, hvilket de, till följd af obekantskap med detsamma, till en början undersökte med en viss försigtighet, men som sedan smakade dem förträffligt. Efter måltiden syntes vårt värdfolk blifva sömnigt, hvarför vi sade god natt och gingo till vårt eget tält, hvarest var allt annat än varmt; vi hade derstädes under natten omkring –11° C.

Efter en till större delen sömnlös natt purrade vi ut klockan half 7 nästa morgon. Då vi kommo ut ur tältet, voro alla renarne i tätt sluten trupp i anmarsch. I spetsen syntes en gammal höghornad ren, hvilken gick fram till sin husbonde (denne hade under tiden gått renhjorden till mötes) och helsade god morgon på honom genom att stryka sin nos mot hans händer. De öfriga renarne stodo under tiden uppstälda i ordnade led, alldeles som besättningen om bord på ett örlogsfartyg vid divisioner. Egaren gick derefter fram och helsade på hvarje ren; de fingo stryka sina nosar mot hans händer. Han å sin sida tog hvarje ren i hornen och undersökte honom på det nogaste. Efter slutad inspektion och på gifvet tecken från husbonden gjorde hela renhjorden helt om och återvände i tätt slutna led, med gamlingen i spetsen, till föregående dags betesmark.

Det hela gjorde på oss ett särdeles godt intryck; det var ej den grymme hårde vilden, som på ett rått och barbariskt sätt visade sitt herravälde öfver djuren, utan det var den gode husbonden, som välvilligt betraktade sina underlydande, och som hade ett vänligt ord till hvar och en af dem. Här rådde ett godt förhållande mellan herre och djur. Sjelf var han en ståtlig ung man, med ett intelligent utseende och med smidig, vacker kropp. Hans kläder, af utmärkt trefligt snitt och af ovanligt vackert renskinn, föllo tätt efter den välväxta kroppen och lemnade oss tillfälle att se hans behagliga och stolta hållning, hvilken tog sig bäst ut, då han rörde sig.

På vår förnyade framställning att få tillbyta oss renar fingo vi åter afslag, hvarför vi nedtogo vårt tält och anträdde hemfärden. Vi återkommo om bord den 18 mars kl. 3 e. m. efter en marsch af 4¾ timme.

Vägen till renlägret höjde och sänkte sig långsamt. Snön var bård och jemn, så att vi kunde gå fram med rask fart. Under bortvägen syntes fyra räfvar och några korpar. På ett ställe funnos en mängd lemmelgångar negräfda genom snön i sned riktning mot marken. De flesta af dem voro uppkrafsade af räfvar. Nedgången till ett orördt lemmelbo var cylindrisk och höll i genomskärning 4½ centimeter. Under båda dagarne hade vi snö, tjock och disig luft, så att vi endast kunde se en kort distans framför oss; likvisst gingo vi aldrig vilse, tack vare vår vägvisares, infödingens, goda ögon och starkt utpräglade lokalsinne.»

Brusewitz' och Nordqvists utfärd till Nutschoitjin. Nordqvist meddelar härom följande:

»Den 20 mars kl. 9 f. m. lemnade löjtnant Brusewitz, båtsmannen Lustig, norske fångstmännen Johnsen och Sievertsen, tschuktschen Notti och jag Vega. Vår utrustning, som utgjordes af proviant för 8 dagar,

kokapparat, segeldukstält, kautschukmadrasser, renskinnspäskar m. m., drogo vi efter oss på en släde. Kl. 2 t. 45 min. e. m. framkommo vi till Nutschoitjin (Siksjön). Under färden passerade vi en å, som flyter mellan Nutschoitjin och det omkring 1½ svensk mil söder om denna sjö belägna berget Hotschkeanranga samt faller ut i den stora lagunen söder om Pitlekaj. Längre inåt landet genomflyter denna å, enligt Nottis utsago, flere sjöar; han berättade också, att hon om sommaren är mycket rik på lax (*lienne*). Några sandkullar utgjorde vattendelaren mellan henne och Nutschoitjin. Det enda djur, som sågs under ditfärden, var en räf. Deremot funno vi spår efter harar, ripor och ett par lemlar. Sedan vi valt en lämplig lägerplats, började vi att uppföra ett snöhus, hvilket vi dock icke hunno få färdigt förr än följande dagen.

Den 21 gingo Brusewitz och jag ut för att bese den närmaste omgifningen. På en backe norr om sjön, der Potentilla, Carex och Poa stucko upp ur snötäcket, sågo vi en mängd spår efter räf, hare och ripa. Den 22 användes att hugga några vakar uti den omkring 1½ meter tjocka isen och sätta ut nät. Jag ville nämligen hafva reda på hvad det är för en sikart, som enligt Nottis påstående talrikt förekommer i denna sjö. På det ställe, der nätet utsattes, var under isen något mer än 1 meter djupt vatten. Bottnen bestod af dy. Då vi höggo en vak midt på sjön för att få djupare vatten, funno vi, att den 1½ meter tjocka isen här räckte till bottnen.

Följande morgon erhöllo vi i nätet elfva sikar, af hvilka de största voro omkring 35 centimeter långa. Oaktadt vädret var grått och man icke såg särdeles långt, gingo vi denna dag till berget Hotschkeanranga dels för att bestämma dess höjd och dels för att från dess vidt omkring synliga topp få en öfverblick af den omgifvande traktens utseende. Sedan vi gått öfver den mellan Nutschoitjin och Hotschkeanranga flytande ån, började vi stiga upp för den långa sluttning, på hvars krön *Hotschkanrakenljeut* (Hotschkeanrangas hufvud) reser sig med brant sluttande sidor öfver omgifningen. Sluttningen var öfversållad med lösa stenblock af en eruptiv bergart. »Hufvudets» hjessa utgjordes af en platå, som också var tätt belagd med lösa stenar. På norra (d.v.s. vind-) sidan hade dessa stenar en närmare två fot tjock, hårdt tillpiskad snöskorpa; på sydsidan voro de flesta bara. Enligt Brusewitz sluttade berget ännu brantare mot söder än mot norr. Söder om berget såg han en stor dal – troligtvis en sjö –, genom hvilken den å flyter, som vi passerat.

Då jag på ditvägen gick tillsammans med Notti, uppmanade han mig att offra litet mat och bränvin åt sjöns gudomlighet, *itjaken kamak*, för att få en god fångst i nätet. På min fråga huru den såg ut, svarade Notti *»uinga lilapen»*, jag har ej sett den. Utom denne gud finnes det enligt hans åsigt gudomligheter äfven uti strömmar, uti jorden och på några berg. Dessutom offra tschuktscherna åt solen och månen. Deremot tyckas de icke, såsom åtskilliga andra folk, egna sina aflidne någon dyrkan. Då jag senare gaf åt honom en skorpa och bad honom offra den, gjorde han med hälen en liten fördjupning uti snön på Nutschoitjin, smulade sönder en liten bit af skorpan och kastade smulorna i gropen. Resten af skorpan gaf han tillbaka med den förklaringen, att »kamak» icke behöfde mera, och att vi nu skulle få mera fisk i nätet än första gången. Notti sade ock, att tschuktscherna brukade offra något för hvarje fångst. Sålunda hafva troligtvis alla de samlingar af björn- och sälskallar samt renhorn uppkommit, som vi ofta sett på den tschuktschiska kusten, i synnerhet på höjder.

Sedan vi afläst aneroiden, begåfvo vi oss skyndsamt tillbaka från bergstoppen till snöhuset, emedan det under tiden hade blåst upp ett starkt yrväder, så att man icke såg mer än några tiotal steg framför sig. På sluttningen nedanför »hufvudet» hade vi redan på ditvägen sett spåren af tvänne vildrenar. Notti sade, att några få sådana finnas på berget hela vintern. Största delen drager dock längre söder ut och närmar sig till kusten endast om sommaren. Johnsen hade sårat en uggla (Strix nyctea), som dock undkom honom. Den 24 yrade det hela dagen, så att vi icke kunde begifva oss ut för att skjuta. Den 25 återvände vi om bord.

Enligt de aneroid-observationer, som under färden anstäldes, hade den högsta bergstoppen vi besökt en höjd af 197 meter.»

Löjtnant Boves berättelse om en utfärd till Najtskaj och Tiapka.

»Den 19 april kl. 4 f. m. afreste fångstmannen Johnsen och jag på en kort utflygt öster ut längs kusten, i afsigt att gästa den mycket besökta fiskplatsen Najtskaj, der våra gamla vänner från Pitlekaj slagit sig ned. Vi begåfvo oss på väg med en liten släde, som drogs af oss sjelfva och var lastad med lifsmedel för tre dagar samt några meteorologiska och hydrografiska instrumenter.

Klockan 6 f. m. hunno vi till Rirajtinop, der vi hemtade Notti, en duglig, begåfvad och behaglig yngling. Byn Rirajtinop, som förut bestod af ganska många tält, egde nu endast ett tält, Nottis, och det var klent nog. Det lemnade invånarne endast ett svagt skydd mot vind och kyla. Bland husgerådssaker i tältet fäste jag mig vid en ansigtsmask af trä, mindre oformlig än de som, enligt Whympers teckningar, träffas hos infödingarne längs floden Youcon i Alaska-territoriet och enligt dr Simpson hos vesteskimåerna. Jag fick senare veta, att denna mask kommit från Päk (Beringssund), dit den troligen öfverförts från den motsatta amerikanska stranden.

Byn Irgunnuk ligger 300–400 meter från Rirajtinop och består af fem tält, bland hvilka ett för två dagar sedan flyttats från Jinretlen. Tälten äro såsom vanligt belägna på jordhöjder och hafva om möjligt ingången ett par steg från någon brant afsats, ögonskenligen för att dörröppningen ej skall allt för mycket belamras af snö. Jag beräknade Irgunnuks befolkning till 40 personer.

Utanför nämnda by är isen ända in till land sönderbruten till 5 à 6 meter höga torosser, hvilka bilda en kedja, som tätt följer stranden på en sträcka af 500 till 600 meter mot öster. Kusten från Irgunnuk till Najtskaj löper i rät linie, är låg och blott då och då afbruten af små jordupphöjningar, hvilka alla bära spår af gamla boningar. Hvar och en af dessa höjder har sitt särskilda namn: först Uelkantinop, derefter Tiumgatti och slutligen Tiungo, två

Sofkammaren i ett tschuktschiskt tält. Efter en teckning af matrosen Hansson.

mil vester om Najtskaj. I närheten af Uelkantinop upphunnos vi af en ren-tschuktsch, hvilken gjorde oss sällskap till Najtskaj för att der köpa fisk och sälspäck. Middagstiden kommo vi till Najtskaj, der vår ankomst hade blifvit bebådad af en infödіng, som med sitt hundspann kört om oss under vägen. Derför blefvo vi vid vårt intåg omgifna af byns ungdom, som bedöfvade oss med sina oafbrutna rop på bröd (kauka), tobak, ram o.s.v. Efter några ögonblick sällade sig både qvinnor och fullvuxna män till de tiggande pojkarne. Vi togo in i ett tält, som tillhörde en vän eller kanske slägtinge till Notti. Der blefvo vi ganska väl mottagna. På samma ställe gästade äfven den ren-tschuktsch, hvilken gjort oss sällskap under vägen. Han gick in i sofkammaren, slog sig ned der, deltog i familjens aftonmåltid, allt nästan utan att yttra ett ord till värdinnan, och följande morgon den 20 afreste han utan att hafva helsat på värden. Gästfriheten här är af ett eget slag. Den kan kanske kännetecknas med orden: *i dag äter och sofver jag i ditt tält, i morgon äter och sofver du i mitt*, och efter allt hvad jag såg, mottogos derför alla, både rik och fattig, både den som for med stora slädar

Tschuktschiska lampor. a. Skål af trä att sätta under lampan, b. Lampa af bränd lera. $^1/5$ af nat. storl.

och den som vandrade till fots, på samma sätt. Alla äro de säkra att finna en vrå i tältkammaren.

Tältkammaren eller *jaranga*, såsom denna del af tältet kallas af infödingarne, upptager en god tredjedel af hela tältet och är arbetsrum, matsal och sofrum på samma gång. Formen är parallelipipedisk, och en medelstor sofkammare har 1,80 meters höjd, 3,50 meters längd och 2,20 meters bredd. Väggarna äro bildade af renhudar med håren inåt, hvilka uppbäras af ett resvirke af stolpar och tvärslåar. Golfvet utgöres underst af ett lager af gräs, hvarpå en hvalrosshud är utbredd. Gräset och huden bilda visserligen ej någon synnerligen mjuk bädd, men dock ett läger, hvarpå äfven en uttröttad europeisk vandringsman kan finna

hvila. Sofkammarens inre upplyses och uppvärmes af lampor, hvilkas antal vexlar efter rummets storlek. En medelstor kammare har tre lampor, den största midt emot ingången, de två andra på tvärväggarna. Lamporna äro ofta förfärdigade af en stenart, som af infödingarne kallas *ukulschi.* De hafva formen af en stor slef. Bränslet utgöres af tran och till veke användes mossa. För öfrigt kräfva dessa lampor en ständig uppmärksamhet, emedan en half timmes brist på skötsel är nog för att få dem

Genomskärning af en tschuktschisk lampa. Efter teckning af G. Bove. a a. olkjan, b. veken, c. fotställningen, d. skål under densamma, e. putspinne

att röka eller slockna. Lågan ledes längs ena kanten på lampan, hvars veke af mossa putsas med en träbit af den form, som teckningen angifver. Lampan hvilar på en fot och denna i sin ordning på en skål. På sådant sätt uppsamlas hvarje droppe olja, som möjligen spilles. Om det är något, hvarpå detta folk bör spara, är det för visso på olja, ty den betyder för dem ljus och värme. I sängkammartaket voro öfver lamporna fästade några stänger, på hvilka man upphängde kläderna och skodonen för att torka. Lamporna hållas tända hela dagen; under natten äro de vanligen släckta, då de eljest skulle kräfva ständig tillsyn. Några kläder och fiskredskap, två eller tre renhudar för att hvila på – se der hela husgerådet i ett tschuktschiskt tält.

Hvarje tält är derjemte försedt med några trummor *(járar).* Dessa äro gjorda af en träring, omkring 70 centimeter i genomskärning, hvarpå man spänt ett skinn af säl- eller hvalrosstarmar. Trumman slås med en lätt staf af hvalfiskben. Det derigenom frambragta ljudet är melankoliskt och blir det i än högre grad, när det beledsagas af infödingarnes entoniga, vanligen rytmiska sånger, hvilka synas mig

Tschuktschisk schamantrumma. 1/8 af nat. storl.

hafva stort tycke af de sånger man hör i Japan och Kina. En ännu större öfverensstämmelse tyckte jag mig finna i dessa folks dansar. Notti är en väldig jarar-spelare. Efter något bedjande spelade han flere af deras sånger med en känsla, som jag icke tilltrott honom. Åhörarne voro talrika, och på deras leenden och glädjestrålande ögon kunde man märka, att de voro hänförda af de ljud, som Notti förstod framkalla ur trumman. Notti åhördes också under djup tystnad med en beundran lik den, hvarmed vi i en stor salong lyssna till en ut-

märkt pianist. Jag såg intet annat musikaliskt instrument än det nyssnämnda i tälten.

Den dag vi anlände till Najtskaj användes att bese byns omgifningar. Vi bestego derför en 30 meter hög kulle söder om byn, för att få en tydlig föreställning om trakten. Från kullens spets fingo vi en öfverblick öfver de två lagunerna vester och öster om Najtskaj. Den vestra tycktes, med afbrott af några jordhöjder, innefatta hela kuststräckan mellan Najtskaj, kullen vid Jinretlen och bergen, som synas i söder från observatoriet och Irgunnuk. Lagunen öster om Najtskaj skiljes från hafvet genom en hög sandvall och sträcker sig omkring 30 kilometer in i landet till foten af den kedja af kullar, som här framgår. Mot öster utbreder sig lagunen längs kusten ända till granskapet af Serdzekamen. Denna udde syntes tydligt och var enligt en uppskattning, som jag ej tror vara synnerligt felaktig, belägen 25 à 26 kilometer från Najtskaj. Den sänker sig terassformigt mot hafvet, och dess sidor äro betäckta med stenpelare, liknande dem vi sågo i närheten af Kap Stora Baranoff. I söder sammanhänger Serdzekamen med bergshöjder, som blifva allt högre, ju längre in i landet de äro belägna. Några af dessa hafva en konisk form, andra en taffelform, påminnande om Abyssiniens Ambas. Tio eller tolf mil in i landet tyckas de nå en höjd af 600 till 900 meter.

Fisket i den östra lagunen eger hufvudsakligast rum i granskapet af Najtskaj, på ett afstånd af vid pass 5 kilometer från byn. Det sker uteslutande med krok och icke med nät eller andra fiskredskap. Inom några få minuter såg jag mer än tjugu stycken torskar *(urokadlin)* uppdragas och ungefär lika många små fiskar, af infödingarne kallade *nukionukio.* För fisket göra infödingarne i isen ett hål af en decimeters genomskärning. Kring vaken bygga de derpå, till skydd mot blåst och yrsnö, en 80 centimeter hög snömur, som bildar en rundel med en inre genomskärning af 1½ meter. Fiskkrokarne äro af jern och sakna hulling. Refven är ungefär 5 meter lång och fästad vid ett nära en meter långt spö. På metrefven sitter en tyngd af ben och

dervid kroken. I allmänhet är det qvinnorna som fiska, dock äro alltid två eller tre karlar till städes för att öppna hålen, uppföra murarne och hålla fiskplatserna rena. Samtliga vakar med sina tillhörande skyddsmurar ligga i en båge, ungefär en kilometer i längd, hvars konvexa del är vänd mot öster. Isen i lagunen var 1,7 meter tjock, vattnet 3,2 meter djupt och snötäcket på isen 0,3 meter mäktigt.

Dagen efter vår ankomst till Najtskaj besökte vi den på ett afstånd af 6 kilometer derifrån belägna byn Tjapka. Denna by räknar 13 tält, bland hvilka en del rymligare och bättre byggda än alla de tschuktsch-tält jag förut sett. Vi gästade i ett tält, som tillhörde Erere, en vänlig man med ett städse gladt utseende. Hans sofkammare var så stor, att den

Kusten mellan Padljonna och Enjurmi. Till venster ön Idlidja, i fonden byn Tjapka, till höger den stora lagunen. Efter teckning af O. Nordqvist.

kunde rymma mer än en familj. Vi funno der alla invånarne fullständigt nakna, Ereres hustru Kedlanga icke undantagen. Kedlanga var väl byggd, hennes bröst fylligt, magen något framskjutande, låren magra, benen spinkiga, fötterna små. Männen tycktes hafva större anlag för fetma än qvinnorna. Några af barnen hade oproportionerligt stora magar. Så väl män som qvinnor buro kopparringar om benen, handlederna och öfverarmen. På högtidsdagar pryda de sig med jernringar, med hvilka något minne tyckes vara förenadt, att döma deraf att de ej ville göra sig af med dem.

Ereres familj var efter härvarande förhållanden ganska talrik. Han hade fem barn, hvilkas namn efter åldern voro: Hatanga, Etughi, Vedlat, Uai och Umonga. I alla tält, som jag besökt, har jag efterfrågat antalet barn. Blott två eller tre hustrur hade flere än tre; medeltalet kan uppskattas till två.

Barnen äro ända från sina spädaste år bestämda för hvarandra; så var Etughi, Ereres andre föga mer än åttaårige son, bestämd för Keipteka, en sex eller sju års flicka. Etughi och Keipteka sofvo under samma tak, ehuru skilda åt. När de blifva större, sade mig Erere, skola deras säng-

platser föras bredvid hvarandra. Vid hvilken ålder detta sker har jag ej fått reda på, men antager, att det är mycket tidigt, såsom vanligt hos alla orientaliska folk.

Armring af koppar.
½ af nat. storl.

Midt emot Tjapka ligger en liten ö, af infödingarne kallad Idlidlja, som är omkring 800 meter i omkrets. Dess stränder stupa lodrätt åt alla sidor, utom åt den som vätter mot Tjapka, åt hvilket håll ön sänker sig med en brant sluttning. På norra ändan deraf funno vi tre eller fyra hvalben och några drifvedstycken, men intet som tydde på, att några onkilon-boningar här varit belägna. Ön vimlade af harar, hvilka invånarne i Tjapka jaga med båge. För denna jagt pläga de uppföra cirkelformiga murar af snö, försedda med skottgluggar, genom hvilka de skjuta på de intet ondt anande djuren.

Rörande lifvet i tälten skall jag ännu meddela följande. De besvärligaste arbetena lemnas åt de äldre qvinnorna. Dessa stiga tidigt upp för att tända och sköta om lamporna, binda hundarna och gå på fiske. De unga sofva deremot långt fram på dagen. Hustrurna återvända först middagstiden; deras arbete är då slut, om vi ej vilja betrakta som arbete tungans ständiga gång för prat och sqvaller. Det yngre folket har på sin lott att sy kläder, göra i ordning metrefvar och nät, bereda hudar o.s.v. Sytråd tillverkas

Ön Idlidjas norra ände. Efter en teckning af O. Nordqvist.

af renens ryggsenor, hvilka de tillbyta sig af rentschuktscherna mot fisk och sälspäck.

Man kan ej, utan att sjelf hafva sett det, göra sig någon föreställning om den mängd mat, de kunna förtära. En afton såg jag åtta personer, ett barn inberäknadt, förtära vidpass 30 skålpund mat. Matsedeln var följande: 1. rå fisk, 2. soppa, 3. kokt fisk, 4. sälspäck, 5. sälkött. Den råa fisken utgöres vanligen af frusen

torsk. Soppan kokas dels på grönsaker, dels på sälblod; jag såg båda slagen. Grönsoppan tillagades genom att koka lika mängd vatten och grönsaker, tills blandningen bildade en tjock välling. Blodsoppan bereddes så, att blodet kokades tillsammans med vatten, fisk och fett. De äro mycket begärliga efter denna soppa. Sälspäcket äta de på det sättet, att de stoppa i munnen det stycke, som serverats dem, och derpå skära af en passande munsbit med knifven, som de föra tätt intill läpparne. På samma sätt göra de med köttet.

På gummornas prat när, herskar den största fred i sofkammaren. Det är icke ovanligt, att man gör besök hos hvarandra. Den första aftonen, vi tillbragte i Najtskaj, var sålunda tältet, der vi gästade, fullt med folk, men utan att det minsta oljud uppstod. Om någon hade något att säga, talade han helt lågmäldt, liksom om han vore blyg. Han åhördes uppmärksamt, utan något afbrott. Först när en slutat, började en annan.

Kärleken mellan makar, föräldrar och barn är synnerligen stor. Jag har sett fäder kyssa och smeka sina barn, förr än de gingo till hvila, och hvad jag fann märkligast var, att barnen icke missbrukade en dylik mild behandling. Hvad än man gaf dem, var det deras första tanke att dela med sig åt sina föräldrar. I detta afseende och många andra stodo de långt framom mängden af barn i Europa.»

Löjtnant Boves berättelse om en utfärd tillsammans med dr Almqvist till det inre af Tschuktsch-halfön den 13–17 juni 1879.

»Vi afreste morgonen den 13 juni från fartyget i afsigt att framtränga så långt som möjligt i det inre af Tschuktsch-halfön. För resan hade vi, mot en rundlig ersättning, förhyrt två med hundar förspända slädar af en tschuktsch från Irgunnuk, Rotschitlen. Hundar och slädar öfverträffade vår förväntan. På fjorton timmar tillryggalade vi, om man beräknar krökarne, nära 40 minuter, hvilket motsvarar en hastighet i timmen af tre engelska mil, kanske fyra, om man afdrager de raster, hvilka föranleddes af resans mål – vetenskapliga undersökningar. Denna hastighet förefaller mig ej obetydlig, om man gör afseende på den tyngd, som hundarne måste framsläpa, väglagets dåliga beskaffenhet och vägens ojemnhet. Marken gick nämligen upp och ned i vågor, som ett af storm upprördt haf. Men så nöjda som vi voro med våra slädar och hundar, lika missnöjda voro vi med Rotschitlen, en försagd yngling, utan drift och erfarenhet. Med en annan skjutsgosse hade vi på några dagar kunnat framtränga ända till bottnen af Koljutschin-bay, hvilken till sin gestalt mycket skiljer sig från den form, som ryska, engelska och tyska kartor gifva åt densamma. Det är ej osannolikt, att den genom sjöar, laguner och floder nästan står i förbindelse med S:t Lawrence-bay eller Metschigme-bay, hvilkas inre delar ännu äro outforskade.

Sedan man lemnat lagunerna vid Pitlekaj och Jinretlen, börjar kusten att småningom höja sig i afsatser, hvarje ungefär 5 meter hög. Slätterna mellan afsatserna äro uppfylda med laguner eller träsk. En dylik terräng fortfar ända tills man, ungefär 5 timmars väg från fartyget, kommit på en höjd af 27 meter. Härifrån upphör terassbildningarna, och terrängen utgöres sedan af en mängd små höjdsträckningar, som äro genomskurna af bäckar, hvilka under snösmältningstiden måste vara mycket våldsamma. Sju eller åtta timmars väg från fartyget mötte vi en dylik bäck, hvilken längre i SSO förenar sig med en annan, som framlöper mellan tvenne klippafsatser af 20 meters höjd. På en af dessa uppslogo vi vårt tält för att afteckna och undersöka några kullar, hvilka redan afklädt sig den vinterdrägt, som de burit nio långa månader. På toppen af den ena kullen funno vi märken efter två nyligen borttagna tält, som troligen tillhört den ren-tschuktsch, hvilken nu slagit sig ned halfvägs mellan Pitlekaj och Taffelberget på en kedja af höjder, som tyckes skilja Irgunnuklagunen från den bergiga östra stranden af Koljutschin-bay. Vid vårt rastställe funno vi en mängd renhorn och en hög sönderslagna ben.

Sedan vi åter anträdt vår färd, kommo vi snart till foten af Taffelberget, hvars höjd jag beräknade till 180 meter. Berget sluttar sakta åt vester och söder (ungefär 10°), men brantare åt öster och norr (ungefär 15°).

Djurlifvet deromkring var mycket lifligt. På mindre än en timme varseblefvo vi öfver ett dussin räfvar, som sprungo upp och ned för backarne och cirklade omkring oss, som om de löpt för lina. Lyckligtvis för dem, höllo de sig på ett vördnadsfullt afstånd från vår doktors säkra gevär.

På andra sidan om Taffelberget sänker sig marken regelbundet mot Koljutschin-viken. En stund sökte vi här förgäfves Jettugins tält, i hvilket vi ämnade tillbringa natten, och som bestämts till utgångspunkt för kommande utfärder, tills slutligen renspår och derefter anblicken af några af dessa fredliga djur förde oss på rätt väg, så att vi omkring kl. 9 e. m. fingo syn på den efterlängtade boningen midt i en snö-öken. Vid ropet *jaranga* (tält) spetsade hundarne öronen, utstötte ett glädjetjut och sprungo i fullt traf mot målet. Vi framkommo kl. ½ 11 på natten. I tältet mottogos vi gästvänligt af hustrun, hvilken genast gjorde i ordning allt som behöfdes för erhållande af mat och hvila. Jettugin sjelf var icke hemma, men återkom snart med en släde, dragen af renar. Knappt hade dessa blifvit frånspända, förr än de sprungo tillbaka till hjorden, hvilken enligt Jettugins utsago uppehöll sig 9 kilometer öster ut från tältet.

Jag har aldrig sett en familj så behäftad med krämpor som Jettugins. Den sextioårige fadern förenade hos sig nästan alla de kroppslyten, som kunna falla på en dödligs lott. Han var blind, spetälsk (?), lam i venstra handen, högra delen af ansigtet och troligen i benen. Kroppen var dessutom nästan öfverallt täckt med ärr efter gamla sårnader af 4–5 centimeters genomskärning. Då dr Almqvist och jag nödgades tillbringa natten i samma trånga sofkammare som han, var det derför ej underligt, att vi drogo oss så långt undan som möjligt i vårt hörn. Sofkammaren eller det inre tältet hos en ren-tschuktsch är för öfrigt mycket mera beboelig än hos kust-tschuktschen; luften är, om icke just ren, åtminstone möjlig att inandas, och det tjocka lager af renhudar, som betäcker tältgolfvet, kunde i mjukhet mer än vid täfla med våra bäddar om bord. Jettugin, hans hustru Tengaech och brodern Keuto sofvo under bar himmel för att lemna oss mer utrymme och icke störa oss vid uppstigandet. Äfven Keuto hade ärft icke så litet af faderns elände. Han var döf, half idiot, och på hans kropp funnos redan spår till likadana fläckar som på gubbens. Keuto var dock en tjenstvillig yngling, som under vårt uppehåll vid tältet gjorde allt sitt till för att vara oss till gagn och ständigt ströfvade omkring för att skaffa oss foglar och växter. Han var en skicklig bågskytt; jag såg honom på 20–25 stegs afstånd med en trubbig pil döda småfogel, och då jag stälde mig sjelf som skottafla, träffade han mig midt i bröstet på kanske 30 meters afstånd.

Den 14 användes af mig till astronomiska och geodetiska observationer, af dr Almqvist till utflygter i närheten af Jettugins tält för att undersöka nejdens fauna och flora. Omkring kl. 10 e. m. återvände han, alldeles uttröttad efter åtta timmars marsch i djup, vattendränkt snö och under en känbar solvärme. Resultatet af utflygten var i alla afseenden utmärkt godt, ej allenast till följd af en mängd naturhistoriska fynd, utan äfven genom upptäckten att stranden af Koljutschin-viken framgår ¾ mil sydvest från Jettugins tält, beläget vid 66°42′4″ nordl. br. och 186°24′0″ ostl. längd från Greenwich. Dr Almqvist hade vandrat 4 eller 5 mil längs vikens östra strand, som på de flesta ställen är lodrät med en 15 meters stupa. I följd af denna upptäckt beslöto vi fortsätta våra hydrografiska iakttagelser ända till vikens botten, som enligt Jettugins beskrifning skulle ligga två dagsmarscher från tältet. Men vi kunde icke utföra vår plan på grund af vår förares lättja; han förklarade nämligen, att han på inga vilkor ville följa oss längre. Hvarken böner eller hotelser förmådde rubba denna hans föresats. Jag försökte sjelf köra slädarne, men hundarne ville ej röra sig ur fläcken, ehuru jag, följande Rotschitlens system, tuktade upp dem ganska eftertryckligt.

Platsen, der Jettugins tält var uppslaget, erbjöd oss en utsigt öfver en vidsträckt snöslätt, som på alla håll inneslöts af höga berg. I norr och nordost afhålla Taffelberget och berget Tenen nordanvindarne, och i söder skyddas tältplatsen af en lång och hög bergskedja mot de från detta väderstreck kommande vindarne. Jag beräknade några af de södra bergens höjd till 1200–1500 meter, och deras af mörka linier fårade asurblå färg syntes mig ange tillvaron af is på sluttningarna. En af spetsarne på nämnda bergskedja var lätt igenkänlig. Det var en stympad kon af måhända 1500 meters höjd. Koljutschin-viken ligger mellan dessa

berg och Jettugins tält. Äfven dess vestra strand synes stiga lodrätt upp från hafvet, men den är högre än den östra. Viken, som förefaller mycket betydligare än kartorna angifva, var belagd med jemn is; blott på ett och annat ställe uppstack ett af jord täckt isstycke.

Då vi måste afstå från att besöka det inre af Koljutschin-viken, beslöto vi att fara till betesplatsen för Jettugins renar. Vi lemnade derför tältet den 15 på aftonen och foro mot ONO. Den värme, som inträdt, började redan göra resan öfver snöfälten besvärlig; hundarne sjönko ned till magen, och icke sällan måste vi stiga ur för att hjelpa de stackars djuren att klättra uppför de kullar, som vi nödgades passera. Knappt hade de dock kommit på renspåren, förr än äfven de mest uttröttade rusade å stad allt hvad tygen höllo, hvilket kan vara nöjsamt nog uppför kullarne, men då det bär utför, blir rätt farligt, emedan sluttningen nästan alltid slutar med en tvärbrant afsats. Utan att märka det, kommo vi en gång i full fart på kanten af en dylik brant, och om vi ej i tid lyckats hejda farten, så skulle ett rätt vackert virrvarr af menniskor, hundar och slädar störtat ned i djupet. För att uppegga sina dragare begagna sig tschuktscherna af hundarnes begär att springa efter renarne, och de söka under sina färder ytterligare mana dem genom att då och då härma renens skri. Efter 2 till 3 timmars färd träffade vi den första renen och småningom allt flere och flere, tills vi ändtligen omkring kl. 11 e. m. kommo till en talrik hjord, som vaktades af Jettugin. Jag vände mig till honom för att mot en medförd bössa tillbyta mig en fullt frisk ren. Efter åtskilliga undanflykter lofvade Jettugin slutligen att följande dag lemna oss renen mot bössan. Han ville dock icke sjelf eller med egen knif döda renen, hvarför jag bad doktor Almqvist ge den nådestöten.

I följd af snöns upplösta tillstånd måste vi vänta till den 16 på aftonen för att begifva oss på återvägen. Vi foro nu öfver den kedja af kullar, som förenar Taffelberget med Tenen, och nedstego utför deras nordliga branta sluttning mot en vidsträckt, mestadels kärr- och träskuppfyld slätt. Den 17 ingick med dimma och betydande värme. Dimman begränsade på några få meters afstånd synkretsen, och den höga temperaturen förstörde inom kort den skare, som föregående natt bildats på snöns yta, samt smälte de snölager, som ännu betäckte den nordliga sluttningen af de två ofvannämnda bergen. På södra sluttningen deremot voro kullarne nästan fullständigt bara, och dälderna började vattenfyllas. Fyra eller fem lika varma dagar som denna, och jag tror det knappast skall finnas någon snö qvar omkring Koljutschin-viken. De irrbilder, hvartill den hvita, af solljuset upplysta dimman gaf upphof, voro synnerligen öfverraskande. Hvarje obetydlig jordfläck såg ut som ett vidsträckt snöfritt fält, hvarje grässtrå som en buske, och en räf i vårt omedelbara granskap blef ett ögonblick tagen för en jettebjörn. Dessutom var under en sådan dimma verkan af solljuset på ögonen synnerligen plågsam äfven för den, som bar konservglasögon. Under återfärden kom Rotschitlen i följd af de många olika spåren vilse. Lyckligtvis hade jag hållit reda på huru vi färdats och kunde med kompassens hjelp lotsa våra två små skutor i god hamn. Den 17 juni kl. 2½ e. m. voro vi åter välbehållna om bord på Vega.

Vid samqvämet om bord under vinterns lopp voro naturligtvis utsigterna till förändring i den ständiga nordanvinden, den evinnerliga snöyran och den oupphörliga kölden samt hoppet om en snar befrielse från isens bojor ett ständigt återkommande samtalsämne. Mången liflig ordstrid utkämpades härunder mellan väderleksprofeterna i gunrummet, och skämtsamma vad höllos mellan optimister och pessimister. De förre vunno en stor seger, då den 8 februari vid middagen lufttemperaturen steg till +0°,1 C, men på denna framgång när gick det dem alltid illa. Nordanvinden, snöyran och kölden ville aldrig taga slut. En blå vattensky hägrade visserligen ofta vid horisonten i norr och nordost, men »reningen» nådde vårt fartyg först ett par timmar, innan vi för alltid lemnade vinterhamnen, och ända till den 15 juni blef isens tjocklek nästan oförminskad (1½ meter). Solen steg dock allt högre och högre, men utan att vilja bilda någon skare på snön, om den ock på Vegas svarta skrof, kanske med tillhjelp af värmen i dess inre, redan den 14 mars smälte så mycken snö, att små istappar kunde bilda sig vid relingen. Det var ett af de många bedrägliga vårförebud,

som helsades med förtjusning. Strax derpå inträffade dock åter stark köld, som höll i hela april månad, under hvilken luftvärmen aldrig steg öfver –4°,6 och hvars medeltemperatur var –18°,9.

Maj ingick med en köldgrad af –20°,1. Den 3 visade termometern –26°,8, och endast några få timmar hade vi under »blomstermånaden» blidväder med en lufttemperatur af +1°,8. Äfven början af juni var mycket kall; den 3 hade vi –14°,3 med en medeltemperatur för dygnet af –9°,4. Ännu den 13 visade termometern vid midnatt –8°,0, men samma dag vid middagstiden egde under svag sydlig vind en plötslig omkastning rum, och efter den tiden sjönk termometern i det fria endast undantagsvis under 0°. Snösmältningen och snöafdunstningen började nu och fortgingo med sådan hastighet, att landet i slutet af månaden var nästan snöfritt.

Under hvilka förhållanden detta skedde visas af nedanstående sammandrag af temperatur-iakttagelserna vid Pitlekaj från den 13 juni till den 18 juli 1879:

Juni	Max.	Min.	Med.
13	+ 3°,6	– 8°,0	– 1°,95
14	+ 2,6	+ 0,2	+ 1,47
15	+ 3,1	+ 1,7	+ 2,28
16	+ 1,6	– 0,6	+ 0,90
17	+ 3,0	+ 0,2	+ 1,22
18	+ 2,4	– 0,6	+ 1,23
19	+ 3,6	+ 1,4	+ 2,43
20	+ 3,5	+ 1,7	+ 2,50
21	+ 2,6	+ 1,5	+ 2,07
22	+ 3,0	+ 1,5	+ 2,28
23	+ 4,1	+ 1,8	+ 3,00
24	+ 6,8	+ 0,9	+ 3,18
25	+ 4,4	+ 0,4	+ 2,30
26	+ 3,8	+ 0,6	+ 1,77
27	+ 1,4	+ 0,7	+ 1,02
28	+ 2,1	+ 0,2	+ 0,92
29	+ 0,9	– 1,0	– 0,12
30	+ 1,0	– 1,8	– 0,27

Juli	Max.	Min.	Med.
1	+ 0°,8	– 0°,6	+ 0°,07
2	+ 1,1	– 1,0	+ 0,40
3	+ 5,0	+ 1,0	+ 2,28
4	+ 3,8	+ 1,4	+ 2,68
5	+ 5,2	+ 2,0	+ 3,60
6	+ 3,3	+ 1,0	+ 2,28
7	+ 5,0	+ 1,4	+ 2,68
8	+ 8,6	+ 0,6	+ 4,82
9	+ 1,8	+ 0,4	+ 0,97
10	+ 1,4	+ 0,5	+ 0,90
11	+ 1,4	+ 0,6	+ 1,00
12	+ 9,0	+ 0,5	+ 4,73
13	+ 6,5	+ 3,7	+ 5,03
14	+ 5,4	+ 1,8	+ 3,63
15	+ 1,6	+ 0,6	+ 1,13
10	+ 3,0	+ 0,6	+ 1,52
17	+ 11,5	+ 3,8	+ 7,80
18	+ 9,2	+ 6,2	+ 7,58

De tal, som maximikolumnen innehåller, äro, såsom man ser, ingalunda synnerligen stora. Att det ofantliga snötäcke, som nordanvindarne hopat på stranden, oaktadt denna låga värmegrad kunde så hastigt försvinna, beror tydligen dels derpå, att en mängd af den värme, som solstrålarne föra med sig, direkt verka till snöns smältning, utan att solvärmd luft användes som mellanlänk eller värmetransportör, dels derpå, att de om våren rådande vindarne komma från hafvet i söder och, innan de nå nordkusten, passera betydande bergshöjder i det inre af landet. De hafva derför naturen af föhnvindar, d.v.s. hela luftmassan, som vinden för med sig, är uppvärmd, och dess relativa fuktighet är ringa, emedan en stor del af luftens ursprungliga vattenhalt kondenserats vid passerandet af bergshöjden. Då den torra föhnvinden råder, eger derför en betydande snöafdunstning rum. Atmosferens ringa halt af vattenånga minskar derjemte dess förmåga att absorbera solvärmen, men ökar i stället den andel af solvärmen, som ännu finnes i behåll, då solstrålarne tränga in i snödrifvorna och der bidraga, ej till temperaturens höjning, men väl till snöns förvandling i vatten.[4]

Norrskenet är, såsom bekant, en på samma gång kosmisk och terrestrisk företeelse, hvilken å ena sidan är bunden vid jordens luftkrets och står i nära sammanhang med jordmagnetismen, men å andra sidan är beroende af vissa, till sin natur ännu föga kända förändringar, hvilka vid mer eller mindre regelbundet återkommande tider inträffa i solens hölje och för oss gifva sig till känna genom bildningen af solfläckar; den berömde holländske forskaren v. Baumhauer har till och med stält norrskenets uppträdande i samband med kosmiska ämnen, som i stoftform från verldsalltet nedfalla till jordytan. Detta praktfulla naturfenomen spelar dessutom, om ock med orätt, en mycket stor rol i diktade skildringar af vinterlifvet i den höga norden, och det är i folkmedvetandet så bundet vid polarländernas is och snö, att de flesta läsare af arktiska reseskildringar helt säkert tro det vara en oförsvarlig glömska, om författaren ej redogör för norrskenen vid sitt vinterläger. Visserligen har vetenskapsmannen sig bekant, att denna underlåtenhet i de flesta fall berott derpå, att ljusstarka norrsken äro högeligen sällsynta just i den Franklinska arkipelagen vid Amerikas nordkust, der flertalet af detta århundrades arktiska öfvervintringar egt rum, men knappast någon forskningsfärd har i alla fall företagits till den höga nordens obygder, som ej i sin arbetsplan upptagit

insamlande af nya bidrag till utredande af norrskenets rätta natur och läge i rymden. Sällan har likväl det vetenskapliga resultatet motsvarat de förhoppningar man hyst. Af rent arktiska expeditioner hafva, så vidt jag vet, endast tvenne, den österrikisk-ungerska till Frans Josefs land (1872–74) och den svenska till Mosselbay (1872–73), återkommit med en rik och för vetenskapen upplysande norrskens-förteckning.5 Ross, Parry, Kane, M'Clintock, Hayes, Nares m. fl. hafva deremot endast varit i tillfälle att inregistrera enstaka norrsken; fenomenet har vid deras öfvervintringar icke bildat något kännetecknande drag för polarvinternatten. Det var så mycket mindre att vänta, att expeditionen med Vega skulle bilda ett undantag i detta hänseende, som dess färd inträffade under ett af de år, om hvilka man på förhand visste, att det skulle blifva ett norrskensminimi-år. Just denna omständighet har dock medgifvit mig att i en särdeles lämpligt belägen trakt studera en del af denna naturföreteelse under oväntadt gynsamma omständigheter. De ljusbågar, som äfven i Skandinavien oftast utgöra utgångspunkten för strålnorrskenen, hafva nämligen här visat sig ofördunklade af norrskenets mera praktfulla former. Jag har sålunda, ostörd af biomständigheter, kunnat egna mig åt insamlande af bidrag till utredande af dessa ljusbågars läge, och jag tror mig på detta sätt hafva kommit till några ganska märkliga slutledningar, hvilka närmare blifvit utvecklade i en särskild afhandling, tryckt i »Vegaexpeditionens vetenskapliga arbeten» (Del I s. 400). Här medgifver mig utrymmet endast att derom anföra följande.

Norrskenens utseende vid Beringssund under minimiåret 1878–79 synes af vidfogade taflor. Man såg här aldrig de praktfulla strålband eller stråldraperier, vid hvilka vi äro så vana i Skandinavien, utan endast mångårdslika ljusbågar, som timme efter timme, dag efter dag voro oförändrade till sitt läge. Då himlahvalfvet ej var molnhöljdt och då norrskenets svaga ljus ej fördunklades af solens eller fullmånens strålar, började dessa bågar vanligen att visa sig mellan kl. 8 och kl. 9 e. m. och syntes sedan oafbrutet, under midvintern till kl. 6, längre fram på året till kl. 3 om morgonen. Häraf framgår, att norrskenet äfven under ett minimi-år är ett permanent naturfenomen. Bågarnes nästan oföränderliga läge har vidare möjliggjort en mängd mätningar af deras höjd, utbredning och läge, hvaraf jag trott mig kunna sluta: att vårt jordklot äfven under ett norrskensminimi-år är prydt med en nästan ständig, enkel, dubbel eller flerdubbel ljuskrans, hvars inre kant vanligen har en höjd öfver jordytan af ungefär 200 kilometer eller 0,03 jordradier, hvars midt, »norrskenspolen», är belägen något under jordytan, ett stycke norr om den magnetiska polen, och som, med en tvärgenomskärning af 2000 kilometer eller 0,3 jordradier, utbreder sig i ett plan vinkelrätt mot den jordradie, som träffar kretsens medelpunkt.

Jag har benämnt denna ljuskrans *norrskensglorian* med anledning af dess form och dess likhet med strålkronan kring ett helgons hufvud. Den står i samma förhållande till Skandinaviens strål- och draperinorrsken, som passad- och monsunvindarne i södern till nordens oregelbundna vindar och stormar. Sjelfva kransens ljus är aldrig stråldeladt, utan snarlikt det ljus, som gått igenom en mattslipad glasskifva. Då norrskenet blir starkare, förändras ljuskransens omfång: man ser dubbla eller flerdubbla bågar, oftast belägna ungefär i samma plan och med gemensam medelpunkt, och strålkastning eger rum mellan de olika bågarne. Sällan ser man bågar, som ligga oregelbundet till hvarandra och korsa hvarandra.

Synområdet för den vanliga bågen är begränsadt inom tvenne kretsar, som dragas på jordytan, med norrskenspolen till midt och radier mätta på jordens rundning af 8° och 28°. Det berör endast obetydligt länder bebodda af folk med europeiskt ursprung (nordligaste Skandinavien, Island, danska Grönland), och äfven midt i detta område finnes ett öfver mellersta Grönland, södra Spetsbergen och Frans Josefs land framgående bälte, der *den vanliga bågen* bildar endast en svag, mycket utbredd ljusslöja i zenit, hvilken kanske röjer sig blott derigenom, att vintermörkret här blir betydligt förminskadt. Detta bälte skiljer de trakter, der ljusbågarne företrädesvis visa sig åt söder, från dem, der de företrädesvis framträda på norra synranden. I området närmast norrskenspolen ser man endast de mindre, i mellersta Skandinavien endast de större, mera oregelbundet bildade ljuskransarne. Men i sistnämnda trakt, liksom i södra brittiska Amerika, blifva i stället norrskensstormarne, strål- och draperinorrskenen, allmänna, och dessa tyckas

Den vanliga norrskensbågen vid Vegas vinterqvarter.

Norrsken vid Vegas vinterqvarter d. 3 mars 1879 kl. 9 t.e. m.

Dubbla norrskensbågar sedda d. 20 mars 1879 kl. 9 t. 30 m. e. m.

Elliptiskt norrsken d. 21 mars 1879 kl. 2 t. 15 m. f. m.

Elliptiskt norrsken d. 21 mars 1879 kl. 3 t. f. m.

ligga närmare jordytan än bågnorrskenen. De allra flesta polarexpeditioner hafva öfvervintrat så nära norrskenspolen, att *den vanliga norrskensbågen* der legat under eller helt nära horisonten, och då strålnorrsken sällan tyckas förekomma inom denna krets, är det lätt förklarligt, hvarför vinternatten vid dessa expeditioners vinterqvarter så sällan varit upplyst af norrsken, och hvarför beskrifningen af detta fenomen spelar en så liten rol i deras reseskildringar.

Långt innan marken blifvit bar och blidväder inträdt, begynte flyttfoglar ankomma: först snösparfven den 23 april, derpå stora skaror af gäss, ejdrar, alor, fiskmåsar, flere arter vadare och sångare. Den första bland dessa senare var den lilla sirliga Sylvia Ewersmanni, som i midten af juni uti stora skaror slog sig ned på den enda mörka fläck, som ännu syntes i trakten – Vegas svarta däck. Alla voro

Sångfoglar i Vegas rigg. Juni 1879.

tydligen ytterligt uttröttade, och det första de små stackarena gjorde var att uppsöka beqväma sofplatser, på hvilka ett fartygs rigg har rik tillgång, när det gäller småfogel. Jag behöfver väl knappast tillägga, att våra nya gäster, vårens förebud, om bord stördes så litet som möjligt.

Vi började nu flitigt samla material till kännedomen om traktens fogel- och däggdjursfauna. Samlingarna äro, då detta skrifves, ännu ej bearbetade, och jag kan derför härom endast anföra följande.

Af den bekantskap, jag under egna föregående resor och studiet af andras gjort med den högnordiska fogelverlden, hade jag fått den oriktiga föreställningen, att ungefär samma fogelarter skulle möta oss öfverallt i Europas, Asiens och Amerikas polarländer. Erfarenheten under expeditionen med Vega visar, att detta ingalunda är förhållandet, utan att Asiens nordöstra udde, Tschuktsch-halfön, i detta hänseende bildar ett fullständigt undantag. Foglar förekomma här i mycket mindre antal, men med en vida större mångfald af former än på Novaja Semlja, Spetsbergen och Grönland, till följd hvaraf fogelverlden i dess helhet på Tschuktschhalfön har en från de atlantiska polarländernas helt och hållet afvikande prägel. Visserligen möter man äfven här former ytterst närbeslägtade med Spetsbergens och Novaja Semljas stormås (Larus glaucus Brünn.), ismås (L. eburneus Gmel.), kryckja (L. tridactylus L.), alfogel (Harelda glacialis L.), praktejder (Somateria spectabilis L.)6, simsnäppa (Phalaropus fulicarius Bonap.), fjärplyt (Tringa maritima Brünn.) o.s.v., men derjemte träffas här en oväntad mängd egendomliga arter, t.ex. den amerikanska ejdern (Somateria V-nigrum Gray), en svanlik gås, helt hvit med svarta vingspetsar (Anser hyperboreus Pall.), en gråbrun gås med yfvig gulhvit fjäderbeklädnad på hufvudet (Anser pictus Pall.), en på hufvudet synnerligen grant, i sammetssvart, hvitt och grönt färgad Fuligula-art (Fuligula Stellen Pall.), den vackert tecknade, sällsynta Larus Rossii Richards., af hvilken dr Almqvist d. 1 juli 1879 sköt ett exemplar från fartyget, en liten brun snäppa med skedlikt utvidgad näbbspets (Eurynorhynchus pygmæus L.), samt åtskilliga hos oss ej förekommande sångfoglar o.s.v. Dessutom utmärka sig, enligt löjtnant Nordqvist, äfven en del af de här lefvande skandinaviska formerna genom mindre betydande olikheter i färgteckning och storlek. Den besynnerliga skedsnäppan var en tid på våren så allmän, att den ett par gånger serverades vid gunrummets bord, något för hvilket vi efter hemkomsten fått uppbära svåra förebråelser af djursamlare. Denna fogel finnes nämligen endast i några få museer. Den beskrefs första gången af Linné i »Museum Adolphi Friderici

Skedsnäppa från Tschuktsch-landet. Eurynorhynchus pygmæus L. Vid sidan fogelns näbb sedd uppifrån, i naturlig storlek.

, Tomi secundi prodromus, Holmiæ 1764», och derpå af C. P. Thunberg i Vetenskaps-akademiens handlingar för 1816 (sid. 194), der det uppgifves, att fogelns hemland är det tropiska Amerika. Sedermera har den några få gånger blifvit fångad i sydöstra Asien. Sannolikt tillbringar den, liksom Sylvia Ewersmanni, vintern någonstädes i den Filippinska ögruppen, men söker sig om sommaren bort till den höga norden. Liksom åtskilliga andra foglar, som visade sig om våren med de första bara fläckarna, försvann den i juli. Kanske drog den sig för att häcka till busksnåren i det inre af landet, eller ock, hvilket är sannolikare, längre norr ut till de af europeer ännu ej upptäckta öar eller kontinenter, som enligt all sannolikhet sammanbinda Wrangels land med den Franklinska arkipelagen.

En egendomlig dragningskraft på polarfararen utöfva de högre djurformer, som jemte honom våga trotsa den arktiska nattens köld och mörker. Rörande dessa har löjtnant Nordqvist meddelat följande:

»Det om vintern vanligaste däggdjuret på Tschuktsch-halföns nordkust är *haren.* Den skiljer sig från den i Skandinavien förekommande fjellharen (Lepus borealis Lillj.) genom sin ansenligare storlek och de icke så hastigt afsmalnande näsbenen. Oftast träffas den uti flockar af 5 eller 6 stycken på de endast af ett tunnt snölager täckta kullarne i granskapet af tälten, trots de hungriga hundskaror som der kringstryka.

Ganska talrika äro *fjellrackorna* (Vulpes lagopus L.). Vanliga *räfven* (Vulpes vulgaris Gray) tyckes äfven vara allmän. En röd räf, som löjtnant Brusewitz sköt från fartyget i oktober, afvek betydligt från den vanliga räfven och närmade sig fjellrackan. Räfvarnes föda tyckes om vintern utgöras af harar, snöripor och lemlar. Jag har ett par gånger sett omkring en meter djupa, vid mynningen icke öfver 30 centimeter vida hål, hvilka enligt tschuktschernas uppgift voro gräfda af räfvar under sökande efter lemlar.

Af *lemlar* har jag här sett tre arter, nämligen Myodes obensis, M. torquatus och Arvicola obscurus. Dessutom skall här, enligt tschuktschernas utsago, förekomma en liten mus, efter all sannolikhet en näbbmus. Myodes torquatus erhölls för första gången den 12 januari, Myodes obensis den 13 februari. Båda arterna bragtes derefter ofta om bord af tschuktscher, och icke sällan sågos under vintern lemlar springa på snön. Myodes obensis tycktes förekomma betydligt talrikare än den andra arten. Egendomligt är, att alla de nio exemplar af Myodes torquatus, som jag under vintern erhöll, voro hanar. I motsats mot dessa båda lemmelarter tyckes icke Arvicola obscurus om vintern visa sig ofvanom snön. Af den senare hemtades åtta stycken från den mellan Jinretlen och Beringssund belägna byn Tjapka den 8 maj. Derpå erhöll jag ännu en från den 5 engelska mil öster om Jinretlen belägna byn Irgunnuk.

Sällsyntare i dessa trakter öfvervintrande landdäggdjur äro *vargen*, som af oss blifvit sedd ett par gånger, samt *vildrenen.* Fotspår efter den sistnämnda sågos den 23 mars uti bergstrakten 15 –20 engelska mil söder om Jinretlen. Enligt tschuktschernas utsago stanna några få renar qvar vid kustbergen, då deremot största delen mot vintern flyttar längre söder ut. Dessutom lefva här om vintern ytterligare tvenne däggdjur, ehuru man endast ser dem om sommaren eller hösten, emedan de den öfriga tiden ligga i dvala. Dessa äro *landbjörnen* och *murmeldjuret* (Aretomys sp.). Någon

Murmeldjur från Tschuktsch-landet.

landbjörn sågo vi icke, men väl funno löjtnant Hovgaard och jag den 8 oktober spår af detta djur omkring 2–3 engelska mil från kusten. Tschuktscherna säga, att landbjörnen icke skall vara sällsynt om somrarne. Murmeldjuret förekommer talrikt. Den 26 maj bragtes det för första gången om bord af en tschuktsch, och följande dagen såg jag sjelf ett sitta på toppen af en liten kulle, uti hvilken det hade sin boning.

Utom de anförda djuren hafva infödingarne talat om ett djur, som af dem kallas »nennet» och säges lefva vid åstränder. Enligt deras beskrifningar tyckes det vara den vanliga *uttern.* Liksom på de flesta ställen, der lemlar äro allmänna, så träffas äfven här *småvesslan* (Mustela vulgaris Briss.), af hvilken jag genom tschuktscherna erhållit tvenne skinn. Om hermelinen förekommer i den del af Tschuktsch-landet vi besökt, kan jag icke med säkerhet säga. Det är dock troligt, emedan tschuktscher berättat mig, att här skall finnas en vessla, som har svart svansspets.

Endast tvenne hafsdäggdjur hafva under vintern blifvit sedda i trakten, nämligen *snadden* eller *ringlade sälen* och *isbjörnen.* Ett par gånger hafva spår af den senare iakttagits i närheten af land. Den tyckes dock egentligen hålla sig vid öppningar i isen längre utåt hafvet, der under vår härvaro två stycken blifvit dödade af tschuktscher från grannbyarna. Snadden är troligtvis den enda sälart som förekommer nära kusten under vintern. Den fångas i stor mängd och utgör jemte fisk och åtskilliga växtämnen tschuktschernas hufvudföda.

Af landfoglar öfvervintra i trakten endast tre arter, nämligen en *uggla* (Strix nyctea L.), en *korp* (Corvus sp.) och en *ripa* (Lagopus subalpina Nilss.); den sistnämnda är den allmännaste. Den 14 december såg jag under en slädfärd inåt landet, ungefär 10–12 engelska mil från kusten, tvenne stora flockar ripor. Den ena räknade troligtvis öfver 50 stycken. Närmare kusten träffas deremot, i synnerhet mot våren, för det mesta endast enstaka foglar. Korpen förekommer allmänt vid tschuktsch-byarna och bygger sitt bo uti närbelägna klippbranter. Det första korpägget erhölls den 31 maj. Fjellugglan sågs för första gången den 11 mars, men skall, enligt tschuktschernas utsago, träffas under hela vintern. I april och maj sågo vi äfven några fjellugglor, den 21 maj såg jag två.

På öppna ställen uti hafvet skola här, enligt tschuktschernas påstående, vintern om förekomma tvenne simfoglar, nämligen *alkan* (Uria Brünnichii Sabine) och *tejsten* (Uria grylle L.). Af den förra erhöllo vi exemplar första gången den 1 maj, af den senare den 19 i samma månad. Möjligen öfvervintra i öppna ställen af hafvet utom dessa foglar äfven en Mergulus-art, af hvilken ett exemplar kom till Vegas öfvervintringsplats den 3 november, och en Fuligula, hvaraf ett exemplar åt oss såldes den 9 mars af en tschuktsch, som sade sig hafva dödat det vid en rening utanför kusten.»

Efter flyttfoglarnes ankomst började jagtutflygter bilda ett välkommet afbrott i vårt enformiga vinterlif och jagtutbytet en ej mindre angenäm omvexling i konservfödan. Dessutom utbjödo tschuktscherna dagligen åt oss en mängd olika slag af foglar, i synnerhet sedan de märkt, att vi betalte ett högre pris för mången sällsynt; men liten och föga matnyttig fogelart, än för en stor fet gås. Småfoglar dödade tschuktscherna antingen med stenkastning eller genom att skjuta dem med båge och pil, hvarvid må anmärkas, att de flesta voro mycket klena skyttar. Äfven fångade de dem med rännsnaror af hvalbarder, hvilka spändes öfver bara fläckar vid stranden, oftast mellan två hvalkotor. Kullerstenar äro nämligen sällsynta, men hvalben träffas, såsom ofvan är anfördt, flerstädes i mängd på de strandvallar, der tälten äro uppförda. I juni började vi få ägg af måsar, ejdrar, alfoglar, gäss och lommar i tillräckligt antal för bordets behof. Tillgången var dock ingalunda så riklig som under häckningstiden på Grönland, Spetsbergen eller Novaja Semlja.

Ett stycke bortom fartyget bildade sig i slutet på maj tvenne råkar af några famnars bredd. Jag utsände den 31 maj några man för att dragga på detta ställe. De återkommo med rikt utbyte, men beklagligen slöt sig öppningen å nyo den följande dagen, och då jag jemte löjtnant Bove den 2 juni besökte stället, var en stor nybildad toross uppskjuten längs kanten af den forna rännan. En annan råk bildade sig några dagar derpå, men slöt sig åter genom en ny rubbning i isens läge, hvarvid åter en hög isvall, bildad af lösa, öfver hvarandra hopade isblock, angaf den forna öppningens läge. Äfven det starkaste fartyg skulle vid isens sammanskjutning hafva blifvit krossadt i en dylik ränna. Af olika slag med dessa båda tillfälliga råkar var

en vidsträckt öppning, som visade sig en eller två kilometer norr om fartyget. Antagligt är, att den med få, ehuru kanske svårpasserbara afbrott sträckte sig ända till Beringssund, der enligt tschuktschernas utsago flere hvalfångare redan infunnit sig. Omkring sjelfva fartyget låg isen dock fortfarande fast och obruten. Ej heller tycktes tschuktscherna vänta, att den så snart skulle lossna, att döma af den mängd foror, dragna af hundar och renar, som fortfarande passerade förbi oss, så väl mot öster som vester. En bland dessa förbiresande måste här särskildt omnämnas, enär hans färd varit omtalad såsom en till oss utsänd undsättningsexpedition.

Det var den 19 juni. En mängd förbiresande tschuktscher kommo såsom vanligt om bord, dels för att uppbära den gästfrihetstribut, hvartill de ansågo sig berättigade, dels för att tillfredsställa en lättförklarlig nyfikenhet och smått sqvallra om de föregående dagarnes vigtigaste händelser. En bland dem, en medelålders man, som vi ej sett förut, med välvilliga och något sjelfbelåtna drag, hvars ansigte var en samling af idel skrynklor och hvars päsk var öfverdragen med en gammal sammetsskjorta, presenterade sig med en viss anspråksfullhet såsom höfdingen Noak Elisej. Allt sedan misstaget med den ståtlige Tschepurin, och sedan till och med Menkas förmodade träl förklarat sig vara minst lika god som Menka sjelf, hade vi börjat taga tschuktschisk höfdingavärdighet temligen likgiltigt. Noak Elisej blef derför, oaktadt han sålunda framstält sina anspråk, mottagen allmogen likt, hvaröfver han syntes litet stött. Men vårt beteende ändrade sig snart, då Notti eller någon annan af våra dagliga gäster, som blifvit väl förtroliga med våra tycken, böjelser och svagheter, upplyste oss, att Noak Elisej hade med sig ett stort, ett mycket stort bref. Gubben Noak medförde således post, kanske europeisk post. Med ens blef han i våra ögon en vigtig man. Sedan han

Stegocephalus Kessleri Stuxb. naturlig storlek.

Sabinea septemcarinata Sabine. naturlig storlek. Evertebrater från hafvet vid Vegas vinterqvarter.

Acanthostephia Malmgreni (Goës.) 2 ggr förstorad.

Ophioglypha nodosa (Lütken). 2 ggr förstorad. Evertebrater från hafvet vid Vegas vinterqvarter.

en tid blifvit bestormad med frågor, framtog han från en om halsen hängande påse de vanliga hopsurrade brädlapparne, hvilka här tjena som postväska. De befunnos dock innehålla endast ett bref på ett par rader från en rysk embetsman i Nischni Kolymsk, utan några underrättelser från Europa, men med tillkännagifvande, att furst Noak Elisej

Noak Elisej. Efter en fotografi af L. Palander.

vore sänd till oss för att bistå oss, om så erfordrades. Till en början skakade Noak på sin mage för att tillkännagifva, att han var hungrig och äskade mat, samt harklade och pekade med fingret på strupen för att ange, att en »ram» skulle smaka bra. Derpå berättade han något som vi ej så noga begrepo, men som vi numera hafva skäl att tolka såsom ett tillkännagifvande, att Noak ledde en af de sibiriska myndigheterna för vår undsättning utsänd expedition, och att han derför vore villig att mot lämplig ersättning till oss lemna några renar. Jag begagnade mig äfven af anbudet och tillhandlade mig tre djur för socker, te och litet tobak. Noak var för öfrigt en vänlig och gemytlig man, som, så kristen han var, reste omkring med två hustrur och en mängd barn, hvilka naturligtvis alla skulle se fartyget och få sin välfägnad af tobak, lerpipor, socker, ram m. m.

Det hade nu börjat samla sig så mycket flödvatten på isen, i synnerhet nära land, att det var ytterst svårt att gå från fartyget till stranden och åter. Mången tilltänkt landutflygt blef afbruten derigenom, att man, strax sedan man lemnat fartyget, klef ned i något djupare hål på isen och fick sig ett kallt bad. Utflygterna i land började dock blifva af mycket stort intresse för botanisterna och zoologerna, och jag lät derför, för att undgå

de nämnda olägenheterna, uppslå ett tält vid sidan om den stora lagunen mellan Pitlekaj och Jinretlen och ditföra en lätt båt. Lagunens botten var ännu upptagen af is, öfver hvilken dock vattnet stod så högt, att båten flöt deri. Naturforskarne slogo sig turvis ned i tältet och gjorde härifrån dels i båt dels till lands utfärder åt olika håll, efter hvad jag hoppas med det resultat, att omgifningen af Pitlekaj numera är den bäst kända trakt af Asiens nordkust, hvilket i det hela ej vill säga så mycket. Den första blomman (Cochlearia fenestrate R. Br.) sågs den 23 juni7. En vecka derefter började marken att grönska och blommor af olika slag visa sig i allt större och större antal8. Några flugor sågos en solskensdag redan i maj (den 27) hoppa på sjelfva snön, men först i slutet på juni började insekter visa sig i något större antal, deribland en mängd Harpalider, ett par stora Carabus-arter och en stor Curculionid. De här förekommande insekterna äro dock, i afseende på så väl art- som

Leucanthemum arcticum (L.) DC. Artemisia arctica Less. * » vulgaris L. f. Tilesii Ledeb. Cineraria frigida Richards. * » palustris L. f. congests Hook. * Antennaria alpina (L.) R. Br. f. Friesiana Trautv. * Petasites frigida. * Saussurea alpina (L.) DC. f. angustifolia (DC.) * Taraxacum officinale Web. Valeriana capitata Pall. Gentiana glauca Pall. Pedicularis sudetica Willd. » Langsdorffii Fisch. » lanata Willd. f. leiantha Trautv. » capitata Adams. * Polemonium coeruleum L. * Diapensia lapponica L. * Armeria sibirica Turcz. Primula nivalis Pall. f. pygmæa Ledeb. » borealis Duby. * Loiseleuria procumbens (L.) Desv. * Ledum palustre L. f. decumbens Ait. * Vaccinium vitis idæa L. * Arctostaphylos alpina (L.) Spreng. * Cassiope tetragona (L.) Don. Hedysarum obscurum L. Oxytropis nigrescens (Pall.) Fisch. f. pygmæa Cham. » species.? * Rubus Chamæmorus L. * Comarum palustre L.

Potentilla fragiformis L. f. parviflora Trautv. f. villosa (Pall.) * Sibbaldia procumbens L. * Dryas octopetala L. Spiræa betulæfolia Pall. f. typica Maxim. * Hippuris vulgaris L. * Saxifraga stellaris L. f. comosa Poir. » punctata L. * » cernua L. * » rivularis L. * Rhodiola rosea L. * Empetrum nigrum L. * Cardamine bellidifolia L. Cochlearia fenestrata R. Br. f. typica Malmgr. f. prostrata Malmgr. Ranunculus Pallasii Sehlecht. * » nivalis L. * » pygmæus Wg. * » hyperboreus Rottb. * Aconitum Napellus L. f. delphinifolia (Reichenb.) Claytonia acutifolia Willd. * Wahlbergella apetala (L.) Fr. * Stellaria longipes Goldie. f. humilis Fenzl. * » humifusa Rottb. Cerastium maximum L. * » alpinum L. f. hirsuta Koch. * Halianthus peploides (L.) Fr. Alsine arctica (Stev.) Fenzl. * Sagina nivalis (Lindbl.) Fr. * Polygonum Bistorta L.

individantalet, icke synnerligen talrika, hvilket ej är så besynnerligt, då marken året om på ett ringa djup under jordytan är frusen. Då äfven det föga mäktiga lager, som om sommaren tinar upp, är hårdt fruset om vintern, måste alla de insekter, som här förekomma, kunna i en eller annan utvecklingsform uthärda att under någon tid vara stelfrusna. Med skäl kan i anledning häraf anmärkas att, om lifvet i en organism kan under månader så att säga suspenderas genom stelfrysning utan att förintas, hvad hindrar då, att denna suspendering utsträckes öfver år, årtionden eller århundraden?

Den vanliga föreställningen, att allt animaliskt lif skulle upphöra, då den inre djurvärmen sjunker under 0°, är för öfrigt ej fullt riktig. Detta bevisas af det rika evertebratlif, som träffas på Ishafvets botten, äfven der vattnet året om har en temperatur af –2° till –2°,7 C, äfvensom af den märkliga iakttagelse under 1872–78 års öfvervintring i Mosselbay, att små krustaceer i milliontal kunna

* Polygonum viviparum L. » polymorphum L. f. frigida Cham. Rumex arcticus Trautv. * Oxyria digyna (L.) Hill. Salix boganidensis Trautv. f. latifolia. » Chamissonis Anders. » arctica Pall. » cuneata Turcz. * » reticulata L. » species ? Betula glandulosa Michx. f. rotundifolia Regel. Elymus mollis Trin. * Festuca rubra L. f. arenaria Osb. * Poa flexuosa Wg. Arctophila effusa J. Lge. Glyceria vilfoidea (Ands.) Th. Fr. » vaginata J. Lge. f. contracta J. Lge. * Catabrosa algida (Sol.) Fr.

* Colpodium latifolium R. Br. Dupontia Fischeri R. Br. * Trisetum subspicatum (L.) P. B. * Aira cæspitosa L. f. borealis Trautv. Alopecurus alpinus Sm. * Hierochloa alpina (Liljebl.) Roem. & Sch. * Carex rariflora (Wg.) Sm. * » aqvatilis f. epigejos Læst. * » glareosa Wg. * » lagopina Wg. * Eriophorum angustifolium Roth. * » vaginatum L. * » russeolum Fr. * Luzula parviflora (Ehrh.) Desv. * » Wahlenbergii Rupr. * » arcuata (Wg.) Sw. f. confusa Lindeb. * Juncus biglumis L. Lloydia serotina (L.) Reichenb.

lefva i en vattendränkt snö, hvars temperatur är –2°,0 till –10°,2 C. Jag säger härom i redogörelsen för 1872 –73 års resa9:

»Om man under vintertiden framgår längs hafsbandet på den snö, som vid ebbtid är torr, vid flodtid mer

eller mindre genomdränkt af hafsvatten, så uppstår för hvarje steg man tager ett ytterst intensivt, praktfullt, blåhvitt ljussken, som i spektroskop gifver ett enfärgadt labrador-blått spektrum. Det vackra ljusskenet uppstår i den förut fullkomligt mörka snön då den omröres, varar endast några ögonblick, efter det snön åter lemnas orörd, och är så

Skalbaggar från Pitlekaj. a. Carabus truncaticollis Eschensholtz 1 ½ af nat. storl. b. Alophus sp. 1½ af nat. storl.

intensivt, att det ser ut, som om ett eldhaf skulle öppna sig för hvart steg man tager. Det gör i sanning ett egendomligt intryck att under en mörk och bister vinterdag (lufttemperaturen var ibland i närheten af qvicksilfrets fryspunkt) framgå i denna blandning af snö och lågor, hvilken för hvarje steg man tager stänker åt alla sidor, lysande med ett sken så intensivt, att man vore färdig att befara, det skodonen och kläderna skulle förbrännas.»

Vid närmare undersökning visade det sig, att detta ljusfenomen härrörde från ett litet kräftdjur, hvilket, enligt bestämning af professor W. Lilljeborg, tillhör arten *Metridia armata* A. Boeck, och hvars rätta element tyckes vara en betydligt under 0° afkyld, med saltvatten genomdränkt snösörja. Först vid en temperatur under –10° tyckes dessa små djurs förmåga att lysa upphöra. Men då det element, i hvilket de lefva, ytan af snön närmast stranden, otaliga gånger under vintern blir ytterligare afkyldt ett par tiotal

Lysande krustacé från Mosselbay. Metridia armata A. Boeck. 1. En hona, 12 ggr förstorad. 2. ena foten af andra paret.

grader, så synes det vara föga sannolikt, att dessa små djur lida något men genom att någon tid utsättas för en köld af –20° till –30°, ett ganska märkligt förhållande, då de inom sin organism helt säkert icke ega något medel att höja den inre kroppsvärmen nämnvärdt öfver det omgifvande mediets temperatur.

Vid Pitlekaj sågo vi dessa djur icke, men ett likartadt fenomen, ehuru i mycket mindre skala, iakttog löjtnant Bellot[10] under en slädfärd i Polar-Amerika. Han trodde, att ljuset uppkom genom förmultnade organiska ämnen.

Sedan tschuktscherna talat om för oss, att en utmärkt smaklig svart fisk skulle förekomma i den från hafvet helt

Reitinacka. Efter en fotografi af L. Palander.

och hållet afstängda, om vintern bottenfrusna sötvattenslagunen vid Jinretlen, företogo vi en utfärd dit den 8 juli. Våra vänner på tältplatsen voro genast till reds att hjelpa oss, i synnerhet qvinnorna Aitanga och den tolfåriga, något bortskämda Vega-favoriten Reitinacka. De sprungo som yra och lekfulla barn af och an för att ställa nätet i ordning och anskaffa allt hvad som erfordrades för fisket. Vi hade från fartyget medfört ett 9 meter långt och 1 meter djupt nät. I dess öfre kant voro flöten anbragta, på den nedre fastbands en lång stång, vid hvilken fästades fem käppar, hvarmed stången ett stycke från stranden sänktes till lagunens botten. Några i det kalla vattnet vadande infödingar framsköto derpå nätet mot land med käpparne och stången, som lätt gled fram öfver den gräsbevuxna sjöbottnen. För att hindra fisken att simma undan vadade qvinnorna på sidorna om nätet med högt uppskörtade päskar, skrikande och stojande samt då och då stannande för att genom en våldsam darrning gifva till känna, att vattnet var mycket kallt. Utbytet blef rikligt. Vi fingo i hundratal en svart, för oss alldeles okänd fiskart, af en typ, som man snarare skulle väntat finna i eqvatorialtrakternas sumpar, än här uppe i norden. Fisken kördes i en hundsläde till fartyget, der den blef dels för zoologens räkning spritlagd, dels stekt, ej utan protest från vår gamle kock, som tyckte, att den svarta, slemmiga fisken såg märkeligt otäck och stygg ut. Men tschuktscherna hade rätt: det var en verklig läckerhet, till smaken i viss mån liknande ålen, ehuru finare och köttigare. Dessa fiskar voro för öfrigt

seglifvade som ålar. Efter att hafva legat 1½ timme i luften, simmade de nämligen, om man lade dem i vatten, lika raskt omkring som förut. Huru denna fiskart tillbringar vintern, är mera gåtfullt än insekternas vinterlif. Lagunen har nämligen intet utlopp och synes helt och hållet bottenfrysa. Den vattenmassa, som om hösten funnits i lagunen, låg derför ännu till större delen qvar som ett osmält och ej lossnadt islager, hvilket var täckt med ett flere fot högt lager af flödvatten, som öfversvämmade de närliggande gräsmarkerna. Det var i detta flödvatten, som fisket egde rum.

Efter hemkomsten har Jinretlen-fisken blifvit undersökt af professor F. A. Smitt i Stockholm, som om densamma i ett för Vetenskapsakademien hållet föredrag meddelat, att den tillhör en ny art, åt hvilken prof. Smitt gifvit namnet *Dallia delicatissima.* En mycket närstående form förekommer på Alaska och har benämnts *Dallia pectoralis* Bean. För öfrigt äro dessa fiskar närbeslägtade med hundfisken (Umbra Krameri Fitzing), som träffas i Neusiedler- och Platten-sjöarna och i grottor och andra vattenfylda underjordiska håligheter i södra Europa. Märkvärdigt är, att

Hundfisk från Tschuktsch-halfön. Dallia delicatissima Smitt. ½ af nat. storl.

den europeiska arten anses som oätbar och till och med betraktas med sådan vämjelse, att fiskare bortkasta den, så snart den blifvit fångad, emedan de anse den giftig och frukta, att deras öfriga fiskar skola förderfvas genom beröring med densamma. De anse sig också förnärmade, om man begär hundfiskar af dem.11 Hade vi haft reda derpå, så skulle vi nu ej kunna intyga, att *Dallia delicatissima* Smitt verkligen förtjenar sitt namn.

I början af juli blef marken nästan snöfri, och vi kunde nu göra oss ett begrepp om huru sommartiden den trakt såg ut, der vi tillbragt vintern. Den var just ej intagande. Längst i söder höjde sig landet med terassformiga afsatser till ett berg, af oss kalladt Taffelberget, hvilket visserligen var temligen högt, men icke genom några branter eller djerfva klipputsprång gaf något bidrag till en sådan pittoresk landskapsram, som sällan saknas på de delar af Spetsbergen, Grönland och nordliga delen af Novaja Semlja, som jag besökt; södra Novaja Semlja har åtminstone på de flesta ställen branta pittoreska strandklippor. Om jag undantager bergudden vid Jinretlen, der en af korpar bebodd klippa stupar ned i hafvet, och några längre in vid Koljutschin-vikens strand belägna klippor, utgjordes hafsbandet i det omedelbara granskapet af vår öfvervintringsplats öfverallt endast af en låg strandsluttning, bildad af grof sand. Ofvanpå denna sand, som alltid var frusen, framgick, parallelt med stranden, en 50 till 100 meter bred vall eller dyn af fin, om sommaren icke vattendränkt och om vintern derför ej heller af is hopbunden sand. Det är på denna vall, som tschuktscherna uppföra sina tält. Märken efter dem träffar man nästan öfverallt, och vallen är derför allestädes beströdd med sönderbrutna redskap och lemningar efter fångsten. Ja, man kan utan öfverdrift säga, att Sibiriens hela nordöstra ishafskust är kantad med ett band af sopor och affall af allehanda slag.

Grofsanden, som underlagrar dynen, är såsom sagdt ständigt frusen, på det ringa lager när, som om sommaren upptinar. Det är här som Sibiriens »frostformation» börjar, d.v.s. det ständigt frusna jordlager, som med vissa afbrott utbreder sig från Ishafvet långt söder ut, ej allenast under den skoglösa tundran, utan äfven under härliga skogar och odlade åkerfält12. Rätteligen börjar dock den frusna jorden ett stycke från stranden *under hafvet.*13 Vid kusten utgöres nämligen bottnen ofta af hårdt frusen sand, »berghård sand», såsom draggarena plägade inberätta. Frostformationen i Sibirien innehåller sålunda ej allenast terrestra utan äfven marina bildningar jemte rena klara islager, dessa senare bildade i flodmynningar eller smärre sjöar, derigenom att det bottenfrusna vattendragets is om våren blifvit täckt med ett slamlager tillräckligt tjockt att skydda isen för smältning under sommaren. Den frusna hafsbottnen tyckes åter hafva bildats derigenom, att den af floden nedsköljda sanden varit omgifven af och vid sjunkandet fört med sig något vatten från de uppvärmda, men föga salta ytlagren. På hafsbottnen har den sålunda med *saltfritt*, vid 0° frysande vatten omgifna sanden mött ett *salt* vattenlager, hvars temperatur varit 2° till 3° under 0°, till följd hvaraf

sandkornen frusit hårdt tillsammans. Att det kan tillgå på detta sätt, derom fingo vi direkt bevis, då vi om våren från Vega nedsänkte djurkroppar för att skeletteras af de kräftdjur, som vimlade på hafsbottnen. Om den här och der genombrutna säck, i hvilken skelettet nedsänktes, först fick fylla sig med det föga salta vattnet från ytan och derpå hastigt sjunka till bottnen, så var densamma, då den om en eller ett par dagar upptogs, fyld med is, som hindrat kräftdjuren att åtkomma köttet. Vi hade redan beslutit öfvergifva detta beqväma rengöringssätt, då jag lyckades finna ett medel att undvika olägenheten; detta vans nämligen derigenom att man, då säcken befann sig ett stycke under ytan, drog den häftigt af och an, så att det deruti

Krabba från hafvet norr om Beringssund. Chionoecetes opiilo Kröyer. ½ af nat. storl.

medförda ytvattnet aflägsnades. Frusen lera och gyttja tyckes ej förekomma på Ishafvets botten. Djurlifvet på den frusna sanden var temligen fattigt, men alger förekommo här, om ock i ringa mängd.

Innanför stranden vidtager ett slättland, betäckt med vidsträckta laguner och en mängd mindre sjöar. Om vårtiden är detta område så vattendränkt och så genomkorsadt af djupa strida snöbäckar, att det är svårt, ofta omöjligt att komma fram öfver detsamma. Strax efter snöns försvinnande hade i alla fall en mängd foglar slagit sig ned derstädes. Lappsparfven hade letat upp en från den sanka marken framskjutande tufva för att i den anlägga sitt vackra, med tak försedda bo, i granskapet hade vadarne lagt sina ägg, vanligen omedelbart på den vattendränkta mossan utan spår till rede, och på tufvor, som voro helt och hållet omgifna af vårflödet, träffade man ägg af lommar, alfoglar ejdrar och gäss. Redan under vår härvaro rann vattnet så hastigt undan, att ställen, som ena dagen varit täckta med en vattenspegel, öfver hvilken en grundgående båt kunnat ros fram, den andra dagen voro förvandlade till våta sumpiga marker, skylda af gul gräshalm från det föregående året. Mångenstädes hade grässvålen blifvit af isen uppryckt och bortförd, hvarigenom svarta, af skarpa räta linier begränsade öppningar i gräsvallen uppstått, fullkomligt liknande nyss afverkade ställen i en torftägt.

Om sommaren måtte här finnas gröna ängsmarker, täckta med temligen högt gräs, men vid vår afresa hade växtligheten ännu ej hunnit någon synnerlig utveckling, och få voro de blommor, som då kunde upptäckas. Jag förmodar dock, att äfven här en vacker arktisk blomsterverld framspirar, om ock, till följd af kustlandets för nordanvindarne blottade läge, fattig i jemförelse med växtligheten i skyddade dalar uti det inre af landet. Der finnas äfven temligen höga buskar, medan deremot trädrepresentanten vid

Pitlekaj utgjordes endast af en låg, längs marken krypande videart.

Träd från Pitlekaj. Salix arctica Pallas. nat. storlek.

Vi fingo dock ej se ens denna »skog» fullt löfbeklädd. För att full sommarvärme skall inträda, behöfves det väl äfven här, att isen skall bryta upp, och denna efterlängtade stund tycktes ännu vara långt aflägsen. Isen blef visserligen i början af juli snöfri, och dervid minskades den issörja och det flödvatten, som under de föregående veckorna varit samladt på dess yta och gjort det ganska svårt att från fartyget gå i Land. Nu kunde man åter temligen torrskodd och på en hård blå isyta göra utflygter i fartygets granskap. Man fick dock vara försigtig. De forna springorna hade mångenstädes af det nedrinnande flödvattnet vidgats till större eller mindre öppningar, och der ett tunnt svart föremål – litet grus, bleckbitar från konserv burkar o.s.v. – legat på isen, hade bildat sig runda hål, liknande de sälhål, som jag om våren efter snösmältningen sett blottade på isen å Spetsbergens fjordar. För öfrigt var isens styrka nästan oförändrad, och ännu den 16 juli hade man kunnat köra en tungt lastad parsläde från fartyget till stranden.

Den 17 lossnade ändtligen årsisen närmast land, så att en vidsträckt landrening uppstod. Men grundisarne voro orubbade, och mellan dessa låg äfven årsisen fortfarande så fast, att alla voro ense derom, att minst fjorton dagar ännu skulle åtgå, innan utsigt fans till befrielse.

Då ren-tschuktschen Jettugin den 16 kom om bord och med anledning af den hvalbensinsamling, hvarmed vi några dagar förut varit sysselsatta, berättade, att ben af mammut fans vid hans tält, och att en mammutbete stack upp ur den af vårvattnet utskurna branten af en å, som flyter från Taffelberget till Riraitinop, tvekade jag derför ej att begifva mig å stad på en utflygt till nämnda ställe. Frånvaron från fartyget var beräknad till fem eller sex dagar. Det var min afsigt att i en stor skinnbåt, tillhörig Notti, färdas uppför elfven till det ställe, der mammutbeten fans, och att derifrån till fots fortsätta till Jettugins tält. Jettugin försäkrade, att elfven var tillräckligt djup för den plattbottnade båten. Men när vi färdats ett stycke inåt landet, visade det sig, att elfven, under den dag, Jettugin tillbragt på fartyget, betydligt utsinat. Så viss var jag emellertid, att is-stängslen ännu på lång tid icke skulle öppnas, att jag genast efter återkomsten från den med anledning häraf misslyckade utflygten vidtog anordningar till en ny utfärd för att med andra fortskaffningsmedel nå målet.

Under sysselsättningen härmed förflöt förmiddagen den 18 juli. Vi satte oss vid vanlig tid ned vid middagsbordet, utan aning om att stunden för vår förlossning nu var inne. Under middagen märktes plötsligt, att fartyget kom i en svag gungning; Palander rusade upp på däck, såg att isen var i rörelse, lät elda på maskinen, som länge sedan blifvit, i förväntan på denna stund, iordningstäld, och två timmar derefter, den 18 juli kl. 3 t. 30 min. e. m., var Vega flaggbeprydd under ånga och segel åter på väg mot målet.

Vi funno nu, att en fullkomligt isfri spricka uppstått mellan fartyget och det öppna vattnet närmast stranden, hvarjemte isfälten vester om vår grandis skjutit längre ut till sjös, så att strandreningen vidgats nog långt för att lemna tillräckligt djupt farvatten åt Vega. Kursen stäldes först mot NV för att kringgå de närmast oss belägna drifisfälten, derpå längs kusten mot Beringssund. På höjden vid Jinretlen stodo, då vi ångade förbi, byns män, qvinnor och barn mangrant församlade, blickande utåt hafvet på den eldhäst – tschuktscherna skulle kanske säga eldhund eller eldren – som för alltid förde vännerna från de långa vintermånaderna bort från deras kalla, kala strand. Om de verkligen, såsom de ofta lofvat, vid vår bortresa fälde tårar, kunde vi ej se från det afstånd, som nu skilde oss från dem. Men nog kan det hända, ett vildens lättrörda sinne förledt dem dertill. Säkert är, att hos mången af oss skilsmessans vemod blandade sig i de känslor af stormande glädje, som nu genomilade hvarje Vega-mans bröst.

Vega mötte ej mer några ishinder på sin väg mot Stilla hafvet. Serdzekamen passerades natten mot den 19 kl. 1 t. 30 min. f. m. under tjock dimma, som hindrade oss att tydligt urskilja landkonturerna. Man kunde ofvanom dimbanken vid horisonten endast se, att denna i den sibiriska ishafsfartens historia berömda udde upptogs af höga berg, sönderspittrade, liksom bergen öster om Björn-öarna, i ruinlika jettemurar och pelare. Hafvet var spegelblankt och nästan isfritt, en och annan hvalross stack upp sitt af dimman vidunderligt förstorade hufvud i fartygets granskap, massor af sälar summo kring oss, och skaror af foglar, hvilka förmodligen häcka på Serdzekamens branta klippor, omsvärmade fartyget. Från hafsbottnen upphemtade trawlnätet upprepade gånger en synnerligen rik skörd af maskar, mollusker, kräftdjur m. m. En zoolog hade här haft ett rikt arbetsfält.

Dimman fortfor, så att vi å andra sidan om Serdzekamen förlorade all landkänning, tills den 20 på morgonen mörka höjder åter började skymta fram. Det var bergstopparne vid Asiens östra udde, *Ostkap*, ett mindre lämpligt namn, som jag på kartan utbytt mot namnet *Kap Deschnew* efter den djerfve kosack, som för 230 år sedan första gången kringseglade densamma.

Klockan 11 f. m. voro vi midt i det sund, som förenar Norra Ishafvet med Stilla Oceanen, och härifrån helsades från Vega den gamla och den nya verlden med flaggning och svensk salut.

Ändtligen var alltså det mål nådt, för hvilket så många nationer sträfvat, allt sedan sir Hugh Willoughby, under kanonsalut och hurrarop från de högtidsklädda matroserna, i närvaro af en otalig jublande menniskoskara, år 1553 segerviss inledde nordostfärdernas långa rad. Men, såsom jag förut nämnt, blefvo

förhoppningarna grymt svikna. Sir Hugh och alla hans män omkommo som banbrytare för Englands sjöfart och för färderna på det isfylda haf, som i norr begränsar Europa och Asien. Otaliga andra sjöexpeditioner hafva sedan dess beträdt samma väg, alltid utan framgång och oftast med uppoffring af fartyg och många käcka sjömäns lif och helsa. Nu först, efter förloppet af 336 år och sedan de fleste i sjösaker förfarne män förklarat företaget omöjligt, har nordostpassagen ändtligen blifvit verkstäld. Detta har, tack vare våra örlogsmäns och deras befäls ordningssinne, nit och duglighet, skett utan uppoffring af ett enda menniskolif, utan sjukdom bland deltagarne i företaget, utan ringaste skada på fartyget och under förhållanden, som visa, att samma sak de flesta, kanske alla år kan göras om igen på några få veckor. Det må förlåtas oss, om vi under sådana förhållanden med stolthet sågo vår blågula flagga höja sig till masttoppen och hörde den svenska saluten i det sund, der den gamla och den nya verlden räcka hvarandra handen. Visserligen behöfves den väg, der vi färdats fram, ej mer såsom en handelsväg mellan Europa och Kina. Men det har förunnats denna och de närmast föregående svenska expeditionerna att öppna en ocean för sjöfart och att åt nära hälften af en verldsdel skänka möjlighet till sjöförbindelse med verldshafven.

TOLFTE KAPITLET.

Tschuktschernas historia, kroppsbeskaffenhet, lynne och lefnadsvanor.

Sibiriens nordkust är numera, med undantag af dess vestligaste och östligaste del, i bokstaflig mening en obygd. I vester utskjuter mellan Obs mynningsvik och södra delen af Kara-hafvet halfön Jalmal, hvilken genom sitt aflägsna läge, sina gräsrika slätter och fiskrika floder tyckes utgöra de nutida samojedernas jordiska paradis. Några hundra familjer tillhörande detta folk kringströfva här med talrika renhjordar. Om vintern draga dessa sig till det inre af landet eller söder ut, och kusten lär då vara obebodd. Enahanda är förhållandet så väl sommar som vinter ej allenast med Beli Ostrow och yttersta delen af halfön mellan Ob och Jenisej (Mattesol) utan äfven med den långa kuststräckan mellan Jenisejs mynning och Tschaun-bay. Under Vegas sjöfärd 1878 sågo vi på denna sträcka ej en enda inföding. Intet spår af menniskor kunde upptäckas på de ställen, der vi landstego, och oaktadt vi lång tid seglade helt nära land, sågo vi från sjön endast ett enda hus på stranden, nämligen den förut omtalade timmerstugan på östra sidan om Tscheljuskin-halfön. Ryska simovier och infödingars tältplatser träffas visserligen fortfarande vid floderna ett stycke från deras mynningar, men den forna kustbefolkningen har dragit sig till det inre af landet eller utdött[14], och först vid Tschaun-bay blir Asiens nordkust åter bebodd, nämligen af det folk, med hvilket vi kommo i beröring under senare delen af Vegas kustfärd 1878 och under öfvervintringen.

Visserligen har jag förut meddelat åtskilliga drag af tschuktschernas lefnadssätt och lynne, men jag tror i alla fall, att en mer uttömmande sammanställning af hvad Vegamännen på detta område erfarit skall för mina läsare blifva af intresse, äfven om jag härunder någon gång skulle nödgas återkomma till ämnen, som jag förut behandlat.

I vesteuropeiska skrifter omtalas det folk, som bebor nordöstligaste delen af Asien, så vidt jag vet, första gången af Witsen, hvilken i andra upplagan af sitt arbete (1705, s. 671) anför en uppgift af Volodomir Atlassow, att inbyggarne i nordostligaste delen af Sibirien kallas *tsjuktsi*, dock utan någon närmare beskrifning af sjelfva folket. Uti kartverk från slutet af 1600-talet inskrifvas ännu på denna landsdel namn lånade från Högasiens historia, såsom »Tenduc», »Quinsai», »Catacora» m. fl., men dessa bortlemnas i van Keulens atlas af 1709, och i stället står här *zuczari.* Från ungefär samma tid finner man några berättelser om tschuktscherna i beskrifningen öfver den utmärkte målaren Cornelis de Bruins resa i Ryssland. En rysk köpman, Michael Ostatiof, som tillbragt 14 år på resor i Sibirien, lemnade de Bruin åtskilliga upplysningar om de länder han genomrest; bland annat talade han om *korakie* och *soegtsie.* Dessa sistnämnde skildras som ett gudlöst pack, som dyrkar djefvulen och för bedrifvande af sina trollkonster bär med sig sina fäders ben. Samme ryss, som berättade detta, hade äfven kommit i beröring med »stillasittande» (bofasta) soegtsi,

hvilka få detta namn, »emedan de tillbringa hela vintern i ide, liggande eller sittande i sina tält»[15]. Den första något utförligare uppgiften om folket har jag funnit i noten å sid. 110 af det nedanför anförda arbetet Histoire généalogique des Tartares, Leyden 1726. De grunda sig på upplysningar af svenska krigsfångar i Sibirien.

Ryssarne hade dock långt tidigare gjort bekantskap med tschuktscherna. De kommo nämligen under sin eröfring af Sibirien i beröring med detta folk redan före medlet af sextonhundratalet. Ett sällskap jägare seglade 1646 utför Kolyma-floden till Ishafvet. Öster om Kolyma träffade de tschuktscher, med hvilka de handlade på så sätt, att de nedlade sina varor på stranden och sedan aflägsnade sig, hvarpå tschuktscherna kommo tillstädes, togo varorna samt lade pelsverk, hvalrosständer eller sniderier af hvalrosselfenben i stället[16]. Huru dylika resor de följande åren upprepades och slutligen ledde till kringseglingen af Asiens nordostligaste udde hör till ett följande kapitel.

Under dessa resor kommo ryssarne ofta i beröring med den folkstam, som bebodde Asiens nordöstra del, en beröring som i allmänhet icke var af fredlig art. De djerfva jägare, som kraftigt bidrogo till Sibiriens eröfring, och som till och med på egen hand upptogo strid med hela armeer från det himmelska riket, tyckas ej hafva redt sig väl mot tschuktsch-folkets modiga stridsmän. Äfven de försök, som gjordes att med krigare till yrket eröfra tschuktschernas land, blefvo resultatlösa, kanske dock mindre till följd af det beväpnade motstånd, som tschuktscherna gjorde, än på grund af landets beskaffenhet och omöjligheten äfven för en mindre truppstyrka att der kunna lifnära sig. Såsom exempel på dessa krigståg, upplysande för folkets forna lynne och lefnadssätt, må följande anföras.

År 1701 besvärade sig några under Ryssland skattskyldige jukagirer öfver tschuktschernas anfall och begärde af befälhafvaren i Anadyrsk ryskt bistånd mot dessa sina fiender. Med anledning häraf sändes en truppstyrka af 24 ryssar och 110 jukagirer på ett ströf- och strafftåg från Anadyrsk längs kusten till Tschukotskojnos. Under vägen träffade de tretton tält, bebodda af tschuktscher, som icke egde några renar. Invånarne uppfordrades att underkasta sig och betala skatt. Detta vägrade tschuktscherna, hvarpå ryssarne dödade de fleste af männen, samt togo qvinnorna och barnen till fånga. De män, som ej nedhöggos, dödade hvarandra, föredragande döden framför frihetens förlust. Några dagar derpå hade man att utkämpa en ny strid med 300 tschuktscher, hvilken dock för dessa senare utföll så olyckligt, att 200 berättas hafva stupat. De öfriga flydde, men återkommo följande dagen med en tiodubbel styrka, och denna tvang slutligen den rysk-jukagiriska krigshären att återvända med oförrättadt ärende.

Ett likadant fälttåg i smått företogs år 1711, men med samma utgång. På begäran om skatt svarade tschuktscherna: »ryssar hafva förut kommit till oss att fordra skatt och gisslan, men detta hafva vi vägrat att lemna, och lika så tänka vi handla äfven framdeles»[17].

Ungefär femton år efter detta resultatlösa tåg föreslog kosacköfversten Affanassej Schestakow regeringen åter att kufva den tredskande folkstammen, hvarjemte han ville från Tschukotskojnos gå öfver till den ännu endast ryktesvis kända amerikanska sidan för att för rysk räkning skattlägga äfven der boende folkslag. Förslaget antogs. En styrman Jacob Hens, en geodet Michael Gwosdew, en malmproberare Herdebol, och tio matroser beordrades af amiralitetskollegiet att följa med expeditionen. I Jekaterinenburg försågs Schestakow med några små kanoner och mörsare jemte tillbehör och i Tobolsk med fyra hundra man kosacker. Till följd af en mängd missöden, deribland äfven skeppsbrott i Ochotska hafvet, stod dock blott en ringa del af denna styrka till hans förfogande, då han började sitt fälttåg med att från bottnen af Pentschina-viken tåga in i landet. Det gick ock synnerligen olyckligt. Efter blott några få dagsmarscher träffade han oförmodadt på en talrik skara tschuktscher, hvilka sjelfva dragit i härnad mot korjäkerna. En strid uppstod d. 25/14 mars 1730, i hvilken Schestakow sjelf stupade, träffad af en pil, och hans följeslagare blefvo dödade eller drifna på flykten.

Bland dem, som beordrats att följa med Schestakow på detta olyckliga tåg, var kaptenen Dmitri Paulutski. Under hans befäl företogs ett nytt härnadståg mot tschuktscherna. Med en truppstyrka af 215 ryssar, 160 kosacker och 60 jukagirer lemnade Paulutski den 23/12 mars 1731 Anadyrsk och tågade öster om Anadyrs källor till Ishafvet, som nåddes först efter två månaders marsch. Derpå gick han längs kusten, dels på land dels på is, mot öster. Efter 14 dagar träffade han en stor tschuktschisk här. Sedan han förgäfves uppmanat den att gifva sig, levererade han d. 18/7 juni ett slag och besegrade fienden fullständigt. Under fortsättningen af tåget längs kusten nödgades han inlåta sig i ytterligare tvenne träffningar, den ena den 11 juli/30 juni och den andra den 25/14 juli vid sjelfva Tschukotskojnos, öfver hvilken udde han ville tåga till Anadyrs utloppsvik. Båda utföllo lyckligt för ryssarne, hvilka enligt Müllers, på officiela aktstycken grundade berättelse i alla tre träffningarna ej förlorade mer än tillsammans 3 kosacker, 1 jukagir och 5 korjäker. Men oaktadt alla dessa nederlag, vägrade tschuktscherna att underkasta sig och betala skatt åt ryssarne, hvarför vinsten af fälttåget blef endast äran att hafva hämnats Schestakows nederlag och triumferande kunnat gå öfver Tschukotskojnos. Härtill åtgingo tio dagar. På näset hade man att öfverstiga temligen betydande berg. Det tyckes, som om Paulutski följt stranden af Koljutschin-bay mot söder och derpå tågat öfver landtungan, som skiljer denna vik från Anadyr-bugten eller, om man så vill, förenar Tschuktsch-halfön med Sibiriens fasta land.

Mycken förvexling i uppfattningen af äldre färder till dessa trakter har uppkommit derigenom, att man ej kände Koljutschin-vikens betydliga utsträckning mot söder, och att samma namn så ofta begagnas för att beteckna helt olika ställen af Sibiriens kuster. Sålunda finnes på den karta af A. Arrowsmith, som bifogas Sauers beskrifning öfver Billings resa, ett Serdzekamen på södra sidan af Tchuktschhalfön, och det torde just vara detta, af invånarne vid Anadyr kända och benämnda Serdzekamen, som omtalas i Müllers berättelse om Paulutskis härnadståg.

Den 1 nov./21 okt. återkom Paulutski till Anadyrsk, visserligen segerkrönt, men utan att hafva varaktigt kufvat sina motståndare. Något nytt försök att förmå tschuktscherna att underkasta sig förekom ej, kanske derför att Paulutskis härnadståg ådagalagt, att det var lättare att vinna segrar öfver tschuktscherna än att besegra dem, och att hela folkets alla skatter af hvalrossständer och skinn knappast förslogo att betala omkostnaderna för det obetydligaste ströftåg.

Så helt var det kanske ej heller med Paulutskis segrar, åtminstone blef tschuktschernas gamla rykte såsom ett vildt och modigt folk fortfarande oförminskadt. Sålunda säges det i den förut åberopade noten till s. 110 i Histoire généalogique des tartares[18]: »Nordöstra delen af Asien bebos af två beslägtade folk, *tzuktzchi* och *tzchalatzki*, och söder om dem vid Österhafvet ett tredje kalladt *olutorski.* De äro de vildaste folk i hela norra Asien, vilja intet hafva att skaffa med ryssarne, hvilka de omenskligt döda, då de få fatt på dem, och då några af dem falla i ryssarnes händer, döda de sig sjelfva.» På Lotteri karta (1765) är Tschuktschhalfön färglagd på ett från det ryska Sibirien afvikande sätt. Här finnes skrifvet: *Tjuktzchi natio ferocissima et bellicosa Russorum inimica, qui capti se invicem interficiunt.* Ännu 1777 säges det i Georgii Beschreibung aller Nationen des Russischen Reichs (del. 2, s. 350) om tschuktscherna: »De äro mer vilda, råa, stolta, obändiga, tjufaktiga, falska och hämndgiriga än de omkringvandrande korjäkerna. De äro lika onda och farliga som tunguserna äro godmodiga. Tjugu tschuktscher fördrifva femtio korjäker. De nära deras land liggande ostroger (befästade orter) äro till och med i ständig fara för dem och kosta så mycket, att regeringen nyligen dragit in det äldsta ryska etablissementet i dessa trakter, Anadyrsk.» Andra lika betecknande uttalanden kunde anföras, och ännu i vår tid äro tschuktscherna med rätt eller orätt i Sibirien kända för styfsinthet, mod och frihetskärlek.

Men hvad våldet ej kunde uträtta, det har till fullo lyckats på fredlig väg.[19] Visserligen betala tschuktscherna icke någon annan skatt än obetydliga marknadsafgifter, men en ganska liflig handelsförbindelse eger nu rum mellan dem och ryssarne, och flere resande hafva utan olägenhet genomfarit

deras land eller färdats längs dess temligen tätt bebodda hafskust.

Bland föregående besökare af Tschuktsch-halfön må här, utom Bering, Cook m. fl. sjöfarande, som besökt kusttschuktschernes tältplatser, nämnas:

Kosacken Peter Iliin Sin Popow sändes 1711 med två tolkar att utforska tschuktschernas land och har lemnat några intressanta meddelanden om sina iakttagelser derstädes (Müller, Sammlung russischer Geschichten, III s. 56).20

Billings med sina följeslagare Sauer, Sarytschew m. fl. besökte Tschuktsch-landet år 1791. Bland annat gjorde han, i sällskap med dr Merk, två tolkar och 8 man, en resa från Metschigme-bay öfver det inre af tschuktschernas land till Jakutsk. Beklagligen är den berättelse, vi hafva om denna märkliga resa, ytterst ofullständig.21

Ferdinand von Wrangel var under sin berömda sibiriska resa mycket i beröring med tschuktscherna och reste bland annat om vintern 1823 i hundslädar längs ishafskusten från Kolyma till Koljutschin-ön (Wrangels Reise, II s. 176– 231). En mängd notiser om tschuktscherna finner man dessutom på andra ställen i samma arbete (I s. 267–293; II s. 156, 158 o.s.v.).

Friedrich von Lütke kom under sin verldsomsegling 1826–29 i beröring med folket på Tschuktsch-halfön, hvilket han närmare beskrifvit i Ermans Archiv (III s. 446– 464). Härvid bör anmärkas att, medan befolkningen på nordkusten utgöres af verkliga tschuktscher, består kustbefolkningen i den trakt Lütke besökte, sträckan mellan Anadyr och Kap Deschnew, af en från tschuktscherna skild folkstam, *Namollo*, närbeslägtad med eskimåerna på amerikanska sidan af Beringhafvet.

Den engelska Franklin-expeditionen med Plover, förd af kapten Moore, öfvervintrade 1848–49 vid Tchukotskojnos och kom dels vid vinterqvarteret dels under vidsträckta utfärder med hundar längs kusten och till det inre af landet i mycken beröring med infödingarne. De härunder gjorda iakttagelserna finnas offentliggjorda i ett för kännedomen om de ifrågavarande folkstammarne synnerligen vigtigt arbete af löjtnant W. H. Hooper: Ten months among the tents of the Tuski, London 1853.

C. von Dittmar22 reste 1853 i norra delen af Kamtschatka och kom dervid i beröring med dervarande rennomader, i synnerhet korjäker. De underrättelser han meddelar om tschuktscherna (s. 126) har han inhemtat af köpmannen i Nischni-Kolymsk Trifonow, hvilken i 28 år drifvit handel med dem och upprepade gånger gjort resor i det inre af landet.

Intressanta bidrag till kännedomen om ren-tschuktschernas lefnadsvanor äro äfven insamlade af baron G. von Maydell, hvilken åren 1868 och 1869 jemte dr Carl von Neumann m. fl. gjorde en resa från Jakutsk öfver Sredni Kolymsk och Anjui till Koljutschin-viken. Beklagligen har jag med afseende å denna expedition endast haft tillgång till några notiser i Proceedings of the R. Geographical Society (Vol. 21, London 1877, s. 213) och Das Ausland (1880 s. 861). Den egentliga skildringen af resan finnes i Iswestija, utgifna af den sibiriska afdelningen af ryska geografiska sällskapet, Bd 1 och 2.

Rörande de öfriga resande, hvilkas skrifter pläga åberopas såsom källor för kännedomen om tschuktscherna, må nämnas, att Steller och Krascheninnikow endast i förbigående uppehålla sig vid de verkliga tschuktscherna, men i stället lemna mycket sakrika och utförliga underrättelser om *korjäkerna*, hvilka äro lika nära slägt med tschuktscherna som spaniorer med portugiser, men dock skilja sig betydligt från dem i lefnadsvanor; äfvensom att en del författares uppsatser om tschuktscherna alldeles icke hänföra sig till detta folk, utan afse eskimåerna. I sjelfva verket tyckas under senare tider, efter det den forna nationalfiendskapen lagt sig, blänningsraser uppstått emellan dessa folk. Men man bör ej glömma, att de tillhöra vidt skilda folkstammar, om ock tschuktscherna, såsom senare trängda till ishafskusten, nästan fullständigt antagit

eskimåernas jagtredskap och husgerådssaker, och eskimåerna åter i gränsdistrikten upptagit åtskilligt af tschuktschernas språk.

Liksom lapparne och de flesta andra af Europas och Asiens polarfolk, sönderfalla tschuktscherna i två afdelningar, hvilka tala samma språk och anse sig tillhöra samma folk, men föra ett betydligt olika lefnadssätt. Den ena afdelningen utgöres af ren-nomader, hvilka med sina ofta mycket talrika renhjordar ströfva omkring mellan Beringssund, Indigirka och Penschina-viken. De lefva af renskötsel och handel samt betrakta sig sjelfva som den tschuktschiska stammens förnämligare del. Den andra afdelningen af folket är kust-tschuktscherna, hvilka icke ega några renar, utan bo i fasta, men lätt flyttbara och ofta flyttade tält längs kusten mellan Tschaun-bay och Beringssund. Men bortom Ostkap träffas längs kusten af Beringhafvet en annan folkstam, närbeslägtad med eskimåerna. Det är Wrangels *Onkilon*, Lütkes *Namollo.* Numera hafva dock äfven tschuktscher slagit sig ned på några punkter af denna kuststräcka, och en del eskimåer hafva antagit den förnämare tschuktschstammens språk. Invånarne vid S:t Lawrence bay talade sålunda tschuktschiska, med föga inblandning af främmande ord, och skilde sig till lefnadsvanor och utseende obetydligt från de tschuktscher, som vi under vinterns lopp lärde känna nästan från alla trakter af Tschuktsch-halfön. Det samma var förhållandet med de infödingar, som kommo om bord på Vega, under det hon färdades förbi Ostkap, och med de båda familjer, som vi träffade i Konyam-bay. Men infödingarne på nordvestra delen af S:t Lawrence-ön talade en eskimåisk munart, helt olika tschuktsch-målet. Äfven den var dock uppblandad med en mängd tschuktschiska ord. Vid Port Clarence bodde deremot rena eskimåer. Bland dessa träffades en tschuktschisk qvinna, som berättade, att tschuktschbyar finnas äfven på amerikanska sidan af Beringssund norr om Kap Prince of Wales. Synnerligen många och folkrika måtte dessa dock ej vara, då de ej omtalas i berättelserna om engelsmännens flerfaldiga expeditioner till dessa trakter, t. ex. ej i dr John Simpsons innehållsrika uppsats om eskimåerna vid Beringssund.

Någon ledning för bedömande af ren-tschuktschernas antal hafva vi ej kunnat erhålla under Vega-resan. Men antalet af kust-tschuktscher kan man uppskatta på följande grunder. Löjtnant Nordqvist insamlade af de talrika formän, som rastade vid Vega, underrättelser om namnen på de tältplatser, som för närvarande träffas vid kusten mellan Tschaun-bay och Beringssund, och om antalet af tält, som finnas i hvarje by. Han fick sålunda reda på, att tältens antal i kustbyarna uppgår till omkring 400. Antalet inbyggare i hvarje tält kan enligt vår erfarenhet i medeltal anslås till fem. Hela folkantalet på den ifrågavarande kuststräckan skulle således uppgå till ungefär 2000, högst 2500 män, qvinnor och barn. Ungefär lika stort anses rentschuktschernas antal vara. Tschuktsch-landets hela befolkning torde således nu uppgå till 4000 à 5000 personer. Den förut anförde kosacken Popow beräknade 1711, att samtliga tschuktscherna, så väl de ren-egande som de bofasta, uppgingo till 2000 personer. Under de sista två århundradena skulle således, i fall dessa uppskattningar äro riktiga, folkmängden hos denna polarstam hafva fördubblats.

För att gifva läsaren ett begrepp om folkets språk, har jag redan i ett föregående kapitel lemnat ett utdrag ur den betydande ordlista, som Nordqvist här uppgjorde. Några mycket afvikande dialekter tyckas ej förekomma. Om främmande ord, lånade från andra asiatiska tungomål, upptagits i tschuktschernas språk, hafva vi ej kunnat afgöra. Några ryska ord begagnades helt säkert icke. Mig förefaller språket artikuleradt och välklingande. Det är närbeslägtadt med korjäkiskan, men så skildt från andra, så väl ost-asiatiska som amerikanska munarter, att språkforskarne ännu ej lyckats utreda tschuktschernas slägtskapsförhållanden till andra folk.

Tschuktschiska ansigtstyper. 1. Manschetsko, man från Pitlekaj. 2. Ung man från Irgunnuk. 3. Tschajdodlin, man från Irgunnuk. 4. Ren-tschuktsch. 5. Gubbe från Irgunnuk. 6. Man från Jinretlen. Efter fotografier af L. Palander.

Tschuktschiska ansigtstyper. 1, 2. Nantsing, qvinna från Pitlekaj. 3, 4. Rotschitlen. 5. Ung man från Vankarema. 6. Ung man från Irgunnuk. Efter fotografier af L. Palander.

Liksom de flesta andra polarfolk, tillhöra tschuktscherna numera sannolikt icke någon oblandad ras. Man öfvertygas derom genast, i fall man uppmärksamt betraktar invånarne i en större tältby. En del utgöras af resliga gestalter, med tagellikt, korpsvart hår, brun hy, hög krokig näsa, kort sagdt med ett yttre, som erinrar om de beskrifningar man läser öfver Nordamerikas indianer. Andra åter påminna genom svart hår, svag skäggväxt, insjunken näsa, eller snarare utstående kindknotor, och sneda ögon, tydligen om den mongoliska rasen, och slutligen möter man ibland fullkomligt ljusletta ansigten, med anletsdrag och hudfärg som gifva anledning att misstänka, det de äro ättlingar af rymmare eller krigsfångar af rent ryskt ursprung. Den vanligaste typen är: medellängd, rakt, groft, svart hår, upptill afsmalnande panna, fint bildad näsa, hvars rot dock ofta är tillplattad, horisontelt liggande, ingalunda små ögon, utpräglade svarta ögonbryn, långa ögonhår, utskjutande, ofta af frostskada uppsvälda kindknotor, som i synnerhet äro märkbara, då man ser ansigtet från sidan, ljus, föga brun hy, hvilken hos de unga qvinnorna ofta är nästan lika röd och hvit som hos europeerna. Skäggväxten är alltid klen. Nästan alla äro fylliga och välväxta; krymplingar sågo vi icke. De yngre qvinnorna förefalla stundom ganska täcka, om man kan frigöra sig från det oangenäma intrycket af smutsen, som aldrig aftvättas annat än genom vinterns snöyra, och af den vidriga transtank, som de om vintern föra med sig från den qvafva tältkammaren. Barnen göra genom sina friska utseenden, sitt vänliga och anständiga väsende nästan alltid ett behagligt intryck.

Folket är hårdfördt, men ytterst makligt, när brist på föda ej tvingar det till ansträngningar. Männen tillbringa under sina jagtfärder hela dygn i –30° till –40° köld ute på isen, utan skydd och utan att medföra mat eller bränsle. Härunder släckes törsten med snö, hungern, om jagten utfallit lyckligt, med blod och kött af det djur, som dödats. Nästan oklädda qvinnor lemna ofta äfven under sträng köld för en stund det inre tältet eller tältkammaren, der tranlampan underhåller en tidtals tryckande värme. En främlings besök lockar de fullkomligt nakna barnen att till hälften krypa fram under det förhänge af renskinn, som skiljer sofkammaren från det yttre tältet. I detta, som är oeldadt, råder oftast en temperatur föga högre än den yttre luftens. Mödrarna hysa ingen betänklighet att i denna låga temperatur för några ögonblick visa besökande nakna barnungar af ett eller två års ålder.

Sjukdomar äro detta oaktadt sällsynta, om jag undantager, att nästan alla om hösten, innan den stränga kölden inträffat, voro besvärade af en svår hosta och snufva. Ytterligt svåra hudutslag och sårnader förekomma äfven så ofta, att uppehållet i det inre tältet härigenom vanligen blir för europeen vämjeligt. En del af sårnaderna utgöras dock endast af kylskador, som de flesta ådraga sig genom den sorglöshet, med hvilken de under stark blåst utsätta den bara halsen, bröstet och handlofvarne för den strängaste köldgrad. Då en frostskada inträffat, behandlas den, äfven om den har betydlig utsträckning, ytterst vårdslöst. Man söker blott att upptina det frusna stället så fort som möjligt, dels genom gnidning dels genom uppvärmning. Deremot sågo vi aldrig någon, som varit utsatt för djupare gående frostskada på händer och fötter, ett förhållande som måste tillskrifvas den ändamålsenliga beskaffenheten af deras skodon och vantar. Från början af oktober 1878 till medlet af juli 1879 tycktes något dödsfall ej hafva inträffat på de oss närbelägna tältplatserna. Under samma tid ökades invånarnes antal med två eller tre nyfödda. Under hustruns hafvandeskap var mannen mycket öm mot henne, höll henne oafbrutet sällskap i tältet, kysste och smekte henne ofta i främmandes närvaro samt tycktes med stolthet visa henne för de besökande.

Någon begrafning eller något bröllop hafva vi ej varit i tillfälle att bevittna. Det synes, som om man stundom skulle bränna de döda, stundom lägga ut dem på tundran till spis åt rofdjuren, med vapen, slädar och husgerådssaker. Man har kanske börjat att öfvergifva den gamla seden att bränna liken, sedan jagten försämrats så, att tillgång till späck för bränningen minskats. Jag har förut beskrifvit de gropar, fylda med brända ben, som dr Stuxberg träffade den 9 september 1878 vid randen af en uttorkad bäck. Vi antogo dem

för grafvar, men sågo sedermera ej flere sådana vid vårt vinterqvarter, hvarför vi började hysa misstankar om vår iakttagelses riktighet.23 Säkert är åtminstone, att invånarne i granskapet af Pitlekaj begrofvo sina döda uteslutande genom att lägga ut dem på tundran.

Rörande den på detta sätt begrafna eller utlagda man, som Johnsen fann den 15 oktober, meddelar dr Almqvist, som den följande dagen sjelf besökte platsen, följande:

»Stället var beläget 5 till 7 kilometer från byn Jinretlen, nära bottnen af den lilla dal, som från nämnda by sträcker sig i sydlig riktning inåt landet. Kroppen var utlagd på en liten låg kulle af blott ett par famnars genomskärning. Den var öfvertäckt med lös snö och ej särdeles starkt fastfrusen. Efter dess lösbrytande syntes i den underliggande snön och isen ingen egentlig grop. Liket låg utsträckt i rättvisande NNV till SSO, med hufvudet åt det förstnämnda väderstrecket. Under hufvudet lågo två svarta rundade stenar, sådana som tschuktscherna använda i sina hushåll. För öfrigt fans intet spår till underlag eller betäckning. Kläderna voro af rofdjur slitna från kroppen, ryggen alldeles orörd, men ansigtet och bröstet illa åtgångna, armar och ben nästan fullständigt uppätna. På kullen sågos tydliga spår af varg, räf och korp. Tätt intill likets högra sida hade de vapen och husgerådssaker legat, hvilka Johnsen dagen förut hemfört. Nära fötterna fans en fullständigt sönderslagen släde, tydligen ny och sönderbruten på platsen. Ej långt ifrån funno vi liggande löst ofvanpå snön bitar af päsk och fotbeklädnad, båda nya och af utmärktaste beskaffenhet. Rofdjuren hade utan tvifvel nyligen lösslitit och kringsläpat dem. På kullen funnos dessutom fem till sex andra grafvar, utmärkta genom små stenar eller en träkubbe, liggande på släta marken. Ett par af grafvarne voro prydda med en samling renhorn. Den starka kölden hindrade mig att undersöka, huruvida dessa stenar dolde lemningar efter nedgräfda lik. Tschuktschens hufvud ansåg jag mig kunna taga, då utan tvifvel vargarne eljest skulle hafva ätit upp det. Det medtogs om bord och skeletterades.»

Om våren 1879, sedan snön bortsmält, blefvo vi ytterligare i tillfälle att se en mängd grafplatser eller rättare ställen der döda tschuktscher blifvit utlagda. De voro betecknade

Planritning af en tschuktschisk graf. Efter teckning af A. Stuxberg.

med egendomliga stenläggningar, som uppmättes och närmare undersöktes af dr Stuxberg, hvilken om dem lemnat följande beskrifning:

»De tschuktschiska grafvarne på höjden söder om Pitlekaj och Jinretlen, som af mig undersöktes den 4 och 7 juli 1879, voro till antalet nära ett halft hundrade. Hvarje graf bestod af en oval krets af större liggande stenar. Vid ena ändan deraf fans oftast en på kant upprest större sten och från den motsatta ändan utgingo en eller två träbitar, liggande på marken. Området inom stenkretsen var än belagdt med mindre stenar, än fritt och gräsbevuxet. Vid alla grafvarne fans på ett afstånd af 4 till 7 steg från kantstenen i grafvens längdaxel eller något på sidan derom en annan mindre krets af stenar, omslutande en hög af renhorn, vanligen innehållande äfven söndriga sälskallar och andra benfragment. Endast i en graf funnos benbitar af menniskor. Grafvarne voro tydligen mycket gamla, ty träpinnarne vid ändan voro ofta starkt multnade och nästan helt och hållet omslutna af jord, och stenarne voro på öfversidan fullständigt lafklädda. Jag uppskattar dessa grafvars ålder till omkring två hundra år.»

Tschuktscherna bygga ej snöhyddor, och ej heller hus af trä, emedan byggnadsvirke ej finnes i kust-tschuktschernas land, och emedan trähus föga passa för ren-nomaden.

Tältstomme vid Pitlekaj. Efter teckning af G. Bove.

De bo så väl om sommaren som om vintern i tält af ett egendomligt och hos andra folk ej förekommande byggnadssätt. För att lemna skydd mot kölden är nämligen tältet dubbelt, i det att det yttre höljet omsluter ett inre tält eller en sofkammare. Denna är parallelipipedisk, omkring 3,5 meter lång, 2,2 meter bred och 1,8

meter hög. Den är omgifven af tjocka varma renskinn samt på taket ytterligare täckt med ett lager af gräs. Golfvet utgöres af ett hvalrosskinn, utspändt öfver en trossbotten af ris och strå. Till natten öfverdrages golfvet med en matta af renskinn, hvilken åter borttages om dagen. Rummen på sidorna om det inre tältet äro äfvenledes afstängda med förhängen och tjena till skafferi. Det inre tältet uppvärmes med tre tranlampor, hvilka, i förening med utdunstningen från de många i det lilla rummet hoppackade menniskorna, åstadkomma en så stark värme, att invånarne äfven under den strängaste vinterköld kunna vistas derstädes nakna. Qvinnoarbetet äfvensom matlagningen verkställes om vintern i denna tältkammare, ganska ofta äfven naturbehofven. Allt detta bidrager att göra den der rådande atmosferen outhärdlig. Dock finnas äfven renligare familjer, i hvilkas sofkammare ej en så vämjelig lukt är rådande.

Om sommaren vistas man under dagen samt kokar och arbetar i det yttre tältet. Detta består af hopsydda säl- och hvalrosskinn, hvilka dock oftast äro så gamla, utan hår och fulla af hål, att de tyckas hafva varit begagnade af flere slägtled. Yttertältets skinn äro utspända öfver träribbor, som äro omsorgsfullt hopbundna med skinnremmar. Ribborna hvila dels på stolpar dels på trefötter af drifved; stolparne äro inslagna i marken, och trefoten erhåller nödig stadga genom en tung sten eller en med sand fyld sälskinnssäck, som är upphängd i dess midt. För att ytterligare gifva stadga åt tältet är en ännu tyngre sten på samma sätt upphängd vid en i tälttakets spets fästad rem, eller ock är takspetsen med tjocka remmar fastgjord vid marken. På ett ställe användes härtill en talja från ett förlist fartyg, som var spänd med ett block mellan spetsen och en i marken infrusen jernkrok. Dessutom understödjas ribborna i hvarje tält med T-formade tvärstöttor.

Ingången bildas af en låg dörr, som vid behof kan tillslutas med ett renskinn. Golfvet i yttertältet utgöres af bara marken. Det hålles ganska rent, och de få husgerådsartiklarne äro med omsorg och ordning upphängda längs väggarna på inre eller yttre sidan om tältet. Nära tältet finnas några i jorden nedslagna manshöga pelare med tvärslåar, på hvilka skinnbåtarne, åror, kastspjut m. m. uppläggas samt fisk- och sälnäten upphängas.

I granskapet af bostaden är förrådshuset beläget. Det består af en på något lämpligt ställe i marken utgräfd källare. Ofta användas härtill tomtplatserna efter gamla onkilon-boningar. Nedgången är vanligen täckt med driftimmer och belastad med stenar; på ett ställe utgjordes dörren eller rättare källarluckan af ett hvalskulderblad. Till följd af det obegränsade förtroende, som eljest plägade råda mellan infödingarne och oss, voro vi förvånade öfver den obenägenhet de i början visade att lemna Vega-männen tillträde till dessa förrådsrum. Möjligen hade ryktet om våra gräfningar efter gamla redskap på onkilon-tomterna vid Irkaipij spridt sig till Koljutschin och tolkats som plundringsförsök.

Tälten äro alltid belägna vid hafsstranden, ofta på de smala näs, som skilja strandlagunerna från hafvet. De uppföras och nedtagas på några timmar. En tschuktsch-familj har derför lätt att ändra vistelseort och flyttar äfven ganska ofta från en by till en annan. Stundom tyckes den ega resvirke till yttertältet på flere ställen, och vid flyttningen tager man i sådant fall endast tältduken, hundarne samt de nödvändigaste skinnvarorna och husgerådssakerna med sig. Det öfriga qvarlemnas utan inhägnad, lås eller vakt vid den förra boningsplatsen, och man är viss att finna allt orördt vid återkomsten. Under kortare uppehåll på ett ställe användas, äfven vid en lufttemperatur betydligt under 0°, ytterst bristfälliga tält eller skjul, uppförda med de skinnbitar man för tillfället har tillgång till. Ett ungt par, som på våren återkom till Pitlekaj, bodde sålunda lyckligt och belåtet i ett enkelt glest och trasigt tält eller spetsigt skinnskjul, hvilket nedtill, der det var bredast, hade en genomskärning af endast 2½ meter. En noggrann bouppteckning, som jag under de nygiftas frånvaro företog, visade, att deras hela bohag utgjordes af: en dålig lampa, en god amerikansk yxa, några renskinn, en liten spegelbit, en mängd tomma konservburkar från Vega, hvilka användes bland annat till kokkärl, en tombutelj, en elddrill, en kam, läder till ett par mockasiner, några sytillbehör och några mycket ofullständiga och bristfälliga jagtredskap.

Tschuktschisk åra. 1/16 af nat. storl.

Båtarne äro förfärdigade af hvalrosskinn, hopsydda och spända öfver ett lätt ribbverk af trä- och benbitar. Ribbverkets olika delar äro hopbundna med remmar af skinn eller med strängar af hvalbarder. Till form och storlek öfverensstämmer tschuktschernas storbåt, *atkuat*, af ryssarne kallad *bajdar*, fullkomligt med grönländarnes *umiak* eller qvinnobåt. Den är så lätt, att fyra man kunna taga den på sina skuldror, och dock så rymlig, att trettio man kunna färdas i densamma. *Anatkuat*, eller båtar afsedda för endast en man, ser man sällan; de äro vida sämre byggda och fulare än grönländarnes *kajak*. De stora båtarne framros med bredbladiga åror, af hvilka hvarje man eller qvinna sköter endast en enda. Medelst dessa åror kan ett tillräckligt antal roddare för en stund uppdrifva båtens fart till tio kilometer i timmen. Liksom grönländarne låta de dock ofta rodden afstanna för hvila, skratt och pladder, ro sedan våldsamt under några minuter, hvila sig, ro åter hastigt o.s.v. När hafvet är täckt med tunn nybildad is, sätta sig två män för ut i båten med

ena benet utom båtkanten för att trampa sönder isen.

Om vintern uppläggas båtarne, och i stället sättas hundslädarne i ordning. Dessa äro af ett annat byggnadssätt än de grönländska, vanligen mycket lätta och smala, förfärdigade af något böjligt träslag samt skodda med skifvor af hvalkäkben, hvalrefben eller hvalbarder. För att förbättra föret öfverdragas dessutom medarne innan afresan omsorgsfullt med ett två till tre millimeter tjockt lager af is genom att öfvergjuta dem upprepade gånger med vatten.24 Slädens olika bitar äro ej hopfogade med spik eller naglar, utan hopbundna med skinnremmar eller strängar af hvalbarder. På den låga obeqväma sitsen ligger vanligen en skinnlapp, helst af isbjörn. Antalet af hundar, som spännas för hvarje släda, är vexlande. Jag har sett en tschuktsch åka efter två små magra hundar, hvilka dock syntes utan synnerlig ansträngning släpa fram sitt tunga lass öfver jemn hård snö. För andra slädar har jag sett 10 till 12 hundar, och en lastsläde från Kolyma framsläpades af ett 28-spann. Oftast äro hundarne spända det ena paret framom det andra efter en lång gemensam lina25, någon gång vid kortare utfärder flere än tvenne i bredd eller ock så oregelmessigt, att deras ställning till åkdonet endast tyckes hafva berott på draglinans tillfälliga längd och en nyck hos körsvennen. Hundarne styras ej med tömmar utan med ständigt ropande och hojtande, beledsagadt af snärtar från en lång piska. Dessutom finnes på hvarje ordentligt utrustad släde en kort och tjock staf, med jernbeslag och en mängd jernringar i öfre ändan. När intet annat hjelper, kastas denna staf på den motspänstiga hunden. Stafven är så tung, att djuret lätt får sin bane af ett dylikt kast. Hundarne veta det och äro till följd deraf så rädda för detta grymma redskap, att redan rasslet med ringarne är tillräckligt att förmå dem till de yttersta ansträngningar. Under raster fastbindas spannen vid den i snön nedstötta stafven.

Hundselen är gjord af tumsbreda skinnremmar, hvilka bilda ett hals- eller skulderband, som på ömse sidor medelst en rem är sammanbundet med ett midjeband, vid hvars ena sida dragremmen är fästad. Tack vare det ypperliga skydd mot selbrytning, som hundarnes egen yfviga pels

Hundsko. 1/3 af nat. storl.

lemnar, behöfver föga omsorg egnas åt detta körtyg, och jag har ej sett en enda hund, som varit oanvändbar till följd af skafsår från selarne. Deremot blifva deras fötter ofta såriga af den skarpa snön. Till hvarje slädes utrustning hör derför ett antal hundskor af vidstående utseende. De begagnas endast i nödfall.

Tschuktsch-hundarne äro af samma ras, men mindre än eskimå-hundarne i danska Grönland. De äro varglika,

högbenta, långhåriga och raggiga. Öronen äro korta, vanligen uppstående, färgen mycket vexlande, från svart eller hvit, svart- och hvitfläckig till grå eller gulbrun. Under otaliga slägtled hafva de användts till dragare, hvaremot de som väktare varit obehöfliga bland ett folk, hos hvilket stöld eller åverkan ej synes förekomma. Förmågan att skälla hafva de derför helt och hållet bortglömt, eller kanske aldrig egt. Till och med en europe kan komma in i yttertältet, utan att de der befintliga hundarne med ett ljud underrätta sina i det inre tältet sofvande egare om främlingens ankomst. Deremot äro de uthålliga, men föga snabba dragare. De äro lika smutsiga och lika fredsälskande som sina egare. Några strider mellan hundspann, som tillhöra olika tält, eller mellan tältplatsens hundar och främmandes förekomma sällan. I Europa äro hundarne sina

husbönders vänner och hvarandras fiender, här hvarandras vänner och sina husbönders trälar. Om vintern tyckas de i nödfall hjelpa sig med mycket litet föda; de äro då ytterst magra och ligga för det mesta orörliga i någon snödrifva. Ensamma lemna de sällan tältets granskap, ej ens för att leta efter föda eller för att jaga på egen hand och för egen räkning. Detta synes mig vara så mycket besynnerligare, som de ofta flere dagar å rad, jag vore frestad att säga veckor, af sina husbönder icke erhålla någon mat. Ett stycke af en hval, med vidsittande skinn och köttdelar, ursköljdt ur dynens frusna sandlager låg sålunda orördt några tusen steg från Pitlekaj, och tältens omgifningar, der de hungriga hundarne ständigt kringströko, utgjorde, såsom förr är nämdt, under vintern ett älsklingstillhåll för ripor och harar. Redan några månader gamla valpar spännas in bland spannen för att i tid vänjas vid dragselen. Under den kalla tiden är det hundarne tillåtet att vistas i yttertältet, hyndorna med sina valpar till och med i det inre. Vi hade två skotska fårhundar med oss på Vega. Dessa förskräckte infödingarne i början mycket med sitt skall. Emot tschuktschernas hundar intogo de snart samma öfverlägsna ställning, som europeen tillmäter sig mot vilden. Hanhunden hade ett afgjordt företräde hos de tschuktschiska hyndorna, och det till och med utan de strider, till hvilka en dylik ynnest hos de sköna plägar gifva anledning. En talrik hundafkomma af blandad skotsk-tschuktschisk ras har härigenom uppkommit vid Pitlekaj. Valparne hade helt och hållet faderns utseende och omfattades med stor förtjusning af infödingarne.

När en hund skulle dödas, stack tschuktschen honom med sitt spjut och lät honom sedan förblöda. Äfven när bristen på födoämnen var så stor, att infödingarne i Pitlekaj och Jinretlen hufvudsakligast lefde på den mat vi skänkte dem, åto de icke de dödade hundarne. En skjuten korp hade de deremot intet emot att förtära.

När tschuktschen går ut på isen att jaga sälar, tager han sina hundar med sig, och det är dessa som föra hem fångsten, vanligen på så sätt att draglinan fästes omedelbart vid hufvudet af den dödade sälen, som derpå, vänd på ryggen och utan underlag, släpas öfver isen. Efter en lycklig jagt återvände en af invånarne i Jinretlen från det öppna vattnet utanför kusten med fem sälar af hvilka den minsta var lagd på släden, de öfriga bundna den ena efter den andra i en lång rad. Efter den sista sälen släpade den långa stång, som begagnades vid nätets utläggning.

Tschuktschernas drägt är förfärdigad af ren- och sälskinn. Det förra har, emedan det är varmare, företräde som material för vinterdrägten. Männen kläda sig om vintern i två päskar; den som bäres närmast kroppen är af tunnt skinn med håret inåt, den yttre är af tjockt skinn med håret utåt. Dessutom bära de, då det regnar eller våt snö faller, en regnrock af tarmar eller af bomullstyg, hvilket de benämna *kalikå.* En gång såg jag en dylik ytterrock förfärdigad af en art ren-sämskskinn, hvilket var af utmärkt beskaffenhet och tydligen hemberedt. Det var ursprungligen hvitt, men hade blifvit prydt med breda bruna målade ränder. Några röda och blåa ylleskjortor, som vi lemnat dem, buros äfvenledes utanpå skinnkläderna och väckte, för de granna färgernas skull, stor belåtenhet hos egarne. Tschuktschernas päsk är kortare än lapparnes. Den räcker ej fullt till knäna och är med en rem sammanhållen om lifvet. Under päsken bäras två par byxor; det inre paret med håret inåt, det yttre med håret utåt. Byxorna äro välgjorda, åtsittande och sluta ofvanom fotleden. Fotbeklädnaden utgöres af ren- eller sälskinns-mockasiner, hvilka ofvan fotleden äro fastsurrade vid byxorna på samma sätt som är brukligt hos lapparne. Sulorna äro af hvalrossskinn eller björnskinn och hafva hårsidan inåt. På den öfriga delen af mockasinen ligger håret utåt. Innanför skodonen har man sälskinnsstrumpor och hö. Hufvudbonaden utgöres af en perlbroderad hufva, öfver hvilken vid sträng köld drages en ytterhufva kantad med hundskinn. Ytterhufvan sluter ofta tätt till under hakan och utbreder sig med ett mycket välsittande slag öfver axlarna. Till en fullständig drägt hör ytterligare en skinnhalsduk eller boa och en haklapp af flerdubbelt renskinn eller af olika slags skinn sammansydda i schackbrädlika rutor. Om sommaren och långt in på hösten gå männen barhufvade, oaktadt de hafva håret på hjessan klippt intill roten.

Under den varma årstiden bortläggas i mån af värmens tilltagande en mängd af vinterplaggen, så att drägten slutligen utgöres endast af en päsk, regnrocken och ett par byxor. Sommarmockasinerna äro ofta lika långskaftade som våra sjöstöflar. I tälten bära männen endast korta, till höften gående skinnbyxor, jemte läderremmar (sundhetsremmar) om lif och armar. Mansdrägten är föga utsirad. Deremot bära männen ofta perlband i öronen och ett skinnband besatt med stora, smakfullt ordnade perlor eller ett läderband med några större perlor om pannan. Läderbanden vilja de ej gerna skiljas vid, och en qvinna berättade, att perlorna i dem skulle utmärka antalet af dödade fiender. Jag är dock fullt öfvertygad derom, att detta endast var tomt skryt. Troligen förlade berätterskan en sägen från forna krigiska tider till nutiden, och vi hafva alltså här endast en tschuktschisk form af det äfven bland bildade nationer brukliga skrytet med krigiska våldsbragder.

Till männens drägt hör vidare en ofta med perlor och silfverbeslag vackert prydd ögonskärm, som bäres i synnerhet om våren till skydd mot det starka, från snöslätten återkastade solljuset. Vid denna tid på året är snöblindhet mycket allmän, men det oaktadt syntes snöbrillor af det slag, som eskimåerna och äfven samojederna begagna, här vara okända.

Männen äro icke tatuerade, men hafva stundom ett svart eller rödt kors måladt på kinden. De bära håret klippt intill roten, med undantag af en kort tofs midt på hjessan och en kort frans vid hårfästet. Qvinnorna hafva

Tschuktschisk ansigtstatuering. Efter teckning af A. Stuxberg.

långt hår, benadt midt i pannan och hopflätadt med perlband till flätor nedhängande längs öronen. De äro oftast tatuerade i ansigtet, någon gång äfven på armarne eller andra delar af kroppen. Tatueringen sker småningom; möjligen inristas vissa streck först vid giftermålet.

Qvinnornas drägt är om vintern, liksom männens, dubbel. Ytterpäsken, som är längre och vidare än männens, öfvergår nedtill till ett slags mycket vida byxor. Äfven ärmarne äro ytterst vida, så att armen lätt kan indragas och utstickas. Under ytterpäsken bäres en inre päsk eller pelsskjorta och under den ett par mycket korta byxor. Omedelbart der ytterpäsken slutar, vidtaga mockasinerna. I nacken är päsken starkt urringad, så att en del af ryggen är bar. Jag har sett flickor gå med öfre delen af ryggen på detta sätt blottad äfven i köld af –30° till –40°. Strumporna

Tschuktschiska barn. a. Flicka från Irgunnuk. Efter fotografi af L. Palander. b. Gosse från Pitlekaj, klädd i sin mors hufva. Efter teckning af matrosen Hansson.

hafva håret inåt, äro kantade med hundskinn och gå upp till knäna. Mockasinerna, haklappen, hufvorna och skinnhalsduken äro föga skilda från motsvarande plagg hos männen. Öfver hufvud är qvinnodrägten mer utsirad än den manliga, och skinnen till densamma tyckas vara omsorgsfullare utvalda och beredda. I det inre tältet gå qvinnorna ofta nästan nakna, endast med helt korta underbyxor af skinn eller »kalikå» eller ett smalt cingulum pudicitiæ. På den nakna kroppen bäras dessutom en eller två läderremmar om ena armen, en läderrem om halsen, en dylik om lifvet och några jern-, mindre ofta koppar-armband om handlofvarne. Dock tycka de yngre qvinnorna ej om att i denna drägt visa sig för främlingar, och de hasta derför vid deras inträde att skyla nedre delen af kroppen med päsken eller något annat till hands varande plagg.

När barnen blifvit några år gamla, få de samma slags drägter som föräldrarne, olika för gossar och flickor. Som små stickas de in i ett vidt skinnfodral med nedtill hopsydda ben och ärmar. Baktill finnes en fyrkantig lucka,

Snöskor a. det vanliga slaget; b. afsedda att begagnas så, som bilden å motstående sida utvisar. $^{1}/_{13}$ af nat. storl.

genom hvilken mossa (den hvita, döda delen af Sphagnum), afsedd att upptaga exkrementen, instickes och ömsas. Vid ändan af ärmarna äro två öglor fästade, i hvilka barnets ben inträdas, då modern vill sätta det ifrån sig i något hörn af tältet. Sjelfva drägten tyckes ej ömsas förr än den blir urvuxen. I det inre tältet gå de äldre barnen fullkomligt nakna.

Så väl män som qvinnor begagna om vintern snöskor. Utan dem vilja de ej gerna företaga någon längre vandring i lös snö. De betrakta en sådan så mödosam, att de högt beklagade en af mitt manskap, som skulle utan snöskor efter ett yrväder gå från byn Jinretlen till det 3 kilometer aflägsna fartyget. En qvinnas medömkan gick slutligen så långt, att hon skänkte honom ett par, ett prof på gifmildhet, som vi eljest sällan rönte af våra tschuktschiska vänner. Ramen till snöskorna är gjord af trä, tvärslåarna af starka och väl spända remmar. Denna snösko öfverensstämmer fullkomligt med indianens och är ytterst ändamålsenlig samt lätt att vänja sig vid. Ett annat redskap för färd öfver snö utbjöds af en tschuktsch, som i början af februari åkte förbi fartyget. De utgjordes af ett par ofantligt breda, å båda sidor uppböjda skidor af tunnt trä, klädt med sälskinn.

En aino-man åkande på skidor efter en ren. Japansk teckning.

Jag hade svårt att förstå, huru dessa breda, otympliga don skulle kunna med fördel användas, tills jag af ofvanstående teckning lärde mig, att de måtte begagnas som ett slags slädar. Bilden är hemtad ur ett japanskt arbete, hvars titel i öfversättning lyder: Resa till norra delen af Japan (Jesso), 1804 (n:o 565 i det af mig hemförda japanska biblioteket).

Till följd af den svårighet, som tschuktschen om vintern har att genom smältning af snö öfver tranlampan skaffa sig vatten, kan någon tvättning af kroppen vid denna tid på året ej ifrågakomma. Ansigtena äro dock renpiskade af yrsnö, men tillika under den kalla tiden oftast svullna eller såriga af frostskador. Öfver hufvud är det klent beställdt med tschuktschernas renlighetssinne, och framför allt är deras uppfattning af rent och orent betydligt afvikande från vår. Sålunda begagna qvinnorna urin som skönhetsvatten. Vid en gemensam måltid användes handen ofta som sked, och efter densamma går, i brist på vatten, en skål med nyss låten urin kring laget för händernas tvättning.

a. Jagtbägare (sugrör) 1/4 af nat. storl. b. Snöskrapa 1/8 af nat. storl.

Ömsning af kläder förekommer sällan, och äfven när ytterdrägten är ren, ny och väl tillskuren af omsorgsfullt valda vackra skinn, är underdrägten mycket smutsig, och tillgång på ohyra riklig nog, ehuru mindre än man skulle väntat. Maten förtäres ofta på ett för oss vämjeligt sätt, t.ex. så att en läckerbit går från mun till mun. Matkärlen begagnas på mångahanda sätt och tvättas sällan o.s.v. Såsom motsats härtill må anföras, att man, för att ej göra uppehållet i den trånga tältkammaren allt för obehagligt, derstädes strängt uppehåller åtskilliga ordningsregler. Så t.ex. är det ej medgifvet att i det inre af tältet spotta på golfvet, utan det skall ske i ett kärl, som i nödfall användes till nattkärl. I hvarje yttertält

ligger ett särskildt tillskuret renhorn, med hvilket man slår bort snö från kläderna, ytterpäsken aflägges gerna, innan man går in i det inre tältet, och snön aflägsnas omsorgsfullt från skodonen. Den matta af hvalrosskinn, som täcker det inre tältgolfvet, är derför fullkomligt torr och ren. Äfven det yttre tältet sopas rent och fritt från lös snö, och dagligen bortskyfflas med en spade af hvalben snön från tältdörren. Hvarje sak i så väl det yttre som inre tältet lägges på sin bestämda plats o.s.v.

Tschuktschiska vapen och jagtredskap. 1. Harpun 1/15. 2. Spjut, funnet vid en graf 1/4 3. Fogelslunga 1/8. 4. Kaststpjut med tillhörande piskslunga ½. 5. Fogelspjut med kastträ 1/12. 6. Ljuster af ben 1/4. 7. Pansar af elfenben 1/9.

Till prydnader användas hufvudsakligast glasperlor, som dels hängas om halsen och i öronen, dels äro fastsydda på hufvan och andra klädesplagg eller inflätade i håret. Dessutom begagnas broderier af ganska behagligt mönster. Till höjande af päskarnes utseende äro ofta skinnremmar eller svansar af

Tschuktschisk båge och koger. 1/8 af nat. storl.

murmeldjur, ekorrar m. m. vid dem fastsydda. Ofta är en af olika skinn konstgjord brokig svans fästad baktill på hufvan, eller är skinnet till hufvan så valdt, att djurets öron utskjuta på sidan om hufvudet. Jemte perlorna äro fästade amuletter, träklykor, små benhufvuden eller benbilder, metallbitar, mynt m. m. Ett barn hade om halsen ett gammalt kinesiskt mynt med fyrkantigt hål i midten, jemte ett nytt amerikanskt femcent-stycke.

Fordom måtte vackra och goda vapen stått i högt pris hos ett så krigiskt folk som tschuktscherna, men nu utgöra vapen i egentlig mening sällsynta fornsaker, hvilka dock fortfarande betraktas med en viss vördnad och derför

mindre gerna bortbytas. Den lans, som träffades vid det på tundran utlagda liket (bild 2 å sid. 109), visar genom sina ännu delvis bibehållna guldsirater, att den blifvit smidd af en konstfärdig hand. Förmodligen är den ett gammalt krigsbyte från striden med kosackerna. Genom byte förvärfvade

Tschuktschiska pilar. 1/9 af nat. storl. a. En pilspets ½ af nat. storl.

jag ett pansar af elfenben (bild 7 å sid. 109) och lemningar af ett annat. Pansarplåtarne bestå af 12 c.m. långa, 4 c.m. breda och nära 1 c.m. tjocka elfenbenskifvor, i hvilkas kanter hål blifvit borrade för de läderremmar, med hvilka skifvorna äro fastbundna vid hvarandra. Denna bindning har verkstälts så, att hela pansarskjortan, då den ej användes, kan fällas ihop.

Jemte spjut och pansar begagnade de forna tschuktscherna båge för krigsbruk. Numera användes detta vapen endast för jagt, men det tyckes, som om det äfven för detta ändamål snart skulle komma ur bruk. Några af infödingarne sköta dock ännu bågen med temligen stor träffsäkerhet. De bågar, jag tillbytte mig, bestodo vanligen af en illa arbetad, föga böjd, fjädrande träbit, hvars ändar voro hopspända med en skinnrem. Endast några gamla bågar hade en ädlare form. De voro större och förfärdigade med omsorg, t.ex. omgifna med näfver och förstärkta med en konstig flätning af senor på yttersidan. Pilarne äro af mångahanda slag, dels försedda med ben- eller träspets, dels skodda med jern. Riktfjädrar saknas oftast. Skaftet utgöres af en klumpigt arbetad trästicka. Äfven pilbössor eller armborst begagnas stundom. Leksaksbågar, med omsorgsfullt arbetade, jernskodda pilar, sågo vi äfven. I tältplatserna nära vinterstationen funnos ett par slaglåsgevär, jemte knallhattar, bly och krut. De begagnades tydligen föga, och mitt försök att medelst löfte om en bössa med nödigt förråd af krut och bly locka tschuktscherna till långa resor misslyckades helt och hållet. Då den tschuktsch, som fört våra bref till Nischni Kolymsk, efter återkomsten belönades med en röd skjorta, ett gevär, knallhattar, kulor och krut, ville han utbyta geväret med tillbehör mot en yxa.

Tschuktschernas hufvudnäring består af jagt och fiske. Båda utfalla vissa tider af året mycket rikligt, men blifva under den kalla årstiden föga gifvande, hvarvid, till följd af vildens ringa förtänksamhet, stor brist uppstår så väl på föda som på bränsle och medel att smälta snö. Hvad deras jagt- och fiskredskap beträffar, kan jag ej lemna så fullständiga upplysningar jag skulle önska, emedan de mycket omsorgsfullt undveko att taga någon af Vegas jägare med sig på sina jagtfärder.

Snadden fångas med nät, gjorda af starka sälskinnsremmar. Näten utläggas om sommaren bland grundisarne vid stranden. Djuret trasslar in sig deri och qväfves, då det ej mer kan komma upp till ytan att hemta andan. Om vintern fångas sälen dels med nät i råkar på isen, dels med harpun, när den kryper upp ur sitt hål; slutligen fångas den äfven med en öfver sälhålet lagd snara af remmar. För att undvika förlusten af det värderika, i tschuktschernas tycke ytterst läckra sälblodet, dödar man ej djuren med eggjern, om det kan undvikas, utan med upprepade slag i hufvudet. Björnen nedlägges med lans eller knif, den senare enligt en tschuktsch’ påstående det säkraste vapnet, hvalross och större sälarter med harpun (se bild 1 å sid. 109) eller lans af ungefär samma slag som grönländarnes. Äfven hvalen harpuneras, men med en harpun, som är betydligt gröfre än den vanliga, och vid hvilken ända till sex uppblåsta sälskinn äro fästade. För att döda en hval måste en mängd dylika harpuner stötas i den. Foglar fångas med snaror eller dödas med fogelkastspjut,

pilar och slungor. De sistnämnda (bild 3 å sid. 109) bestå af en mängd runda benkulor, fästade vid sammanknutna läderremmar. Några fjädrar äro ofta fastsatta vid knuten för att öka luftens motstånd mot denna del af slungan. När slungan kastas, spridas benkulorna derigenom åt alla håll, och träffsannolikheten blir större. Hvarje man och pojke bär om sommaren en dylik slunga på sig, oftast bunden om pannan, och är genast till reds att med den kasta mot förbiflygande fogelskaror. Äfven användas vanliga slungor, bestående af två remmar och en vid dem fästad skinnbit. Fogelkastspjuten (bild 5 å sid. 109) likna fullkomligt eskimåernas. Ett slags snaror begagnades af pojkarne vid Jinretlen för att fånga småfogel åt vår zoolog. De voro förfärdigade af bardfibrer.

Fiskar fångas dels med nät dels med krok eller med ett slags ljuster (bild 6 å sid. 109). Näten äro förfärdigade af sentråd. Jag tillbytte mig flere sådana och förvånades öfver det ringa värde infödingarne satte på dem, oaktadt det dryga arbete, som måste hafva erfordrats för trådens förfärdigande och nätets knytning. Stundom användas näten äfven till notdragning. Metspöna bestå af ett endast 30 centimeter långt skaft, vid hvilket en kort ref af senor är fästad. Refvens yttersta ända löper genom ett stort sänke af elfenben, hvarifrån utgå tre eller fyra tafsar med hvar sin krok af vare sig endast ben, eller ock ben och koppar eller ben och jern. Kroken är försedd med tre eller fyra åt olika håll vända spetsar. Jag har förut omtalat, huru metspöna om hösten användas för fångande af ismört, äfvensom huru det tillgår vid det gifvande vinterfisket i närheten af Tjapka.

Äfven för kust-tschuktschen tyckes renkött utgöra ett vigtigt födoämne. Förmodligen upphandlar han sitt förråd deraf från ren-tschuktscherna mot tran, skinnremmar, hvalrosständer och kanske fisk. Jag antager, att en del af det frusna renblod, som invånarne i byarna vid vår vinterstation använde till soppa, hade förvärfvats på samma sätt. Vildrenar eller förvildade renar jagas med lasso. Dylika djur tyckas dock numera ej förekomma i någon större mängd på Tschuktsch-halfön.

Utom fisk och kött förtära tschuktscherna ofantliga massor grönsaker och andra ämnen ur växtriket26. De vigtigaste bland dessa utgöras af blad och unga qvistar af en mängd olika växtarter (t. ex. Salix, Rhodiola m. fl.), hvilka hopsamlas och rensas samt förvaras i säckar af sälskinn. Med eller utan afsigt får anrättningen under loppet af sommaren surna. Om hösten fryser alltsammans till en klump af det utspända sälskinnets form. Den frusna massan hugges i bitar och förtäres till köttet, ungefär som vi spisa bröd. Stundom kokas bitarne med vatten till en grönsoppa, som förtäres varm. På samma sätt användes innanmätet af renvomben. Dessutom ätas alger och flere slag af rötter, af hvilka senare en sorts hopskrumpna knölar, såsom ofvan är anfördt (föregående del, s. 434), hafva en mycket angenäm smak.

Om sommaren äta tschuktscherna hjortron, lingon m. fl. bär, som sägas förekomma i riklig mängd i det inre af landet. Mängden af matväxter, som under denna årstid insamlas, är ganska betydlig, och man tyckes vara föga noggrann i valet, blott bladen äro gröna, saftiga och utan någon särskild skärpa. När invånarne till följd af matbrist i början af februari månad bortflyttade från Pitlekaj, medförde de flere säckar med frusna grönsaker, och dock fans åtskilligt qvarlemnadt i källrarne för att efter behof afhemtas. I tälten vid S:t Lawrence bay lågo högar af löfklädda pilqvistar och säckar fylda med blad och stjelkar af Rhodiola. De författare, som anföra tschuktscherna såsom exempel på ett folk lefvande endast af ämnen hemtade ur djurriket, begå alltså ett fullkomligt misstag. Tvärt om tyckas de under vissa tider af året vara mer »gräsätare» än något annat folk jag känner, och med afseende härå synes mig deras smak gifva antropologen en vink om vissa hittills alldeles förbisedda drag ur stenåldersfolkens lefnadssätt. Att döma af tschuktscherna skulle våra urfäder ingalunda varit så rofdjurslika, som man vanligen föreställer sig dem, och möjligt torde vara, att »bellum omnium inter omnes» infördes först med brons- och jernålderns högre odling.

Tschuktschernas matlagning är, liksom de flesta vilda folkslags, mycket enkel. Efter en lycklig fångst frossa alla invånarne i tältet på det fångade djuret och tyckas finna särskildt nöje i att härvid nedbloda ansigte och

händer så mycket som möjligt. Omvexlande med det råa köttet ätas bitar af späck och märg samt stycken af tarmar, som endast genom pressning mellan fingrarne befrias från innanmätet. Fisken förtäres ej allenast rå, utan äfven så hårdt frusen, att den kan brytas sönder. När tillfälle dertill erbjuder sig, försumma tschuktscherna dock ej att koka sin mat eller att rosta köttbitarne öfver tranlampan – ordet rosta borde dock härvid utbytas mot nedsota. Vid ett besök, som löjtnant Hovgaard gjorde i Najtskaj, åt man i det tält, der han gästade, till qvällsvard först soppa på sälkött, sedan kokt fisk och slutligen kokt sälkött. Man iakttog således fullständigt den i Europa godkända spisordningen. Andra gafflar än fingrarna känna tschuktscherna ej, och äfven bruket af sked är ej allmänt. Många föra dock en dylik af koppar, jernbleck eller ben med sig (bild 8 å sid. 121). Ofta drickes soppan omedelbart ur kokkärlet, eller ock uppsörplas den med ihåliga ben (se figuren å sid. 108). Dessa ben användas äfven i stället för dryckesbägare och bäras liksom skedarna fästade vid bältet. Såsom exempel på tschuktschiska anrättningar kan jag ytterligare nämna: soppa på grönt, kokt sälkött, kokt fisk, blodsoppa, soppa af sälblod och späck. Härtill kommer slutligen soppa på fint krossade ben eller på sälkött, späck och ben. För benens krossning finnes i hvarje tält en hammare, bestående af en oval sten, rundt om försedd med en urgröpning för den skinnrem, med hvilken stenen är fästad vid det korta skaftet af trä eller ben. De ben, som användas till mat, krossas med detta redskap fint mot ett stenunderlag eller en hvalkota, kokas sedan med vatten och blod för att spisas. I början trodde vi, att denna anrättning endast var afsedd för hundarne, men sedermera blef jag i tillfälle att öfvertyga mig om, att äfven infödingarne sjelfva åto den, och det långt före den tid, då de ledo brist på lifsmedel. Hammaren är så till vida af intresse, som den utgör ett af de stenredskap, som hos oss oftast träffas i grafvar från stenåldern. Att hammaren hufvudsakligast var afsedd för »köket», synes af den omständigheten, att qvinnorna ensamma förfogade öfver densamma och rådfrågades vid dess bortbytande. Jemte dylika hammare fans i hvarje tält ett städ, bestående af en hvalkota eller en större rund sten, i hvars midt en skålformig fördjupning var utnött eller uthuggen.

Under vintern kom en stor del af befolkningen från Jinretlen, Pitlekaj och ända bort från Irgunnuk dagligen

Stenhammare och städ för benkrossning. 1/6 af nat. storlek.

om bord för att tigga eller tillbyta sig mat, och de föddes under denna tid hufvudsakligast af oss. Härvid vande de sig snart vid våra lifsmedel. De tyckte särdeles mycket om ärtsoppa och gröt. Den senare lade de vanligen ut i en snödrifva att frysa och togo den sedan i frusen form med sig till tälten. Kaffe brydde de sig mindre om, i fall det ej var väl sockradt. Salt begagnade de icke, men i socker voro alla mycket förtjusta. Äfven te drucko de gerna. Eljest utgör vatten deras förnämsta dryck. Dock nödgades de om vintern, till följd af svårigheten att öfver tranlamporna smälta tillräckligt is, mången gång släcka törsten med snö. Om bord begärde de ofta vatten och drucko på en gång stora mängder deraf.

Bränvin, hvarpå de äro ytterst begifna, kalla de, såsom redan är nämdt, under samtal med europeer »ram», hvarvid ordets uttalande ofta åtföljes af ett harklande läte, en salig min och en betecknande åtbörd, bestående i den flata högra handens förande från munnen till midjan eller i efterapande af en rusig mans lallande. Sinsemellan kalla de det eldvatten *(akmimil).* Löftet derom var det verksammaste medel att förmå en motsträfvig tschuktsch att foga sig efter ens önskan. I fall de åtagit sig en skjuts med sina hundspann, voro de aldrig angelägna att taga reda på, om någon matsäck medföljde, men varnade af vår sparsamhet i utdelandet af spritdrycker, ville de ej gerna börja färden, innan de granskat »ram»-förrådet. Att ruset, ej smakens tillfredsställande härvid var hufvudmålet, visar den omständigheten, att de ofta som pris för ett föremål, hvilket de sågo att jag gerna ville hafva, betingade sig så mycket bränvin, att de kunde blifva fullkomligt rusiga. Då jag en gång visade mig mycket angelägen att förvärfva en elddrill, som fans i ett tält, bebodt af ett nygift par, öfvertog den unga, ganska täcka hustrun underhandlingen och började genast med den förklaring, att hennes man icke kunde afstå elddonet, med mindre jag beredde honom tillfälle till ett grundligt rus, hvartill enligt hennes påstående, som förtydligades med lifliga åtbörder efterapande rusets

olika grader, behöfdes åtta supar. Först när mannen fått så många, skulle han vara nöjd, d.v.s. dödfull. Sjelf har jag dock flere gånger sett, att två små supar äro tillräckliga att göra dem ostadiga på benen. Under ruset äro de muntra, glada och vänliga, men besvärliga genom sin ytterliga smeksamhet. I sällskap med rusiga infödingar fick man passa väl upp för att ej oförmodadt få sig en kyss af någon gammal flottig säljägare. Äfven qvinnorna drucko gerna ett glas, men voro tydligen mindre begifna på rusmedel än männen. De fingo dock sin andel, likaså till och med de yngsta af barnen. När, såsom hände ett par gånger under vintern, ett tältlag varit nog lyckligt att från Beringssund få sig tillsändt ett större bränvinsförråd, var ruset allmänt och, såsom jag förut omnämnt, bevisade blågula ögon den följande dagen, att stridslystnaden äfven hos detta fredsamma folk framkallades af deras kära *akmimil.* Under vår härvaro förekommo i byarna närmare Beringssund till och med två dråp, af hvilka åtminstone det ena begicks af en rusig man.

Så ytterst ringa beröring tschuktscherna än hafva med den verld, som nått till bränvinsindustriens ståndpunkt, tyckes dock detta njutningsmedel bland dem vara föremål för en regelmessig byteshandel. Många af de tschuktscher, som foro förbi oss, voro rusiga och skakade med stolthet på en ännu ej fullt tömd kagge eller sälskinnssäck för att låta oss genom sqvalpet höra, att den innehöll våtvaror. En af manskapet, som jag bedt taga reda på hvad slags bränvin det var, stälde sig väl med egaren och förmådde honom slutligen att afstå ungefär så mycket som en fingerborg deraf; mera bestods icke. Enligt matrosens utsago, var det ofärgadt, utan bismak, kristallklart, men svagt. Det var således troligen ryskt sädesbränvin, ej gin.

Under ett besök, som löjtnanterna Hovgaard och Nordqvist om hösten 1878 gjorde hos ren-tschuktscherna i det inre af landet, utskänktes deremot mycket utspädt amerikanskt gin, och tältets egare visade sina gäster en tennpokal med inskrift: »Capt. Ravens, Brig Timandra 1878». Några af infödingarne påstodo med bestämdhet, att de vid Beringssund året om kunde få tillhandla sig bränvin. Alla männen i tältbyn och de flesta qvinnor, men ej barnen, hade vid tillfället tagit sig ett grundligt rus för att fira främlingarnes ankomst, eller kanske snarare bränvinsförrådets. Då några europeer icke finnas bosatta vid Beringssund, åtminstone ej på den asiatiska sidan, framgår af denna bränvinshandel det oväntade förhållande, att det verkligen gifves infödingar återhållsamma nog att kunna syssla dermed.

Tobak är i allmänt bruk, så väl till rökning som tuggning.27 Hvarje inföding bär på sig en pipa, snarlik tungusens, jemte en tobakspung (fig. 7 å sid. 121). Tobaken är af mångahanda slag, så väl rysk som amerikansk, och när förrådet deraf är slut, användas inhemska ersättningsmedel. Företräde tyckes gifvas åt den söta, starka tuggtobak, som sjömän vanligen begagna. För att göra den tobak söt, som ej förut är genomdränkt med melass, pläga männen, då de erhålla ett stycke socker, söndersmula det och lägga det i tobakspungen. Ofta tuggas tobaken först, hvarefter tuggan torkas bakom örat och förvaras i en särskild pung om halsen för att sedan rökas. Piporna äro så små, att de, liksom japanesernas, utrökas med några kraftiga andedrag. Röken sväljes. Äfven qvinnorna och barnen röka och tugga, och början sker vid så späd ålder, att vi hafva sett ett barn, som visserligen kunde gå, men i alla fall ännu diade sin moder, både tugga tobak, röka och taga sig en »ram».

Några bundtar Ukraine-tobak, som jag tagit med mig för byte med infödingarne, satte mig i tillfälle att till den etnografiska samlingen anskaffa en mängd bidrag, som jag i brist på andra bytesvaror eljest icke kunnat förvärfva. Penningar förstå tschuktscherna sig nämligen ej på. Detta är så mycket besynnerligare, som de förmedla en ganska vidsträckt byteshandel och ögonskenligen äro goda handelsmän

Tschuktschiska redskap. 1. Garfskrapa 1/7. 2. Prylar ½. 3. Isskrapa, afsedd att framlocka sälen till sitt hål, med vidfästad amulett af ben ½. 4. Knif af ben ½. 5, 6. Amuletter af ben 1/1. 7. Pipa och tobakspung $^{1}/3$. 8. Skedar af metall $^{1}/3$.

. Enligt von Dittmar (anf. st. s. 129) existerar, eller existerade ännu 1856, en ständig, långsam, men regelbunden varutransport längs hela Asiens och Amerikas nordkust, genom hvilken varor från Ryssland

forslas till de innersta delarne af Polar-Amerika, och skinnvaror derifrån i stället söka sig väg till basarerna i Moskwa och S:t Petersburg. Denna handel bedrifves på fem marknadsplatser, af hvilka tre äro belägna i Amerika, en på öarna i Beringssund och en vid Anjui nära Kolyma. Den sistnämnda kallas af tschuktscherna »femte bäfver-marknaden»[28].

Tschuktschernas förnämsta handelsartiklar utgöras af sälskinn, tran, skinn af räf och andra pelsdjur, hvalrosständer, hvalbarder m. m. I stället inköpa de tobak, jernsaker, renskinn och äfven renkött samt, när det kan fås, bränvin. En affär uppgöres med stor betänksamhet, efter långvarigt rådslående i hviskande ton mellan de närvarande. Bränvin använde jag endast i yttersta nödfall som bytesvara, men de märkte snart, att begäret att blifva egare af en ovanlig tschuktschisk konst- eller fornsak var mäktigare än min vackra föresats, och de lärde snart begagna sig häraf, i synnerhet som jag i alla fall alltid betalade varan till fullo och gaf eldvattnet på köpet.

Lampan (se bilderna å sid. 24 o. 25), med hvilken eld och ljus underhållas i tältet, består af ett platt tråg af trä, hvalben, tälgsten eller bränd lera, bredare baktill än framtill och medelst en fristående tandad kam deladt i två afdelningar. I den främre lägges veken af mossa (Sphagnum-arter) i en lång tunn rad längs hela kanten. Brännmaterialet utgöres af tran. Under lampan finnes alltid ett annat kärl, afsedt att upptaga den tran, som möjligen spilles.

Om sommaren kokar man äfven med ved i fria luften eller i yttertältet, om vintern endast i yttersta nödfall i det senare. De finna nämligen den rök, som veden sprider i det täppta tältet, outhärdlig. Oaktadt drifved finnes i riklig mängd på stranden, ansågs tydligen brist på tran af infödingarne för en lika stor olycka som brist på mat. *»Uinga eek»*, intet bränsle (egentligen: ingen eld), var den ständiga klagan vi hörde äfven af dem, som släpade lass af drifved om bord för att tillbyta sig bröd. Den omständigheten att deras bränsle icke sprider någon rök medför emellertid den fördelen, att tschuktschernas ögon ej pläga vara på långt när så angripna som lapparnes.

I tältet har qvinnan alltid ett vaksamt öga på lampans putsning och eldens underhållande. De träpinnar, hon använder att putsa veken, och hvilka naturligtvis äro genomdränkta med tran, begagnas vid behof såsom ljus eller fackla i det yttre tältet, till att tända piporna med o.s.v. På samma sätt användas andra i tran doppade pinnar[29]. Lerlamporna förfärdigas af tschuktscherna sjelfva, hvarvid leran knådas väl och genomdränkes med urin. Bränningen är ofullständig och utelemnas väl ofta helt och hållet.

Tran och andra flytande varor förvaras ofta i säckar af sälskinn, bestående af hela hudar, från hvilka kroppen blifvit uttagen genom den vid hufvudets bortskärande bildade öppningen, och hvarå denna samt alla andra naturliga eller vid djurets dödande förorsakade hål blifvit hårdt tillknutna. I ena framlabben anbringas derpå med stor skicklighet en luft- och vattentät träkloss med svickhål och tapp. På säckar, ämnade för torra varor, bortskäras äfven labbarne, och öppningen, genom hvilken innehållet inlägges och uttages, anbringas tvärs öfver bröstet strax nedom framfötterna.

Elden uppgöres dels på det ännu för några årtionden tillbaka bos oss brukliga sättet medelst eldstål, flinta och fnöske, dels genom ett drillredskap. Eldstålet består oftast af en filbit eller något annat gammalt stålredskap eller ock af jern- eller stålstycken, som äro smidda särskildt för ändamålet. Vanligen angifver dessa redskaps form ett europeiskt eller rysk-sibiriskt ursprung, men jag förvärfvade mig äfven klumpigt tillhamrade jernbitar, hvilka tycktes utgöra prof på inhemsk smidesskicklighet. En tschuktsch visade mig ett stort eldstål af sistnämnda slag, försedt med ett särskildt fingertag af koppar, vackert glättadt genom långvarig nötning. Han betraktade det tydligen som en stor klenod, och jag kunde ej förmå honom att bortbyta det. I förmodan att metallen till de otympligt tillhamrade jernbitarne möjligen kunde vara af meteoriskt ursprung, tillbytte jag mig så många jag kunde öfverkomma. Men den undersökning, som efter hemkomsten blifvit på dem utförd, har visat, att de ej innehålla spår till nickel. Jernet var således ej

meteoriskt.

Flintan utgöres af en vacker kalcedon eller agat, som bildats i hålrum på de i nordöstra Asien rikligt förekommande vulkaniska bergarterna och sannolikt äfven här och der förekommer som klappur i tundrans elfbäddar. Såsom sköre användas dels ullhåren af åtskilliga djur, dels hvarjehanda torra växtdelar. Stålet och en mängd flintbitar förvaras jemte tobaken i en skinnpung, som hänges om halsen. Inuti denna pung finnes en annan mindre, innehållande sköret. Detta hålles sålunda genom kroppsvärmen varmt och skyddas genom det dubbla höljet för väta. Derjemte bära männen ofta på sig ett slags lunta af hvita, väl torkade och krossade vidjor, hvilka äro hopflätade och lagda i jemna rullar. Denna lunta brinner långsamt, jemnt och väl.

Det andra slaget elddon består af en torr träpinne, som medelst en vanlig bågdrill gnides mot en trästock af torrt, halfmurket trä. Öfre delen af den pinne, som drillas omkring, löper i en med ett rundt hål försedd drillbricka af trä eller ben. På ett af de elddon, jag tillbytte mig, var språngbenet (astragalus) af en ren härtill begagnadt. I tändstocken finnas hak anbragta för att gifva stöd åt drillpinnen och kanske för att underlätta bildandet af det halfförkolade

Elddrill. $^{1}/8$ af nat. storl.

trämjöl, som vid drillningen lösslites från tändstocken och i hvilket glöden uppstår. Då med detta redskap eld skall uppgöras, bestrykes nedre delen af drillpinnen med litet tran, ena foten håller tändstocken stadigt mot marken, bågsträngen slås om drillpinnen, venstra handen trycker med drillbrickan pinnen hårdt mot tändstocken, och derpå föres bågen af och an, ej synnerligen hastigt, men jemnt, stadigt och oafbrutet, tills eld uppstår. Ett par minuter pläga härtill åtgå. Qvinnorna tycktes vara mer vana än männen att begagna detta redskap. Ett förbättradt slag af detta elddon bestod af en träpinne, på hvars nedre del en linsformad och genomborrad träklump var fästad. Denna klump tjenade som svänghjul och tyngd. Öfver träpinnen löpte en genomborrad tvärslå, som med tvenne senor var fästad vid dess öfre ända. Genom att föra denna tvärslå af och an kunde pinnen kringvridas med stor hastighet. Redskapet synes mig så till vida anmärkningsvärdt, som det visar ett nytt användningssätt för de genomborrade sten- och tegellinser man så ofta finner i grafvar och på gamla husplatser från stenåldern.

Hos tschuktscherna, liksom hos många andra vilda folk, hafva tändstickorna fått äran att vara det första af bildade folks påfund, hvars företräde framför deras egna obetingadt erkännes. Anhållan om tändstickor var derför ett af de vanligaste tiggerier, hvarmed våra vänner vid Beringssund under vintern plågade oss, och de voro villiga att för en enda låda offra jemförelsevis ganska dyrbara saker. Beklagligen hade vi icke någon öfverflödig tillgång på denna nödvändighetsvara, eller kanske man snarare bör säga *lyckligtvis*, ty om tschuktscherna under några år skulle kunna tillbyta sig ett par tändsticksaskar för en hvalrosstand, så tror jag, att de med sin vanliga sorglöshet snart skulle alldeles bortglömma bruket af sina egna elddon.

Bland husgerådssaker vill jag vidare nämna följande:

Garfskrapan (fig. 1 å sid. 121) är af sten eller jern och fästad vid ett träskaft. Med detta redskap rengöres mycket noga den fuktade huden, som derpå gnuggas, töjes och knådas så omsorgsfullt, att flere dagar åtgå för att bereda ett enda renskinn. Att garfningen äfven är ett ansträngande göromål synes deraf, att qvinnan, som i tältet sysslar dermed, dryper af svett. Hon sitter härvid på en del af skinnet och spänner ut den öfriga delen med händernas och de blottade fötternas förenade hjelp. Sedan huden blifvit tillräckligt arbetad, fyller hon ett kärl med egen urin, blandar denna med söndersmulad videbark, som torkats öfver lampan, och rifver den kroppsvarma blandningen in i renskinnet. För att gifva detta på ena sidan en röd färg inblandas i garfvätskan barken af en Pinus-art (?). Skinnen blifva på detta sätt mycket mjuka och på inre sidan nästan sämsklika. Stundom garfvas renskinnen äfven till verklig sämsk af ganska utmärkt beskaffenhet.

Ishackor. 1/9 af nat. storl.

Tvenne slags *ishackor*; skaftet är af trä, bladet i den spadformiga af ett hvalben, i den andra af en hvalrosstand; det är medelst skinnremmar med stor skicklighet fästadt vid skaftet. Någon gång äro både skaft och blad af ben och sammanfästningen anbragt på ett något afvikande sätt.

Brynstenar af inhemsk lerskiffer. Dessa äro ofta genomborrade i ena ändan och bäras, jemte knifven, skeden och sugröret, fästade med en elfenbensklyka i bältet.

Hemgjorda *kärl af trä, hvalben, hvalbarder och skinn* af olika slag.

Knifvar, borrar, yxor, grytor af europeiskt, amerikanskt eller sibiriskt ursprung. Härtill komma fat, bitar af ankarkettingar, jernskräp, konservburkar, glas, flaskor m. m., erhållna från skepp, som ankrat vid kusten. Fartyg hafva först under de senaste årtiondena regelmessigt besökt hafvet norr om Beringssund, och beröringen mellan matroserna och tschuktscherna har ännu ej utöfvat något betydligare inflytande på de sistnämndas lefnadsvanor. Infödingarne beklaga sig dock öfver, att hvalfångarne förstöra hvalrossfångsten, hvaremot de gerna se, att handelsfartyg någon gång besöka deras kuster.

Vid vårt uppehåll utanför den betydliga tältplatsen Irkaipij trodde vi oss, såsom jag förut berättat, hafva funnit en höfding i en inföding vid namn Tschepurin, som, att döma af drägten, tycktes vara något förmögnare än de andra, hade tvenne hustrur och ett ståtligt yttre. Han undfägnades med anledning häraf i gunrummet, erhöll de vackraste skänkerna och blef på mångahanda sätt föremål för en särskild uppmärksamhet. Tschepurin fann sig utan svårighet i upphöjelsen och visade sig vara densamma värdig genom ett tryggt och säkert, kanske något nedlåtande uppförande, hvilket ytterligare bekräftade vår förmodan och naturligtvis ökade skänkernas mängd. Sedermera blefvo vi dock öfvertygade om, att vi härvid begått ett fullständigt misstag, och att numera hvarken några erkända höfdingar eller något annat spår till samhällsordning finnes bland de vid kusten boende tschuktscherna. Under folkets forna krigiska tid har förhållandet kanske varit annorlunda30, men nu är här rådande den fullständigaste anarki, om man med detta namn kan beteckna ett samhällsskick, der strid, brott och straff äro okända eller åtminstone ytterst sällsynta. Ett slags höfdingskap tyckes i alla fall förekomma bland de i det inre landet boende ren-tschuktscherna. Åtminstone finnas bland dem män, som kunna uppvisa fullmakter af ryska myndigheter. En sådan man var starosten Menka, för hvilkens besök jag förut redogjort. Allt antyder dock, att hans inflytande var ytterst obetydligt. Han kunde hvarken läsa, skrifva eller tala ryska, och han hade ingen aning om tillvaron af en rysk zar. All den skatt han under flere år mot betalningsbevis, som företeddes oss, aflemnat, utgjordes af några få räfskinn, hvilka sannolikt lemnats som marknadsafgift vid Anjui och Markova. Menka åtföljdes vid sitt besök på fartyget af tvenne illa klädda yngre män, med en ansigtstyp betydligt afvikande från tschuktschernas vanliga. Deras ställning tycktes vara så underordnad, att vi höllo dem för slafvar, ehuru med orätt, åtminstone med afseende å en af dem, Jettugin. Denne skröt sedermera af att ega en renhjord vida större än Menkas och talade gerna med ett visst hån om Menkas höfdinge-griller. Slafvar, förmodligen ättlingar af forna krigsfångar, skola enligt ryska författare verkligen finnas bland tschuktscherna i det inre af landet. Bland kustbebyggarne eger deremot den mest fullständiga jemlikhet rum. Man kunde bland dem aldrig märka spår af, att en man utöfvade det ringaste inflytande utom sin egen familj eller sitt eget tält.

Kust-tschuktscherna äro icke allenast hedningar, utan sakna ock, så vidt vi kunnat märka, hvarje föreställning om högre väsenden. Öfvertro finnes dock. Sålunda bära de flesta om halsen läderremmar, vid hvilka små träklykor eller träsniderier äro fästade. Dessa bortbytas ej och visas mindre gerna för främlingen. En gosse hade ett perlband fastsydt på sin hufva, och framtill på detta var fästadt ett elfenbenssnideri, som troligen skulle föreställa ett björnhufvud (fig. 6 å sid. 121). Det var så litet och så konstlöst skuret, att en man helt säkert kunnat förfärdiga ett dussin dylika på dagen. Jag bjöd dock förgäfves åt fadern en fällknif och tobak derför, men pojken sjelf, som hört vår underhandling, utbytte det kort derefter mot en sockerbit.

Då fadern fick kännedom härom, skrattade han godmodigt, utan att göra något försök att få handeln att återgå.

Vid vissa redskap finnas små träbeläten fästade, såsom vid en här ofvan (fig. 3 å sid. 121) afbildad skrapa, och likartade bilder finner man i mängd uti tältens skräpgömmen, der elfenbensbitar, agatstycken och jernskrot förvaras. Ett urval från den stora samling af dylika bilder jag tillbytte mig finnes här återgifvet i träsnitt. Om också dessa sniderier verkligen skulle kunna betraktas som afbildningar af högre väsenden, så äro de religiösa begrepp, som vid dem fästas, äfven bedömda från schaman-ståndpunkt, ytterst obestämda, mindre ett medvetande, som fortfarande lefver bland folket, än ett minne från fordom. De flesta af bilderna bära en tydlig prägel af folkets nutida drägt och lefnadssätt. Anmärkningsvärdt synes mig vara, att å samtliga de ben- och träsniderier jag öfverkommit ansigtet blifvit skuret mera platt än det i verkligheten är hos detta folk. Några sniderier synas mig erinra om en buddistisk urbild.

Den hos de flesta så väl europeiska som asiatiska och amerikanska polarfolk, hos lappen, samojeden, tungusen och eskimåen, så vanliga trumman eller rättare tamburinen (se fig. å sid. 26) träffas i hvarje tschuktsch-tält. En viss vidskepelse är äfven här fästad vid densamma. Man

Menniskobilder. N:r 1, 3 och 5 föreställa qvinnor med tatuerade ansigten. N:r 4 är af trä, n:r 6 af trä med ögon af tenn; de öfriga af elfenben.

spelade ej gerna på den i vår närvaro och bytte ogerna bort den. Om tid dertill fans, undangömdes den vid vårt inträde i tälten. Trumman består af magsäcken af en säl, utspänd öfver en låg träring fästad på ett kort skaft. Några teckningar finnas ej på skinnet. Trumpinnen består af en 300–400 m.m. lång flisa af en hvalbard, som mot ändan utlöper i en spets så fin och böjlig, att den bildar ett slags pisksnärt. Då den tjockare delen af bardbiten slås mot randen af trumskinnet, snärtar ytteränden mot dess midt, och skinnet erhåller således på en gång tvenne slag. Spelandet verkställes vanligen af männen och åtföljes af en mycket enformig sång. Vi hafva ej sett det beledsagas af dans, förvridning af anletsdrag eller annat schamangyckel.

Öfver hufvud sågo vi ej bland de tschuktscher vi träffade några schamaner. Dessa beskrifvas af Wrangel, Hooper och andra resande. Wrangel omtalar (I s. 284), att schamanerna år 1814, när en svår epidemi utbrutit bland tschuktscherna och deras renar vid Anjui, förklarade, att man, för att försona andarne, måste offra en af folkets mest ansedde män, Kotschen. Denne var så omtyckt, att ingen ville utföra domen, som man försökte få ändrad först genom skänker till profeterna och sedan genom att uppiska dem. Men när detta icke lyckades, då sjukdomen fortfor och ingen af folket ville verkställa domen, befalde Kotschen sin son att göra det. Denne nödgades sålunda sticka ned sin egen far och utlemna liket till schamanerna. Hela berättelsen är absolut stridande mot lynne och sedvänjor hos det folk, med hvilket vi 65 år efter denna händelse gjorde bekantskap vid Beringssund, och jag vore benägen att helt och hållet bestrida uppgiftens sanningsenlighet, om ej vår egen verldsdels historia lärt oss, att blod flutit i strömmar för dogmatiska hårklyfverier, som ingen numera bekymrar sig om. Kanske har indifferentismens flägt utbredt sig äfven till polarländernas isöknar.

Trumman har för öfrigt äfven en annan användning, som föga tyckes öfverensstämma med dess egenskap af schaman-psykograf eller kyrkklocka. Då damerna reda och kamma sitt långa svarta hår, sker detta försigtigtvis öfver trumman, på hvars botten de talrika varelser, som kammen för med sig från hemmets varma härd ut i den kalla vida verlden, uppsamlas och knäppas – i fall de ej ätas upp. Det senare är enligt tschuktschisk åsigt smakligt och högst helsosamt för bröstet. Äfven *gorm* (den stora, fullt utbildade, feta larven af renflugan, Oestrus tarandi) pressas ut ur renarnes hud och förtäres; likaså den fullbildade renflugan.

Ännu några af de få vidskepliga drag, som vi kunde märka hos tschuktscherna, må här anföras. Efter den goda jagten i februari sökte vi förgäfves förmå tschuktscherna att lemna oss ett hufvud eller en hufvudskål

af någon bland de skjutna sälarne. Äfven bränvin bjöds utan framgång härför, och endast i största hemlighet vågade en af våra bästa vänner från Irgunnuk, Notti, lemna oss ett sälfoster. En korp blef en gång skjuten i granskapet af ishuset. Skytten gick derpå till det magnetiska observatoriet, men nedlade, innan han trädde in, den skjutna fogeln jemte gevär och jernsaker i den förut omtalade, utanför observatoriet stälda vapenkistan. En stund derpå blef det stor uppståndelse utanför tältet. Några män, qvinnor och barn bland infödingarne skockade sig skrikande och hojtande kring vapenkistan. Tschuktscherna hade nämligen märkt, att den genom skottet endast döfvade korpen börjat skrika och flaxa i kistan, och de gåfvo nu med ord och tecken till känna, att en stor olycka var nära att hända. Medlidsamhet hör som bekant ej till vildens dygder. Det var tydligt, att äfven i detta fall ej denna känsla, utan rädsla för det onda, den sårade korpen kunde åstadkomma, föranledde uppträdet, och då en matros strax derpå vred nacken af fogeln, hade tschuktscherna intet emot att mottaga och äta den.

Vintern 1878–1879 tycktes i dessa trakter hafva varit ovanligt svår och jagten mindre gifvande än vanligt. Detta tillskrefs vår närvaro. Med oro frågade oss tschuktscherna flere gånger, om vi ämnade skaffa så högt vattenstånd, att

Musikinstrument. 1. hvisselpipa, nat. storl. 2. hvisselredskap 1/8 af nat. storl.; a. munhålet.

hafvet nådde deras tält. När man den 11 februari, efter det jagten en lång tid slagit fel, ändtligen lyckades fånga en hop sälar, så slog man vatten i munnen på dem, innan de infördes i tälten. Detta skedde, enligt uppgift, för att de öppna vattenrännorna i isen ej skulle sluta sig allt för snart.

Utom trumman begagna tschuktscherna såsom ljudredskap äfven en pinne, klufven i två hälfter, som åter hopfogas, sedan sprickan blifvit något vidgad i midten och ett stycke af en hvalbard inspänd mellan båda halfvorna. De gjorde äfven under vinterns lopp några försök att efter ett

om bord sedt mönster förfärdiga fioler och lyckades verkligen att framställa en bättre resonanslåda, än man kunnat på förhand förmoda. I dragremmen på hundsläden hade man ofta en från ryssarne inköpt klocka eller bjellra, och ren-tschuktscher sågos någon gång bära dylika i bältet.

Den dans jag såg bestod deri, att två qvinnor eller barn togo hvarandra öfver axlarna och derpå hoppade än på det ena benet, än på det andra. När många deltogo i dansen, stälde man sig i rad, sjöng en monoton, meningslös sång, hoppade i takt, vände ut och in på ögonen och kastade sig med krampaktiga rörelser, som tydligen skulle beteckna vällust och smärta, än till höger än till venster. »La saison» för dans och sång, renslagttiden om hösten, inträffade dock icke under vår härvaro, hvarför vår erfarenhet om tschuktschernas förmåga i den vägen är mycket ringa.

All sport omfattade de med synnerlig förtjusning, t. ex. några skjutförsök, som Palander nyårsaftonen anstälde med en liten om bord på Vega befintlig refflad kanon. I början satte sig qvinnorna med barnen akter ut, långt från det förfärliga skjutvapnet, och gåfvo sin rädsla till känna med ungefär samma åtbörder, som vid dylika tillfällen pläga utmärka det svagare och vackrare könet af europeisk ras. Men snart tog nyfikenheten öfverhand. De trängde sig fram, der de kunde se bäst, och utbröto i ett ljudeligt ho ho ho!, då skotten aflossades och då granaterna söndersprungo i luften.

Hurudant är tschuktschernas konstsinne? Då detta folkslag ännu nästan tillhör stenåldern, och då dess beröring med europeer varit så ringa, att den ej i nämnvärd mån torde hafva bidragit till förändrande af dess smak och konstfärdighet, så synes mig denna fråga hafva ett stort intresse så väl för konsthistorikern, som här erhåller upplysning om arten af det frö, från hvilket mästerskapet under seklers och årtusendens lopp utbildat sig, som för fornforskaren, hvilken här finner en utgångspunkt för bedömande af så väl Skandinaviens hällristningar som de paleolitiska teckningar, hvilka på senare tider spelat en så stor rol i uppfattningen af menniskans äldsta historia. Vi hafva derför med ifver samlat allt som kunnat öfverkommas af tschuktschiska sniderier, teckningar och mönster. De i ett

Handteckningar utförda af tschuktscher.

Handteckningar utförda af tschuktscher.

eller annat hänseende mest anmärkningsvärda finnas afbildade i vidstående träsnitt.

Många af sniderierna i elfenben äro gamla och nötta, utvisande att de länge varit i bruk, förmodligen som amuletter. Åtskilliga bland djurbilderna äro inbillningsfoster, och kunna såsom sådana vara lärorika. I allmänhet äro sniderierna klumpigt utförda, men de röja dock en bestämd stil. Jemför man dem med de samojediska gudabilder vi hemfört, så visar det sig, att tschuktschernas konstsinne är ojemförligt högre utbildadt än det polarfolks, som bebor vestra delen af Asiens nordkust; deremot äro de i detta hänseende tydligen underlägsna eskimåerna vid Port Clarence. Äfven de tschuktschiska teckningarna[31] äro groft och otympligt utförda, men många af dem röja en viss säkerhet i teckning. Dessa bilder synas mig visa, att de inkast, som man, just på grund af tecknarens jemförelsevis säkra hand, gjort mot åtskilliga paleolitiska teckningars äkthet, ej äro berättigade. Äfven mönster och elfenbensspännen röja en viss smak. Broderierna göras vanligen på rödfärgade skinnremsor dels med hvita hår af ren, dels med röda och svarta garnsorter, hvilka i ringa mängd genom byte erhållas från Beringssund. Tillgången på färgstofter är ej synnerligen stor. De hemtas dels ur mineralriket (limonit af olika färgskiftningar och grafit), dels ur växtriket (bark af några trädslag). Mineralfärgerna rifvas med vatten mellan flata stenar. Barken behandlas förmodligen med urin. Den röda färgen är tschuktschernas älsklingsfärg.

För att lemna ett bidrag till besvarande af den omtvistade frågan, hurudant färgsinnet är hos vilda folkstammar, anstälde dr Almqvist under vinterns lopp omfattande undersökningar rörande tschuktschernas färgsinne enligt den af professor Fr. Holmgren utarbetade metoden. En utförlig uppsats härom finnes införd i »Vega-expeditionens vetenskapliga arbeten» och i åtskilliga facktidskrifter. Här vill jag blott nämna, att dr Almqvist såsom slutresultat af sin undersökning anför: »att tschuktscherna i allmänhet ega ett lika godt organ att skilja färger som vi svenskar. Deremot tyckas de ej vara vana att iakttaga färger och särskilja skarpt ingen annan färg än den röda. De sammanföra allt rödt som något särskildt för sig, men anse ett måttligt ljusstarkt grönt öfverensstämma mindre med ett ljussvagt af samma färgton än med blått af samma ljusstyrka. För att kunna sammanfatta allt grönt för sig, behöfver tschuktschen lära sig en alldeles ny abstraktion». Af 300 personer, som undersöktes, hade 273 fullt utbildadt färgsinne, 9 voro fullständigt färgblinda, 18 ofullständigt färgblinda eller sådana, i afseende å hvilka undersökningen ej lemnade något säkert utslag.

Af hvad ofvanför anförts synes, att kust-tschuktscherna äro utan nämnvärd religion, samhällsordning eller öfverhet. Hade ej erfarenheten från polarfolken i Amerika lärt oss annorlunda, så skulle man tro, att hos ett sådant i bokstaflig mening anarkiskt och gudlöst följe säkerheten till lif och egendom vore ingen, osedligheten obegränsad, och den svagare utan allt skydd mot den starkares våldsamhet. Detta är dock så långt ifrån förhållandet, att en brottmålsstatistik här i brist på brott blefve omöjlig, åtminstone i fall man undantager våldsamheter begångna i rusigt tillstånd.

Under vintern besöktes Vega, såsom man af berättelsen om öfvervintringen finner, dagligen af befolkningen från de närbelägna byarna, hvarjemte vårt fartyg utgjorde en rastplats för alla foror, som från de vestliga tältbyarna reste till öarna i Beringssund eller tvärt om.

Tschuktschiska spännen och hakar af elfenben. ½ af nat. storl.

Ej allenast våra grannar utan äfven främmande folk, som vi förr ej sett och som vi enligt all sannolikhet ej skulle återse, kommo och gingo obehindradt bland en mängd föremål, som i deras hand skulle varit verkliga

dyrbarheter. Vi hade aldrig någon orsak att ångra det förtroende vi visade dem. Äfven under mycket svår tid, då jagten helt och hållet felslog, och då de flesta lefde på lifsmedel, som utdelades om bord, rördes ej det betydliga proviantförråd, som vi, för den händelse att någon olycka skulle drabba vårt fartyg, utan särskild bevakning upplagt på land. Deremot förekommo ett par fall, då de hemligen bemäktigade sig den fisk de redan sålt, och som förvarades å ett för dem tillgängligt ställe på däcket. Med den mest oskyldiga min i verlden sålde de den då en gång till. Detta slag af oärlighet betraktades af dem tydligen icke som stöld, utan som ett lofligt handelsknep.

Det anförda fallet var ej det enda som bevisade, att tschuktscherna anse bedrägeri i handel icke allenast fullt berättigadt, utan nästan förtjenstfullt. Medan deras egna saker alltid voro förfärdigade med stor omsorg, var allt hvad de enkom gjorde åt oss ytterst slarfvigt hopkommet, och de voro sällan nöjda med det pris som erbjöds, innan de blifvit öfvertygade derom, att de ej kunde få mera. Då de sågo, att vi gerna önskade få ripor, utbjödo de från sina vinterförråd åt oss under detta namn en lika tecknad, men föga matnyttig unge af Larus eburneus. När jag med förtjusning köpte den i ungdrägt mycket svåråtkomliga och derför för ornitologen värderika fogeln, drog sig ett sjelfbelåtet leende öfver säljarens anletsdrag. Han var tydligen stolt öfver sitt lyckade knep. Någon fördom hindrade, såsom ofvan nämndes, tschuktscherna att afyttra sälhufvuden, oaktadt vi, för att få reda på de härvarande arterna, bjödo höga pris för dem. »Irgatti» (i morgon) eller »Isgatti», i fall löftet gafs af en qvinna, var det vanliga svaret. Men löftet hölls aldrig. Slutligen kom en pojke och lemnade en hufvudskål, som han sade härröra af en säl. Vid närmare påseende befans den dock hafva tillhört ej en säl, utan en gammal hund, hvars hufvud man tydligen ansåg sig utan fara för jagten kunna lemna åt de hvita trollkarlarne. Denna gång gick det sämre för utprånglaren än vid riphandeln. Ett par af kamraterna företogo sig nämligen att i de andra tschuktschernas närvaro skämma ut pojken och skratta åt, »att han, en tschuktsch, kunde vara nog dum att begå ett dylikt misstag», och det tycktes verkligen, som om hånet här fallit i god jord. En annan gång, medan jag hade min vakt i ishuset, kom en inföding till mig och berättade, att han skjutsat en man från Irgunnuk till fartyget, men att mannen ej betalt honom, utan bedt mig derför lemna en låda tändstickor. Då jag derpå svarade, att han redan på fartyget måste hafva fått rikligt betaldt för sin skjuts, sade han med ynklig ton: »blott en mycket liten bit bröd». Han blef ej det ringaste förlägen, då jag endast skrattade åt den, som jag väl visste, osanna uppgiften och ej gaf honom hvad han begärde.

Vanligen lefva tschuktscherna i engifte, endast undantagsvis förekommer tvegifte, såsom fallet var med den förut omnämnde Tschepurin. Det föreföll, som om hustrurna skulle vara sina män trogna. Endast sällan inträffade fall, då qvinnorna, ovisst om på skämt eller allvar, tillkännagåfvo, att de önskade sig en hvit man till älskare. En icke just genom skönhet och renlighet framstående qvinna sade t. ex. en gång, att hon haft två barn med tschuktscher, och att hon nu ville skaffa sig ett tredje med en af skeppsfolket. De yngre qvinnorna voro sedesamma, ofta ganska täcka, och kände tydligen samma behof att väcka uppmärksamhet genom små koketteri-konstgrepp som Evas döttrar af europeisk ras. Såsom en yttring af qvinlig behagsjuka får man väl ock uppfatta deras egendomliga uttal af språket. De ersätta nämligen, då de vilja vara intagande, männens *r*-ljud med ett lent *s; korang* (ren) uttalas af qvinnorna såsom *kosang, tirkir* (sol) såsom *tiskis* o.s.v.

Qvinnorna äro mycket arbetsamma. Ej allenast barnens skötsel, matkokningen, issmältningen, städningen i tältet, sömnaden m. fl. »qvinnoarbeten» verkställas af dem, utan de mottaga fångsten, om vintern i tältet, om sommaren vid

Tschuktschiska bensniderier. 1. Hund af ben $^{1}/1$. 2, 3. Harar 1/1. 4. Qvinna bärande sitt barn på axlarne $^{2}/3$. 5. Blötdjur från insjöarna (Branchypus?) $^{1}/1$. 6. Missfoster $^{1}/1$. 7. Räf $^{1}/1$. 8. Djur med tre hufvuden $^{2}/3$. 9. Sjöstjerna $^{1}/1$. Fisk $^{1}/1$.

stranden, stycka den, hjelpa till vid fisket, åtminstone när det sker i tältets närhet, samt verkställa den ytterst

besvärliga garfningen af hudarne och tillreda sentråd. Om sommaren insamla de »grödan» på ängarne och bergsluttningarna i tältens granskap. De äro derför oftast hemma och ständigt sysselsatta. Männen hafva på sin lott att genom jagt och fiske skaffa familjen föda ur djurriket. De äro för detta ändamål ofta på längre utfärder. I tältet är mannen för det mesta sysslolös, sofver, äter, sqvallrar, jollrar med barnen o.s.v., i fall han ej fördrifver tiden med att i all maklighet iordningställa sina jagtredskap.

Inom familjen eger den allra utmärktaste endrägt rum, så att vi aldrig hört något hårdt ord vexlas hvarken mellan man och hustru eller mellan föräldrar och barn, ej heller mellan det gifta par, som eger tältet, och de ogifta, som tillfälligtvis bebo detsamma. Qvinnans myndighet tyckes vara ganska stor. Vid uppgörandet af vigtigare byten, äfven af vapen och fångstredskap, rådfrågas hon i regeln, och hennes råd följas. En mängd saker, som utgöra qvinnoredskap, kan hon bortbyta på eget ansvar eller på annat sätt använda efter godtycke. När mannen genom byte förvärfvat sig en bit tyg, tobak, socker eller dylikt, lemnar han det oftast till förvaring åt hustrun.

Barnen hvarken agas eller bannas, men de äro dock de mest höfviska jag någonsin sett. Deras uppförande i tältet kan fullt jemföras med de bäst uppfostrade europeiska barns i förmaket. De äro kanske mindre yra än våra, men dock begifna på ungefär likartade lekar, som de hos oss på landet brukliga. Äfven leksaker begagnas, t. ex. dockor, leksaksbågar, en tvåvingad leksaks-väderqvarn o.s.v. Om föräldrarne erhålla någon läckerhet, låta de alltid barnen få hvar sin bit, och något gräl om storleken af hvart barns andel ifrågakommer aldrig. Om en sockerbit lemnas åt ett af barnen i en flock, låter det den gå ur mun i mun laget om. Likaså erbjuder barnet mor och far att smaka på den sockerbit eller det brödstycke det erhållit. Redan i barnaåldern äro tschuktscherna ytterst tåliga. En flicka, som föll ned från skeppstrappan med hufvudet förut och härvid fick ett så häftigt slag, att hon nästan var bedöfvad, utstötte knappt ett klagorop. En starkt påpelsad pojke om 3 till 4 år, som föll ned uti ett i isen på skeppsdäcket upphugget dike och till följd af sin oviga drägt ej sjelf

kunde resa sig, låg tåligt stilla ända tills han blef bemärkt och upphjelpt af en bland besättningen.

Tschuktschernas mest besvärliga lyte är en af ingen sjelfkänsla begränsad benägenhet för tiggeri. Troligen uppväges den af obegränsad gästfrihet och stor inbördes gifmildhet samt betingas kanske ofta af verklig nöd. Men de blefvo dock derigenom verkliga plågoandar, som stälde ej allenast vetenskapsmännens och officerarnes, utan äfven manskapets tålamod på hårdt prof. Den godmodighet, med hvilken de härvid

Tschuktschisk docka. $^{1}/8$ af nat. storl.

bemöttes af våra sjömän, står öfver allt beröm.

Något spår till missämja mellan infödingarne och oss egde aldrig rum, och jag har allt skäl att förmoda, att de länge skola hafva vår öfvervintring i kärt minne, i synnerhet som jag för att ej bortskämma fångsten på det allvarligaste förbjöd allt obehörigt intrång i deras säljagt.

Troligen vore det omöjligt för en tschuktsch att intaga en europeisk arbetares ställning. Det har dock händt, att tschuktscher följt med hvalfångare till Sandwich-öarna samt utbildat sig till dugliga sjömän. Under vår öfvervintring fingo ett par unga män vanan att dagligen inställa

Tschuktschiska bensniderier. Sälar, hvalrossar, en sjöbjörn? (nedersta figuren till venster). De fyra nedersta nat. storl. de öfriga $^{2}/3$ af nat. storl.

Tschuktschiska bensniderier. Fiskar, fluglarver (gorm), blötdjur och hvalar. N:r 1–9 o. 14 nat. storl., n:r 10–13 $^{2}/3$ af nat. storl.

sig om bord och der, i all maklighet förstås, tillhandagå med åtskilliga göromål, såsom vedsågning, snöskottning, hemtning af is o.s.v. De fingo i ersättning mat af det som blef öfver och underhöllo derigenom

till stor del ej allenast sig sjelfva utan äfven sina familjer under den tid vi vistades i deras granskap.

Om man jemför hvad jag här anfört med sir Edvard Parrys mästerliga skildringar af eskimåerna på Winter Island och Iglolik och dr Simpsons af eskimåerna i nordvestra Amerika eller med de talrika berättelser vi hafva om eskimåerna på danska Grönland, så skall man finna en mycket stor öfverensstämmelse i tschuktschernas, de vilda eskimåernas och grönländarnes naturanlag, lefnadsvanor, fel och dygder. Denna öfverensstämmelse är så mycket mer påfallande, som tschuktschen och eskimåen tillhöra skilda folkraser och tala helt olika språk, och som den förre, att döma af äldre berättelser om detta folk, först under senaste slägtled sjunkit till den okrigiska, fredsälskande, menlösa, anarkiska och irreligiösa ståndpunkt, han för det närvarande innehar. Anmärkas bör ock, att hos eskimåerna i danska Grönland ingen betydligare förändring föranledts deraf, att alla lärt sig att läsa och skrifva samt bekänna sig till den kristna religionen – ehuru med en likgiltighet rörande arfsyndens följder, återlösningens hemligheter och helvetets straff, som allt upptänkligt missionärsnit ej lyckats förinta. Det menlösa naturtillståndet har genom inhemtande af dessa vilkor för bildning icke i väsentlig mån förändrats. Helt säkert är dessutom det blod, som flyter i grönländarnes ådror, icke rent eskimåblod, utan blandadt med blodet från en af verldens stoltaste krigarstammar. När man betänker, huru hastigt äfven nu, när Grönland står i ständig beröring med det europeiska moderlandet, alla ättlingar af blandad ras blifva fullkomliga eskimåer till språk och lefnadsvanor, huru svårt det ofta är, äfven för rent europeiska föräldrar, att förmå sina barn att tala något annat språk än infödingarnes, och huru dessa å sin sida sällan låna ett ord från europeerna, huru vanliga blandade äktenskap och infödingar af blandad ras äfven nu äro, i betraktande af allt detta synes det mig vida mer sannolikt, att Erik Rödes kolonister i all fredlighet

Fogelbilder af ben skurna af tschuktscher. originalens storlek.

och endrägt småningom blifvit eskimåiserade, än att de blifvit af eskimåerna dödade. Ett enda sekels fullständig skilsmessa från Europa skulle vara tillräcklig att i grund genomföra denna förändring med den nuvarande europeiska befolkningen i Grönland, och mycket dunkla blefve då sägnerna om det danska väldet i detta land. Kanske skulle något smågräl mellan en koloni-styresman och en inföding bland de öfverblifna sägnerna intaga främsta rummet och tolkas som minnet af ett utrotningskrig.

Äfven de nuvarande tschuktscherna utgöra utan tvifvel en blandning af flere förut vilda och krigiska raser, som blifvit jagade af främmande inkräktare från södern mot norden och der antagit ett gemensamt språk, och på hvilka näringsvilkoren vid polarhafvets strand, den arktiska nattens köld, snö och mörker, polarsommarens rena, ljusa luft tryckt sin outplånliga prägel, en prägel som med föga vexling möter oss, ej allenast hos de folk, hvarom här varit fråga, utan äfven – med behörigt afseende på de ej alltid lyckliga förändringar en ständig beröring med europeer medfört – hos Skandinaviens lappar och Rysslands samojeder.

Det vore af stort psykologiskt intresse att kunna utreda, om den förändring, som i fredlig riktning försiggått med dessa folk, är ett framåtskridande eller ett tillbakagående. Oaktadt allt det intresse polarfolkens ärlighet, fridsamhet och menlösa vänlighet inger, så tror jag, att svaret måste blifva – *ett tillbakagående.* Det förefaller nämligen, som om man här skulle bevittna omgestaltningen af en vild, rå och grym menniska till en visserligen ädlare varelse, men en varelse hos hvilken just de egenskaper, som skilja menniskan från djuren, som skapat på en gång menniskans storverk och menniskans brott, allt mer och mer utplånas, och hvilken, i fall särskildt skydd eller särskildt gynnande omständigheter ej förefinnas, knappast skall kunna bestå kampen om tillvaron med nya i landet inträngande raser.

TRETTONDE KAPITLET.

Utvecklingen af vår kunskap om Asiens nordkust. – Herodot. – Strabo. – Plinius. – Marco Polo. –

Herbersteins karta. – Sibiriens eröfring af ryssarne. – Deschnews färder. – Kustfart mellan Lena och Kolyma. – Berättelser om öar i Ishafvet och äldre färder till desamma. – Kamtschatkas upptäckt. – Sjöfarten på Ochotska hafvet öppnas genom svenska krigsfångar. – Den stora nordiska expeditionen. – Bering. – Schalaurow. – Andrejews land. – De Nysibiriska öarna. – Hedenströms expeditioner. – Anjou och Wrangel. – Färder från Beringssund vester ut. – Diktade polarfärder.

Då nu Asiens nordöstra udde ändtligen blifvit kringseglad, och fartyg sålunda färdats fram längs alla kuststräckor af den gamla verlden, skall jag, innan jag går vidare i skildringen af Vegas färd, uti en kort öfversigt framställa utvecklingen af vår kunskap om Asiens nordkust.

Redan i forntiden antogo grekerna, att alla jordens länder voro kringflutna af oceanen. Efter att hafva visat, att Homerus hyllat denna åsigt, sammanställer Strabo under första århundradet före vår tidräkning i första bokens första kapitel af sin geografi skälen härför med följande ord:

»Åt alla håll, der man framträngt till jordens yttersta gräns, har man mött hafvet, d.v.s. oceanen. Man har kringseglat ostkusten mot Indien, vestkusten mot Iberien och Mauricierna, och en stor del af syd- och nordkusten. Den återstod, som ännu ej kringseglats till följd af brist på sammanbindning af de sjöresor, som från båda sidor företagits, är obetydlig. Ty de, hvilka försökt omsegla jorden och vändt om, försäkra, att deras företag ej misslyckats till följd deraf att de mött fastland, utan till följd af brist på lifsmedel och fullständig modlöshet. – – – På hafvet hade de alltid kunnat komma vidare. – – – Detta (att jorden är kringfluten) stämmer äfven bättre med tidvattnets förhållande, ty då vattnets till- och aftagande öfverallt är detsamma, eller åtminstone ej mycket vexlande, så är väl också orsaken till denna rörelse att söka i blott ett enda haf»32.

Men om man sålunda var ense derom, att Asiens och Europas nordkust begränsades af haf, så hade man dock, ännu sexton hundra år efter Kristi födelse, ingen verklig kunskap om beskaffenheten af den asiatiska delen af denna kuststräcka. Dunkla sägner voro emellertid redan tidigt om densamma gängse.

Medan Herodot i 4:de bokens 45:te kap. uttryckligen säger, att ingen menniska, så mycket man vet, *undersökt*, om Europas östra och norra länder äro kringflutna, meddelar han i samma boks 23:e och följande kapitel om de i nordost belägna länderna följande:

»Ända till dessa skyters område är allt det land, som vi beskrifvit, en enda slättmark, med åkermylla, men derifrån blir marken stenig och hård. Och på andra sidan om denna vidsträckta stenbundna trakt bo vid foten af en hög bergskedja menniskor, hvilka samt och synnerligen, män och qvinnor, skola vara födda flintskalliga; äfven äro de plattnästa och hafva stora kinder. De tala ett egot tungomål, men bruka skytisk klädedrägt och lefva af frukter. *Ponticum* är namnet på trädet, hvaraf de lefva, hvilket är ungefär så stort som det vilda fikonträdet och bär en kärnfrukt, som liknar en böna, men har en kärna. När denna frukt är mogen, pressa de den i dukar, och saften, som afrinner, är tjock och svart och kallas *aschy.* Denna saft slicka de, eller ock dricka den blandad med mjölk, och af de utkramade frukterna göra de kakor som de äta. Boskap hafva de icke mycket, emedan betet derstädes är klent. – – – Ända till dessa flintskalliga är nu landet tillräckligt bekant och kändt, äfvenså folkslagen på denna sidan om dem, ty de besökas af skyter. Från dessa är det icke svårt att samla underrättelser, hvarjemte sådana äfven kunna erhållas af hellener ifrån stapelplatsen vid Borysthenes och ifrån de öfriga stapelplatserna vid Pontus. De skyter, som fara till dem, uppgöra sina angelägenheter genom sju tolkar och på sju språk. Så långt går vår kunskap. Men om landet på andra sidan om de flintskallige vet ingen att lemna någon säker berättelse, emedan det är afstängdt genom en skiljemur af höga obanade berg, hvilka ingen menniska kan öfverstiga. Men de flintskallige berätta – hvad jag likväl ej tror – att menniskor med bockfötter bo på bergen, och på andra sidan om dem andra menniskor, som sofva hela sex månader. Detta senare kan jag dock alldeles icke antaga. Deremot känner man noga till landet öster om de flintskallige, i hvilket issedonerna bo, men hvad som är der bortom åt norr

till, både på andra sidan om de flintskallige och på andra sidan om issedonerna, det är endast kändt genom det som dessa folk veta att berätta. – – – Ofvanom issedonerna bo de enögda menniskorna och de guldbevakande griparne. Af issedonerna hafva skyterna fått denna underrättelse, och vi af skyterna, och vi benämna det enögda folket med det skytiska namnet *arimasper*, ty *ett* kalla skyterna *arima*, och *öga spu.* Hela det ofvan beskrifna landet har en så hård och sträng vinter, att der under åtta månader herskar en aldeles olidlig köld, och under denna tid blifver marken icke smutsig, om man uthäller vatten, men väl om man upptänder eld. Och hafvet fryser till och hela den Kimmeriska Bosporus, och de inom grafven boende skyterna färdas på isen och köra deröfver med vagnar. – – – Hvad åter fjädern beträffar, som efter skyternas berättelse uppfyller hela luften, och som förorsakar, att man hvarken kan se eller genomvandra det längre bort belägna fasta landet, så har jag derom följande åsigt. I trakten ofvanom detta land snöar det ständigt, men, såsom naturligt är, mindre om sommaren än om vintern. Och den, som på nära håll sett snö falla i mängd, vet hvad jag menar. Snön liknar nämligen fjäder, och för denna så beskaffade vinter kan den mot norr belägna delen af fasta landet icke bebos. Alltså tror jag, att skyterna och de deromkring boende folken kalla snön liknelsevis för fjäder. Detta är hvad man berättar om det längst bort belägna landet.»

Dessa och andra likartade sägner synas, oaktadt alla i dem förekommande orimligheter, ursprungligen grunda sig på ögonvittnens berättelser, hvilka gått från mun till mun, från folk till folk, innan de blifvit upptecknade. Ännu flere århundraden efter Herodots tid, då romarväldet nått sin höjdpunkt, kände man föga mer om norra Asiens aflägsnare delar. Medan Herodot i 1:sta bokens 203:e kap. säger, att »Kaspiska hafvet är ett vatten för sig sjelf, som icke blandar sig med det andra hafvet», påstår Strabo (2:a bokens 1:a och 4:e kap.), förledd af intyg från befälhafvaren på en grekisk flotta i detta haf, att Kaspiska hafvet

Verldskarta, enligt uppgift från tionde seklet, befintlig i ett manuskript från 12:e seklet uti biblioteket i Turin. Ur Santarems Atlas.

är en vik af norra oceanen, från hvilken man kan segla till Indien. Plinius d. ä. (Historia naturalis, 6:e bokens 13:e och 17:e kap.) låter Asiens norra del upptagas af vidsträckta, i norr af Skytiska hafvet begränsade ödemarker, hvilka utlöpa i en udde, *Promontorium Scythicum*, som för snö är

Verldskarta utvisande Asien sammanhängande med Afrika. Ur Nicolai Donis uppl. af Ptolemæi Cosmographia. Ulm 1482.

obeboelig. Derpå kommer ett land, bebodt af menniskoätande skyter, derpå ödemarker, så åter skyter, så ödemarker med vilddjur intill en i hafvet stupande bergsrygg, som man kallar *Tabin.* Det första folk man längre bort känner äro sererna. Ptolemæus och hans efterföljare antogo åter, oaktadt de ej torde varit okunniga om den gamla berättelsen, att Afrika blifvit kringsegladt under Pharao Necho, att Indiska hafvet var ett inhaf, som öfverallt omgafs af land, hvilket sammanband södra Afrika med östra delen af Asien, en uppfattning som först efter Vasco da Gamas kringsegling af Afrika blef fullkomligt öfvergifven af femtonde seklets kartografer.

På denna ståndpunkt förblef läran om norra Asiens geografi, ända tills Marco Polo33, i berättelsen om sina märkliga resor bland mellersta Asiens folk, lemnade några upplysningar äfven om denna verldsdels nordligaste länder. De kapitel, som handla härom, bära de betecknande titlarne: »Om de i norden boende tartarernas land»; »Om en annan trakt, till hvilken handelsmän endast resa i vagnar dragna af hundar» och »Om den trakt, der mörker råder» (De regione tenebrarum). Af hvad som anföres i dessa kapitel framgår, att det nuvarande Sibirien redan då var bebodt eller genomströfvadt af jägare och handelsmän, hvilka derifrån hemtade dyrbara pelsverk af svart räf, sobel

Verldskarta efter Fra Mauro från mediet af 1400-talet. Ur: Il mappamondo di Fra Mauro Camaldolese descritto ed illustrato da D. Placido Zurla. Venezia 1806.

, hermelin m. m. De nordligast boende menniskorna sades vara vackra, stora och fetlagda, men mycket bleka af brist på sol. De lydde ingen kung eller furste, voro råa och ohyfsade samt lefde som djur[34]. Bland de norra ländernas produkter omtalas hvita björnar, hvaraf synes, att jägare redan då nådde sjelfva ishafskusten. Men uttryckligen talar Marco Polo ingenstädes om, att Asien i norr begränsas af haf.

Samtliga de kartor öfver norra Asien, som blifvit offentliggjorda intill medlet af femtonhundra-talet, grunda sig mer eller mindre på uttolkningar af Herodots, Plinii och Marco Polos berättelser. Då de ej omgifva hela Indiska hafvet med land, gifva de åt Asien i norr och öster en vida mindre utsträckning, än det verkligen eger, låta landet i denna riktning helt och hållet begränsas af haf och utrita tvenne uddar, som i norr utskjuta från fastlandet. Åt dessa gifva de namnen *Promontorium Scythicum* och *Tabin*, och dessutom förlägga de i granskapet af nordkusten en stor ö, hvilken de benämna med det redan hos Plinius förekommande namnet *Insula Tazata*, genom en kanske tillfällig ljudlikhet erinrande om namnet på den mellan Ob och Jenisej belägna floden och hafsviken *Tas*. Slutligen äro kartornas kanter ofta prydda med bilder af vidunderligt formade menniskor, hvilkas bostäder jägarne förlade till dessa trakter, hvarjemte upptagas namn på ett större eller mindre antal af Marco Polo omnämnda folk och städer.

I det hela utöfvade portugisernas resor till Indien och den ostasiatiska arkipelagen, Amerikas upptäckt och den första verldsomseglingen föga inflytande på uppfattningen af norra Asiens geografi. En ny tidsperiod i afseende på vår kunskap om denna del af den gamla verlden inträdde först med offentliggörandet af Herbersteins Rerum Moscoviticarum commentarii, Vindobonæ 1549.[35] Till detta arbete finnes en karta med titel: »Moscovia Sigismundi liberi baronis in Herberstein Neiperg et Gutnhag. Anno MDXLIX. Hanc tabulam absolvit Aug. Hirsfogel Viennæ Austriæ cum gra. et privi. imp.»[36], hvilken visserligen endast omfattar en liten del af Sibirien, men dock visar, att kännedomen om norra Ryssland nu började grunda sig på verkliga iakttagelser. En stor hafsvik, betecknad med namnet Mare Glaciale (det nuvarande Hvita hafvet), skjuter här in i Rysslands nordkust; från söder utfaller deri en mäktig flod, kallad Dwina. Vid Dwinas stränder finnas borgar eller städer utsatta med namnen Solovoka (Solowets), Pinega, Colmogor m. fl. Man träffar på kartan vidare namnen Mesen, Peczora, Oby[37], Tumen m. fl. Oby upprinner ur en stor sjö, som för namnet Kythay lacus. I texten talas om Irtisch och Papingorod, om hvalrossar och hvitbjörnar[38] vid ishafskusten, om det sibiriska cederträdet, om att ordet samojed betyder sjelfätare[39] m.m. Hvalrossen beskrifves ganska utförligt. Vidare nämnes, att den ryske storfursten utsände tvenne män, Simeon Theodorowitsch Kurbski och knes Pietro Uchatoi, att utforska länderna öster om Petschora o.s.v.

Herbersteins arbete, der man äfven finner den förut omnämnda berättelsen om Istomas kringsegling af Europas nordspets, offentliggjordes endast några få år före engelsmännens och holländarnes första nordostfärder, för hvilka jag förut utförligt redogjort. Genom dessa blefvo nordligaste delen af europeiska Ryssland och vestligaste delen af Asiens ishafskust kartlagda, men en verklig kännedom om Asiens nordkust i dess helhet tick man först genom Sibiriens eröfring af ryssarne. Det kan här ej komma i fråga att redogöra för de krigståg, genom hvilka hela detta ofantliga land underlades den moskowska zarens spira, eller för de enskilda jagt-, handels- och skatteindrifningsfärder, hvarigenom denna eröfring underlättades. Men då hvarje steg, som de ryska inkräktarne togo framåt, också medförde en vidgad kunskap om förut alldeles okända trakter, skall jag dels anföra årtalen för de i geografiskt hänseende vigtigaste händelserna under denna eröfring, dels litet utförligare redogöra för de upptäckts- och eröfringståg, som direkt medfört vigtiga resultat i afseende å utvidgningen af vår kännedom om de trakters geografi, hvarom här är fråga.

Sibiriens eröfring förbereddes genom fredliga handelsförbindelser[40], hvilka en rik rysk bonde Anika, stamfader för familjen Stroganow, inledde med de i vestra Sibirien bosatta vilda folkstammarne, som han till och med delvis förmådde att betala en årlig skatt till zaren i Moskwa. Han och hans söner erhöllo med anledning häraf i medlet af femtonhundratalet stora förläningar kring floderna Kama och Tschusowaja samt dessas bifloder, med rätt att der bygga städer och fästningar, hvarigenom deras förut mycket betydliga

förmögenhet ytterligare ökades. Familjens vidsträckta besittningar hotades dock 1577 af en svår fara, då en fribytareskara af sex till sju tusen kosacker, under anförande af Jermak Timofejew, tog sin tillflykt till länderna kring Tschusowaja för att undgå de trupper, som zaren sändt ut att kufva dem och straffa dem för alla de rofferier de förut begått vid Don, Kaspiska hafvet och Wolga. För att blifva af med fribytarne, försedde Anikas sonson, Maxim Stroganow, ej allenast Jermak och hans folk med nödigt underhåll, utan understödde äfven på allt sätt den djerfve äfventyrarens plan att göra ett eröfringståg mot Sibirien. Detta anträddes 1579. År 1580 öfverskred Jermak Ural och tågade efter åtskilliga träffningar, i synnerhet mot de i Vest-Sibirien boende tartarerna, utmed floderna Tagil och Tura till Tjumen och derifrån år 1581 vidare längs Tobol och Irtisch till Kutschum-kans residens Sibir, beläget i granskapet af det nuvarande Tobolsk. Det är denna länge sedan ödelagda fästning, som gifvit namn åt hela norra delen af Asien.

Härifrån utbredde sig ryssarne, hufvudsakligast följande de stora floderna och passerande från ett flodområde till ett annat på ställen der bifloderna nästan möttes, hastigt åt alla håll. Jermak sjelf drunknade visserligen den 16/6 aug. 1584 i floden Irtisch, men de äfventyrare, som följt honom, öfversvämmade inom några årtionden hela den norr om Central-Asiens öknar belägna ofantliga landsträckan från Ural till Stilla hafvet, öfverallt befästande sitt välde genom att på lämpligt valda ställen uppbygga mindre fästningar eller ostroger. Det var de ädla pelsdjuren i Sibiriens vidsträckta skogar, som för de ryska promyschleni spelade samma rol, som guldet för de spanska äfventyrarne i Södra Amerika.

I slutet på femtonhundratalet hade kosackerna redan bemäktigat sig större delen af Irtisch-Obs flodgebit, och sobeljägare hade utbredt sig mot nordost[41] till floden Tas, der sobelfångsten en tid var mycket riklig och gaf anledning till anläggandet af en snart nog åter öfvergifven stad, kallad *Mangasej.* År 1610 kommo de ryska pelsjägarne från Tas' flodområde till Jenisej, hvarest staden Turuchansk snart anlades vid Jenisejs biflod Turuchan. Försöket att härifrån i båtar ro ned till Ishafvet, för att sedan längs hafskusten framtränga vidare, misslyckades till följd af ishinder, men förde dock till upptäckten af floden Pjäsina och till beskattande af der boende samojeder. För den vidare utbredningen mot öster användes i stället för hafsvägen Jenisejs bifloder. Följande dessa mötte man vid Tunguskas öfre lopp den bergsrygg, som skiljer Jenisejs och Lenas flodområden. Denna öfverskreds, och på andra sidan stötte man på ett nytt vattendrag, som år 1627 ledde äfventyrarne till Lena, utöfver hvars flodområde kosacker och pelsjägare, sina vanor trogna, genast utbredde sig för att jaga, för att tillbyta sig pelsverk och framför allt för att med »jassak» belägga kringboende folkstammar. Men man var ej nöjd dermed. Redan 1636 utsändes från Jenisejsk kosacken Elisej Busa med uttrycklig uppgift att undersöka de floder, som längre bort falla ut i Ishafvet, och att skattlägga infödingarne vid dess stränder. Han åtföljdes af 10 kosacker, till hvilka sedermera sällade sig 40 pelsjägare. År 1637 kom han till Lenas vestra mynningsarm, från hvilken han begaf sig utmed kusten till floden Olenek, vid hvilken han tillbringade vintern. Följande året återvände han landvägen till Lena och byggde der tvenne »kotscher»[42], med hvilka han begaf sig utför floden till Ishafvet. Efter fem dagars lycklig rodd längs kusten mot öster upptäckte han Janas mynning. Tre dagsmarscher uppför floden fann han en jakutstam, hos hvilken han gjorde ett rikt byte af sobel och andra pelsverk. Här tillbragte han vintern 1638–39, och här byggde han nya farkoster, drog med dem åter till Ishafvet, kom till en annan, i Janas östra mynningsarm utfallande flod, der han träffade en jukagir-stam, boende i jordhyddor, hos hvilken han tillbragte ytterligare två år för indrifvande af skatt från de kringboende folken.

Samtidigt upptäckte Ivanow Postnik från landsidan floden Indigirka. Som vanligt indrefs skatt från de kringliggande jukagir-stammarne, dock icke utan strider, under hvilka infödingarne till en början riktade sina vapen mot de hästar kosackerna förde med sig, i tanke att dessa voro farligare än menniskorna. De hade ej sett hästar förut. En simovie anlades, vid hvilken 16 kosacker qvarlemnades. Dessa byggde båtar, seglade för skattindrifvande utför floden ut i Ishafvet och upptäckte Alasej-floden.

Några år derpå tyckes Kolyma-floden hafva blifvit upptäckt, och 1644 anlade kosacken Michailo Staduchin

vid denna flod en simovie, som sedermera växte till en liten stad, Nischni Kolymsk. Staduchin fick här tre underrättelser, som utöfvat betydligt inflytande på senare upptäcktsfärder. Han erhöll nämligen här kunskap om den då för tiden krigiska folkstam, tschuktscherna, som innehade den ett stycke längre öster ut belägna delen af norra Asien. Vidare berättade infödingarne och ryska jägare, som före Staduchin kringsvärmat i trakten, att i Ishafvet, utanför Janas och Indigirkas mynningar, skulle finnas en stor ö, hvilken man vid klart väder kunde se från land, och till hvilken tschuktscherna om vintern nådde med renslädar på en dag från en vester om Kolyma i Ishafvet mynnande flod, Tschukotska. De hembragte härifrån hvalrosständer. Ön skulle vara af betydlig storlek, och fångstmännen förmodade, »att det var en fortsättning af Novaja Semlja, hvilket besökes af folk från Mesen». Wrangel anser, att berättelsen ej afser annat än Krestowski-ön (en af Björnöarna). Detta synes mig dock föga troligt; sannolikare är det, att den hänför sig dels till de Ny-sibiriska öarna, dels till Wrangels land, och kanske till och med till Amerika. Att ryssarne sjelfva ej ännu upptäckt Ljachows ö eller, såsom den ock kallas, Blischni-ön, som ligger så nära fastlandet och är så hög, att man omöjligt kan undgå att se den, då man i klart väder seglar förbi det öster om Jana belägna Swjatoinos, är ett bevis derpå, att de vid den tiden ännu ej färdats längs kusten mellan Janas och Indigirkas mynningar. Slutligen talade man om en stor flod Pogytscha, som vid god vind kunde nås efter tre eller fyra dagars segling mot öster från Kobymas mynning. Detta var den första underrättelse, som nådde Sibiriens eröfrare om den i Stilla hafvet utfallande floden Anadyr.

Dessa berättelser voro tillräckliga att egga kosackerna och jägarne till nya färder. Början gjordes af Isai Ignatiew från Mesen, som jemte åtskilliga jägare år 1646 reste utför Kolyma till Ishafvet och sedan längs dess kust mot öster. Hafvet var fullt af is, men närmast land fans en isfri ränna, i hvilken man framseglade två dygn. Man kom då till en bugt, vid hvars strand ankaret fäldes. Här hade ryssarne sitt första, af mig förut omnämnda möte med tschuktscherna. Derifrån återvände Ignatiew till Kolyma, och utbytet ansågs så rikligt och hans reseskildring så lofvande, att man genast gjorde sig i ordning att det följande året afsända en ny, i större skala utrustad sjöfärd till ishafskusten.

Denna gång blef Feodot Alexejew från Kolmogor företagets hufvudman, men derjemte medsändes på jägarnes begäran en i tjenst varande kosack för att bevaka kronans rätt. Hans namn var Simeon Iwanow Sin Deschnew, i geografiska skrifter vanligen känd under namnet Deschnew. Man ville uppsöka mynningen af den stora öster ut belägna flod, om hvilken några underrättelser erhållits af infödingarne, och som, enligt hvad man trodde, skulle utfalla i Ishafvet. Första resan år 1647 med fyra farkoster misslyckades, såsom det uppgifves derför att hafvet var spärradt af is. Men att detta icke var den verkliga orsaken visas deraf, att man med full tillförsigt om framgång följande året utrustade en ny större expedition. Snarare har man ansett bemanningen på de fyra båtarna för svag för att våga sig in bland tschuktscherna, och isen fick bära skulden för reträtten. Men hvad man än kunde förebrå Sibiriens eröfrare, icke var det klenmodighet och brist på uthållighet i att fullfölja en, en gång utkastad plan. Motstånd ökade alltid deras handlingskraft, så ock nu. Sju kotscher utrustades det följande året 1648, hvilka alla skulle segla ned till Ishafvet och sedan längs kusten mot öster. Ändamålet var fortfarande att närmare undersöka dervarande okända länder och folk samt att, till fromma för egen kassa och ryska väldets utvidgning, indrifva skatt af de folkstammar man träffade under färden. Müller anger, att hvarje båt var bemannad med vid pass trettio man, ett tal som synes mig något öfverdrifvet, i betraktande af de sibiriska farkosternas beskaffenhet och svårigheten att föda ett så stort antal menniskor vare sig medelst medförda lifsmedel eller genom jagtbyte.

Fyra af fartygen omnämnas ej vidare i berättelsen om resan; de tyckas tidigt hafva återvändt. De tre andra gjorde deremot en högst märklig färd. Befälhafvarne för dem voro kosackerna Gerasim Ankudinow och Simeon Deschnew samt jägaren Feodot Alexejew. Deschnew hyste sådan tillförsigt om framgång, att han före afresan lofvade att vid Anadyr indrifva en skatt af 7 gånger 40 sobelskinn. De sibiriska arkiven innehålla, enligt Müller, om resan följande[43]:

Den 30/20 juni 1648 afseglade man från Kolyma. Hafvet var isfritt; åtminstone kom man utan något äfventyr, som Deschnew ansett mödan värdt att i sin berättelse anmärka, till Stora Tschukotskoj-nos. Om denna udde säger Deschnew, att den är af helt annan beskaffenhet än udden vid floden Tschukotskaja. Den ligger nämligen mellan norr och nordost och böjer sig med en rundning mot Anadyr. På ryska sidan faller en bäck i hafvet, vid hvilken tschuktscherna upprest ett kummel af hvalfiskben. Midt emot udden ligga två öar, på hvilka man såg folk af tschuktschisk stam med genomborrade läppar. Från denna udde kan man med god vind segla till Anadyr på tre dygn, och landvägen är det ej längre, emedan Anadyr utfaller i en hafsvik. Vid Tschukotskoj-nos eller, enligt Wrangel, vid en föregående »helig udde», *Swjatoinos* (Serdzekamen?) förliste Ankudinows farkost. Manskapet räddades och fördelades på Deschnews och Alexejews båtar. Den 30/20 sept. sammandrabbade man med de vid kusten boende tschuktscherna, i hvilken strid Alexejew blef sårad. Kort derpå blefvo Deschnews och Alexejews kotscher åtskilda för att aldrig mer sammanträffa.

Deschnew drefs omkring af storm och motvind ända in i oktober. Slutligen strandade hans fartyg i granskapet af floden Olutorsks mynning vid 61° n. br. Härifrån tågade han med sina 25 man till Anadyr. Man hade hoppats att vid dess nedre lopp träffa några infödingar, men trakten var obebodd, hvilket vållade inkräktarne stort bryderi, emedan de ledo brist på lifsmedel. Ehuru Deschnew sålunda ej kunde af infödingar erhålla någon förstärkning uti de helt säkert mycket små förråd af lifsmedel, som han fört med sig, lyckades han dock att draga sig fram i dessa trakter öfver vintern. Först följande sommar träffade man infödingar, af hvilka en stor skatt indrefs, men ej utan grymma strider. En simovie uppbyggdes på det ställe, der sedermera Anadyrski Ostrog anlades. Medan Deschnew dröjde här, bekymrad huru han, då båtarne voro sönderslagna, skulle kunna återvända till Kolyma eller finna en landväg dit, kom plötsligen 5 maj/25 april 1650 ett nytt parti jägare till hans vinterhydda.

Berättelsen om öarna i Ishafvet och om floden Pogytscha, som skulle utfalla i hafvet tre eller fyra dagsresor bortom Kolyma, hade nämligen föranledt utsändandet af ytterligare en expedition under kosacken Staduchin. Denne afreste från Jakutsk i båtar den 15/5 juni 1647, öfvervintrade vid Jana, reste derifrån i slädar till Indigirka och byggde sig der åter båtar, med hvilka han rodde till Kolyma. Det är att märka, att Staduchin, just emedan han föredrog landvägen mellan Jana och indigirka för sjövägen, gick miste om upptäckten af den stora, i Ishafvet belägna ö, hvarom så mycket talats. Följande sommar (1649) seglade Staduchin åter utför floden Kolyma till hafvet och derpå längs dess kust under 7 dygn mot öster, utan att finna mynningen af den af honom sökta floden. Han återvände derför med oförrättadt ärende, medförande en hop hvalrosständer, hvilka sändes till Jakutsk såsom bilaga till ett förslag att utsända fångstmän till Ishafvet för jagt på dessa djur. Under tiden hade man genom berättelser af infödingar fått begrepp om Anadyrs rätta utlopp och lärt känna en landväg mellan dess och Kolymas flodområde. Åtskilliga kosacker och fångstmän anhöllo nu om rättighet att få slå sig ned vid Anadyr och skattlägga dervarande folkstammar. Det beviljades. Några infödingar tvungos att blifva vägvisare. Man begaf sig å stad under befäl af Simeon Motora och kom slutligen till Deschnews simovie vid Anadyr. Staduchin följde efter och tillryggalade vägen på sju veckor. Han kom dock snart i tvist med Deschnew och Motora, skilde sig derför ifrån dem och begaf sig till Penschinafloden. Deschnew och Motora byggde sig båtar vid Anadyr för anställande af vidare upptäcktsfärder, men den senare blef 1651 dödad under strid med infödingar, som kallades *anauler.* Dessa hade först bland alla folk vid norra Asiens Stilla-hafskust betalat jassak åt Deschnew, och han hade redan då kommit i strid med dem och utrotat en af deras stammar.

År 1652 färdades Deschnew utför Anadyr till flodens mynning, hvarest han upptäckte en hvalrossbank, och hembragte derifrån hvalrosständer. Om upptäcktsrätten till denna hvalrossbank uppstod sedermera inför myndigheterna i Jakutsk en tvist mellan Deschnew och Selivestrow[44], och det är ur handlingarna rörande densamma, som Müller hemtat sin berättelse om Deschnews färd. Endast härigenom hafva enskildheterna af denna märkliga sjöresa blifvit räddade från fullkomlig glömska[45].

År 1653 lät Deschnew samla virke för att bygga fartyg, med hvilka han ärnade sjöledes hemföra samlade skatter till Kolyma, men han nödgades afstå derifrån af brist på nödiga materialier för båtarnes byggande och utrustning, hvarvid han tröstade sig med infödingarnes påstående, att hafvet icke alltid var lika isfritt som vid hans första färd. Nödtvungen dröjde han ännu ett år qvar vid Anadyr och företog 1654 en ny fångstfärd till hvalrossbanken, hvarest han träffade den förut nämnde Selivestrow. Han kom här i beröring med infödingarne (korjäker) och träffade bland dem en jakutisk qvinna, som hade tillhört Ankudinow. På frågan hvar hennes herre blifvit af, svarade hon, att Feodot och Gerasim (Ankudinow) hade dött af skörbjugg, och att deras följeslagare blifvit dödade, med undantag af några få, som räddat sig i båtar. Det tyckes, som om dessa längs kusten framträngt ända till Kamtschatka-floden. När nämligen Kamtschatka år 1697 eröfrades af Atlassow, så berättade infödingarne derstädes, att lång tid förut en Feodotow (förmodligen son af Feodot Alexejew) hade jemte några följeslagare bott hos dem och äktat deras qvinnor. De vördades nästan som gudar. Man trodde dem vara osårbara, ända tills de slogos sins emellan, då kamtschadalerna insågo sitt misstag och dödade dem46.

Genom Deschnews, Staduchins och deras följeslagares resor hade man småningom fått reda på floden Anadyrs lopp och gjort bekantskap med der boende folkstammar. Men ännu återstod det att få närmare kännedom om de öar, som berättades vara belägna i Ishafvet, och man måste förvånas öfver de ytterliga svårigheter, hvilka mötte lösandet af denna, som det skulle tyckas, ytterst enkla geografiska uppgift. Orsaken var väl den, att de sibiriska sjömännen aldrig vågade aflägsna sig från kustens omedelbara granskap, en försigtighet som för öfrigt var ganska förklarlig i betraktande af deras farkosters dåliga beskaffenhet. Längs ishafsstranden tyckes deremot en ganska liflig sjöförbindelse egt rum mellan Lena och Kolyma, ehuru vi af dessa resor endast känna dem, hvilka på ett eller annat sätt gifvit anledning till juridiska förhandlingar eller varit förenade med synnerligen anmärkningsvärda faror och förluster.

År 1650 sändes Andrej Goreloj sjövägen från Jakutsk för att skattlägga de stammar, som bodde vid Indigirkas källor och vid Moma, en biflod till Indigirka. Han kom lyckligen förbi Swjatoinos till Kromas utloppsvik, men här blef han instängd af is, med hvilken han dref ut till sjös. Efter att hafva drifvit omkring under tio dagar nödgades han öfvergifva fartyget, som snart krossades, och att till fots gå öfver isen i land. Den 22/12 november kom han till simovien Ujandino, hvarest under vintern hungersnöd var rådande, *emedan de fartyg, som skulle föra lifsmedel till stället, hade antingen förlist eller nödgats vända*; en anmärkning, som bevisar, att vid denna tid en regelbunden sjöfart egde rum utmed vissa delar af ishafskusten.

Samma år reste kosacken Timofei Buldakow sjöledes från Lena till Kolyma för att öfvertaga kommandot i den kringliggande trakten. Han kom lyckligen till Kroma, men råkade der i besätt och dref till sjös. Han beslöt då att öfver isen söka nå land. Men det var ingen lätt sak. Isen, som redan var en half famn tjock, sprang plötsligen i tusen stycken, medan fartygen för en häftig vind drefvo allt längre och längre från stranden. Detta upprepades flere gånger. När slutligen hafvet åter frös till, öfvergåfvos fartygen, och man lyckades till sist, utmattade af hunger, skörbjugg, arbete och köld, nå land vid Indigirkas mynning. Berättelsen om Buldakows resa är så till vida ytterst märklig, som deri omtalas ett möte med tolf kotscher, fylda af kosacker, handlande och fångstmän, bestämda att resa, dels från Lena till floderna längre öster ut, dels från Kolyma och Indigirka till Lena, ett förhållande som visar huru liflig samfärdseln då var inom den ifrågavarande delen af Sibiriens Ishaf. Detta bestyrkes ytterligare genom en berättelse af Nikifor Malgin. Medan knes Iwan Petrowitsch Barjatinsky var wojwod i Jakutsk (1667–75), reste Malgin tillsammans med en handlande, Andrei Woripajew, sjöledes från Lena till Kolyma. Under denna färd fäste lotsen alla mans uppmärksamhet på en ö, belägen långt ut till sjös, vester om Kolymas mynning. Vid ett samtal härom, efter Malgins lyckliga framkomst till Kolyma, berättade en annan handlande, Jakob Wiätka, att en gång, då han med nio kotscher seglat mellan Lena och Kolyma, hade tre af dem blifvit af vinden drifna till denna ö, och att män, som blifvit sända i land derstädes, funnit spår af okända djur, men inga inbyggare.

Alla dessa berättelser tyckas dock icke hafva tillvunnit sig full tilltro. I början på sjuttonhundratalet anstäldes derför nya undersökningar och nya färder. En kosack, Jakob Permakow, berättade, att han under en resa mellan Lena och Kolyma utanför Swjatoinos sett en ö, om hvilken han ej visste huruvida den var bebodd eller ej, och likaledes att utanför Kolymas mynning funnes en ö, som kunde ses från land. För att vinna visshet om uppgiftens sanningsenlighet utsändes en kosack, Merkurej Wagin. Tillsammans med Permakow reste han i maj månad 1712 i slädar, dragna af hundar, öfver isen från Swjatoinos till den midt emot liggande, af Permakow sedda ön. Man landsteg der, fann den obebodd och skoglös, samt bestämde dess omkrets till 9–12 dagsresor. Bortom denna ö såg Wagin en annan, hvilken han dock ej kunde nå af brist på lifsmedel. Han beslöt derför att vända för att nästa år bättre utrustad åter upptaga färden. Under hemvägen led man svår hungersnöd, och för att slippa förnya den farliga och besvärliga upptäcktsfärden mördade slutligen manskapet Permakow, Wagin och dennes son. Brottet upptäcktes, och den kännedom vi hafva om denna färd, under hvilken de Ny-sibiriska öarna första gången beträddes af europeer, grundar sig på de orediga upplysningar, som vunnos under förhöret med mördarne. Müller betviflar till och med hela historiens sanningsenlighet.

De försök, som sedermera gjordes att nå dessa öar, dels till sjös 1712 af Wasilej Staduchin, dels med hundslädar år 1714 af Alexej Markow och Grigorej Kusakow, lemnade intet resultat. Tio år derefter förmådde »den gamla sagan» om öar i Ishafvet åter en Sin Bajorski Feodot Amossow till en expedition, med uppgift att skattlägga dervarande inbyggare, men han hindrades af is att nå sitt mål. Under vägen träffade han en fångstman, Ivan Willegin, som sade sig hafva, jemte en annan fångstman Grigorej Sankin, rest öfver isen till nämnda öar, från mynningen af floden Tschukotskaja. Han hade hvarken träffat folk eller skog, men väl öfvergifna hyddor. »Sannolikt sträckte sig detta land allt ifrån Janas mynning, förbi Indigirka och Kolyma, till den trakt, som bebos af *schelagerna*, en tschuktschisk folkstam». Han hade hört det af en schelag vid namn Kopai, i hvars hem han varit föregående år. För att till sjös nå detta land, måste man utgå från den kust, som schelagerna bebodde, emedan hafvet der var mindre istäckt.

Då Amossow ej kunde nå sitt mål till sjös, reste han redan samma år, november 1724, dit öfver isen, men hans beskrifning af landet skiljer sig i mycket från hans föregångares, och Müller tyckes högeligen betvifla berättelsens sanningsenlighet47. På grund af en karta, upprättad af kosacköfversten Schestakow, som dock, enligt Müller, hvarken kunde läsa eller skrifva, finnes det nya landet infördt på Delisles och Buache's karta, med tillägg att schelagen Kopai bott derstädes och der blifvit tillfångatagen af ryssarne. Detta är så till vida oriktigt, som Kopai ej bodde på någon ö utan på fastlandet och aldrig var fånge hos ryssarne, ehuru han, efter att 1723 och 1724 hafva betalt skatt till dem, ledsnade dervid och dödade några af Amossows folk, hvarefter man aldrig hörde af honom. Den oriktiga uppgiften om Kopai klandras skarpt af Müller, men den lärde akademikern begår dock det vida större felet, att han anser sig böra helt och hållet lemna de många berättelserna af fångstmän och kosacker om land och öar i Sibiriens Ishaf utan afseende. Alla dessa land äro derför utelemnade på Petersburger-akademiens år 1758 utgifna karta48. Den är i detta hänseende vida ofullständigare än det kartblad, som åtföljer Strahlenbergs bok49.

Innan jag går att skildra den stora nordiska expeditionens färder, återstår ännu att redogöra för Kamtschatkas upptäckt. Af det föregående ser man, att Kamtschatka nåddes redan af några bland Deschnews följeslagare, men deras vigtiga upptäckt blef helt och hållet okänd i Moskwa. Dock nämnes Kamtschatka redan i berättelsen om Evert Ysbrants Ides' beskickning till Kina 1692–95;50 underrättelserna derom hade troligen erhållits af de vidt och bredt kringströfvande infödingarne i Sibirien. Dessa berättelser voro dock ytterst ofullständiga, och man anser derför Wolodomir Atlassow, piätidesätnik (d.v.s. befälhafvare för femtio man) i Anadyrsk, såsom Kamtschatkas egentlige upptäckare.

Medan Atlassow var befälhafvare i Anadyrsk, utsände han år 1696 kosacken Lucas Semenow Sin Morosko med 16 man för att skattlägga de söder ut boende folkstammarne. Uppdraget utfördes, och vid sin återkomst

berättade Morosko, att han ej allenast varit hos korjäkerna, utan äfven framträngt ända till närheten af Kamtschatkafloden, samt att han bemäktigat sig en kamtschadalisk ostrog och der funnit några manuskript på ett okändt språk, hvilka, enligt senare erhållna upplysningar, härrörde från japaneser, som strandat på Kamtschatkas kust[51]. Det var den första erinran, som Sibiriens eröfrare erhöllo om granskapet med Japan.

Året derpå följde Atlassow sjelf med en större styrka den väg, Morosko banat, och trängde fram till Kamtschatkafloden, hvarest han, till tecken att han tagit landet i besittning, uppreste ett kors med en inskrift, som i svensk öfversättning lyder: *År 7205 (d.v.s. 1697) den 13 juli blef detta kors upprest af piätidesätniken Wolodomir Atlassow och hans följeslagare, 55 man.* Atlassow byggde derpå vid Kamtschatka-floden en simovie, som sedermera befästades och erhöll namnet Werchni Kamtschatskoj Ostrog. Härifrån utbredde ryssarne sitt välde öfver landet, dock icke utan motstånd, som fullständigt bröts först genom det grymma undertryckandet af upproret 1730.

År 1700 reste Atlassow till Moskwa, medförande en japanes, som tagits till fånga, sedan han förlist vid Kamtschatkas kust, och den insamlade tributen, som bestod uti skinn af 3200 soblar, 10 sjöuttrar, 7 bäfrar, 4 uttrar, 10 gråa räfvar och 191 röda räfvar. Han mottogs nådigt samt återsändes som befälhafvare för kosackerna i Jakutsk, med order att fullborda Kamtschatkas eröfring. Ett afbrott inträffade dock för någon tid i Atlassows krigare- och upptäckarebana till följd deraf, att han under återfärden till Jakutsk plundrade ett ryskt, med kinesiska varor lastadt fartyg, en biomständighet som kan förtjena anföras för att belysa karakteren hos denne Kamtschatkas Pizarro. Han lösgafs först år 1706 och återfick då sitt befäl i Kamtschatka, med sträng befallning att afstå från alla godtyckligheter och våldsamheter och att göra sitt bästa för upptäckande af nya länder. Den första delen af denna order lydde han dock föga, hvilket gaf anledning till upprepade klagomål[52] och uppror bland de redan förut tygellösa kosackerna. Slutligen blefvo år 1711 Atlassow och åtskilliga andra af befälhafvarne mördade af sina egna landsmän. För att försona detta brott, och kanske för att komma något längre undan rättvisans arm, företogo sig mördarne, Anziphorow och Ivan Kosirewskoj[53], att underkufva den ännu ej eröfrade delen af Kamtschatka och de tvenne nordligaste af de Kurilska öarna. Ytterligare upplysningar om länderna söder ut fick man genom några japaneser, som 1710 strandat på Kamtschatka.

Till en början hade man alltid för att komma till Kamtschatka tagit den besvärliga omvägen öfver Anadyrsk. Men år 1711 erhöll befälhafvaren i Ochotsk Sin Bojarski Peter Guturow af den energiske befordraren af upptäcktsfärderna i östra Sibirien, wojwoden i Jakutsk Dorofej Trauernicht, befallning att från Ochotsk sjövägen resa till Kamtschatka. Men denna färd kunde ej blifva utaf, emedan det vid den tiden i Ochotsk hvarken fans sjögående båtar, sjöfolk eller ens män förtroliga med kompassens bruk. Några år derpå afsände guvernören furst Gagarin till nämnda stad Iwan Sorokaumow med 12 kosacker för att anordna denna resa. I brist på fartyg och sjömän kunde den dock ej heller nu företagas, och sedan Sorokaumow stält till stor oreda, blef han af myndigheterna på stället fängslad och återsänd till guvernören. Nu befalde Peter I, *att man bland fångna svenskar skulle uppsöka folk, bekanta med sjöväsendet, och sända dem till Ochotsk. De skulle bygga en båt derstädes och, försedda med en kompass, resa jemte några kosacker sjöledes till Kamtschatka och komma* åter[54]. Så kom sjöfarten på Ochotska hafvet till stånd. Bland svenskar, som öppnat den, nämnes Henrik Busch[55], enligt Strahlenberg en svensk korporal, som förut varit skeppstimmerman. Enligt Müller, som ännu år 1736 träffade honom i Jakutsk, var han född i Hoorn i Holland, hade derpå flerstädes tjenat som matros samt slutligen som ryttare bland svenskarne, tills han blef fången vid Viborg 1706. Om sin första resa öfver Ochotska hafvet berättade han för Müller följande:

Efter ankomsten till Ochotsk hade man byggt ett fartyg, snarlikt de lodjor som begagnas i Archangel och Mesen för fart på Hvita hafvet och till Novaja Semlja. Fartyget var starkt, längden 8½ famnar, bredden 3 famnar, djupet, då fartyget var lastadt, 3½ fot. Första resan skedde i juni 1716. Man började segla längs kusten mot nordost, men en ogynsam vind dref fartyget, nästan mot sjöfararnes vilja, tvärs öfver hafvet till

Kamtschatka. Det första land man såg var en udde, som skjuter ut norr om floden Tigil. Till följd af obekantskap med kusten dröjde man att landstiga. Under tiden inträffade en kastning i vinden, som dref fartyget tillbaka mot Ochotska kusten. Sedan vinden åter blifvit gynsam, vände man och ankrade nu lyckligen vid Tigil. Folk, som sändes i land, funno husen öde. Af förskräckelse för det stora fartyget hade nämligen kamtschadalerna rymt till skogarne. Man seglade vidare längs kusten söder ut och landsteg flerstädes för att träffa folk, men länge förgäfves, tills man slutligen fick fatt på en kamtschadal-flicka, som samlade ätbara rötter. Med henne till vägviserska funno de snart boningar och äfven kosacker, som voro utsända för upptagande af skatt. Man öfvervintrade vid floden Kompakowa. Under vintern uppkastade sjön en hvalfisk, hvilken i kroppen hade en harpun af europeiskt arbete och med latinska bokstäfver. Fartyget lemnade vinterhamnen i medlet af maj (n. st.) 1717, men råkade på isfält, bland hvilka det kom i besätt under fem och en half veckor. Härigenom blef stor brist på lifsmedel. I slutet af juli kom man åter till Ochotsk. Från denna tid har en regelbunden sjöförbindelse egt rum mellan denna stad och Kamtschatka. Befälhafvare under första resan öfver Ochotska hafvet var kosacken Sokolow56.

Af hvad jag anfört framgår, att man, tack vare fångstmännens och kosackernas lust för äfventyrliga upptäcktsfärder, vid sjuttonhundratalets början hade en i hufvudsaken riktig uppfattning om landfördelningen och flodernas lopp i nordöstra delen af Asien. Men till följd af obekantskap med eller tvifvel på Deschnews upptäckter var man fortfarande i ovisshet, huruvida ej Asien längst i nordost sammanhängde med Amerika genom ett smalt näs, på samma sätt som med Afrika eller som Norra och Södra Amerika med hvarandra, en åsigt som, till följd af det hos menniskan inneboende omedvetna behofvet att generalisera och önskan att få en förklaring, huru befolkningen utbredt sig från den gamla till den nya verlden, länge med ifver försvarades57. Så vidt man känner, hade dessutom ingen, vare sig europe eller inföding, utsträckt sina jagtfärder ända till Asiens nordligaste udde, till följd hvaraf det läge, man för densamma antog, endast berodde på lösa förmodanden. Det var t. ex. möjligt, att Asien i norr sträckte sig med en udde ända till polens granskap, eller att ett bredt näs mellan Pjäsina och Olenek sammanband den kända delen af denna verldsdel med en asiatisk polarkontinent

Karta öfver Asien ur en af ryska Vetenskapsakademien år 1737 utgifven atlas.

. Ej heller hade man från hela den ofantliga sträckan mellan Ob-flodens utlopp och Japan någon enda verklig ortbestämning eller geografisk mätning, och man sväfvade i fullkomlig ovisshet om det inbördes läget af ryssarnes ostligaste besittningar å ena sidan och Japan å den andra58. Det var svårt att få ryssarnes kartor att stämma med portugisernas och holländarnes på den punkt, der de olika folkens upptäckter berörde hvarandra, hvilket ock var ganska naturligt, enär man vid den tiden vanligen gaf Sibirien en 1700 kilometer för ringa utsträckning i öster och vester. För att få reda härutinnan, för att fylla den stora lucka, som fortfarande fans i kännedomen om den af menniskor först bebodda verldsdelen och kanske framför allt för inledande af nya handelsförbindelser och upptäckande af nya handelsvägar, anordnade Peter den store under de senaste åren af sin lefnad en af de mest storartade geografiska expeditioner, som historien har att uppvisa. Den kom dock först efter hans död till utförande och fortgick sedan under en följd af år i så stor skala, att hela folkstammar sägas hafva blifvit utarmade genom den svåra skjutsskyldighet man för dess skull ålade invånarne i Sibiriens ödemarker. Numera sammanfattas dess många olika afdelningar vanligen under namnet *»den stora nordiska expeditionen»*. Genom Berings, Müllers, Gmelins, Stellers, Krascheninnikoffs m. fl:s skrifter har denna expedition för alla tider förvärfvat ett betydande rum, ej allenast i geografiens utan äfven i etnografiens, zoologiens och botanikens historia, och ännu i dag måste forskaren, då fråga blir om norra Asiens naturförhållanden, återgå till dess arbeten. Jag vill derför, innan jag afslutar detta kapitel, med några ord redogöra för dess hufvuddrag.

Den stora nordiska expeditionen inleddes med »den första expeditionen till Kamtschatka». Befälhafvare för denna var dansken Vitus Bering, som åtföljdes af löjtnanten Morten Spangberg, äfven dansk till börden, och

Alexei Tschi.rikow De lemnade S:t Petersburg i februari 1725 och togo landvägen öfver Sibirien, medförande nödiga förråd för att i Kamtschatka kunna bygga och utrusta det fartyg, med hvilket de skulle göra sin upptäcktsfärd. Öfver trenne år åtgingo till denna resa eller rättare detta geografisktvetenskapliga fälttåg, hvarvid man för transport af förråden och det skeppsbyggnads-material, som måste från Europa medtagas, begagnade floderna Irtisch, Ob, Ket, Jenisej, Tunguska, Ilim, Aldan, Maja, Judoma och Urak. Först den 15/4 april 1728 kunde man påbörja byggandet af fartyget vid Nischni Kamtschatskoj Ostrog, redan den 21/10 juli gick det af stapeln, och den 31/20 i samma månad kunde Bering börja sin egentliga färd.

Han seglade mot nordost längs Kamtschatkas kust och kartlade densamma. Den 19/8 augusti träffade han vid 64°30′ n. br. tschuktscher, hvilka då ännu bland ryssarne hade rykte för okufligt mod och vildhet. Först kom en af dem till fartyget, simmande på två uppblåsta sälskinn, »för att efterhöra hvad ändamålet var med skeppets ditkomst»; derpå lade deras skinnbåt till. Man samspråkade med dem medelst en korjäkisk tolk. Den 21/10 augusti upptäcktes S:t Lawrence-ön, och den 26/15 augusti seglade man vid 67° 18′ förbi Asiens nordöstra udde och iakttog, att kusten derifrån vänder sig mot vester, såsom tschuktscherna förut förklarat. Med anledning häraf ansåg sig Bering hafva löst sin uppgift att utreda, huruvida Asien och Amerika voro åtskilda, och han beslöt nu att vända, »dels emedan man vid fortsatt färd längs kusten kunde möta is, från hvilken det ej vore så lätt att komma lös, dels för dimmorna, som redan börjat infinna sig, dels ock emedan det vore omöjligt att, om man dröjde längre i dessa trakter, samma sommar hinna åter till Kamtschatka. Det kunde ej ifrågakomma att tillbringa vintern vid Tschuktsch-halföns kust, emedan det vore att utsätta sig för en säker undergång, antingen genom att förlisa mot den öppna okända kustens skarpa klippor, eller omkomma till följd af brist på bränsle, eller slutligen dö för de vilda okufvade tschuktschernas händer.» Den 1 okt./20 sept. återkom fartyget till Nischni Kamtschatskoj Ostrog59. Det var under denna färd, som det sund, hvilket skiljer Asien och Amerika och som sedan erhållit namnet Beringssund, anses hafva blifvit upptäckt. Men det är numera kändt, att denna upptäckt egentligen tillkommer den käcke fångstmannen Deschnew, som 80 år förut genomseglat detsamma. Jag förmodar derför, att den geografiska verlden skall med nöje upptaga förslaget att jemte Berings namn fästa Deschnews vid denna del af vårt jordklot, hvilket kan ske derigenom, att man, i stället för det i många hänseenden olämpliga och vilseledande namnet Ostkap, benämner Asiens ostligaste udde Kap Deschnew. Åtskilliga berättelser af kamtschadalerna om ett stort land mot öster på andra sidan hafvet förmådde Bering att följande året segla å stad för att utreda huru det förhöll sig härmed. Till följd af ogynsamma vindar lyckades han ej uppnå Amerikas kust, utan återvände med oförrättadt ärende, hvarpå han seglade till Ochotsk, dit han ankom den 3 aug./23 juli 1729. Härifrån begaf han sig oförtöfvadt till S:t Petersburg, som nåddes efter en resa af sju månader och nio dagar.

I kartverk utgifna under Berings frånvaro, till en del genom svenska officerare som återvändt från fångenskapen i Sibirien60, hade man gifvit åt Kamtschatka en så lång utsträckning åt söder, att denna halfö sammanföll med den nordligaste af de stora Japanska öarna, Jesso. Afståndet mellan Kamtschatka och det varurika Japan skulle således vara helt obetydligt. Detta granskap tycktes ytterligare bekräftadt derigenom, att åter ett japanskt fartyg, bemannadt med 17 man och lastadt med silke, ris och papper, i juli 1729 strandade på Kamtschatka söder om Awatschabay. I närheten af landningsstället fans, jemte ett antal infödingar, en liten afdelning kosacker, under befäl af Andreas Schtinnikow. Denne mottog i början några presenter af de skeppsbrutna, men drog sig sedan tillbaka från strandningsstället. Då japaneserna med anledning häraf i sina båtar rodde vidare längs kusten, gaf Schtinnikow befallning att i en bajdar förfölja dem och att döda alla utom tvenne. Det grymma dådet verkstäldes, hvarpå ogerningsmännen bemäktigade sig varorna och sönderslogo båten för att erhålla det jern, med hvilket dess bräder voro hopfogade. De tvenne japaneser, som blifvit skonade, fördes till Nischni Kamtschatskoj Ostrog. Här blef Schtinnikow fängslad och hängd för sitt dåd. Japaneserna sändes till Petersburg, der de fingo lära sig ryska språket och blefvo omvända till kristendomen, hvaremot de i sin ordning lärde några ryssar japanesiska. De dogo mellan 1736 och 1739. Båda voro från Satsuma; den äldre, Sosa, hade varit handelsman, och den yngre, Gonsa, var

son till en lots. Deras fartyg hade varit bestämdt till Osaka, men en storm hade fört det ur dess kurs, hvarpå de under sex månader drifvit omkring på hafvet, tills de strandade med så olycklig påföljd för större delen af besättningen61.

Denna sorgliga händelse var en ytterligare erinran derom, att mycket ännu var ogjordt i afseende på nordöstra Asiens geografi. Dessutom hade Berings Kamtschatkaexpedition icke lemnat någon upplysning om läget af Asiens nordspets eller om den midt emot Kamtschatka liggande delen af Amerika. En mängd sårande tvifvel tyckas dessutom blifvit framkastade rörande riktigheten af iakttagelserna under Berings första resa. Allt detta förmådde honom att väcka förslag om »fortsättning», hvarjemte han erbjöd sig att, tillsammans med sina forna följeslagare Spangberg och Tschirikow, öfvertaga ledningen af den sjöexpedition, som för lösningen af de uppkastade frågorna borde afgå från Kamtschatka, dels mot öster för att utröna läget af Asiens ostkust i förhållande till Amerikas vestkust, dels mot söder för att sammanbinda vest-europeernas och ryssarnes forskningsområden.

Den kejserliga senaten, amiralitetskollegiet och vetenskapsakademien erhöllo i uppdrag att närmare utveckla denna plan och bringa den i verkställighet. Med afseende å det sätt, hvarpå uppdraget utfördes, får jag hänvisa till Müllers ofta anförda arbete, äfvensom till en uppsats af von Baer: Peters des Grossen Verdienste um die Erweiterung der geographischen Kenntnisse (Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches, B. 16, S:t Petersburg 1872). Här kan jag blott nämna, att det var företrädesvis genom senatsekreteraren Kirilows aldrig tröttnande intresse för företaget, som detsamma erhöll den utveckling, att det kanske kan sägas vara den största vetenskapliga expedition, som någonsin utgått från något land. Det beslöts, att man med ens skulle ej allenast utreda Sibiriens utsträckning mot norr och öster, utan äfven undersöka dess hittills nästan okända etnografiska och naturhistoriska förhållanden. För detta ändamål delades den stora nordiska expeditionen i följande afdelningar:

1. *En expedition, som skulle från Archangel afgå till Ob*62. För denna expedition användes två kotscher, »Ob» och »Expedition», 52½ fot långa, 14 fot breda och 8 fot djupgående, hvardera bemannad med 20 man. Fartygen, hvilka stodo under befäl af löjtnanterna Paulow och Murawjew, lemnade Archangel den 15/4 juli 1734. Första sommaren kommo de endast till Mutnoi Saliw i Kara-hafvet, derifrån vände de till Petschora och öfvervintrade vid Pustosersk. Följande året bröto de upp i juni, men kommo ej heller nu längre än 1734. Den ogynsamma utgången tillskrefs fartygens oduglighet för färder i Ishafvet, till följd hvaraf amiralitetskollegiet lät för expeditionen bygga två andra, 50 till 60 fot långa båtar, som ställdes under befäl af Skuratow och Suchotin, hvarförutom Murawjew ersattes af Malygin. Med de gamla fartygen seglade den sistnämnde den 7 juni/27 maj 1736 utför Petschora-floden, vid hvars mynning »Expedition» förliste. Utan att låta afskräcka sig häraf, lät Malygin manskapet gå om bord på det andra fartyget, med hvilket man under stora faror och svårigheter trängde fram bland drifis till ön Dolgoj. Här träffade man den 18/7 aug. de nya, från Archangel utsända fartygen. Suchotin sändes nu tillbaka till Archangel om bord på »Ob»; Malygin och Skuratow seglade med de nya fartygen till Kara-floden och öfvervintrade der. Manskapet led under vintern 1736– 1737 endast obetydligt af skörbjugg, som botades med i trakten växande antiskorbutiska växter. Islossningen i Karafloden inträffade redan den 12/1 juni, men så mycket is dref fortfarande omkring i hafvet, att man först den 14/3 juli kunde bryta upp. Den 4 aug./24 juli kastade man ankar i det sund, som jag benämnt Malygin-sundet. Här uppehöllos fartygen af motvind i 25 dagar. Derpå seglade man vidare kring en udde, som samojederna kalla Jalmal, uppför Ob-viken till Ob-flodens utlopp, som nåddes den 22/11 sept. 1737, och härifrån gick man uppför floden till Soswa, der fartygen lades i vinterqvarter. Manskapet fördes till Beresow. Malygin återvände till Petersburg, efter att hafva gifvit löjtnant Skuratow och understyrman Golowin i uppdrag att följande år återföra fartygen till Dwina. De ankommo dit först i augusti 1739. Äfven återresan medtog således två år och var förenad med många mödor och faror.

Tillsammans hade således sex år åtgått för fram- och återresan mellan Archangel och Ob, då det nu ej skulle

medföra någon svårighet att göra den på en enda sommar. Genom Malygins och Skuratows färder, äfvensom genom en landresa, som geodeten Selifontow under juli och aug. 1736 företog med renar längs vestkusten af Jalmal och derpå med båt till Beli Ostrow, blefvo Jalmal och sydkusten af nämnda stora ö kartlagda, efter hvad det tyckes temligen riktigt[63].

2. *En expedition, som från Ob skulle segla till Jenisej.* För denna lät Bering i Tobolsk bygga en dubbelslup, »Tobol», af 70 fots längd, 15 fots bredd och 8 fots djupgående. Fartyget hade två master, var försedt med två små kanoner och bemannadt med 53 man, deribland en geodet och en prest. Befälhafvare var löjtnant Owzyn. Man afreste i sällskap med flere små proviantfartyg från Tobolsk den 26/15 maj 1734 och ankom till Ob-viken genom flodens ostligaste utloppsarm den 30/19 juni. En storm skadade här proviantfartygen. Af virket till det fartyg, som lidit mest, uppfördes vid 66° 36′ n. br. ett magasin, i hvilket provianten från de obrukbara fartygen nedlades. Sedan dessa arbeten blifvit afslutade, seglade man vidare, men till följd af ogynsamma vindar och grundt farvatten gick det långsamt framåt, så att man den 17/6 aug. endast hunnit till 70°4′ n. br. Härifrån vände man åter till Obdorsk, som nåddes den 15/4 sept. Sju dagar derpå belades Ob med is.

Följande vår återupptogs färden. Den 17/6 juni 1735 kom man till det föregående år upprättade magasinet. I början hindrades man af is, men den 31/20 juli bröt denna upp, och farvattnet blef rent. Nu hade manskapet begynt lida så starkt af skörbjugg, att endast 17 man af 53 voro friska; Owzyn vände derför åter för att i Tobolsk aflemna sina sjuka. Den 17/6 okt. anlände han till denna stad, och kort derpå frös floden. Owzyn reste nu till Petersburg för att sjelf aflägga berättelse om sina misslyckade resor och afgifva förslag till åtgärder, som borde vidtagas för att tillförsäkra bättre framgång åt nästa års företag. Hans förslag i det hänseendet gick hufvudsakligast ut på att i Tobolsk bygga ett nytt fartyg, hvilket under den farliga resan skulle åtfölja »Tobol» och bereda det större trygghet. Detta godkändes af amiralitetskollegiet, men fartyget hann ej blifva färdigt till sommaren 1736, hvarför detta års färd företogs på samma sätt som de föregående årens, och med samma utgång. Först 1737 blef det nya fartyget färdigt. Det kom med skeppsbyggmästaren Koschelew och styrman Minin den 16/5 juni till Obdorsk, hvarest Owzyn tog befälet öfver detsamma, öfverlemnade det gamla till Koschelew och anträdde så sin fjerde resa utför Ob-viken. Denna gång gick det bättre. Efter att hafva seglat förbi Gyda-bugten, kom man, utan att möta några svårare ishinder, den 27/16 augusti till Kap Mattesol och den 12/1 sept. till ett på Jenisejs strand vid 71°33′ genom myndigheternas försorg för expeditionen uppfördt magasin. Jenisej tillfrös den 21/10 oktober.

Fyra år hade således åtgått för Owzyn att lösa sin uppgift, men det lider knappast något tvifvel, att om han ej hade vändt så tidigt på året, och om han haft tillgång till ångkraft eller åtminstone till ett nutida segelfartyg, så skulle han på några veckor kunnat från Ob segla till Jenisej. Det är i alla fall Owzyns ihärdighet, som man till stor del skyller kartläggningen af Ob-viken, Tas- och Gydabugterna[64].

3. *Resor från Jenisej mot Taimur-udden.* Vintern 1738 kallades Owzyn och Koschelew till Petersburg för att der stå till rätta med anledning af en från deras underordnade inlemnad klagoskrift[65]. I stället fick Minin öfvertaga ledningen af expeditionen, hvilken skulle söka framtränga vidare öster ut längs Ishafvets kust. De tvenne första somrarna, 1738 och 1739, kunde Minin icke komma längre än till de nordligaste simovierna vid Jenisej. Men 1740 lyckades han, efter hvad det tyckes i temligen isfritt vatten, att vid Taimur-halföns vestkust nå 75°15′ n. br. Här vände han den 1 sept./21 aug. för »ogenomtränglig» is, men hufvudsakligast till följd af den sena årstiden. Den föregående vintern hade Minin afsändt sin styrman Sterlegow i slädar för att upptaga kusten. Han nådde den 25/14 april 75°26′ n. br. och uppreste der, på en i hafvet utspringande klippa, en stenvård. Öppna ställen tyckas flerstädes hafva funnits i det utanför liggande hafvet. Man återvände med anledning af snöblindhet och rastade under återfärden en tid i en vid floden Pjäsina belägen simovie, hvars tillvaro bevisar huru långt de ryska fångstmännen sträckt sina färder[66].

4. *Resa från Lena mot vester.* Den 11 juli/30 juni 1735 afgingo två expeditioner från Jakutsk på hvar sin dubbelslup, beledsagade af en mängd proviantbåtar. Den ena af dessa dubbelslupar skulle afgå mot öster under befäl af löjtnant Lassinius. Jag skall längre fram redogöra för hans resa. Den andra stod under befäl af löjtnant Prontschischew, som hade till uppgift att från Lena afgå mot vester, om möjligt till Jenisej. Resan utför floden gick lyckligt och angenämt. Floden var 4 till 9 famnar djup, och vid dess af björk och barrträd omgifna stränder funnos en mängd tält och boningshus, hvilkas invånare voro sysselsatta med fiske, hvarigenom flodomgifningarna fingo ett lifligt och behagligt utseende67. Den 13/2 aug. kom man till utloppet af floden, hvilken här delar sig i fem armar, af hvilka den ostligaste valdes för nedseglingen till Ishafvet. Här skulle de båda sjöfararne skiljas. Prontschischew uppehölls vid mynningen till den 25/14 aug. Derpå seglade han öfver 1½ till 2½ famnars vatten längs stranden rundt om de öar, som bildas af Lenas mynningsarmar. Den 6 sept./26 aug. fälde han ankar i Oleneks mynningsvik. Ett stycke uppför denna flod träffades några boningshus, som fångstmän uppbyggt för att användas under sommarjagt. Dessa inreddes för vintern, hvilken förflöt lyckligt. Den 2 juli/21 juni egde islossningen rum vid vinterqvarteret, men i hafvet utanför låg isen qvar till den 14/3 augusti, och först då kunde Prontschischew gå till sjös. Kursen stäldes mot nordost. Den 24/13 augusti nåddes Chatanga. På stranden vid 74°48′ träffades en stuga, i hvilken fans nyss bakadt bröd och några hundar, och som derför tycktes tillhöra några för tillfället frånvarande ryska jägare. Under seglatsen vidare längs kusten kom man, efter att hafva farit förbi tvenne i landet inskjutande bugter, till en vik, hvilken man med orätt ansåg för Taimur-flodens mynning. Bland skälen för detta antagande nämnes den massa måsar, som i denna trakt kringsvärmade fartyget. Viken var täckt med fast is, »som väl aldrig bryter upp»; och från kusterna sträckte sig ut åt hafvet breda isfält, på hvilka isbjörnar syntes.

Den 31/20 aug. omringades fartyget vid 77° 29′ n. br. plötsligt af så stora ismassor, att det ej kunde röra sig vidare och löpte i hvarje ögonblick fara att krossas. Man beslöt derför att vända, men till en början omöjliggjordes detta genom fullständig vindstilla, hvarjemte en isskorpa bildade sig på öppna ställen mellan drifisstyckena. Om den angifna bredden är riktig, låg vändpunkten helt nära Asiens längst mot norr utskjutande udde. Med ett bättre fartyg och framför allt med hjelp af ånga hade Prontschischew helt säkert lyckats fullfölja kringseglingen. Hvad den obrutna isen beträffar, som flere gånger omtalas i hans berättelse, så bör detta uttryck sannolikt tolkas som temligen tätt packade drifisband. Många gånger under mina arktiska resor har jag seglat igenom isband, som, iakttagna från båt några hundra alnar från deras kant, rapporterats som ofantliga obrutna isfält. Den 5 sept./25 aug. uppstod en häftig nordanvind, som dref fartyget med omgifvande isfält mot söder. De resande förtviflade om sin räddning, men vindstötarne skingrade isen, så att fartyget åter blef fritt och kunde segla till Chatanga-mynningen, som dock redan var isbelagd. Man nödgades derför fortsätta mot Olenek, hvars mynningsvik nåddes den 8 sept./28 aug. I granskapet af den hamn, dit de ärnade sig, drefvo de till följd af motvind och drifis ytterligare omkring under sex dagar, utsatta för köld och väta samt utmattade genom ansträngningar och umbäranden af alla slag. Prontschischew, som redan förut varit sjuk, dukade den 10 sept./30 aug. under för sjukdomen, till stor sorg för manskapet, af hvilket han var mycket afhållen. Styrmannen Tscheljuskin öfvertog nu befälet. Den 14/3 september lyckades han föra fartyget in i Olenek-floden. På dess strand begrofs Prontschischew med all den högtidlighet, som omständigheterna medgåfvo. Vid Prontschischews sorgliga öde är fästadt ett i de arktiska forskningsfärdernas historia ensamt stående intresse. Han var nygift, då han började sin resa. Den unga hustrun följde honom på hans färd, deltog i hans faror och mödor, öfverlefde honom blott ett par dagar och hvilar nu vid hans sida i grafven på Ishafvets öde kust.

Den 9 okt./28 sept. tillfrös Olenek, och vintern blef ganska svår för Tscheljuskin och hans följeslagare. Följande sommar återvände de till Jakutsk, öfvertygade om omöjligheten att kringsegla Asiens nordspets, och då Bering ej mer fans i nämnda stad afreste Tscheljuskin till S:t Petersburg för att afgifva muntlig redogörelse för Prontschischews färder. Amiralitets-kollegiet gillade dock ej Tscheljuskins åsigter, utan ansåg, att ännu ett försök borde göras till sjös, men om äfven detta misslyckades, skulle man genom färder till lands kartlägga kusten. Till utförande af detta sista försök att från Lena sjöledes nå Jenisej utsågs

löjtnanten Chariton Laptew.

Laptew, beledsagad af en mängd smärre proviantfartyg, lemnade Jakutsk den 20/9 juli 1739 och nådde den 31/20 juli Lenas utloppsarm Krestowskoj, vid hvilken han på en i hafvet utspringande punkt uppbyggde ett högt signaltorn, ett af de få byggnadsmonument som finnas vid Asiens nordkust, och som derför äfven omtalas af efterföljande resande i dessa trakter. Härifrån seglade han längs kusten förbi Oleneks mynningsvik och förbi en stor bugt, som han, af hvad anledning känner jag ej, benämnde med det rent svenska namnet *Nordvik.* Denna bugt var ännu betäckt med obruten is. Efter att i Chatanga-bay hafva råkat i besätt under några dagar, kom man den 31/20 augusti till Kap Taddæus, der fartyget den följande dagen ankrade vid 76°47′ n. br. På uddens yttersta spets byggdes ett signaltorn, och härifrån utsändes geodeten Tschekin att undersöka det kringliggande landet och Tscheljuskin för att uppsöka Taimur-flodens utlopp. Några geodetiska arbeten kunde Tschekin för dimma ej utföra. Tscheljuskin åter berättade, att någon flodmynning ej fans i granskapet, samt att hela bugten och det utanför liggande hafvet var, så långt ögat kunde nå, täckt af obruten is. Detta förmådde Laptew att vända. Efter många svårigheter bland isen kom han den 7 sept./27 aug. till utloppet af floden Bludnaja i Chatanga. Här tillbragtes vintern bland en stam på stället bosatta tunguser, hvilka icke egde några renar och derför voro bofasta. De använde hundar till dragdjur och tyckas hafva fört ett lefnadssätt snarlikt kust-tschuktschernas.

På våren sändes Tschekin att kartlägga kusten mellan Taimur och Pjäsina. I trettio hundslädar och åtföljd af en med 18 renar68 nomadiserande tungus, reste han öfver landet till Taimur-floden, följde dess lopp till hafvet och sedan hafskusten mot vester under en sträcka af 100 verst. Brist på proviant och hundfoder nödgade honom att vända. Sjelf ville nu Laptew, öfvertygad som han var om omöjligheten att kringsegla Asiens nordspets, återföra sitt fartyg och det mesta af sina förråd till Lena. Efter att med stor fara och svårighet hafva färdats utför floden till Ishafvet den 10 aug./30 juli, kom fartyget den 24/13 augusti i besätt och krossades bland isstyckena, enligt uppgift på en rysk karta utgifven år 1876 af Hydrografiska departementet i Petersburg, på ostkusten af Taimur-halfön vid 75°30′ n. br. Sex dagar derpå inträffade en stark frost, så att tunn is bildade sig mellan drifisblocken. Några våghalsar gingo öfver de svagt sammanfrusna isbitarne i land. Tre dagar derefter kunde Laptew sjelf jemte det öfriga manskapet lemna fartyget. Flere mellan dem och deras gamla vinterläger liggande strömmar, som ännu ej tillfrusit, hindrade dem dock att genast gå vidare. Man sökte skydd mot kölden genom att gräfva gropar i den frusna marken och i dem turvis lägga sig den ene öfver den andre. Dagligen sändes manskapet till fartyget för att afhemta så mycket som möjligt af der qvarlemnade lifsmedel, men den 10 sept./30 aug. bröt isen åter upp och förde den öfvergifna farkosten ut till sjös.

Den 2 okt./21 sept. hade strömmarne ändtligen frusit så mycket, att återfärden kunde anträdas till förra årets, öfver 500 kilometer aflägsna vinterbostad. Vandringen genom den öde, af menniskofot kanske aldrig förut beträdda tundran var förenad med ytterliga besvärligheter, och det dröjde 25 dagar, innan Laptew och hans folk åter fingo hvila ut i en uppvärmd stuga och erhöllo varm mat. Tolf man omkommo af köld och utmattning. Laptew beslöt nu att dröja här under vintern och följande vår öfver tundran gå till Jenisej, der han hoppades finna magasiner med lifsmedel och ammunition. Men ej heller nu blef han overksam. Han ville nämligen ej återvända, innan kartläggningsarbetet var fullständigt afslutadt. I brist på fartyg skulle detta ske landvägen. En del obehöfligt manskap sändes derför om våren öfver tundran till Jenisej, och de öfriga fördelades i tre partier under Laptew sjelf, Tschekin och Tscheljuskin, hvilka skulle kartlägga hvar sin del af kusten mellan Chatanga och Pjäsina samt derpå mötas vid Jenisej. Dessa färder gingo lyckligt; man for flere gånger, efter hvad det tyckes utan allt för stora svårigheter, öfver den öde tundran mellan Chatanga och Taimur-floden, upptäckte Taimur-sjön och kartlade betydliga sträckor af kusten. Men då alla åter i medlet af augusti voro församlade vid Dudino, befans det, att sjelfva nordspetsen af Asien ännu ej var kringgången och kartlagd. Detta skedde 1742 af Tscheljuskin under en ny slädfärd, hvars enskildheter äro endast ofullständigt kända, tydligen derför att man ända till senaste tider betviflat Tscheljuskins uppgift, att

han verkligen nått Asiens nordligaste udde. Något tvifvel härom kan dock efter Vegas färd ej mer ifrågakomma69.

5. *Resor från Lena mot öster.* Befälet öfver dessa fördes af löjtnant Lassinius och efter dennes död af löjtnant Dmitri Laptew. För Lassinii färd var en dubbelslup byggd i Jakutsk. Såsom jag ofvanför nämnt, lemnade han denna stad, åtföljd af åtskilliga lastbåtar, samtidigt med Prontschischew, och båda seglade tillsammans utför Lena till dess mynning. Redan den 20/9 augusti kunde Lassinius härifrån segla vidare mot öster. Fyra dagar derefter stötte han på så mycken drifis, att han nödgades lägga till vid mynningen af en flod, 120 verst öster om Lenas ostligaste mynningsarm. Här fans rikligt med drifved, och förråden tyckas äfven varit rikliga, men detta oaktadt utbröt skörbjugg under vintern. Lassinius sjelf och de flesta af hans manskap dogo. Vid underrättelsen härom sände Bering ett undsättningsparti, bestående af löjtnant Tscherbinin och 14 man, till Lassinii vinterqvarter. De funno vid framkomsten den 15/4 juni endast presten, styrmannen och sju matroser vid lif af de 53 man, som det föregående året med Lassinius utgått från Jakutsk. Äfven dessa voro så sjuka, att några af dem dogo under återfärden till Jakutsk. Tillika utsändes Dmitri Laptew och nödigt antal manskap att taga hand om fartyget, med hvilket de skulle återupptaga försöket att segla öster ut. Han gick till sjös den 10 aug./30 juli. I början hade han att kämpa med svåra ishinder, och då han ändtligen nått öppet vatten, ansåg han sig till följd af den framskridna årstiden böra återvända. Den 2 sept./22 aug. kom han åter till Bykowska utloppsarmen af Lena, uppför hvilken han hade svårt att framtränga till följd af de många, för honom okända grunden. Den 19/8 september tillfrös floden. Han öfvervintrade ett stycke från mynningen, och äfven nu infann sig skörbjuggen, men botades genom flitig rörelse i det fria och dekokt på cederkottar. I en härifrån afsänd rapport förklarade Dmitri Laptew det vara fullkomligt omöjligt att omsegla de tvenne mellan Lena och Indigirka utskjutande uddarne Kap Borchaja och Swjatoinos, emedan, enligt enstämmig utsago af flere i trakten lefvande jakuter, isen här aldrig smälter eller ens lossnar från stranden. Med Berings medgifvande reste han till S:t Petersburg för att lemna nödiga upplysningar åt amiralitets-kollegiet. Detta beslöt dock, att man skulle göra ännu ett försök till sjös och att, om det ej lyckades, kusten skulle kartläggas genom landresor.

Det är numera lätt att inse, hvarpå den olyckliga utgången af dessa tvenne försök att segla mot öster berodde. Man hade fartyg, som voro föga dugliga till kryssning, man vände för tidigt på året, och till följd af obenägenhet att aflägsna sig från kusten seglade man in i den stora, öster om Lena befintliga hafsbugten, från hvilken ingen större flod bortför de der under vintern bildade eller dit från hafvet neddrifna ismassorna. En viss fasa för den uppgift, som blifvit ålagd dem, tyckes dessutom hafva varit rådande hos Dmitri Laptew och hans följeslagare, och i motsats till Deschnew, saknade de sålunda första vilkoret för framgång, den fasta öfvertygelsen om uppgiftens utförbarhet.

På amiralitets-kollegiets befallning anträdde Dmitri Laptew i alla fall sin andra resa, och han jäfvade nu sin egen spådom, i det han kringseglade de båda uddar, som han trott alltid skulle vara omgifna af obruten is. Sedan han kommit förbi dem, frös fartyget in den 20/9 sept. Laptew hade då ingen aning om, på hvilket ställe af kusten han befann sig eller huru långt han hade till land. Han förblef i detta oangenäma läge under elfva dagar, efter hvilkas förlopp en af styrmännen, som den 11 sept./31 aug. blifvit i båt utsänd från fartyget, kom åter öfver isen till fots och berättade, att man ej hade långt till Indigirkas mynning. På den närbelägna kusten hade åtskilliga jakuter slagit sig ned, och der fans äfven en rysk simovie. Man öfvervintrade här, hvarvid den omkringliggande trakten undersöktes. Geodeten Kindäkow utsändes att kartlägga kusten till Kolyma. Bland annat anmärkte man, att hafvet här närmast stranden var mycket grundt, och att drifved saknades vid Indigirkas mynning, men fans i stora massor inåt landet, 30 verst från kusten.

Följande året 1740 iståndsatte Laptew, så godt sig göra lät, sitt under föregående års färd skadade fartyg och gick derpå den 11 aug./31 juli åter till sjös. Den 14/3 augusti passerades en af Björnöarna, hvars polhöjd bestämdes till 71° 0′. Den 25/14 augusti, då man kommit till Stora Kap Baranow, hindrades färdens

fortsättning af oöfverskådliga ismassor. Man vände nu och sökte vinterqvarter i Kolyma. Den 19/8 juli 1741 blef denna flod isfri, och Laptew seglade åter ut för att fortsätta sin färd mot öster, men ej heller nu lyckades han kringsegla Stora Kap Baranow. Han var nu fullt öfvertygad om omöjligheten att sjöledes nå Anadyr, hvarför han beslöt att landvägen framtränga till denna flod för att kartlägga densamma. Detta utförde han åren 1741 och 1742. Härmed slutade Dmitri Laptews, just icke om framstående sjömanskap, men om stor ihärdighet, oförskräckthet och pligttrohet vittnande färder70.

6. *Resa för uppsökande och kartläggande af Amerikas nordvestra kust.* För detta ändamål utrustade Bering i Ochotsk tvenne fartyg, af hvilka han sjelf öfvertog befälet öfver det ena, S:t Paul, medan det andra, S:t Peter, ställdes under Tschirikow. Ochotsk lemnades 1740, och sedan grund hindrat fartygen att löpa in i Bolschaja Reka, öfvervintrade båda i Avatscha bay, hvars ypperliga hamn med anledning af skeppens namn kallades Peter-Pauls hamn. Den 15/4 juni 1741 lemnades denna hamn, sedan naturforskaren Georg Wilhelm Steller gått om bord på Berings och astronomen Louis de l'Isle de la Croyère på Tschirikows fartyg. Båda skeppen skulle följas åt. Kursen ställdes i början åt sydsydost, men sedan, då man ej kunde upptäcka land i denna riktning, åt nordost och öster. Under en storm den 1 juli/20 juni blefvo fartygen åtskilda. Den 29/18 juli nådde Bering Amerikas kust vid 58° till 59° n. br. Ett stycke från stranden upptäcktes här af Steller en praktfull vulkan, som erhöll namnet S:t Elias. Kusten var bebodd, men invånarne flydde undan, då fartyget nalkades. Härifrån ville Bering segla mot nordvest till den udde af Asien, som utgjort vändpunkten för hans första färd. Det var dock endast med svårighet, som man i den nästan ständigt rådande tjockan kunde kringgå halfön Alaska och segla fram mellan de Aleutiska ögrupperna. Skörbjugg utbröt nu ibland besättningen, och befälhafvaren sjelf led starkt deraf, hvarför befälet hufvudsakligast fördes af löjtnant Waxel. Vid en ö kom man i beröring med infödingarne, hvilka i början voro helt vänskapliga, ända tills en af dem bjöds på bränvin. Denne smakade på drycken och blef deraf så förskräckt, att inga gåfvor kunde lugna hans oro. Med anledning häraf beordrades de af skeppsmanskapet, som voro i land, att komma om bord, men vildarne gjorde min af att vilja behålla sina gäster. Ändtligen släpptes ryssarne fria, men en som tolk medtagen korjäk qvarhölls. För att befria denne lät löjtnant Waxel aflossa tvenne muskötsalvor öfver infödingarnes hufvuden med den påföljd, att de alla af förskräckelse föllo omkull, och korjäken fick tillfälle att springa sin väg. Nu är eldvattnet för dessa vildar en kär dryck, och af lösa gevärsalvor skrämmas de ej.

Under de följande månaderna dref Berings fartyg planlöst omkring i hafvet mellan Alaska och Kamtschatka under nästan ständig tjocka och i fara att stranda på någon af de många okända klippor, holmar och öar man for förbi. Den 5 november ankrade man vid den ö, som sedermera erhållit namnet Beringön. Snart uppstod dock en våldsam sjögång, som kastade fartyget på land och krossade det mot öns klippiga kust. För öfvervintringen derstädes, som genom Stellers deltagande i expeditionen blifvit af så stor vigt i naturhistoriskt hänseende, skall jag framdeles redogöra i sammanhang med berättelsen om vårt besök på Beringön. Här vill jag blott erinra derom, att Bering dog i skörbjugg den 19/8 december, och att under resans lopp en stor del af hans manskap föll offer för samma sjukdom. På våren byggde de öfverlefvande ett nytt fartyg af spillrorna från det gamla, och den 27/16 augusti seglade de bort från den ö, der de utstått så många lidanden, samt ankommo elfva dagar derefter till en hamn på Kamtschatka.

Efter skilsmessan från Bering fick Tschirikow den 26/15 juli sigte på Amerikas kust vid 56° n. br. Styrmannen Abraham Dementiew sändes då i land med storbåten, som var försedd med en kanon och bemannad med tio väl väpnade män. Då han ej återkom, sändes en annan båt efter honom. Men äfven denna båt kom ej tillbaka. Förmodligen blefvo båtbesättningarna tillfångatagna och dödade af indianerna. Sedan man gjort ännu ett försök att få rätt på det förlorade manskapet, beslöt Tschirikow att återvända till Kamtschatka. Först seglade han likväl ett stycke norr ut längs Amerikas kust utan att kunna landa, enär fartyget förlorat sina båda båtar. Stor brist på dricksvatten uppstod härigenom, hvilket var så mycket svårare, som återseglatsen blef mycket långvarig till följd af motvind och dimma. Under resan omkommo 21 man, bland dem de l'Isle de la Croyère, hvilken, såsom ofta lär hända skörbjuggspatienter på fartyg, dog,

då han från sin bädd fördes upp på däck för att ilandsättas71.

Berings och Tschirikows med uppoffring af så många menniskolif förenade resor medförde kännedomen om nordvestra Amerikas läge i förhållande till nordöstra Asien samt ledde till upptäckten af den långa vulkaniska ökedjan mellan Alaska-halfön och Kamtschatka.

7. *Sjöresor till Japan.* För dessa lät kapten Spangberg i Ochotsk bygga en hucker »Erkeengeln Michael» och en dubbelslup »Nadeschda», hvarjemte äfven det gamla fartyget »Gabriel» för ändamålet iordningstäldes. Befälet öfver »Michael» tog Spangberg sjelf, dubbelslupen lemnades åt löjtnant Walton och »Gabriel» åt midshipman Scheltinga. Ända till midsommar hindrades man af drifis att löpa ut, och det första året (1738) hann man derför endast undersöka de Kurdiska öarna till 46:e breddgraden. De tre fartygen återvände härifrån till Kamtschatka, der de öfvervintrade vid Bolschaja Reka. Den 2 juni/22 maj 1739 lemnade Spangberg med sin lilla flotta åter denna hamn. Alla fartygen följdes till en början söder ut, tills Spangberg och Scheltinga under en häftig storm med tjocka blefvo skilda från Walton. Båda kommo lyckligt till Japan och landstego flerstädes, hvarvid de alltid mottogos väl af infödingarne, hvilka tycktes vara mycket benägna att inlåta sig i beröring med främlingarna. Under återfärden landsteg Spangberg vid 43° 50′ n. br. på en stor ö norr om Nippon. Här såg han det till sitt ursprung gåtfulla Ainofolket, utmärkt genom en ytterligt rik hår- och skäggväxt, hvilken stundom är utbredd öfver större delen af kroppen. Spangberg återkom till Ochotsk den 9 nov./29 okt. Walton seglade längs Japans kust söder ut till 33° 48′ n. br. Här fans en stad med 1500 hus, der de ryska sjöfararne blefvo mycket väl mottagna, äfven i enskildes boningar. Sedermera landade Walton ännu på ett par andra ställen af kusten, hvarpå han återvände till Ochotsk, der ankaret fäldes den 1 sept./21 aug.72

De utomordentligt vackra resultaten af Spangbergs och Waltons resor öfverensstämde alldeles icke med de då för tiden af Petersburger-akademiens ledande män antagna kartorna öfver Asien. Spangberg fick derför under återfärden genom Sibirien order att å nyo resa till samma trakter för att häfva de uppkastade tvifvelsmålen. Ett nytt fartyg måste byggas, och med detta afreste han 1741 från Ochotsk till sin forna vinterhamn på Kamtschatka. Härifrån seglade han 1742 mot söder, men han hade knappt kommit förbi den första af Kurilerna, innan fartyget blef så läck, att man nödgades vända. Denna Spangbergs andra japanska expedition blef derför fullkomligt resultatlös, ett förhållande som uppenbarligen betingades af de oberättigade och sårande tvifvelsmål, som föranledt densamma, och det godtyckliga sätt, på hvilket den blifvit från S:t Petersburg anordnad.

8. *Resor i det inre af Sibirien* af Gmelin, Müller, Steller, Krascheninnikow, de l'Isle de la Croyère m. fl. Dessa forskares färder blefvo visserligen epokgörande för kännedomen om norra Asiens etnografi och naturförhållanden, men sjelfva nordkusten berörde de icke. En redogörelse för dem ligger derför ej inom ramen af den historik, jag här föresatt mig att lemna.

Genom dessa olika resor till sjös och lands hade den stora nordiska expeditionen åstadkommit en på verkliga undersökningar grundad kännedom om norra Asiens naturförhållanden, gifvit temligen fullständiga upplysningar om verldsdelens begränsning mot norr och om det inbördes läget af Asiens ost- och Amerikas vestkust, de Aleutiska öarna hade blifvit upptäckta och ryssarnes upptäckter i öster sammanbundna med vest-europeernes i Japan och Kina73. Resultaten voro sålunda utomordentligt stora och epokgörande. Men så hade ock dessa företag erfordrat mycket betydande uppoffringar, och långt innan de voro afslutade, sågos de af myndigheterna i Sibirien med oblida ögon på grund af den stora tunga, som forslingen genom ödemarkerna af lifsmedel och annan utrustning medförde för landet. Det dröjde ock nära tjugu år, innan en ny upptäckts- och forskningsfärd i det sibiriska Ishafvet kom till stånd, värd att inregistreras i geografiens historia. Denna gång var det en enskild man, en köpman från Jakutsk Schalaurow, som föresatte sig att

upprepa Deschnews berömda resa, och som för att nå detta mål offrade hela sin förmögenhet och sitt lif. Åtföljd af en förvist midshipman, Iwan Bachoff, och med en besättning af förrymda soldater och deporterade, seglade han år 1760 från Lena ut i Ishafvet, men kom första året endast till Jana, der han öfvervintrade. Härifrån fortsatte han den 9 aug./29 juli 1761 mot öster, alltid hållande sig nära kusten. Den 17/6 sept. seglade han kring det fruktade Swjatoinos, hvarvid han på andra sidan sundet såg ett högländt land, Ljachows ö. Först vid Björnöarna, dit han förts af en gynsam vind öfver isfritt haf, mötte han drifis, ehuru, efter hvad det tyckes, icke i någon synnerlig mängd. Men det var redan långt lidet på året, och han ansåg derför rådligast att söka vinterqvarter vid den närbelägna Kolyma-flodens mynning. Här byggde han sig en rymlig vinterbostad, som omgafs med snövallar, hvilka bestyckades med kanoner från fartyget; förmodligen var hela huset ej så stort som en torparkoja hos oss, men det var i alla fall länge det grannaste palats på Asiens nordkust, ofta omtaladt af senare resande och helt säkert af infödingarne betraktadt med häpen beundran. I nejden hade man rik renjagt och ymnigt fiske, hvarför vintern förflöt så lyckligt, att endast en man dog i skörbjugg, ett för den tiden synnerligen gynsamt förhållande.

Följande år den 1 aug./21 juli seglade Schalaurow vidare, men vindstilla och ihållande motvind hindrade honom att komma förbi Kap Schelagskoj, innan han af den sena årstiden nödgades söka vinterqvarter. Härtill ansåg han den närbelägna kusten till följd af bristen på skog och drifved ej lämplig, hvarför han seglade tillbaka mot vester, tills han slutligen efter en mängd missöden den 23/12 september kom åter till sitt året förut vid Kolyma uppbyggda hus.

Han föresatte sig genast att följande vår göra ett ytterligare försök att nå sitt mål. Men nu voro förråden uttömda, och det uttröttade manskapet vägrade att följa. För att erhålla medel till en ny färd reste han till Moskwa, och med hjelp af det understöd, han der lyckades förskaffa sig, anträdde han 1766 en resa, från hvilken hvarken han eller någon af hans följeslagare återkommo. Coxe anför åtskilligt, som talar för, att han verkligen kringseglat Kap Deschnew och nått Anadyr. Men Wrangel tror, att han omkommit i granskapet af Kap Schelagskoj. År 1823 visade nämligen invånarne vid denna udde för Wrangels följeslagare Matiuschkin ett litet sönderfallet hus, uppbygdt öster om floden Werkon vid Ishafvets kust. För många år tillbaka hade förbiresande tschuktscher der funnit af rofdjur gnagda menniskoben äfvensom åtskilliga husgerådssaker, hvilka antydde, att förlista öfvervintrat på stället, och Wrangel antar derför, att det var här som Schalaurow omkom, ett offer för den ihärdighet med hvilken han fullföljde sitt sjelftagna mål att kringsegla Asiens nordöstra udde.74

För att få visshet om någon sanning låg till grund för den åsigt, som var spridd i Sibirien, att Amerikas fastland skulle utbreda sig längs Asiens nordkust till granskapet af de der belägna öarna, sände Sibiriens guvernör Tschitscherin om vintern 1763 en sergeant Andrejew med hundslädar ut på en isfärd mot norr. Han lyckades komma till några öar af betydlig utsträckning, som Wrangel, hvilken alltid visar sig mycket skeptisk i afseende å tillvaron af nya land och öar i Ishafvet, anser hafva varit de små Björnöarna. Numera tyckes det vara temligen säkert, att Andrejew besökt en sydvestlig fortsättning af det land, som på nyare kartor betecknas med namnet Wrangels land, hvilket i så fall, liksom motsvarande del af Amerika, utgör en samling af många större och mindre öar. På öarna fann Andrejew öfverallt talrika bevis på, att de fordom varit bebodda. Bland annat såg han en stor, utan tillhjelp af jernredskap upptimrad stuga. Stockarna voro liksom gnagda med tänder (tillhuggna med stenyxor) och hopbundna med remmar75. Läget och byggnadssättet angaf, att huset varit uppfördt till försvar; man hade således ej ens här borta i Ishafvets ödemarker kunnat undgå det split och den strid, som råder i sydligare länder. I öster eller nordost tyckte sig Andrejew se ett aflägset land; han är alltså tydligen den rätte europeiske upptäckaren af Wrangels land, så vida man ej får anse, att äfven han haft en föregångare i kosacken Feodor Tatarinow, hvilken, enligt slutorden i Andrejews journal, redan förut tyckes hafva besökt samma öar som denne. Det vore högeligen

önskligt, att nämnda journal, om den ännu finnes i behåll, blefve offentliggjord *i fullkomligt oförändrad form.* Huru vigtig den är synes af följande paragraf i de officiella förhållningsorder, som utfärdades för Billings: »En sergeant Andrejew såg från den sista af Björnöarna på mycket långt håll en stor ö, till hvilken de (Andrejew och hans följeslagare) reste med hundslädar. Men de vände, då de kommit 20 verst från kusten, emedan de sågo friska spår af en massa folk, som färdats fram i slädar förspända med renar»76.

För att uppsöka det af Andrejew sedda stora landet i nordost utsändes åren 1769, 1770 och 1771 ytterligare en expedition, bestående af de trenne geodeterna Leontiew, Lussow och Puschkarew, med hundslädar från Kolyma öfver isen mot nordost, men de lyckades hvarken nå det ifrågavarande landet eller ens med säkerhet afgöra, om det verkligen fans eller ej. Bland infödingarne bibehöll sig dock tron på detsamma med stor bestämdhet, och de visste till och med angifva namnen på der boende folkstammar.

De Ny-sibiriska öarna, som förut ofta varit sedda af kustfarare, besöktes första gången 1770 af Ljachow, som utom den närmast fastlandet belägna Ljachows ö äfven upptäckte öarna Maloj och Kotelnoj. Han erhöll i anledning häraf monopol att der insamla mammuttänder, en förvärfsgren som sedan dess en tid bortåt tyckes hafva idkats med ej obetydlig vinst. Upptäcktens vigt föranledde regeringen några år derefter att ditsända en landtmätare Chwoinow77, af hvilken öarna kartlades och några ytterligare upplysningar erhöllos om de märkliga naturförhållandena i denna trakt. Enligt Chwoinow utgöres marken der flerstädes utaf en blandning af is och sand samt betar af mammut, ben af en fossil oxart, af noshörningar m. m. På många ställen kan man från marken bokstafligen afrulla den mattlika mossbädden, och man finner då, att den täta grönskande växtbeklädnaden har klar is till underlag, ett förhållande som äfven jag iakttagit flerstädes i polarländerna. De nya öarna voro rika ej allenast på elfenben, utan äfven på räfvar med dyrbara pelsar och annat jagtbyte af mångahanda slag. De utgjorde derför en tid bortåt målet för åtskillige fångstmäns färder. Bland dessa må nämnas Sannikow, som 1805 upptäckte öarna Stolbovoj och Faddejew, Sirowatskoj, som 1806 upptäckte Novaja Sibir, och Bjelkow, som 1808 fann de efter honom nämnda små öarna. Emellertid uppstod tvist rörande fångstmonopolet, i synnerhet sedan Bjelkow m. fl. anhållit om tillstånd att på Kotelnoj-ön få anlägga en *jagt- och handelsstation* (?)78. Detta föranledde Rysslands dåvarande kansler Romanzow att ännu en gång låta närmare undersöka denna aflägsna landsdel genom Hedenström, en till Sibirien förvist person, som förut varit sekreterare hos någon förnäm man i Petersburg79. Han afreste i slädar dragna af hundar den 19/7 mars 1809 från Ustjansk öfver isen till Ljachows ö och derifrån till Faddejew-ön, hvarest expeditionen delade sig i tvenne afdelningar. Hedenström fortsatte vägen till Novaja Sibir, hvars sydkust han kartlade. Här upptäckte han bland annat de märkvärdiga »träberg», hvarom jag förut talat. Hans följeslagare Koschevin och Sannikow undersökte Faddejew, Maloj och Ljachows ö. På Faddejew fann Sannikow en jukagir-släde, skinnskrapor af sten och en af mammutelfenben förfärdigad yxa, hvaraf han drog den slutsatsen, att ön varit bebodd, innan jernet af ryssarne blifvit infördt bland Sibiriens vilda folkstammar.

De påbörjade undersökningarna fortsattes år 1810. Man for den 14/2 mars från Indigirkas mynning och kom efter elfva dagars resa till Novaja Sibir. Ursprungligen hade det varit Hedenströms afsigt att vid öns undersökning använda renar och hästar, men han öfvergaf sedermera denna plan af fruktan att ej finna bete för dragarne. Så väl Hedenström som Sannikow trodde sig från öns nordkust se blåaktiga berg vid horisonten i nordost. För att nå detta nya land företog den förre en färd utåt isen. Denna var dock så ojemn, att han på fyra dagar kunde framtränga endast omkring 70 verst. Här mötte han (den 9 april/28 mars) fullkomligt öppet vatten, hvilket tycktes utbreda sig ända till Björnöarna, d.v.s. öfver en sträcka af omkring 500 verst. Han återvände derför mot söder och nådde fastlandet efter 48 dagars mycket besvärlig vandring öfver isen. Under färden räddades Hedenström från hungersnöd derigenom, att han lyckades döda elfva hvita björnar. Ett nytt försök, som han redan samma vår gjorde att med hundslädar öfver isen nå det obekanta landet i nordost, blef äfven resultatlöst till följd af breda, oöfverstigliga råkar och öppningar i isen, men äfven nu trodde han sig finna många tecken dertill, att ett stort land skulle finnas i den nämnda

riktningen. Endast med stor svårighet lyckades han att öfver den mycket svaga isen den 20/8 maj åter nå fastlandet vid Kap Baranow.

Samma år undersökte Sannikow Kotelnoj-ön, hvarest han mötte Bjelkow med åtskilliga fångstmän, hvilka under sommaren slagit sig ned på öns vestkust för att der samla mammutbetar och jaga räfvar. Han fann ock ett på stranden upprest grekiskt kors och lemningarna af ett fartyg, hvilket, att döma af byggnadssättet och af i trakten kringströdda jagtredskap m. m., tycktes hafva tillhört en fångstman från Archangel, som blifvit vind- eller isdrifven hit från Spetsbergen eller Novaja Semlja.

Den följande sommaren afslötos de »Hedenströmska expeditionerna» med kartläggningen af Novaja Sibirs nordkust genom Pschenizyn, samt med återupptagandet af försöket att från Kap Kamennoj tränga fram öfver isen mot nordost, denna gång utfördt af kosacken Tatarinow, hvartill slutligen kom förnyad undersökning af Faddejew-ön genom Sannikow. Tatarinow fann isen (sannolikt i slutet af mars månad) 25 verst från stranden så tunn, att han ej vågade gå längre, och bortom den svaga isen sågs ett alldeles isfritt haf. Sannikow fortsatte först undersökningen af ön Faddejew. Han trodde sig från öns berg se ett högt land i nordost, men då han ville öfver isen framtränga till detsamma, stötte han 25 verst från stranden på öppet vatten. Redan samma vår återvände han derför till Ustjansk för att derifrån utrusta en af 23 renar bestående karavan, som den 14/2 maj bröt upp öfver isen mot Kotelnoj-ön, hvilken, till följd af råkar i isen och den massa saltvatten, som samlat sig på densamma, endast med stor svårighet kunde uppnås. Renarne voro ytterst medtagna, men repade sig hastigt efter ankomsten till landet, så att Sannikow under synnerligen gynsamma förhållanden

Peter Feodorowitsch Anjou född 1798 i Ryssland, död 1869 i S:t Petersburg.

kunde göra en mängd intressanta utflygter, bland andra en tvärs öfver ön. Han berättade, att man på kullarne i det inre af densamma träffade kranier och ben af hästar, oxar, »bufflar» (Ovibos?) och får i så stor mängd, att det var tydligt, att hela hjordar af gräsätande djur fordom lefvat derstädes. Likaså fann man mammutben öfverallt på ön, hvaraf Sannikow drog den slutsatsen, dels att alla dessa djur lefvat samtidigt, dels att klimatet sedan den tiden betydligt försämrats. Detta antagande ansåg han ytterligare bestyrkt deraf, att stora, delvis förstenade trädstammar förekommo kringspridda på ön i ännu större mängd än på Novaja Sibir[80]. Dessutom fann han här öfverallt lemningar af gamla

Ferdinand von Wrangel född 1796 i Pskow, död 1870 i Dorpat.

»jukagir-boningar»; ön hade således en gång varit bebodd. Sedan Sannikow afhemtat Pschenitzyn från Faddejew-ön, der denne under stor brist tillbragt sommaren, och låtit honom, som förmodligen var mer skrifkunnig, uppsätta berättelsen om sina intressanta undersökningar, anträddes återresan den 8 nov./27 okt. Den 24/12 nov. kommo de till Ustjansk.[81]

Man kan säga, att genom Hedenströms och Sannikows ytterst märkvärdiga ishafsfärder öfverskriften till många vigtiga kapitel i historien om vårt jordklots forna och nutida beskaffenhet blifvit gifven. Men hittills har forskaren förgäfves väntat, att dessa kapitel skola fyllas genom nya, med bättre, tidsenliga hjelpmedel utförda undersökningar. Ty sedan dess hafva de Ny-sibiriska öarna icke varit besökta af någon vetenskaplig expedition. Endast ryska marinlöjtnanten Anjou gjorde, med kirurgen Figurin och styrmannen Ilgin, år 1823 ett nytt försök att öfver isen framtränga till de förmodade landen i norr och nordost, men utan framgång. Samtidigt gjordes likartade försök från Sibiriens fastland af en annan rysk sjöofficer Ferdinand von Wrangel, åtföljd af dr Küber, midshipman Matiuschkin och styrman Kosmin. Äfven för dem lyckades det icke att öfver isen framtränga långt från kusten. Wrangel återkom fullt öfvertygad, att alla de berättelser, som i Sibirien voro spridda om det land kan skulle uppsöka, och som nu bär namnet Wrangels land, endast berodde på sagor, förvexlingar och afsigtliga osanningar. Men en vigtig tjenst gjorde Anjou och Wrangel

polarforskningen genom att visa, det hafvet, till och med i granskapet af köldpolen, icke är betäckt med något starkt och sammanhängande istäcke, ej ens under den tid af året då detta når sitt maximum. Genom Wrangels och Parrys nästan samtidigt utförda försök att, den ene från Sibiriens och den andre från Spetsbergens nordkuster, framtränga öfver isen vidare norr ut fingo dessutom polarfararne för första gången fullt begrepp om, huru ojemn och »oframkommelig» isen på ett fruset haf är, huru litet vägen der liknar den jemna glatta ytan af en frusen sjö, öfver hvilken vi nordbor äro vana att ila fram nästan med vindens fart. Derjemte bildar Wrangels reseberättelse en vigtig källskrift för kännedomen om så väl föregående resor, som nuvarande naturförhållanden vid Asiens nordkust, såsom allt för väl synes af de många gånger jag anfört hans arbete i min skildring af Vegas färd.

Det återstår mig ännu att uppräkna några sjöfärder från Beringssund vester ut till det sibiriska Ishafvet.

1778 och 1779. Under den tredje af sina berömda jordomseglingar trängde James Cook genom Beringssund in i Ishafvet och sedermera längs Asiens nordostkust vester ut till Irkaipij, som af honom kallades Nordkap. Äfven äran att hafva fört det första sjögående fartyg till detta haf tillkommer således den store sjöfararen. För öfrigt bekräftade han Berings bestämning af Asiens Ostkap och bestämde sjelf den motsatta amerikanska kustens läge82. Ungefär samma färd upprepades året efter Cooks död af hans efterföljare Charles Clarke, men utan att nya upptäckter gjordes i den trakt, hvarom här är fråga.

1785–94. Den framgång Cook haft på sina upptäcktsresor likasom de äfven för ryska regeringen oväntade upplysningar, som Coxes arbete lemnade om de ryska fångstmännens färder i norra delen af Stilla hafvet, föranledde utrustandet af en ny storartad expedition med uppgift att vidare undersöka de haf, som i norr och öster omgifva det stora ryska riket. Planen uppgjordes af Pallas och Coxe, och utförandet anförtroddes åt en engelsk sjöofficer i rysk tjenst, J. Billings, deltagare i Cooks sista resa. Bland de många andra, som togo del i företaget, må nämnas dr Merk, dr Robeck, sekreteraren Martin Sauer och kaptenerna Hall, Sarytschew och Bering d. y., inalles öfver hundra personer. Utrustningen var tilltagen i mycket stor skala, men till följd af Billings' olämplighet att såsom befälhafvare leda ett dylikt företag motsvarade resultatet föga hvad man haft skäl att förvänta. Expeditionen gjorde en obetydlig utflygt på Ishafvet den 30/19 juni till 9 aug./29 juli 1787, och år 1791 seglade Billings upp till S:t Lawrence-bay samt gick derifrån med 11 man öfver land till Jakutsk. Den öfriga delen af denna långa expedition berör ej de trakter, hvarom här är fråga83.

Bland resor under detta århundrade skulle det ännu återstå att redogöra för dem, som blifvit utförda af Otto v. Kotzebue, hvilken under sin berömda verldsomsegling 1815–18 bland annat äfven gick genom Beringssund och upptäckte de i geografiskt hänseende märkliga lagren vid Eschscholz-bay; Lütke, som under sin verldsomsegling 1826 –1829 besökte öarna och sunden i granskapet af Tschukotskoj-nos; Moore, som 1848–49 öfvervintrade vid Tschukotskoj-nos och lemnat oss mången vigtig upplysning om namollos och tschuktschernas lefnadssätt; Kellet, som 1849 upptäckte Kellets land och Herald Island vid kusten af Wrangels land; John Rodgers, som 1855 för amerikanska regeringens räkning utförde vigtiga hydrografiska arbeten i hafven på ömse sidor om Beringssund; Dallmann, som under en handelsfärd i Beringhafvet landsteg på åtskilliga ställen af Wrangels land; Long, hvilken 1867, såsom kapten på hvalfångarbarken Nile, upptäckte sundet mellan Wrangels land och fastlandet (Long-sund) och från Beringssund framträngde vester ut längre än någon af sina föregångare; Dall, som, jemte det han lemnat många andra vigtiga bidrag till kännedomen om Beringhafvets naturförhållanden, äfven å nyo undersökt islagren vid Eschscholzbay, m. fl. m. fl. – men då den historiska delen i skildringen af Vegas resa redan upptagit ett opåräknadt stort utrymme, ser jag mig i afseende å dessa forskares färder nödgad att hänvisa till de talrika och till största delen lätt tillgängliga skrifter, som om dem redan finnas offentliggjorda84.

Var Vega verkligen det första, och är hon i den stund, då detta skrifves, det enda fartyg, som från Atlantiska

oceanen seglat norra vägen till Stilla hafvet? Såsom af ofvanstående historik framgår, torde så väl denna fråga med temlig säkerhet kunna besvaras jakande, som ock med visshet kunna påstås, att intet fartyg gått den motsatta vägen från Stilla hafvet till Atlanten85. Men den geografiska sagolitteraturen innehåller i alla fall berättelser om åtskilliga sjöfärder norra vägen mellan dessa haf, och jag anser mig skyldig att här med några ord omnämna dem.

Den första skulle hafva utförts redan 1555 af en portugis Martin Chacke. Han sade sig i Indien hafva blifvit af en vestanvind skild från sina följeslagare, hvarpå han drifvits fram mellan åtskilliga öar vid inloppet till ett sund, hvilket framgick vid 59° n. br. norr om Amerika; slutligen hade han kommit SV om Island och derifrån seglat till Lissabon, dit han anländt före sina följeslagare, som tagit »den vanliga vägen», d.v.s. söder om Afrika. År 1579 intygade en engelsk lots, att han i Lissabon läst en 1567 tryckt berättelse om denna resa, hvilken han dock sedermera ej kunnat förskaffa sig, emedan alla exemplar blifvit förstörda på befallning af konungen, som ansåg, att en sådan upptäckt skulle menligt inverka på Portugals indiska handel (Purchas, III s. 849). Vi känna nu, att fastland möter på det ställe, der Chackes kanal skulle vara belägen, och man har äfven visshet derom, att de långt nordligare belägna sunden mellan Amerikas fastland och den Franklinska arkipelagen redan i sextonde århundradet voro allt för mycket isfylda, för att berättelse om möte med is skulle kunnat utelemnas från en sannfärdig skildring af en resa längs Amerikas nordkust.

År 1588 skulle en ännu märkligare resa hafva blifvit utförd af portugisen Lorenzo Ferrer Maldonado. Denne tyckes hafva varit en kosmograf, som bland annat sysslade med den ännu olösta uppgiften att förfärdiga en kompass utan missvisning och den på hans tid mycket svåra frågan att finna ett sätt att bestämma longituden på sjön (nedan anförda arbete af Amoretti, s. 38). Med anledning af sin förmenta resa har han författat en lång berättelse, af hvilken en *spansk* afskrift jemte några ritningar och kartor träffades uti ett bibliotek i Milano. Berättelsen blef offentliggjord i italiensk och fransk öfversättnmg af bibliotekets föreståndare chevalier Carlo Amoretti86, som dessutom till arbetet fogade en mängd egna lärda, men just ej om erfarenhet i de arktiska farvattnen vittnande noter. Sedermera har samma berättelse blifvit offentliggjord på engelska af J. Barrow (A chronological History of Voyages into the Arctic Regions etc., London 1818. App. s. 24). Hufvuddelen af Maldonados rapport utgöres af ett detaljförslag, huru den nya sjövägen skulle af den spansk-portugisiska regeringen87 begagnas och befästas. Sjelfva resan omtalas endast i förbigående. Maldonado säger sig i början af mars hafva rest från Newfoundland längs Amerikas nordkust mot vester. Köld, storm och mörker voro i början till stor olägenhet för seglingen, men man kom i alla fall utan svårighet till »Anian-sundet», som skiljer Asien från Amerika. Detta beskrifves noga. Här mötte man åtskilliga fartyg, som beredde sig att segla genom sundet och voro lastade med kinesiska varor. Besättningarna tycktes vara ryssar eller hanseater. Man talade latin med dem. De berättade, att de kommo från en mycket stor stad, belägen något mer än hundra leagues från sundet. I medlet af juni återvände Maldonado samma väg han kommit till Atlantiska hafvet, och äfven nu gick resan utan den ringaste svårighet. Hettan var på hafvet under återresan lika stor, som när den är som starkast i Spanien, och möte med is omtalas ej. Stränderna af den flod, som utmynnar i hamnen vid Aniansundet (enligt Amoretti identiskt med Beringssund), voro bevuxna med mycket stora träd, som året om buro frukter; bland i trakten förekommande djur uppräknas icke sälar, men väl tvenne slags svin, bufflar m. m. Alla dessa orimligheter visa, att hela reseberättelsen är uppdiktad, förmodligen för att genom densamma gifva mera vigt åt förslaget att från Portugal utsända en nordvest-expedition och i full tro på, att det förmodade sundet verkligen förefans samt att färden längs Amerikas nordkust skulle gå lika lätt som resor öfver Nordsjön88. Det sätt, på hvilket ett fartygs nedisning beskrifves, antyder, att berättaren sjelf eller hans sagesman varit utsatt för en vinterstorm i något nordiskt haf, sannolikt vid Newfoundland, och den lifliga skildringen af sundet tyckes vara lånad från någon ostindiefarare, som blifvit stormdrifven till nordliga Japan, och som i ett vattendrag mellan de der belägna öarna trott sig hafva upptäckt fabelsundet Anian.

Om en tredje resa år 1660 har en sjöofficer vid namn de la Madelène, 1701 lemnat följande korta,

förmodligen i Holland eller Portugal uppsnappade meddelande åt grefve de Pontchartrin: »Portugisen David Melguer afreste från Japan den 14 mars 1660 med fartyget *le Père éternel* och följande Tartariets kust (d.v.s. Asiens ostkust) seglade han först mot norr ända till 84° n. br. Derifrån stälde han kursen mellan Spetsbergen och Grönland och, passerande vester om Skotland och Irland, kom han åter till Oporto i Portugal». Mr de la Madelènes berättelse finnes återgifven i Mr Buaches förtjenstfulla geografiska uppsats »Sur les différentes idées qu'on a eues de la traversée de la Mère Glaciale arctique et sur les communications ou jonctions qu'on a supposées entre diverses rivières» (Histoire de l'Académie, Année 1754, Paris 1759, Mémoires s. 12). Uppsatsen beledsagas af en utaf Buache uppgjord polarkarta, hvilken, om ock sjelfva resan, som föranledt kartan, tydligen är diktad, och om äfven denna eljest innehåller många oriktigheter, t. ex. uppgiften att holländarne 1670 skulle hafva framträngt till norra delen af Taimur-landet, doch är mycket förtjenstfull och af stort intresse såsom ett prof på hvad en lärd och kritisk geograf år 1754 kände om polartrakterna. Att Melguers resa är diktad visas dels af den lätthet, med hvilken han säges öfver polen hafva kommit från det ena hafvet till det andra, dels deraf att *den enda detalj*, som finnes i hans berättelse, nämligen uppgiften att Tartariets kust skulle sträcka sig till 84° n. br., är oriktig.

Samtliga dessa och åtskilliga andra likartade berättelser om fordom med fartyg verkstälda nordost-, nordvest- eller polar-passager hafva det gemensamt, att *seglatsen från den ena oceanen till den andra öfver Ishafvet säges hafva gått nästan, lika lättvindigt som att upprita ett streck på kartan, att möte med is och nordiska fångstdjur i dem aldrig omtalas och slutligen, att hvarje enskildhet, som anföres, strider emot kända geografiska, klimatiska och naturhistoriska förhållandena i de arktiska hafven.* Samtliga dessa berättelser äro derför bevisligen diktade och diktade af personer, som aldrig gjort några resor i de verkliga polarhafven.

Vega är således det första fartyg, som norra vägen framträngt från det ena af de stora verldshafven till det andra.

FJORTONDE KAPITLET.

Färd genom Beringssund. – Ankomst till Nunamo. – Kustbefolkningen i nordöstra Asien. – Sällsynt sälart. – Rik växtlighet. – Öfverresa till Amerika. – Isförhållanden. – Port Clarence. – Eskimåerna. – Återresa till Asien. – Konyam-bay. – Naturförhållanden derstädes. – Isen lossnar i Konyam-bays inre. – S:t Lawrence-ön. – Föregående besök derstädes. – Afresa till Beringön.

Sedan vi passerat Asiens ostligaste udde, stäldes kursen först till S:t Lawrence bay, en ej obetydlig fjord, som ett stycke söder om det smalaste stället af Beringssund skär in i Tschuktsch-halfön. Det var min afsigt att ankra så långt in i denna fjord som möjligt för att lemna Vegaexpeditionens naturforskare tillfälle att göra bekantskap med naturförhållandena äfven i en del af Tschuktsch-landet, som af naturen är mera gynnad än den kala, för Ishafvets vindar fullkomligt öppna kuststräcka vi hittills besökt. Gerna skulle jag först under några timmar hafva dröjt vid den bland polarfolken berömda handelsplatsen Diomed-ön, belägen i sundets smalaste del, nästan midt emellan Asien och Amerika, och sannolikt redan före Columbi tid station för varubyte mellan den gamla och den nya verlden. Men ett sådant uppehåll hade varit förenadt med allt för stor svårighet och tidsutdrägt till följd af den starka dimma, som rådde här på gränsen mellan det varma drifisfria och det kalla drifisfylda hafvet.

Äfven de höga bergen på den asiatiska stranden voro fortfarande insvepta i en tät tjocka, ur hvilken blott enstaka bergshöjder då och då skymtade fram. Närmast fartyget syntes stora drifisfält, på hvilka här och der flockar af en vackert tecknad sälart (Histriophoca fasciata Zimm.) slagit sig ned. Mellan isstyckena svärmade sjöfoglar, mestadels tillhörande andra arter än dem, som förekomma i de

Säl från Bering-hafvet. Histriophoca fasciata Zimm.

europeiska polarhafven. Isen var lyckligtvis så fördelad, att Vega kunde ånga fram med full fart ända till granskapet af S:t Lawrence bay, der kusten omgafs af några tätare isband, hvilka dock med lätthet genombrötos. Först i inloppet till sjelfva fjorden träffades »oframkommelig» is, som fullständigt spärrade S:t Lawrence bays ypperliga hamn. Vega nödgades derför ankra på den öppna redden utanför byn Nunamo. Men äfven här drefvo vidsträckta, om ock tunna och genomfrätta isfält samt långa, men smala isband i så stora massor förbi fartyget mot söder, att det ej var rådligt att dröja länge på stället. Vårt uppehåll derstädes blef derför inskränkt till några få timmar.

Under vinterns lopp hade löjtnant Nordqvist af förbiresande tschuktscher sökt insamla så fullständiga upplysningar som möjligt om de tschuktsch-byar eller tältplatser, som finnas längs kusten mellan Tschaun-bay och Beringssund. Hans sagesmän afslutade alltid sin förteckning med den strax vester om Kap Deschnew belägna byn Ertryn, under förklaring att längre öster och söder ut bodde ett annat folk, med hvilket de visserligen ej stodo i öppen fiendskap, men som dock ej var fullt att lita på, och till hvars byar de derför vägrade att ledsaga någon af oss89. Denna uppgift öfverensstämmer äfven, såsom torde framgå af hvad jag i ett föregående kapitel påpekat, med de uppgifter man vanligen finner i arbeten om dessa trakters etnografi. Medan vi i tät dimma försigtigt ångade fram i granskapet af Kap Deschnew, kommo 20 à 30 infödingar roende i en stor skinnbåt till fartyget. Ifriga att göra bekantskap med en för oss ny folkstam, mottogo vi dem med nöje. Men då de klättrat öfver relingen, funno vi, att de voro rena tschuktscher, till en del gamla bekanta, som under vintern gästat om bord på Vega. »Ankali», sade de med synbart förakt, träffas först längre bort mot S:t Lawrence bay. Då vi dagen derpå ankrade vid denna viks mynning, fingo vi som vanligt genast mottaga besök af en mängd infödingar och besökte sjelfva deras tält i land. De talade fortfarande tschuktschiska med en ringa inblandning af främmande ord, bodde i tält af ett från tschuktschernas något afvikande byggnadssätt och tycktes äfven hafva en något olika ansigtsprägel. Sjelfva ville de ej medgifva, att någon nationel olikhet fans mellan dem och den forna krigare- och herskarestammen på nordkusten, men strax söder ut skulle det folk vara bosatt, efter hvilket vi frågade. Några dagar derpå ankrade vi vid Konyam-bay (64°49′ n. br., 172° 53′ v. 1. fr. Greenw.). Vi träffade der endast verkliga renegande tschuktscher; någon på jagt och fiske lefvande kustbefolkning fans der icke. Deremot utgjordes invånarne vid vår ankarplats på S:t Lawrence-ön af eskimåer eller namollo. Det tyckes sålunda, som om en stor del af de eskimåer, som bebo den asiatiska sidan af Beringssund, under senare tider förlorat sin egen nationalitet och sammansmält med tschuktscherna. Någon våldsam fördrifning har nämligen under de senare åren helt säkert icke förekommit. Anmärkas bör dessutom, att namnet *Onkilon*, som Wrangel hörde uppgifvas för den gamla, af tschuktscher förjagade kustbefolkningen, påtagligen är nära beslägtadt med ordet *»Ankali»*, med hvilket ren-tschuktschen för närvarande betecknar kust-tschuktschen, äfvensom att i de äldsta ryska berättelserna om Schestakows och Paulutskis krigståg till dessa trakter det aldrig är fråga om två olika här boende folkstammar. Visserligen omtalas i dessa berättelser, att bland de slagna tschuktscherna träffades en eller annan man med genomborrade läppar, men förmodligen var det en af tschuktscherna förut tillfångatagen eskimå från andra sidan Beringssund eller kanske rätt och slätt en eskimå, som varit på vänskapligt besök hos tschuktscherna och frivilligt deltagit i deras frihetsstrid. Det synes mig derför i det hela vara sannolikare, att eskimåerna från Amerika öfverflyttat till Asien, än att, såsom en del författare förmodat, denna folkstam invandrat till Amerika vester ifrån, öfver Beringssund eller Wrangels land.

Tältbyn Nunamo eller, såsom Hooper skrifver, »Noonahmone» ligger ej, i likhet med de tschuktsch-byar vi förut sett, lågt ned vid sjelfva hafsstranden, utan temligen högt uppe, på en udde mellan hafvet och en elf, som utmynnar strax sydvest om byn och nu vid snösmältningstiden var mycket vattenrik. På ett ringa afstånd från kusten upptogs landet af en ganska hög bergskedja, som var söndersplittrad i en mängd toppar, och hvars sidor bildades af ofantliga, i terassformiga afsatser delade stenrös. Här hade en mängd murmeldjur och pipharar (Lagomys spec.) sitt tillhåll. Pipharen, en i vårt hemland ej förekommande gnagare-art af en större råttas storlek, är märkvärdig för den omsorg, med hvilken han om sommaren hopar stora förråd för

vintern. Byn bestod af tio tält, uppförda utan ordning på den första höga strandafsatsen. Tälten voro till byggnadssättet något olika de vanliga tschuktschtälten, och då drifved tycktes förekomma på stranden endast i ringa mängd, hade hvalben i mycket stor skala blifvit använda till tältens resvirke. Så t. ex. var tältbeklädnaden af sälskinn nedtill spänd öfver hvalrefben och hvalunderkäkar, hvilka voro inslagna i marken som pålar. Dessa voro upptill förenade med ribbor af hvalben, från hvilka gingo andra ribbor af samma slags ben eller ock hvalbarder till tältspetsen, och slutligen var, för att hindra blåsten att föra upp tältduken från marken, dennas kant belastad med massor af stora, tunga ben. Elfva hvalskulderblad voro sålunda använda kring ett enda tält. I brist på drifved begagnar man äfven trandränkta hval- och sälben till bränsle vid kokning i det fria under sommaren; ett stort böjdt hvalrefben var stäldt som en båge öfver eldstaden för att tjena som grythållare; hvalkotor begagnades som mortlar; med hvalskulderblad spärrades ingången till späckkällrarne; urhålkade hvalben användes till lampor; bardskifvor eller stycken af underkäkar och de rakare refbenen till skoning på slädarne, till spadar och ishackor, med bardtågor hopfogades redskapens olika, delar90 o.s.v.

Massor af svart sälkött och långa, hvita, dallrande strängar af uppblåsta tarmar voro upphängda mellan tälten, och i dessas inre såg man öfverallt blodiga köttbitar, på ett vämjeligt sätt tillredas eller ligga kringströdda, hvarigenom så väl bostäderna som de med fångsten sysslande invånarne företedde ett mer än vanligt vidrigt utseende. Ett behagligt afbrott bildade de hopar af grönskande videqvistar, som voro upplagda vid ingången till nästan hvarje tält, vanligen omgifna af qvinnor och barn, hvilka med begärlighet förtärde bladen. På somliga ställen hade man till föda för vintern insamlat hela säckar af Rhodiola och åtskilliga andra örter. Såsom egendomligt för de härvarande tschuktscherna må slutligen nämnas, att de voro rikt försedda med europeiska husgerådssaker, deribland *remington-gevär*, och att ingen af dem frågade efter bränvin.

De flesta af de sälar, som sågos i tälten, voro vanliga snaddar, men derjemte funno vi åtskilliga skinn af Histriophoca fasciata Zimm., och det lyckades mig äfven, ehuru med stor svårighet, att förmå tschuktscherna att åt mig afstå huden och hufvudskålen af denna sällsynta, genom sin egendomliga teckning utmärkta art. Infödingarne tycktes sätta ett särskildt värde på dess skinn och afstodo det ogerna. Sjelfva hade vi, såsom jag ofvanför nämnt, under seglingen från Beringssund sett en mängd af dessa sälar på de söder ut drifvande isflaken, men den knappa tiden tillät oss ej att anställa jagt på dem.

När vi lemnade Pitlekaj, var växtligheten derstädes ännu långt ifrån sin fulla utveckling, men vid Nunamo prunkade strandafsatsen i en utomordentligt rik färgprakt. På en areal af några få tunnland insamlade dr Kjellman

Fjellnagelört (Draba alpina L.) från S:t Lawrence bay. Naturlig storlek.

här mer än hundra arter blomväxter, deribland ett betydligt antal former, som han förut ej sett på Tschuktsch-halfön. Utrymmet medger mig ej att intaga ännu en växtförteckning, men för att gifva läsaren en föreställning om de betydliga olikheter i växtsättet, som samma art kan förete under inverkan af olika klimatiska förhållanden, meddelar jag här en afbildning af fjellnagelörten (Draba alpina L.) från S:t Lawrence bay. Det torde ej vara lätt att i denna bild igenkänna samma art, som är framstäld å sid. 328 i föregående del; klotformen, som växten antagit på Kap Tscheljuskins för Ishafvets vindar öppna strand, är här i en mot desamma skyddad trakt helt och hållet försvunnen.

Vid berguddarne funnos dock ännu vidsträckta snödrifvor, och från höjderna kunde man se, att betydliga ismassor fortfarande drefvo fram längs den asiatiska sidan af Beringssund. Under en utflygt till toppen af ett bland de närbelägna bergen träffade dr Stuxberg liket af en inföding, utlagdt på en stensättning af den hos tschuktscherna vanliga formen. Bredvid den döde låg ett sönderbrutet knallhattsgevär, spjut, pilar, elddon, pipa, snöskärm, issil och åtskilligt annat, som den aflidne ansetts behöfva på den åt tschuktscher anvisade

delen af de elyseiska fälten. Liket hade legat på stället minst sedan föregående sommar, men pipan var en af de många lerpipor, som jag låtit utdela bland infödingarne. Den hade således blifvit nedlagd långt efter den egentliga begrafningen.

Så angelägen jag än var att snart kunna från en telegrafstation afsända några lugnande rader till hemlandet, emedan jag befarade, att man redan började hysa allvarlig oro för Vegas öde, skulle jag dock gerna dröjt vid detta i vetenskapligt hänseende vigtiga och intressanta ställe åtminstone några dagar, om ej de utanför drifvande isbanden och isfälten varit så betydande, att de lätt kunnat vid en hastigt uppkommen pålandsvind blifva farliga för vårt fartyg, som äfven nu var förankradt på en alldeles öppen redd. Den längre in i S:t Lawrence bay belägna ypperliga hamnen var nämligen ännu isbelagd och otillgänglig. Redan den 21 juli på e. m., sedan alla voro församlade om bord, nöjda och belåtna med utbytet af förmiddagsbesöket i land, lät jag derför Vega åter lätta ankar för att ånga öfver till den amerikanska sidan af Beringssund. Såsom i alla norra halfklotets polarhaf, var äfven här sundets östra sida isbeströdd, den vestra deremot isfri. Öfverresan gick i alla fall hastigt, så att vi redan den 22 juli på e. m. kunde kasta ankar i Port Clarence, en ypperlig hamn söder om Amerikas vestligaste udde, Kap Prince of Wales. *Det var första gången Vega ankrat i en verklig hamn, sedan hon den 18 aug. 1878 lemnat Aktinia-hamnen på Taimur-ön.* Under hela den mellanliggande tiden hade hon ständigt varit förankrad eller förtöjd på öppna redder, utan ringaste landskydd mot sjö, vind och drifis. Fartyget var dock ännu, tack vare kapten Palanders insigt och omtanke samt officerarnes och besättningens duglighet, ej allenast oskadadt, utan äfven lika sjödugligt, som då det lemnade dockan i Karlskrona, och vi hade ännu om bord proviant för nära ett år samt omkring 4000 kubikfot kol.

Mot hafvet skyddas Port Clarence af ett långt, lågt sandref, mellan hvars norra ända och land finnes ett beqvämt och djupt inlopp. I det inre af hamnen utfaller en betydlig flod, hvars mynning är utvidgad till en insjö, som genom ett sandnäs skiljes från den yttre hamnen. Denna insjö bildar äfven en god och rymlig hamn, hvars inlopp dock är för grundt för djupgående fartyg. Sjelfva floden är deremot djup och genomflyter ungefär 18 kilometer från mynningen en annan sjö, från hvars östra strand taggigt sönderspittrade berg resa sig till en höjd, som jag uppskattar till 800 à 1000 meter; det kan dock ganska väl hända, att höjden är dubbelt större, ty vid dylika *uppskattningar* är man lätt utsatt för misstag. Söder om floden och hamnen stupar landet brant mot stranden med en 10– 20 meter hög afsats. På norra sidan deremot är stranden för det mesta låg, men längre inåt landet höjer marken sig äfven här hastigt till afrundade kullar om 300 till 400 meters höjd. Endast i dalarne och på andra ställen, der mycket stora snömassor hopat sig under vintern, funnos ännu snödrifvor. Några isbräer sågo vi deremot ej, ehuru man kunnat vänta att finna dylika på sidorna af de höga berg, som åt öster begränsa den inre sjön. Det var äfven tydligt, att ej heller under de närmast föregående tidskiftena något vidt utbredt istäcke funnits härstädes. Under de många utflygter, som vi gjorde åt olika håll, bland annat uppför floden till den förut omtalade insjön, sågo vi nämligen ingenstädes några moräner, flyttblock, refflade berghällar eller andra spår af en försvunnen istid. Många tecken antyda deremot, att under en ej synnerligen aflägsen geologisk tidsperiod glacierer täckt betydliga sträckor af den motsatta asiatiska stranden och bidragit att utgräfva de der förekommande fjordarne: Koljutschin-bay, S:t Lawrence-bay, Metschigme-bay, Konyam-bay o.s.v.

När vi närmade oss den amerikanska sidan, kunde vi se, att kustbergen derstädes voro bildade af lagrade bergarter. Jag hoppades derför att ändtligen här få göra en riklig skörd af försteningar, något hvartill jag ej varit i tillfälle under resans föregående del. Men vid framkomsten fann jag, att de lagrade bergarterna endast utgjordes af kristalliniska skifferarter, utan spår till lemningar af forntida djur eller växter. Ej heller träffades här på stränderna några hvalben eller några af de märkvärdiga mammutförande islager, som blifvit upptäckta i den strax norr om Beringssund belägna bugt, som erhållit namn efter dr Eschscholz, läkare under Kotzebues berömda resa[91].

Genast efter det ankaret fallit, fingo vi besök af flere mycket stora skinnbåtar och en mängd kajaker. Dessa senare voro större än grönländarnes, ty de voro vanligen afsedda för två personer, hvilka sutto rygg mot rygg i midten af farkosten. Vi sågo till och med båtar, ur hvilka, sedan de båda roddarne stigit ut, ännu en tredje person kröp fram. Denne hade alltså legat nästan hermetiskt innesluten i kajakens inre, utsträckt på bottnen, utan möjlighet att röra sina leder eller berga sig, om någon olycka inträffat. I synnerhet tycktes det vara vanligt, att barn på detta obeqväma sätt följde med på föräldrarnes kajakfärder.

Sedan infödingarne kommit om bord, började en liflig byteshandel, hvarigenom jag förvärfvade mig åtskilliga pilspetsar och metkrokar af sten. Angelägen att skaffa mig ett så rikt material som möjligt för anställande af jemförelse mellan eskimåernas och tschuktschernas husgerådssaker, genomgick jag noga de skinnpåsar, som infödingarne hade med sig. Jag upplockade härvid den ena saken efter den andra, utan att de hade något emot min inventering. En af dem visade dock stor obenägenhet att låta mig komma till säckens botten, men just detta gjorde mig nyfiken att få reda på hvilken skatt der gömdes. Jag var enträgen och genomgick påsen halft med våld, tills jag slutligen i dess botten fick lösning på gåtan – en laddad revolver. Flere af infödingarne hade äfven bakladdningsgevär. Den äldsta forntid med redskap af sten och den senaste nutid

Fångstredskap hos eskimåerna vid Port Clarence. 1. Fogelspjut med kastträ $^1/9$. 2. Hvalharpun med flintspets 1/12. 3. Harpunspets af ben och nefrit ½. 4. Ljuster af ben $^1/3$. 5. Pryl ½. 6. Harpun 1/12. 7. Spjutspets af flinta ½. 8 Pilar eller slutstycken på harpuner med spetar af jern, sten eller glas $^1/8$. 9. Pilkoger $^1/8$.

med kammarladdningsgevär räcka sålunda här hvarandra handen.

Många infödingar voro tydligen stadda på flyttning till nordligare belägna jagtmarker och fiskeområden, kanske äfven till de marknadsplatser och lekstugor, som dr John Simpson omtalar i sin kända uppsats om vest-eskimåerna[92].

Eskimåfamilj från Port Clarence. Efter fotografi af L. Palander.

Andra hade redan uppslagit sina sommartält på stränderna af den inre hamnen eller af den förut omtalade floden. Deremot funnos i trakten endast ett mindre antal under den varma årstiden öfvergifna vinterbostäder. Befolkningen utgjordes såsom sagdt af eskimåer. De förstodo ej ett ord tschuktschiska. Bland dem fans dock en tschuktsckisk qvinna, hvilken påstod, att verkliga tschuktscher skulle finnas äfven på den amerikanska sidan, norr om Beringssund. Ett par af männen talade litet engelska, en hade till och med varit i San Francisco, en annan på Honolulu. Många

Eskimå från Port Clarence. Efter fotografi af L. Palander.

af deras husgerådssaker erinrade om beröring med amerikanska hvalfångare, och rättvisan fordrar det erkännande, att i motsats till hvad man vanligen ser uppgifvas, beröringen med män af civiliserad ras tycktes hafva ländt till vildarnes förmån och förbättring i ekonomiskt och sedligt hänseende. De flesta bodde nu i sommartält af tunn bomullsduk; många buro europeiska kläder, andra voro fortfarande klädda i säl- eller renskinnsbenkläder och en lätt, mjuk, ofta vackert utsirad päsk af murmeldjurskinn, öfver hvilken vid regnig väderlek drogs en regnrock af hopsydda tarmar. Hårklädseln liknade tschuktschernas. Qvinnorna voro tatuerade med några streck på hakan. Många af männen buro små mustascher, några äfven ett föga yfvigt helskägg, andra hade försökt anlägga amerikanskt hakskägg. De flesta, men ej alla hade tvenne, 6 till 7 m.m. långa hål skurna i läpparna nedom mungiporna. I dessa

Eskimåer från Port Clarence. Efter fotografier af L. Palander.

hål buros stora bitar af ben, glas eller sten (bild 9 å sid. 238). Men ofta borttogos dessa prydnader, och då slöto sig de stora hålens kanter så nära tillsamman, att de föga vanstälde ansigtet. Många hade dessutom ett likadant hål framtill i läppen. Det föreföll mig likväl, som om detta besynnerliga bruk skulle vara på väg att helt och hållet försvinna eller åtminstone europeiseras genom utbyte af hål vid munnen mot hål i öronen. En ung, nästan fullvuxen flicka hade en stor blå glasperla nedhängande från näsan, i hvars mellanbalk ett hål för detta ändamål var anbringadt, men hon blef mycket förlägen och gömde hufvudet i mammas päskveck, då denna grannlåt ådrog sig en allmännare uppmärksamhet. Alla qvinnor hade långa perlband i öronen. De buro armband af jern eller koppar, snarlika tschuktschernas. Hudfärgen var föga mörk, med tydlig rodnad på kinderna, håret svart, tagellikt, ögonen små, bruna, obetydligt sneda, ansigtet platt, näsan liten och nedtryckt vid roten. De flesta voro medelstora, sågo friska och välmående ut, och utmärkte sig hvarken genom påfallande magerhet eller fetma. Fötter och händer voro små.

En viss prydlighet och ordning rådde i deras små tält, hvilkas golf voro täckta med mattor af flätade växter. Mångenstädes såg man redskap af kokosnötskal, hvilka, liksom en del af mattorna, blifvit ditförda af hvalfångare från Söderhafsöarna. Hufvudmassa af deras husgeråds- och jagtredskap, yxor, knifvar, sågar, bakladdningsgevär, revolvrar m. m. voro af amerikanskt ursprung, men derjemte begagnade man ännu eller förvarade i tältens skräpgömmor båge och pilar, fogelkastspjut, båtshakar af ben och. åtskilliga redskap af sten. I synnerhet metredskapen voro tillverkade med särdeles stor konstfärdighet af färgade ben eller stenarter, glasperlor, röda hudbitar af skinnet från vissa simfoglars fötter m. m. Dessa olika materialier voro med tågor af hvalbarder hopsatta så, att de liknade stora skalbaggar, ämnade att begagnas ungefär som laxflugorna hos oss.

Eld uppgjordes dels med stål, flinta och fnöske, dels med eld-drill. Många brukade äfven amerikanska tändstickor. Den båge med hvilken eld-drillen kringdrefs, var ofta af elfenben, rikt utsirad med allehanda jagtbilder. Deras redskap voro prydligare, bättre skurna och rikligare färgade med grafit[93] och rödockra än tschuktschernas; folket

Eskimåiska fiskredskap m. m. 1–6. Laxkrokar af olika färgade stenslag och ben i form af skalbaggar ½. 7. Metspö ^{1}/6. 8. Ändan af detsamma. 9. Sänke af ben med tafs och metkrok ½. 10. Metkrok med spetsar af ben ½. 11. Metkrok med spetsar af jerntråd ½. 12. Snöbrillor ^{1}/3.

var mer välmående samt egde ett större antal skinnfarkoster, så väl kajaker som umiaker. Detta beror helt säkert derpå, att hafvet här är isbelagdt en kortare tid samt isen mindre tjock än på den asiatiska sidan och jagten derför bättre. Samtliga äldre berättelser öfverensstämma likväl deri, att tschuktscherna fordom varit en af de andra vilda stammarne erkänd stormakt i dessa trakter, men alla iakttagelser från nutiden tyda derpå, att denna stormaktstid nu är slut. En viss aktning för dem tyckes dock fortfarande råda bland kringboende folk.

Infödingarne voro, sedan det första misstroendet gifvit vika, vänliga och tillmötesgående, ärliga, ehuru benägna för tiggeri, och mycket prutande vid byteshandeln. Någon höfding tycktes ej finnas bland dem; fullkomlig jemlikhet rådde, och qvinnans ställning föreföll ej vara underordnad mannens. Barnen voro hvad man i Europa skulle kalla väl uppfostrade, ehuru de ej erhållit någon uppfostran alls. Alla voro hedningar. Begäret efter bränvin syntes vara mindre starkt än bland tschuktscherna. All bränvinshandel med vildarne lär för öfrigt på amerikanska sidan vara ej allenast förbjuden, utan förbjuden på ett sätt, att lagen efterlefves.

Under vistelsen hos tschuktscherna var min tillgång på lämpliga bytesmedel mycket ringa. Ända till timmen före afseglingen rådde nämligen ovisshet, när vi skulle komma loss, och jag måste derför spara på förråden. Ofta hade jag för den skull svårt nog att förmå en tschuktsch att afstå de saker jag önskade förvärfva. Här deremot var jag en förmögen man, tack vare det myckna som blifvit öfver af vår rikliga vinterutrustning, hvilken naturligtvis i de varma luftstrecken skulle blifva endast till last. Jag begagnade mig af min rikedom

för att lik en gårdfarihandlande göra besök i tältbyarna med säckar fulla af filtar, tjocka täcken, strumpor, ammunition o.s.v., för hvilka varor jag tillbytte mig en vacker och utvald samling af etnografiska föremål. Bland dessa må nämnas vackra benristningar och bensniderier samt åtskilliga pilspetsar och andra redskap af en nefritart94, som är så förvillande lik den bekanta nefriten från Högasien, att jag vore benägen att tro, det materialet verkligen härstammar derifrån. I så fall vore nefritförekomsten vid Beringssund af betydelse, emedan den ej kunde förklaras på annat sätt, än att antingen de här boende folken fört mineralet med sig från sina urhem i Högasien, eller ock att redan under Högasiens stenålder

Eskimåiska bensniderier m. m. 1–5. Knappar till bärremmar, föreställande isbjörnshufvuden, sälar m.m., skurna af hvalrosstand ½. 6. Bärrem med en dylik knapp, utskuren i form af en säl $^{1}/3$. 7. Stenmejsel ½. 8. Kam $^{1}/3$. 9. Knappar af ben, glas eller sten att insätta i hål uti läpparne 1/1. 10. Diadem af elfenben $^{2}/3$.

en lika utsträckt handelsförbindelse egt rum emellan de vilda folken som den, hvilken ännu eger, eller åtminstone för några årtionden tillbaka egde rum längs norra delen af Asien och Amerika.

På norra sidan om hamnen fans ett gammalt europeiskt eller amerikanskt trankokeri. I granskapet deraf träffades tvenne eskimågrafvar. Liken hade fullklädda blifvit utlagda på marken utan skydd af någon kista, men omgifna af en tät inhägnad, bildad genom en mängd i marken korsvis inslagna tältstänger. Bredvid det ena liket lågo en kajak med åror, en laddad dubbelbössa med slaglås på halfspänn och påsatta knallhattar, åtskilliga andra vapen, kläder, elddon, snöskor, dryckeskärl, två nerblodade, i trä utskurna masker (fig. 1 o. 2 å sid. 242) och vidunderligt skapta djurbilder. Dylika sågos äfven i tälten. Sälskinnssäckar, afsedda att uppblåsas och fästas på harpunerna såsom flöten, voro stundom prydda med små, i trä skurna ansigten (bild 3 å sid. 242). Å de tvenne amuletter af detta slag, som jag hemfört, är det ena ögat betecknadt med en infäld blå emaljbit, det andra med ett på samma sätt fästadt stycke svafvelkis. Bakom två tält funnos uppstälda på stolpar af 1½ meters höjd groft formade fogelbilder af trä, rödmålade och med utspända vingar. Jag försökte förgäfves att få tillbyta mig dessa tältgudar95 mot en stor ny filt, en bytesvara mot hvilken jag eljest kunde erhålla nästan hvad som helst. En bländande hvit kajak af särdeles elegant form tillbytte jag mig deremot utan svårighet för en begagnad filt och 500 remingtonpatroner.

Såsom ett eget prof på amerikanernas fyndighet, då det gäller att utbjuda sina varor, må slutligen nämnas, att en eskimå, som under vår vistelse i hamnen kom till fartyget, förevisade en tryckt lapp, genom hvilken ett handelshus i San Francisco till »Sporting Gentlemen» vid Beringssund (eskimåer?) utbjöd sitt förråd af utmärkta jagthagel.

Liksom Europas vestkust sköljes af Golfströmmen, så framgår äfven utmed Amerikas stilla-hafskust en varm hafsström, hvilken meddelar landet ett vida blidare klimat än det, som råder på den närbelägna asiatiska sidan, der, liksom vid Grönlands ostkust, en kall nordlig ström stryker fram. Skogsgränsen går derför i nordvestra Amerika ett godt stycke *norr om* Beringssund, hvaremot på Tschuktsch-halfön

Eskimå-graf. Efter teckning af O. Nordqvist.

skog tyckes helt och hållet saknas. Äfven vid Port Clarence är sjelfva kustlandet skoglöst, men några kilometer in i landet träffar man alnshöga albuskar, och bakom kustbergen skola verkliga skogar förekomma. För öfrigt är vegetationen redan vid kusten yppig, och man ser ännu här borta på nya verldens kust en mängd former närbeslägtade med skandinaviska växtarter, bland dem Linnæan. Dr Kjellman gjorde derför här en rik botanisk skörd, värdefull för jemförelsen med floran i den närbelägna delen af Asien och andra högnordiska trakter. Likaledes insamlade dr Almqvist ett ganska omfattande material för utredande af traktens förut förmodligen ganska ofullständigt kända lafflora. Zoologernas skörd blef deremot ringa. Oaktadt den yppiga växtligheten, tycktes land-evertebrater förekomma i vida ringare antal arter än i nordliga Norge. Af skalbaggar kunde man t. ex. endast finna ett eller två tiotal arter, hufvudsakligast

Harpalider och Staphylinider, samt af land- och sötvattensmollusker endast 7 eller 8 former, hvilka dessutom nästan alla förekommo ganska sparsamt. Bland märkliga

Djurbild från en eskimå-graf. a. uppifrån. b. från sidan. $^{1}/3$ af nat. storl.

fiskarter må nämnas samma svarta sumpfisk, som vi fångade vid Jinretlen. Fogelfaunan var för ett högnordiskt land fattig, och af vilda däggdjur sågo vi endast myskråttor. Äfven draggningarna i hamnen gåfvo, till följd af bottnens ogynsamma beskaffenhet, endast ett obetydligt antal djur och alger.

Den 26 juli kl. 3 e. m. lättade vi ankar och ångade under härligt väder och för det mesta god vind åter öfver till gamla verldens strand. För bestämmande af vattnets

Etnografiska föremål från Port Clarence. 1, 2. Masker af trä, funna vid en graf $^{1}/6$. 3. Amulett föreställande ett ansigte med det ena ögat af emalj, det andra af pyrit, från ett harpunflöte af sälskinn $^{1}/3$. 4. Åror 1/19. 5. Båtshake 1/12. 6. Sjelfva haken till densamma af skulpteradt elfenben $^{1}/4$. 7. Skulpteradt knifskaft (?) af elfenben ½.

salthalt och temperatur på olika djup lodades och togos vattenprof hvar fjerde timme under resan öfver sundet. Dessutom verkstäldes trawling tre gånger på dygnet, vanligen med ett utomordentligt rikt utbyte af bland annat stora snäckor, t. ex. den vackra, venstervridna Fusus deformis Reeve, och några stora krabbarter. En af dessa senare (Chionoecetes opilio Kröyer) erhölls stundom med

Snäcka från Beringssund. Fusus deformis Reeve.

skrapan i hundratal. Vi kokade och åto den samt funno den ypperlig, ehuru ej synnerligen köttrik. Smaken var något sötaktig.

På grund af de under öfverresan anstälda lodningarna m. fl. iakttagelser har löjtnant Bove upprättat det å följande sida återgifna diagram, af hvilket man ser, huru grundt det sund är, som i nordligaste delen af Stilla oceanen skiljer den gamla verlden från den nya. En höjning mindre än den, som sedan glacialtiden egt rum vid Uddevallas bekanta Kapellbackar, skulle tydligen vara tillräcklig att med en bred bro förena de båda verldsdelarne med hvarandra, och en motsvarande sänkning har varit nog för att åtskilja dem, om de, såsom sannolikt är, en gång varit sammanhängande. Diagrammet visar för öfrigt, att den djupaste rännan träffas helt nära Tschuktsch-halfönskust, och att denna ränna

Diagram, utvisande vattnets temperatur och djup i Beringhafvet mellan Port Clarence och Senjavin-sund. Af G. Bove.

innehåller en kall vattenmassa, hvilken genom en vall skiljes från det varmare vattenområdet på amerikanska sidan.

Om man granskar en karta öfver Sibirien, så skall man, såsom jag redan förut antydt, finna, att dess kuster på de flesta ställen framlöpa jemnt, och att de således hvarken såsom Norges vestkust äro sönderflikade i djupa, af höga berg omgifna fjordar, eller såsom större delen af Skandinaviens och Finlands kuster skyddas af någon skärgård. Det enda undantaget från denna regel bilda vissa delar af Tschuktsch-halfön, i synnerhet dess sydöstra del. Flere mindre fjordar skära här in i den af lagrade granitiska bergarter bestående kusten, och utanför dessa bilda två större och åtskilliga mindre klippöar en skärgård, skild från fastlandet genom det djupa Senjavin-sundet. Önskan att bereda naturforskarne tillfälle att ännu en gång från en säker hamn fortsätta sina undersökningar om Tschuktschhalföns naturförhållanden och min egen åstundan att närmare studera en af de få delar af Sibiriens kust, hvilka enligt all sannolikhet fordom varit betäckta af inlandsis, förmådde mig att välja detta ställe till Vegas andra ankarplats på asiatiska sidan söder om Beringssund.

Ankaret fäldes här den 28 juli på förmiddagen, men ej, såsom först var ämnadt, i Glasenapp-hamnen, emedan denna ännu var upptagen af obruten is, utan i mynningen af den nordligaste bland fjordarna, Konyam-bay.

Före oss har denna del af Tschuktsch-halfön blifvit besökt af korvetten Senjavin, förd af kaptenen, sedermera amiral Fr. Lütke, och af en engelsk Franklin-expedition om bord på Plover, förd af kapten Moore. Lütke uppehöll sig här några dagar i augusti 1828 med sina följeslagare naturforskarne Mertens, Postels och Kittlitz, hvarvid hamnen kartlades och åtskilliga naturvetenskapliga och etnografiska iakttagelser gjordes. Moore öfvervintrade på detta ställe 1848–49. Jag har förut anfört, att vi hafva hans följeslagare, löjtnant W. H. Hooper, att tacka för synnerligen värderika upplysningar om de folkstammar, som bo i granskapet. Trakten tyckes då hafva varit uppehållsort för en temligen talrik befolkning. Nu bodde vid den bugt, der vi kastade ankar, endast tre rentschuktschfamiljer, och de kringliggande öarna måtte för tillfället varit obebodda eller ock torde Vegas ankomst ej hafva blifvit bemärkt, ty inga infödingar kommo om bord till oss, hvilket eljest sannolikt varit fallet.

Stranden vid sydöstra delen af Konyam-bay, den bugt i hvilken Vega nu under ett par dagar låg för ankar, bildas af en temligen öde myr, å hvilken en mängd tranor häckade. Innanför denna resa sig åtskilliga bergstoppar till en höjd af nära 600 meter. Zoologens och botanistens skördar på denna strand blefvo mycket torftiga, men på bugtens norra sida, dit utflygter gjordes med ångslupen, träffades gräsrika sluttningar, med temligen höga busksnår och en stor mångfald af blommor, hvilka riktade dr Kjellmans samling af högre växter från Asiens nordkust med omkring 70 arter. Här träffades äfven de första landmollusker (Succinea, Limax, Helix, Pupa m. fl.) på Tschuktsch-halfön96.

Vi besökte äfven ren-tschuktschfamiljernas bostäder. De voro snarlika de tschuktschiska tält vi förut sett, och invånarnes lefnadssätt skilde sig föga från de kust-tschuktschers, med hvilka vi tillbragt vintern. De voro äfven klädda på samma sätt, om jag undantager, att männen buro en mängd små bjellror i bältet. Antalet renar, som de tre familjerna egde, var enligt en räkning, som jag företog, då hjorden vid middagstiden under varmt solsken med synbart välbehag slagit sig ned på ett i granskapet af tälten befintligt snöfält, endast omkring 400, således betydligt mindre än hvad som behöfves att föda trenne lappfamiljer. I stället hafva tschuktscherna rikligare tillgång på fisk och framför allt bättre jagt än lapparne; de dricka ej heller något kaffe och insamla sjelfva en del af sin föda ur växtriket. Infödingarne bemötte oss mycket vänligt och erbjödo sig att åt oss sälja eller rättare bortbyta tre renar, hvilken handel dock, till följd af vår hastiga bortresa, ej kunde komma till stånd.

Konyam-bay. Efter en fotografi af L. Palander.

Bergen i omgifningen af Konyam-bay voro höga och söndersplittrade i skarpa spetsar med djupa, ännu delvis snöfylda dalgångar. Inga isbräer tyckas för närvarande finnas derstädes. Sannolikt hafva dock de här befintliga fjordarne och sunden, liksom S:t Lawrence-bay, Koljutschin-bay och förmodligen äfven alla andra djupare vikar på Tschuktsch-halföns kust, blifvit utgräfda af forntida glacierer. Ovisst torde dock vara, om en verklig inlandsis betäckt hela landet; säkert är, att istäcket icke sträckt sig öfver Sibiriens slättbygd, der någon isperiod i skandinavisk mening bevisligen aldrig existerat, och der landets beskaffenhet allt från juratiden till nutiden visserligen varit underkastad åtskilliga förändringar, men ingen af de genomgripande jordrevolutioner, hvilka geologerna fordom älskade att med så bjerta färger skildra. Åtminstone tyckes flodriktningen sedan dess hafva varit oförändrad. Kanske till och med skilnaden mellan det Sibirien, der Tschikanowskis ginkoskogar växte och mammuten kringströfvade, samt det, der man nu på ringa djup under jordytan träffar ständigt frusen jord, endast berott derpå, att isotermerna sänkt sig obetydligt mot eqvatorn.

Konyam-bays omgifningar bestå af kristalliniska bergarter; nederst glimmerfattig granit och glimmerskiffer

och derpå grå kolsyrad kalk utan försteningar, samt slutligen talkskiffer, porfyrer och qvartsiter. På bergstopparna får graniten ett skrofligt trachyt-artadt utseende, men öfvergår icke till verklig trachyt. Redan här är man dock i granskapet af Kamtschatkas vulkanhärdar, hvilket t. ex. bevisas af den heta källa, som upptäcktes af Hooper ej långt från kusten under en slädfärd mot Beringssund. Midt under den stränga kölden i februari hade dess vatten en temperatur af +69° C. Varma vattenångor och yrsnö i förening hade öfver källan bildat ett högt, bländande hvitt hvalf af glacerade och med iskristaller öfverdragna snömassor. Sjelfva tschuktscherna tyckas hafva funnit motsatsen påfallande mellan det heta källsprånget från jordens inre och kölden, snön och isen på jordytan. De offrade blåa glasperlor åt källan och visade Hooper såsom något märkvärdigt, att man kunde koka fisk deri, fastän källvattnets mineralhalt gaf åt den kokta fisken en bitter, obehaglig smak97.

Det inre af Konyam-bay var vid vår dervaro ännu täckt af ett obrutet istäcke. Detta lossnade den 30 juli efter middagen och hade nära nog, så upplöst och genomfrätt isen än var, plötsligen afslutat Vegas färd genom att pressa henne mot land. Lyckligtvis märktes faran i tid. Ånga ficks upp, ankaret lättades, och fartyget flyttades till den isfria delen af fjorden. Då med anledning af detta tillbud åtskilliga kubikfot kol måste användas för maskinens uppeldning, då vårt hittills så rikliga kolförråd numera behöfde skonas, och då jag slutligen fortfarande manades framåt af fruktan, att ett för långt dröjsmål med afsändande af underrättelser till hemlandet lätt kunde förorsaka ej allenast mycken oro, utan äfven dryga penningeutgifter, föredrog jag att genast segla vidare framför att anlöpa en närbelägen säkrare hamn, från hvilken de vetenskapliga arbetena kunnat fortsättas.

Kursen stäldes nu mot nordvestra udden af S:t Lawrence-ön. Ett stycke utanför Senjavin-sundet sågo vi drifis för sista gången. Öfver hufvud är den ismängd, som genom Beringssund drifver ned i Stilla oceanen icke synnerligen betydlig, och största delen af den is, som man om sommaren möter på asiatiska sidan af Beringhafvet, är tydligen bildad i fjordar och vikar längs kusterna. Söder om Beringssund såg jag derför ej ett enda isberg och ej heller några större glacier-isblock, utan endast jemna, mycket sönderfrätta fält af bay-is.

Ankaret fäldes den 31 juli på e. m. i en öppen bugt på nordvestra sidan af S:t Lawrence-ön. Denna, som af infödingarne kallas *Enguä*, är den största ön mellan Aleuterna och Beringssund. Den ligger närmare Asien än Amerika, men anses tillhöra den senare verldsdelen, hvarför den samtidigt med Alaska-territoriet af Ryssland afträddes till Förenta Staterna. Ön är bebodd af några få eskimåfamiljer, hvilka stå i handelsförbindelse med sina tschuktschiska grannar på ryska sidan och derför upptagit en del ord ur deras språk. Deras drägt är äfven lik tschuktschernas, med undantag deraf att de, i brist på renskinn, begagna päskar af fogel- och murmeldjurskinn. Liksom tschuktscherna och eskimåerna vid Port Clarence använda de regnrockar af hopsydda sältarmar. Dessa plagg äro på S:t Lawrence-ön mycket utsirade, hufvudsakligast med fjädertofsar af de sjöfoglar, som i tallösa skaror häcka på ön. Det tyckes till och med, som om tarmkläder här skulle förfärdigas för försäljning till andra folkslag; eljest torde man hafva svårt att förklara, huru Kotzebues matroser kunde inom en halftimme från en enda tältplats tillbyta sig 200 dylika rockar. Vid vårt besök gingo alla infödingarne barhufvade, männen med sitt svarta tagellika hår klippt intill roten, med undantag af den vanliga smala kransen rundt om hufvudet vid hårfästet. Qvinnorna buro perlprydda hårflätor och voro starkt tatuerade, enligt delvis ganska invecklade mönster, såsom synes af nedanstående figurer. Liksom barnen gingo de merendels barfotade och med nakna ben. De voro välväxta, och mången såg ej illa ut, men alla voro obarmhertiga tiggerskor, hvilka formligen förföljde våra naturforskare under deras ströftåg i land.

Sommartälten voro oregelbundna, men temligen snygga och ljusa skjul af tarmskinn, uppspändt öfver ett resvirke af drifved och hvalben. Vinterbostäderna voro nu öfvergifna. De tycktes bestå af jordhålor, som upptill, på en fyrkantig öppning när, voro täckta med drifved och torf. Om vintern var förmodligen ett

sälskinnstält spändt

Tatueringsmönster från S:t Lawrence-ön. 1, 2. Ansigtstatueringar. 3. Armtatuering. Efter teckningar af A. Stuxberg.

öfver denna öppning, men detta var för tillfället nedtaget, förmodligen för att låta sommarvärmen nedtränga i hålan och bortsmälta den is, som om vintern hopat sig på dess väggar. Vid flere tält funnos stora underkäkben af hval nedslagna i jorden. De voro upptill genomborrade, och jag antar, att vintertältet i brist på annat virke var uppspändt öfver dem. Massor af hvalben lågo uppkastade längs stranden, tydligen härstammande från samma hvalarter, som vi insamlat på stranddynerna vid Pitlekaj. I granskapet af tälten funnos ock grafvar. Liken hade obrända blifvit nedlagda i någon klyfta bland de af frosten söndersplittrade och ofta till ofantliga stenrös förvandlade klipporna.

Tatuerad qvinna från S:t Lawrence-ön. Efter teckning af A. Stuxberg.

De hade sedan blifvit täckta med sten, och skallar af björn och säl samt hvalben hade blifvit offrade eller kringströdda vid grafven. Emedan en skara infödingar alltid följde med oss under våra landutflygter, kunde vi ej närmare undersöka dessa grafvar eller från dem tillvarataga några kranier.

Nordost om ankarplatsen bildades stranden af låga berg, hvilka stupade med en brant sluttning mot hafvet. Från bergen framsköto här och der ruinlika klippbildningar, liknande dem vi sett vid nordkusten af Tschuktsch-landet. Men bergarten utgjordes här af samma slags granit, som bildade de understa lagren vid Konyam-bay. Det var nedanför dessa bergsluttningar, som infödingarne företrädesvis uppfört sina bostäder. Sydvest om ankarplatsen vidtog en mycket stor slätt, hvilken längre inåt ön var sumpig, men längs kusten bildade en hård, jemn, ytterst blomrik gräsvall. Här prålade den stora solroslika Arnica Pseudo-Arnica och en annan Senecio-art (S. frigidus); tätt tufvad, blomrik Oxytropis nigrescens, här ej förkrympt som i Tschuktschlandet; flere Pedicularis-arter i sitt fullaste flor (P. sudetica, P. Langsdorffii, P. Oederi och P. capitata); den ståtliga snö-aurikeln (Primula nivalis) och den täcka Primula borealis. Såsom karakteristiska för vegetationen på stället må vidare nämnas flere ranunkler, en sippa (Anemone narcissiflora), en art stormhatt med visserligen få, men så mycket större blommor, stora, med blommor öfversållade tufvor af Silene acaulis och Alsine macrocarpa, flere Saxifragor, tvenne Claytonior, den i tschuktsch-befolkningens hushållning som matväxt vigtiga Cl. acutifolia och den späda Cl. sarmentosa med sina fina, svagt rosa-färgade blommor och slutligen, der marken var stenbunden, långa, men ännu blomlösa, föga gröna refvor af vårt hemlands älsklingsväxt Linnæa borealis. Dr Kjellman gjorde alltså en rik skörd af högre växter, och äfven en vacker samling af land- och hafsdjur, lafvar och alger hopbragtes här. Marken bestod af sand, uti hvilken lågo stora, hvad vi i Sverige skulle kalla erratiska granitblock. De tycktes dock ej vara hitförda med is, utan ligga »in situ»; troligen hafva de jemte sanden uppkommit genom klippornas söndergrusning.

I hafvet funno vi ej få alger och en verklig, om ock artfattig strand-evertebrat-fauna, något som helt och hållet saknas i de egentliga polarhafven. Medan jag framgick längs kusten, fick jag se fem temligen stora enfärgadt gråbruna sälar sola sig på stenar ett stycke från land. De tillhörde en form, som jag ej sett i polarhafven. Då ingen båt fans till hands, förbjöd jag emellertid, ehuru sälarne voro inom skotthåll, den fångstman, som åtföljde mig, att på dem pröfva sin skjutskicklighet. Kanske var det honor af Histriophoca fasciata, hvars vackert tecknade skinn (af handjur) jag förut sett och beskrifvit från S:t Lawrence bay. Infödingarne hade ett fåtal hundar men ej några renar, hvilka dock borde kunna föda sig på ön i tusental. Inga kajaker begagnades, men väl stora bajdarer af samma byggnadssätt som tchuktschernas.

S:t Lawrence-ön upptäcktes under Berings första resa, men den förste, som kom i beröring med infödingarne var Otto von Kotzebue98 (den 27 juni 1816 och den 20 juli 1817). Invånarne hade då ännu icke sett några europeer och mottogo främlingarne med en vänlighet, som utsatte Kotzebue för svåra

lidanden. Härom berättar han följande:

»Så länge naturforskarne kringströfvade i bergen, underhöll jag mig med mina nya bekanta, hvilka, då de erforo, att jag var befälhafvaren, inbjödo mig i sina tält. Här utbreddes ett smutsigt skinn på golfvet, hvarå jag måste sätta mig, och derefter framträdde den ena efter den andra, omfamnade mig, ref sin näsa starkt mot min och slutade sina smekningar dermed, att han spottade i sina händer och derpå strök mig några gånger öfver ansigtet. Oaktadt dessa vänskapsbetygelser behagade mig ganska litet, fördrog jag allt tåligt; det enda jag gjorde för att något hejda deras smekningar var att utdela tobaksblad. Dessa mottogo infödingarne visserligen med mycken glädje, men de ville strax å nyo börja med vänskapsbetygelserna. Nu grep jag hastigt till knifvar, saxar, perlor, och i det jag utdelade något deraf, lyckades jag afböja ett nytt anfall. Men ett ännu större lidande väntade mig, då de, för att äfven kroppsligt vederqvicka mig, framburo ett träråg med hvalspäck. Så äcklig denna föda än är för europeiska magar, grep jag dock tappert an med anrättningen. Detta jemte några nya skänker, som utdelades, tryckte inseglet på det vänskapliga förhållandet oss emellan. Efter måltiden föranstaltade värden dans och sång, som ackompagnerades med en liten tamburin99.»

Då v. Kotzebue två dagar derefter seglade förbi öns norra udde, mötte han tre bajdarer. I en af dem uppstod en man, höll upp en liten hund och genomborrade den med sin knif, såsom v. Kotzebue trodde, till offer åt främlingarne100.

Sedan 1817 hafva åtskilliga forskningsexpeditioner landstigit på S:t Lawrence-ön, men alltid endast för några timmar. Det är ock förenadt med stor fara att länge uppehålla sig här med fartyg. Man känner nämligen ingen hamn på den stora, af öppet haf omgifna öns kuster. Till följd af den svåra sjögången, som, då det kringliggande hafvet är isfritt, nästan ständigt råder härstädes, är det svårt att landa vid ön med en båt, och det på den öppna redden förankrade fartyget är ständigt utsatt för att af en hastigt påkommande storm blifva kastadt mot strandklipporna. I fullaste mått gälde de anförda olägenheterna för Vegas ankarplats, och kapten Palander var med anledning häraf angelägen att så fort som möjligt lemna stället. Redan den 2 augusti kl. 3 e. m. fortsatte vi derför vår färd. Kursen ställdes i början mot ön Karaginsk vid Kamtschatkas ostkust, der det var min afsigt att dröja under några dagar för att få tillfälle till en jemförelse mellan mellersta Kamtschatkas och Tschuktsch-halföns naturförhållanden. Men då ogynsamma vindar längre än jag beräknat fördröjde öfverresan, uppgaf jag, ehuru ogerna, planen att landstiga derstädes. Kommendörs-öarna blefvo i stället expeditionens närmaste mål. Här fälde Vega ankar den 14 augusti om aftonen i en temligen dålig, mot vester, nordvest och söder alldeles öppen hamn, belägen på vestra sidan af Beringön, mellan hufvudön och en utanför liggande holme.

FEMTONDE KAPITLET.

Beringöns läge. – Dess invånare. – Öns upptäckt af Bering. – Berings död. – Steller. – Det forna och närvarande djurlifvet på ön: räfvar, hafsuttrar, sjökor, sjölejon och sjöbjörnar. – Insamling af Rhytina-ben. – Besök på ett »rookery». – Ön Toporkoff. – Alexander Dubowski. – Resa till Jokohama. – Åskslag.

Beringön är belägen mellan 54° 40′ och 55° 25′ n. br. samt 165° 40′ och 166° 40′ ostl. längd från Greenwich. Den är den vestligaste och närmast Kamtschatka belägna ön i den långa, på vulkanisk väg bildade ökedja, som mellan 51° och 56° n. br. i söder begränsar Beringhafvet. Jemte den närbelägna Kopparön samt några kringliggande holmar och klippor bildar den en egen, från de egentliga Aleutiska öarna skild ögrupp, benämnd efter den här omkomne store sjöfararens befälsgrad, Kommendörs- eller Kommandirski-öarna. Dessa räknas ej till Amerika utan till Asien och tillhöra Ryssland. Detta oaktadt har det amerikanska Alaska-kompaniet förvärfvat jagträtten derstädes101 och underhåller på hufvudöarna tvenne ej obetydliga handelsstationer, som förse de till ett antal af några hundra personer uppgående invånarne med lifsmedel och manufakturalster, hvaremot bolaget af dem i stället uppköper pelsvaror,

hufvudsakligast skinn af en öronsäl (sjökatten eller sjöbjörnen),

Kolonien på Beringön. Efter fotografi.

hvaraf 20,000 till 50,000102 stycken årligen dödas i trakten. För att öfvervaka ryska statens rätt och uppehålla ordning äro äfven några ryska myndigheter bosatta på Beringön. Ett halft dussin ändamålsenliga trähus äro här uppförda till bostäder för ryska kronans och det amerikanska kompaniets betjening, till magasin, handelsbodar m. m. Infödingarne bo dels i ganska rymliga och invändigt

Kolonien på Kopparön. Efter fotografi.

ej otrefliga torfhus, dels i små trähus, hvilka bolaget småningom söker införa i stället för de förra genom att årligen införskrifva och bortskänka några träbyggnader till de mest förtjenta af befolkningen. Hvar familj har sitt eget hus. Äfven finnes en kyrka för grekisk-katolsk gudstjenst och ett rymligt skolhus. Det senare är afsedt för aleuternas barn. Skolan var beklagligen vid vårt besök stängd, men att döma af de skrifböcker, som lågo framme i skolrummet, är undervisningen här ej att förakta. Åtminstone utmärkte sig skrifprofven genom renlighet och en utmärkt jemn och vacker stil. Vid »kolonien» äro husen samlade på ett ställe till en by, belägen nära hafsstranden på lämpligt afstånd från fångstplatsen, i en om sommaren ganska grönskande, men skoglös och af skoglösa, afrundade bergshöjder omgifven dal. Från hafvet tager sig byn ut ungefär som ett mindre nordiskt fiskläge. Några spridda hus finnas dessutom här och der på andra delar af ön, t. ex. på dess nordöstra sida, der potatisodling i obetydlig skala lär ega rum, vid fångstplatsen på norra sidan, der ett par stora pelslador och en mängd endast under slagttiden begagnade, ytterst små jordkulor äro anlagda.

Så väl i geografiskt som i naturhistoriskt hänseende är Beringön en af de märkvärdigaste öar i norra delen af Stilla hafvet. Det var här som Bering efter sin sista olyckliga sjöfärd i det haf, som nu bär hans namn, slutade sin långa upptäckarebana. Han öfverlefdes dock af många bland sina följeslagare, bland dem af läkaren och naturforskaren Steller, som lemnat en med sällan öfverträffadt mästerskap utförd skildring af naturförhållandena och djurlifvet på den förut af menniskor aldrig besökta ön, der han ofrivilligt tillbragte tiden från medlet af november 1741 till slutet af augusti 1742.103

Infödingar på Beringön. Efter fotografi.

Det var önskan att för våra museer förvärfva hudar eller skelett af de många här förekommande märkvärdiga däggdjuren, äfvensom att jemföra öns nuvarande beskaffenhet, sedan hon under snart halftannat århundrade varit skoningslöst utsatt för menniskornas jagt- och roflust, med Stellers lifliga och målande beskrifning, som föranledde mig att intaga ett besök på ön i expeditionens reseplan. De underrättelser jag på Beringön erhöll ur amerikanska tidningar om den oro, som vår öfvervintring väckt i Europa, föranledde mig visserligen att göra vår vistelse derstädes kortare, än jag till en början afsett. Vår skörd af samlingar och iakttagelser blef i alla fall öfver måttan riklig. Men innan jag går att redogöra för vårt eget uppehåll på ön, måste jag nämna några ord om dess upptäckt och den första öfvervintringen derstädes, hvilken har ett alldeles särskildt intresse derigenom, att ön aldrig förut varit beträdd af menniskofot. Det rika djurlif, som då träffades derstädes, lemnar oss derför en af de ytterst få bilder vi ega af djurverlden, sådan den gestaltade sig, innan menniskan, skapelsens herre, uppträdde.

Sedan Berings fartyg till följd af den skörbjuggsepidemi, som spridt sig till nästan alla man om bord, en längre tid drifvit alldeles redlöst omkring i Beringhafvet, utan att något bestick fördes, och slutligen utan segel och rorsman bokstafligen vind för våg, fick man den 15/4 nov. 1741 i sigte ett land, utanför hvars kust ankaret fäldes den följande dagen kl. 5 e. m. En timme derefter sprang emellertid ankartåget, och en ofantlig svallvåg kastade fartyget mot strandens klippor. Allt tycktes redan vara förloradt. Men i stället för att af nya svallvågor slungas mot land, kom fartyget oförmodadt in i en klippomgifven, 4½ famnar djup bassin med fullkomligt stilla vatten, hvilken endast genom ett enda smalt inlopp stod i förening med hafvet. Om det

redlösa fartyget ej drifvit just till detta ställe, hade det ovilkorligen blifvit krossadt, och alla man omkommit.

Endast med stor möda förmådde det sjuka manskapet sätta ut en båt, med hvilken löjtnant Waxel och Steller gingo i land. De funno landet obebodt, skoglöst och föga inbjudande. Men en bäck med friskt, klart vatten sorlade ännu ofrusen fram utför bergssidorna, och i sandkullarne vid kusten funnos åtskilliga djupa gropar, som, ytterligare utrymda och täckta med segel, kunde förvandlas till bostäder. Det manskap, som ännu kunde stå på sina ben, tog i hop med detta arbete. Den 19/8 nov. kunde de sjuka flyttas i land, men, såsom ofta inträffar, dogo många, då de bragtes ur kajutan ut i friska luften, andra under det de fördes från fartyget eller strax efter det de kommit i land. Samtliga, hos hvilka skörbjuggen tagit så öfverhand, att de redan om bord på fartyget varit sängliggande, omkommo. De öfverlefvande egde knappast tid och krafter att begrafva de döda och hade svårt att skydda liken för de hungriga räfvar, som vimlade på den obebodda ön och som ännu ej lärt sig att frukta för menniskan. Den 20/9 nov. fördes Bering i land; han var redan då mycket medtagen och missmodig samt kunde ej förmås att taga rörelse. Han dog den 19/8 december.

Vitus Bering var dansk till börden och hade redan som ung gjort resor till Ost- och Vestindien. År 1707 blef han antagen till officer vid den ryska örlogsflottan och deltog såsom sådan de följande åren i alla denna flottas krigsföretag mot Sverige. Han blef på sätt och vis lefvande begrafven på den ö, som nu bär hans namn, ty slutligen tillät han ej, att man fick borttaga sanden, som rullade öfver honom från väggarna af den sandgrop, i hvilken han hvilade. Han tyckte nämligen, att sanden värmde den stelnande kroppen. Innan liket kunde ordentligen begrafvas, måste det derför först uppgräfvas ur sin bädd, ett förhållande som tyckes hafva gjort ett obehagligt intryck på de öfverlefvande. De tvenne underbefälhafvarne, Waxel och Chitrow, hade hållit sig temligen friska på sjön, men sjuknade nu häftigt, ehuru de åter tillfrisknade. Endast expeditionens läkare, Georg Wilhelm Steller, var ständigt frisk, och att någon enda man af hela besättningen undkom med lifvet, derför har man tydligen att tacka denne snillrike mans kunskaper, aldrig kufvade energi samt muntra och förtröstansfulla sinne. Dessa egenskaper blefvo äfven under öfvervintringen i rikligt mått pröfvade. Natten mot den 10 dec./29 nov. blef fartyget, på hvilket ingen vakt hölls, emedan alla man behöfdes i land för att vårda de sjuke, kastadt mot stranden af en häftig OSO-storm. En så stor mängd proviant gick derigenom förlorad, att de öfverblifna förråden ej ensamma kunde lemna tillräcklig föda för alla under en hel vinter. Man utsände derför folk i olika riktningar för att taga reda på landets beskaffenhet. De återkommo med det besked, att fartyget strandat, ej såsom man i början hoppades på fastlandet, utan på en obebodd, skoglös ö. Det blef häraf tydligt för de skeppsbrutna, att de för sin räddning endast kunde räkna på egen omtänksamhet och kraft. Till en början fann man, att det, i fall några lifsmedel skulle blifva öfver för hemfärden, vore nödvändigt att under vintern till betydlig del lifnära sig med jagt. Räfkött tyckes man ej velat använda till föda, och i början fingo derför de skeppsbrutna hålla sig till hafsutterkött. För närvarande förekommer hafsuttern knappast på Beringön, men då betäcktes stränderna af hela hjordar utaf dessa djur. De voro alldeles icke rädda för menniskorna, kommo af nyfikenhet rakt emot eldarne och sprungo ej undan, då någon nalkades. En dyrköpt erfarenhet lärde dem dock snart försigtighet, men man fångade i alla fall 800 till 900 stycken, en vacker fångst då man betänker, att dessa djurs skinn vid kinesiska gränsen betalades med 80 à 100 rubel stycket. Dessutom strandade på ön under vinterns början två hvalfiskar. De skeppsbrutna betraktade dessa som sitt proviantmagasin och tyckas hafva föredragit hvalspäcket framför hafsutterns kött, hvilket smakade illa och var segt som läder104.

På våren försvunno hafsuttrarne, men nu kommo i stället andra djur i stora skaror till ön, nämligen sjöbjörnar, sälar och sjölejon. Köttet af unga sjölejon105 ansågs vara synnerligen läckert. Då hafsuttrarne blefvo sällsyntare samt mera skygga och svåra att fånga, funno de skeppsbrutna äfven på medel att döda sjökor, hvilkas kött Steller ansåg fullt jemförligt med godt oxkött. Några fat af dessa djurs kött blefvo till och med insaltade för att tjena som proviant under återresan. Då landet i medlet af april blef snöfritt, sammankallade Waxel de 45 man, som ännu voro vid lif, till en rådplägning rörande de åtgärder, som man borde vidtaga för att nå fastlandet. Bland många olika förslag stannade man vid det att af virke från det

strandade fartyget bygga ett nytt. Man skred beslutsamt till planens utförande, ehuru många svårigheter mötte. De tre timmermännen, som följt med på resan, voro döda. Men lyckligtvis fans bland de öfverlefvande en kosack, Sawa Starodubzow, hvilken som arbetare deltagit i skeppsbyggeri uti Ochotsk och nu åtog sig att leda byggandet af det nya fartyget. Med nöden till läromästare lyckades han äfven utföra sin uppgift, så att en ny *»S:t Peter»* den 21/10 augusti 1742 kunde gå af stapeln. Fartyget var 40 fot långt, 13 fot bredt och 6½ fot djupgående samt seglade så väl, som om det varit bygdt af en utlärd mästare, men läckte deremot under sjögång betänkligt. Hemresan gick i alla fall lyckligt. Den 5 sept./25 aug. fick man sigte på Kamtschatka, och två dagar derpå ankrade »S:t Peter» vid Petropaulowsk, der de skeppsbrutna träffade förrådshus med ett, efter deras, förmodligen ej synnerligen höga anspråk, *rikligt* förråd af lifsmedel. Följande år seglade de med sitt på Beringön byggda fartyg vidare till Ochotsk. Vid ditkomsten voro af de 76 personer, som ursprungligen deltagit i expeditionen, 32 aflidna. På Kamtschatka hade man ansett alla för döda samt förskingrat och skiftat deras der qvarlemnade tillhörigheter. Steller dröjde frivilligt ännu någon tid på Kamtschatka för att der fortsätta sina naturhistoriska undersökningar. Olyckligtvis ådrog han sig lokalmyndigheternas ovilja, kanske till följd af det frimodiga sätt, på hvilket han klandrade deras missbruk. Detta föranledde en undersökning vid kansliet i Irkutsk. Der blef han visserligen frikänd och fick tillstånd att resa hem, men i Solikamsk möttes han af en express, som hade order att återföra honom till Irkutsk. På vägen dit träffade honom i Tara en ny express med nytt tillstånd att resa till Europa. Men den starke, förut lefnadsfriske mannens krafter voro redan uttömda genom detta jagande af och an öfver Sibiriens omätliga ödemarker. Han dog kort derpå den 23/12 nov. 1746 i staden Tjumen, vid endast 37 års ålder, af en under resan ådragen febersjukdom[106].

Den massa dyrbara pelsverk, som hemfördes af de öfverlefvande från Berings så olyckliga tredje resa, verkade på Sibiriens pelshandlare, kosacker och fångstmän, ungefär som ryktet om Eldorado eller om kasiken Dobaybes skatter på de spanska upptäckarne af mellersta och södra Amerika. Talrika expeditioner utrustades till det nya pelsrika landet, der vidsträckta, förut okända landsträckor skattlades under Rysslands zar. De flesta af dessa expeditioner landade under bort- och återresan på Beringön och åstadkommo inom kort en fullständig förändring i öns fauna. Tack vare Stellers lifliga skildring af det djurlif han bevittnat, äro vi alltså här i tillfälle att få en föreställning om den förändring i faunan, som menniskan åstadkommer i det land, der hon slår sig ned.

Räfvar eller rättare fjellrackor förekommo under den Beringska expeditionens öfvervintring i otrolig mängd på ön. De ej allenast uppåto allt något så när ätbart, som lemnades i det fria, utan trängde sig så väl om dagen som om natten in i husen och bortsläpade allt hvad de mäktade med, äfven sådana saker som alldeles icke gagnade dem, såsom knifvar, käppar, säckar, skor och strumpor. Äfven om någon sak blifvit aldrig så väl nedgräfd och belastad med stenar, så letade de ej blott rätt på stället, utan sköto äfven bort stenarne med skuldrorna liksom menniskor. Om de ej kunde uppäta hvad de funnit, så släpade de bort det och gömde det under stenar. Några räfvar stodo härunder på post, och om en menniska nalkades, hjelptes alla åt att hastigt och spårlöst dölja det stulna i sanden. Då man sof ute om natten, släpade räfvarne bort mössor och handskar och ryckte undan täcket. De nosade på den sofvandes näsa för att utröna, om han var död eller lefvande, och försökte att nafsa på honom, i fall han höll andan. Emedan sjölejon- och sjöbjörnhonorna under sömnen ofta qväfva sina ungar, anstälde räfvarne hvarje morgon en inspektion af den plats, der dessa djur i otaliga skaror lägra sig, och om de funno en död unge, hjelpte de hvarandra genast att, likt välhestälda renhållningshjon, släpa undan liket. Vid förrättningar utom hus måste man jaga bort dem med käppar, och de blefvo genom den slughet och list, med hvilken de visste att utföra sina tjufverier, och den klokhet, som de visade då det gälde att med förenade bemödanden nå ett mål, som ett ensamt djur ej kunde vinna, verkligt farliga skadedjur för de skeppsbrutna, af hvilka de derför af själ och hjerta hatades, förföljdes, plågades och dödades. Sedan dess hafva på Beringön tusen och åter tusen räfvar blifvit fångade af pelsjägarne. Nu äro de så sällsynta, att vi under vår vistelse destädes ej sågo en enda. De qvarblifna skola för öfrigt, enligt hvad på ön bosatta europeer berättade mig, numera ej bära den dyrbara, fordom allmänna svartblåa drägten, utan den

hvita, som är föga värdefull. På den närbelägna Kopparön finnas dock fortfarande svartblåa räfvar i temligen stor mängd107.

Af Steller och hans följeslagare dödades här 1741–42 nio hundra hafsuttrar. Ur Stellers beskrifning af detta numera mycket menniskoskygga djurs lefnadsvanor må här anföras följande:

»I afseende på lekfullhet öfverträffar det alla andra af de djurslag, som kunna lefva så väl i hafvet som på land. När det går upp ur sjön, skakar det som en hund vattnet bort från sin pels och putsar derpå som en katt sitt hufvud med framlabbarne, stryker kroppen, bringar håren i ordning, kastar hufvudet af och an, betraktande sig sjelf och sin vackra pels med synbart välbehag. Djuret är så ifrigt sysselsatt med denna putsning, att man derunder lätt kan nalkas och döda det. Om man slår en hafsutter tjugu gånger öfver ryggen, så fördrager han det med tålamod, men om man slår till hans stora praktfulla svans, så vänder han genast hufvudet mot förföljaren, liksom erbjudande det till mål för dennes klubba i stället för svansen. Undgår han ett anfall, så gör han de löjligaste åtbörder mot jägaren. Han ser på honom och lägger dervid ena foten öfver hufvudet, liksom för att skydda ögonen mot solljuset, kastar sig på ryggen och skrapar sig, vänd mot sin fiende liksom hånande, på buken och låren. Hanen och honan äro hvarandra mycket tillgifna, omfamna och kyssa hvarandra som menniskor. Honan är ock mycket kär i sin unge. Anfallen lemnar hon den aldrig i sticket, och när fara ej är å färde, leker hon med den på tusen sätt, nästan som en barnkär moder med sitt barn, kastar den ibland upp i luften och tager emot den med framfötterna som en boll, simmar omkring med den i sin famn, kastar då och då ut den för att låta den öfva sig i simkonsten, men tager den till sig under kyssar och smekningar, då den blir trött.»

Enligt nyare undersökningar är *hafsuttern*, sjöbäfvern eller kamtschatka-bäfvern (Enhydris lutris Lin.) hvarken någon utter- eller bäfverart, utan tillhör ett eget genus, i viss mån beslägtadt med hvalrossarne. Äfven detta i afseende på fällens skönhet oöfverträffade djur är länge sedan fördrifvet, ej allenast från Beringön, utan ock från de flesta jagtplatser, der det fordom dödades i tusental, och om ej en verksam lag snart stiftas för att ordna fångsten och hejda det utrotningskrig, som vinningslystnaden nu för mot detsamma, ej mer med klubbor och pilar utan med krut och kammarladdningsgevär, så går hafsuttern samma öde till mötes, som redan drabbat Stellers sjöko. Af sjölejon (Eumetopias Stelleri Lesson), som vid Stellers tid träffades talrikt på Beringöns strandklippor, infinna sig nu derstädes endast enstaka djur jemte sjöbjörnarne (Otaria ursina Lin.), och slutligen är det märkvärdigaste af alla Beringöns forna däggdjur, den stora sjökon, helt och hållet utdödt.

Stellers sjöko (Rhytina Stelleri Cuvier) intog på sätt och vis klöfdjurens plats bland hafsdäggdjuren. Sjökon var af svartbrun färg, någon gång med hvita fläckar och strimmor. Den tjocka, läderartade huden var täckt med hår, hvilka sammanvuxit till en ytterhud, som var full af ohyra och liknade barken på en gammal ek. Det fullvuxna djurets längd uppgick till 28–35 engelska fot samt dess vigt till 80 centner. Hufvudet var i förhållande till den stora tjocka kroppen ej stort, halsen kort, kroppen hastigt afsmalnande bakåt. De korta frambenen afslutades tvärt, utan fingrar eller naglar, men voro besatta med en mängd korta, tätt hopade borsthår; bakbenen ersattes af en stjertfena, snarlik hvalarnes. Djuret saknade tänder, men var i stället försedt med tvenne tuggskifvor, den ena i gommen, den andra i underkäken. Honornas spenar, som voro mycket mjölkrika, hade sin plats mellan frambenen. Köttet och mjölken hade tycke af nötkreaturens, ja voro till och med, enligt Stellers utsago, bättre än dessas. Sjökorna voro nästan ständigt sysselsatta med att afbeta de vid kusten rikligt förekommande algerna, hvarvid de rörde hufvud och hals ungefär som en oxe. När de betade, visade de stor glupskhet och läto sig ej det ringaste störas af menniskors närvaro. Man kunde till och med vidröra dem, utan att de skrämdes eller brydde sig derom. För hvarandra hyste de stor tillgifvenhet, och då en blifvit harpunerad, gjorde de andra otroliga försök att rädda den.

När Steller kom till Beringön, betade sjökorna längs stränderna, samlade såsom nötkreatur i hjordar. Af brist på lämpliga jagtredskap jagade de skeppsbrutna dem icke till en början. Först sedan en hejdlös mordlust

drifvit alla andra matnyttiga djur långt från vinterqvarteret, började man utfundera medel att fånga äfven sjökor. Man sökte med en stark, för ändamålet förfärdigad jernhake harpunera djuret och derpå släpa det i land. Det första försöket gjordes d. 1 juni/21 maj 1742, men misslyckades. Först efter många förnyade försök lyckades man ändtligen döda och fånga ett antal djur och under högvatten draga dem så nära land, att de vid ebbtid lågo på det torra. De voro så tunga, att dertill fordrades fyratio man. Man kan af dessa omständigheter draga den slutsatsen, att antalet sjökor, som fångades under den första öfvervintringen på Beringön, ej var synnerligen stort. Det första djuret dödades nämligen blott halfannan månad före afresan, och fångsten inföll således under en tid, då manskapet endast i nödfall kunde lemna fartygsbyggandet för att gå på jagt. Dessutom behöfdes blott ett par djur för att under den ifrågavarande tiden lemna köttföda åt alla man.

Märkvärdigt är, att sjökon af senare resande omtalas endast så i förbigående, att det stora, ännu på Linnés tid af europeer jagade djuret knappast skulle kunnat inregistreras i naturforskarens system, om ej Steller varit med om öfvervintringen på Beringön. Hvad Krascheninnikoff säger om sjökon är helt och hållet lånadt från Steller och likaså *nästan alla* uppgifter, som senare naturforskare anföra om dess förekomst och lefnadssätt. Att så verkligen är fallet, visas af följande, så vidt jag kunnat finna, *fullständiga* utdrag af allt, som säges om sjökon, i den enda originalberättelsen om ryssarnes första fångstfärder till de Aleutiska öarna, hvilken utgafs i Hamburg och Leipzig 1776 under titel: »Neue Nachrichten von denen neuentdeckten Insuln in der See zwischen Asien und Amerika, aus mitgetheilten Urkunden und Auszügen verfasset von J. L. S** (Scherer).»108 I denna bok omtalas sjökon på följande ställen:

»Ivan Krassilnikoffs fartyg afseglade först 1754 och kom den 8 oktober till Beringön, hvarest alla för hafsutterfångst på de aflägsna öarna utrustade fartyg pläga tillbringa vintern för att förse sig med tillräckligt förråd af kött af sjökor» (anf. arb. s. 38).

»Höststormarne, eller snarare önskan att intaga förråd af lifsmedel, nödgade dem (ett antal af köpmannen Tolstyk utsända fångstmän under befäl af kosacken Obeuchow) att anlöpa Kommendörsön (Beringön), hvarest de under vintern, till den 24/13 juni 1757, icke erhöllo något annat än sjökor, sjölejon och stora sälar. Hafsuttrar infunno sig icke detta år» (ibid. s. 40).

»De (ett ryskt fångstfartyg under Studenzow, 1758) landade på Beringön för att döda sjökor, såsom alla fartyg pläga» (ibid. s. 45).

»Efter det Korovin 1762 (på Beringön) försett sig med tillräckligt förråd af kött och sjökohudar till sina båtar – – – seglade han vidare» (ibid. s. 82).

År 1772 öfvervintrade Dmitri Bragin under en fångstresa på Beringön. I den på begäran af Pallas förda resejournalen uppräknas de på ön förekommande stora sjödjuren, men ej ett ord nämnes om sjökon (Pallas, Neue nordische Beyträge, II s. 310).

Vintern 1783–84 tillbragte Schelechow på Beringön, men under hela tiden lyckades han ej fälla annat än några hvita räfvar, och i berättelsen om resan nämnes sjökon ej med ett ord (Grigori Schelechof russischen Kaufmanns erste und zweite Reise etc., S:t Petersburg 1793).

Några ytterligare berättelser om sjökon har man erhållit genom bergsmannen Pet. Jakowlew, som år 1755 besökte Kommendörs-öarna för att närmare undersöka kopparförekomsten på Kopparön. I den beskrifning han lemnat åt Pallas om denna resa nämnes visserligen ej ett ord om sjökon, men 1867 har Pekarski i Petersburger-akademiens skrifter offentliggjort några utdrag ur Jakowlews dagbok, af hvilka det framgår, att sjökorna redan på hans tid voro förjagade från Kopparön. Jakowlew inlemnade med anledning deraf d. 27 nov. 1755 en inlaga till myndigheterna på Kamtschatka för att få sjöko-jagten genom lag ordnad och

derigenom hindra djurets utrotande, en hedrande omtänksamhet från forna dagar, som sannerligen kunde tjena till föredöme i vår tid (J. Fr. Brandt, Symbolæ Sirenologicæ, Mém. de l'Acad. de S:t Pétersbourg T. XII N:o 1, 1861–68, s. 295).

I sin år 1802 utgifna beskrifning öfver Billings resa (1785–94) säger Sauer, s. 181: »Sjökor voro mycket allmänna på Kamtschatka och de Aleutiska öarna109, då dessa först upptäcktes, men den sista dödades 1768 på Beringön, och ingen har blifvit sedd sedan dess.»

På grund af de skrifter, för hvilka ofvanför blifvit redogjordt, och åtskilliga upplysningar, som insamlats under detta århundrade från ryska myndigheter i trakten äfven som genom den skicklige konservatorn Wosnessenski, hafva akademikerna v. Baer och Brandt110 kommit till den slutsatsen, att sjökon knappast varit sedd af europeer före den 19/8 november 1741, då Steller, dagen efter sin landstigning på Beringön, för första gången såg några besynnerliga djur beta med hufvudet under vattnet vid öns stränder, och att djuret 17 år derefter eller 1768 varit fullkomligt utrotadt. Den senare uppgiften är dock helt säkert oriktig. Vid de många förfrågningar jag gjorde hos infödingarne rörande detta intressanta ämne, fick jag nämligen bestämda underrättelser derom, att lefvande sjökor varit sedda vida senare. En »kreol» (d.v.s. afkomling af ryss och aleut), som var 67 år gammal, af förståndigt utseende och vid fullgoda själsförmögenheter, berättade: »att hans far dött 1847 vid 88 års ålder. Denne, som var från Wolhynien, hade vid 18 års ålder kommit till Beringön, således 1777. De två eller tre första åren af hans dervaro, d.v.s. intill 1779 eller 1780, hade man ännu dödat sjökor, medan de vid lågvatten betade sjötång. Man hade endast ätit hjertat och användt huden till bajdarer111. Till följd af dess tjocklek klöfs den i tvenne delar; två sådana genom klyfning uppkomna hudstycken hade åtgått till en bajdar af 20 fots längd, 7½ fots bredd och 3 fots djup. Efter den tiden hade man icke dödat några sjökor.»

Det finnes dock bevis derför, att en sjöko visat sig ännu senare vid ön. Tvenne »kreoler», Feodor Mertchenin och Stepnoff, berättade, att de för omkring 25 år sedan vid Tolstoj-mys på östra sidan af ön sett ett för dem okändt djur, hvilket framtill var mycket tjockt, baktill afsmalnande, hade små framfötter och visade sig med en längd af ungefär 15 fot öfver vattnet, än höjande sig upp, än hukande sig ned. Djuret »blåste», men ej genom blåshål, utan genom munnen, som var något utdragen. Det var brunt till färgen, med stora ljusare fläckar. Ryggfena saknades, men när djuret böjde sig, kunde man, till följd af dess stora magerhet, se ryggradsutskotten. Jag anstälde ett noggrant förhör med båda sagesmännen. Deras berättelser voro fullkomligt öfverensstämmande och tycktes kunna göra anspråk på trovärdighet. Att det djur de sett verkligen varit en sjöko, bevisas tydligen dels af beskrifningen på djurets form och sätt att bete sig i vattnet, dels af uppgiften om dess sätt att andas, dess färg och magerhet. I »Ausfürliche Beschreibung von sonderbaren Meerthieren» säger Steller, s. 97: »Under det de beta, höja de hvar fjerde och femte minut nosen från vattnet för att blåsa ut luft och litet vatten», sid. 98: »De äro om vintern så magra, att man kan räkna ryggkotor och refben»; samt s. 54: »Några sjökor hafva på huden temligen stora hvita fläckar och strimmor, hvarigenom de se fläckiga ut.» Då de nämnda infödingarne ej hade någon kännedom om Stellers beskrifning af djuret, så kan ett falsarium här ej föreligga. Rhytinaslägtens dödsår måste derför framflyttas minst till 1854. Härvid är att anmärka, det många omständigheter tala för, att Rhytina-hjordarne snarare blifvit bortdrifna från de rika betesmarkerna vid Beringön, än utrotade derstädes, och att arten dött ut till följd deraf, att den på sin nya vistelseort ej kunnat uthärda kampen för tillvaron. Sjökons från de flesta nutida djurformer afvikande gestalt anger för öfrigt, att den, liksom alfogeln på Island, dronten på Mauritius och de stora strutsartade foglarne på Nya Zeeland, varit den sista representanten för en djurgrupp bestämd att utdö.

En af Alaska-kompaniets hudgranskare, herr Osche, bördig från Liffland och för närvarande bosatt på Kopparön, berättade mig, att ben af sjöko skulle förekomma äfven på denna ös vestra sida. Deremot lära dylika ben icke träffas på den lilla, längre ned beskrifna holmen utanför kolonien på Beringön, oaktadt

Rhytina-ben äro allmänna på den närbelägna stranden af hufvudön.

Dessa äro de sparsamma underrättelser jag af infödingar och andra i trakten bosatta män kunnat insamla om det ifrågavarande djuret. Deremot kröntes mina bemödanden att förskaffa mig Rhytina-ben med större framgång, och jag lyckades verkligen hopbringa en mycket stor och vacker samling af skelettdelar.

När jag först gjorde bekantskap med europeerna på ön, sade de, att föga utsigt fans att i det hänseendet åstadkomma något nämnvärdt. Kompaniet hade nämligen förgäfves bjudit 150 rubel för ett skelett. Men redan innan jag varit många timmar i land, fick jag veta, att större eller mindre bensamlingar funnos här och der i infödingarnes hyddor. Dessa uppköpte jag, med afsigt betalande så, att säljaren blef mer än belåten och grannen litet afundsjuk. En stor del af den manliga befolkningen började nu på det ifrigaste att leta efter ben, och jag hopbragte på detta sätt så mycket, att 21 fastager, stora lådor eller tunnor fyldes med Rhytina-ben, deribland trenne hela, särdeles vackra, samt åtskilliga mer eller mindre skadade hufvudskallar, flere betydande bensamlingar från samma skelett o.s.v.

Rhytina-benen ligga ej vid vattenbrynet, utan på en med tätt, yppigt gräs bevuxen strandvall af 2 till 3 meters höjd öfver hafvet. De äro vanligen täckta med ett lager jord och grus af 30–50 centimeters tjocklek. För att finna dem måste man, då det vore allt för mödosamt att upphacka hela gräsvallen, undersöka marken med ett jernspett, en bajonett eller något dylikt redskap. Man lär sig snart att på motståndet och på ljudets beskaffenhet urskilja

Skelett af Rhytina, utställdt på Vega-expositionen å Kongl. Slottet i Stockholm. Efter fotografi.

Originalbilder af Rhytina. 1. Handteckning på en gammal karta öfver Beringhafvet, funnen af Middendorff (Sibir. Reise, IV: 2 s. 839). 2. Utkast af Steller, meddeladt åt Pallas (Pallas, Icones ad zoographiam Rosso-Asiaticam, Fasc. II).

, om det i marken stuckna spettet träffat en sten, en träbit eller ett benstycke. Refbenen användas, till följd af sin hårda, elfenbenslika beskaffenhet, af infödingarne till skoning på slädmedar och till bensniderier. De äro derför redan i stor skala förbrukade och sällsyntare än andra ben. Fingerbenen, som kanske ursprungligen varit broskartade, tyckas i de flesta fall vara alldeles förstörda, likaså de yttersta svanskotorna. Några dylika ben kunde jag ej erhålla, oaktadt jag särskildt uppmanade infödingarne att skaffa mig äfven smärre ben och för dem lofvade betala höga pris.

Rekonstruerad bild af Rhytina. Efter J. Fr. Brandt (Symbolæ Sirenologicæ, Fasc. III s. 282).

Det enda större djur, hvilket fortfarande förekommer på Beringön i kanske lika stort antal som på Stellers tid, är *sjöbjörnen.* Äfven den hade redan minskats så, att årsutbytet utgjorde endast en obetydlighet112, då 1871 ett enda kompani mot en afgift till ryska kronan af, om jag minnes rätt, 2 rubel för dödadt djur erhöll uteslutande rätt till jagten, och denna med anledning häraf blef på ett mera ändamålsenligt sätt ordnad. Vissa tider af året äro sjöbjörnarne helt och hållet fridlysta. Antalet djur, som skola dödas, bestämmer man på förhand, alldeles på samma sätt som jordbrukaren vid slagttiden om hösten plägar göra med sin boskapshjord. Honor och ungar dödas endast undantagsvis. Äfven de gifta hanarne eller rättare de hanar, som förmå skaffa sig ett harem och kunna försvara detsamma, undgå vanligen att slagtas, om ej för annat derför att deras pels oftast är allt för luggsliten, sönderrifven och trasig. Det är således ungkarlarne som här bokstafligen få släppa skinnet till.

Att ett vildt djur kan slagtas på ett så ordnadt sätt, beror af dess egendomliga lefnadsvanor113. Sjöbjörnarne infinna sig nämligen år efter år under somrarne på vissa bestämda i hafvet utskjutande näs (Rookeries), der de, samlade i hundratusental, tillbringa flere månader utan den ringaste föda. Först komma hanarne (oxarne) till stället, de flesta under loppet af maj eller början af juni månad. Ytterligt häftiga strider, ofta med dödlig

utgång för den ena af parterna, uppstå nu om den rymd af ungefär hundra qvadratfot, som hvarje säloxe anser sig behöfva för sitt hem. De starkaste och i striden lyckligaste behålla de bästa platserna närmast stranden; de svagare få krypa längre upp på land, der utsigten att få ett tillräckligt antal gemåler just ej är så särdeles stor. Fäktningen försiggår med en mängd låtsade utfall och parader. Till en början gäller striden eganderätten till jorden. Den anfallne förföljer derför aldrig sin motståndare utom det område han en gång intagit, utan lägger sig, sedan fienden retirerat,

Sjöbjörnar. Hane, honor och unge. Efter en aqvarell af H. W. Elliott.

stolt ned för att i sömnens armar samla krafter till ny strid. Djuret grymtar härvid sjelfbelåtet, kastar sig på ryggen, skrapar sig med framfötterna, ansar sin toilett eller svalkar sig genom att långsamt vifta med en af bakfötterna, men är alltid flinkt och färdigt till ny strid, tills det uttröttadt får sin öfverman, som jagar det längre upp från stranden. Ett af de mest egendomliga dragen hos dessa djur är, att de under sin vistelse på land oupphörligt använda sina baklabbar som solfjädrar och någon gång äfven som solskärmar. Hundratusentals dylika solfjädrar kunna en varm dag samtidigt vara i rörelse på ett »rookery»114.

I medlet af juni komma honorna upp från sjön. De mottagas i vattenbrynet på ett mycket förekommande sätt af några starka oxar, som lyckats kämpa sig till platsen närmast stranden och nu med lock och pock annektera de sköna för sitt harem. Men knappast är den från vattnet uppkomna honan etablerad hos säl-oxen n:o 1, förr än denne ilar mot en ny skönhet i vattenbrynet. Säl-oxen n:o 2 sträcker nu ut sin hals och bortstjäl utan krus n:o etts första gemål, för att sedan blifva utsatt för samma spratt af oxen n:o 3. Härunder äro honorna alldeles passiva, strida aldrig sins emellan och fördraga med ytterligt tålamod de svåra sår de ofta få, då de af de stridande ryckas än åt ett, än åt ett annat håll. Alla honor blifva slutligen på detta sätt efter häftiga strider fördelade mellan hanarne, hvarvid de af dessa, som äro närmast stranden, få på sin lott 12 till 15 gemåler. De som nödgats slå sig ned längre bort från stranden, få nöja sig med fyra eller fem. Kort efter det honorna landat föda de sina ungar, hvilka behandlas med stor likgiltighet och endast inom harems gränser försvaras af adoptivfadern. Derefter inträffar parningstiden, och sedan den förflutit, upphör den i början så strängt upprätthållna ordningen och familje-indelningen. Småningom lemna säl-oxarne, utmagrade af tre månaders absolut fasta, »rookeriet», som tages i besittning af säl-korna, un-

»Seal-rookery» på S:t Pauls-ön, en af Pribylow-öarna. Efter teckning af H. W. Elliott.

garne och en mängd yngre hanar, hvilka förut ej vågat sig till stället. I medlet af september, när ungarne lärt sig att simma, blir platsen helt och hållet öfvergifven, på enstaka, af en eller annan orsak qvarblifna djur när. Vid ett långvarigt våldsamt regn skola dessutom många af djuren söka skydd i hafvet, men återvända, då regnet upphört. Samma verkan utöfva ihållande värme och solsken; kylig, fuktig luft med dimhöljd sol lockar dem deremot i tusental upp på land.

Hanar under sex år kunna ej såsom de äldre hanarne tillkämpa sig hustrur och eget hem. De samla sig derför jemte yngre honor i flockar af flere tusen till flere hundra tusen djur på stränderna emellan de egentliga rookerierna, en del tätt packade närmast vattenbrynet, andra spridda i mindre flockar ett stycke längre bort från stranden på gräset, der de ömsom ystert leka med hvarandra som hundvalpar, ömsom på en gemensam signal lägga sig att sofva i alla upptänkliga ställningar.

Det är dessa olyckliga onyttiga ungkarlar, som vid de ordentligt skötta fångststationerna lemna slagtkontingenten. För detta ändamål jagas de af infödingar från stranden i sakta mak (ungefär en kilometer i timmen) och med täta raster till slagtplatsen, belägen en eller två kilometer från stranden. Derpå bortjagas honor och ungar samt de hanar, hvilkas pels är oduglig. De öfriga döfvas först med ett slag i hufvudet och stickas sedan med knif.

Under det Vega ångade ned mot Beringön, mötte vi redan långt från land flockar af sjöbjörnar, som nyfiket

följde fartyget under långa sträckor. Mindre bekant med sjöbjörnarnes lefnadssätt, trodde jag med anledning häraf, att dessa redan lemnat sina sommarrastplatser, men vid ankomsten till kolonien upplystes jag om, att detta icke vore förhållandet, utan att ett mycket stort antal djur fortfarande hölle till på rookeriet vid nordöstra udden af ön. Naturligtvis gälde en af våra första utflygter detta ställe, beläget ungefär 20 kilometer från byn. En dylik resa får man dock numera ej företaga ensam och obevakad, emedan äfven en ofrivillig oförsigtighet lätt kunde åstadkomma mycken ekonomisk förlust för infödingarne och för kompaniet, som innehar jagträtten. Under resan åtföljdes vi derför

Sjöbjörn-slagt. Efter en teckning af H. W. Elliott.

af byns fogde, en svarthårig stammande aleut, och »kosacken», en ung, hygglig och artig man, som vid högtidliga tillfällen bar en sabel nära nog lika lång som han sjelf, men som för öfrigt ej på ringaste sätt motsvarade den af roman- och skådespelsförfattare antagna kosacktypen.

Resan skedde i stora, med tio hundar förspända slädar öfver snöfria, afrundade berg och bergplatåer, täckta med en temligen torftig vegetation, och genom dalar, skoglösa liksom bergen, men prydda med yppigt grönskande örtsnår, rika på praktfulla liljor, syngenesister, umbellater o. s.v. Färden gick stundom långsamt nog, men stundom i hvinande fart, i synnerhet då hundspannen foro utför bergens branta afsatser eller genom morasen och de lergökar, som bildat sig på den flitigt använda vägen. Körsvennen blef härvid från topp till tå öfverstänkt med ett tjockt lager af gyttja, en olägenhet förenad med det ovanliga

Sjöbjörnar på väg till »the rookeries». Efter teckning af H. W. Elliott.

spannet, som före afresan från kolonien var förutsedd, till följd hvaraf våra dervarande vänner påyrkade, att alla, oaktadt den vackra väderleken, skulle medtaga regnrockar. Hundspannen hejdades temligen långt från stranden för att ej skrämma sälarne, och derpå gingo vi till fots till sjöbjörnlägret, väljande vägen så, att vi hade vinden mot oss. Vi kunde på detta sätt, utan att väcka någon oro, komma helt nära djuren, hvilka, enligt den helt säkert något öfverdrifna uppgift vi på stället erhöllo, för tillfället voro samlade till ett antal af 200,000 på udden och närliggande stränder. Vi erhöllo tillstånd att, åtföljda af våra vägvisare, krypa tätt intill en något afsides liggande flock. De äldre djuren blefvo i början något oroliga, då de märkte, att vi nalkades dem, men snart lugnade de sig fullständigt, och vi hade nu nöjet af ett egendomligt skådespel. Vi voro de enda åskådarne. Scenen utgjordes af en stenbelagd, af skummande bränningar sköljd strand, fonden af det omätliga hafvet och skådespelarne af tusentals underligt formade djur. En del gamla hanar lågo stilla och orörliga, obekymrade om hvad som föregick omkring dem. Andra kröpo på sina små korta ben klumpigt bland strandens stenar eller summo med otrolig vighet bland bränningarna, lekte, smekte hvarandra och grälade. På ett ställe stredo tvenne äldre djur under ett egendomligt hväsande läte och på ett sätt, som om anfallet och försvaret skulle hafva verkstälts med utstuderade anfalls- och försvarsställningar. På ett annat försiggick en skenfäktning mellan ett äldre djur och en unge. Det såg ut, som om denna skulle fått undervisning i fäktkonsten. Öfverallt kröpo de små svarta ungarna beskäftigt af och an mellan de gamla, då och då bräkande likt lam för att kalla på modern. Ofta qväfvas ungarna af de äldre, då dessa, uppskrämda af någon tillfällighet, rusa ut i hafvet. Hundratals döda ungar hittas efter ett dylikt alarm på stranden.

»Endast» tretton tusen djur hade i år blifvit dödade. Deras flådda kroppar lågo hopade i gräset på stranden, spridande en vidrig lukt vidt och bredt, hvilken dock icke bortskrämde de på det närbelägna näset liggande kamraterna, emedan äfven bland dem en likadan lukt var rådande till följd af de många på stranden qvarliggande qväfda eller i strid med kamrater dödade djuren115. Bland denna stora skara sjöbjörnar tronade på toppen af en hög sten ett ensamt sjölejon, det enda af dessa djur som vi sett under färden.

Mot betalning af 40 rubel förmådde jag byns höfding att åt mig skelettera fyra af de i gräset qvarliggande halfförruttnade sjöbjörnkropparne, och sedermera erhöll jag genom de ryska myndigheternas välvilja och

utan någon ersättning till uppstoppning sex djur, deribland två lefvande ungar. Äfven dessa senare nödgades vi döda, sedan vi förgäfves sökt förmå dem att mottaga någon föda. Den ena hemfördes för anatomisk undersökning inlagd i sprit.

Den del af Beringön vi sett bildar en på vulkaniska bergarter[116] hvilande högslätt, som dock mångenstädes är afbruten af djupa kitteldalar. Dessas botten upptages vanligen af insjöar, hvilka genom större eller mindre floder stå i förbindelse med hafvet. Sjöarnas stränder och bergens sluttningar äro betäckta med en yppig växtlighet, rik på långt gräs och vackra blommor, bland hvilka en i våra trädgårdar odlad svärdslilja, den nyttiga, mörkt rödbruna saranaliljan, åtskilliga orchideer, tvenne storblommiga rhododendron-arter, manshöga umbelliferer, solroslika synanterer o.s.v. En helt annan natur var rådande på den utanför hamnen belägna holmen, om hvilken dr Kjellman och dr Stuxberg meddela följande:

»Ön Toporkoff bildas af en eruptiv bergart, som öfverallt mot stränderna, några tiotal alnar från högsta vattenståndet, reser sig upp i form af branta, låga sprickiga väggar, från 5 till 15 meters höjd, olika på olika ställen. Ofvan om dessa branta bergväggar bildar öns yta en jemn slätt; hvad som ligger nedanför dem utgör en långsamt sluttande strand.

Den långsamt sluttande stranden består af två väl skilda bälten, ett yttre utan all växtlighet, ett inre bevuxet med Ammadenia peploides, Elymus mollis, och tvenne umbellat-arter, Heracleum sibiricum och Angelica archangelica, af hvilka de båda sistnämnda utefter afsatsen bilda ett omkring 50 meter bredt, manshögt, nästan ogenomträngligt snår. De branta bergväggarna äro på somliga ställen gulfärgade af lafvar, mestadels Caloplaca murorum och Cal. crenulata; på andra ställen äro de temligen tätt beklädda med Cochlearia fenestrata. Den öfversta jemna slätten intages af en tät och frodig gräsmatta, öfver hvilken enstaka stånd af de båda nämnda umbellat-arterna höja sig här och der. Vegetationen på denna lilla ö förenar en högst ovanlig artfattigdom med en hög grad af yppighet.

Af högre djur sågo vi endast fyra arter foglar, nämligen Fratercula cirrhata, en tejst (Uria grylle var. columba), en art af skarfvarnes (Phalocrocorax) och en art af måsarnes (Larus) slägte. Fratercula cirrhata lefde här i milliontal. De hade sitt tillhåll på den öfre slätten, der de öfverallt utgräft korta, djupa och ovanligt breda, med två öppningar försedda gångar att sofva i. Derifrån flögo de vid vår ankomst i stora skaror fram och åter till det närbelägna hafvet. Deras mängd var nästan jemförlig med alkornas å de arktiska fogelbergen. Tejstarne och skarfvarne höllo till på klipporna i fjär-området.

De ryggradslösa landdjurens antal uppgick till kanske 30 arter. Talrikast voro Machilis, Vitrina, Lithobius, Talitrus, några tvåvingar och skalbaggar. De lefde alla på strandens inre bälte, der marken var ovanligt fuktig.»

Beringön skulle utan svårighet kunna föda stora boskapshjordar, kanske lika talrika som de hjordar af sjökor, som fordom betade vid dess stränder. Sjökon hade för öfrigt valt sin betesplats med urskilning, i det att hafvet

Alg från Bering-öns stränder. Thalassiophyllum Clathrus Post. & Rupr. $^1/4$ af nat. storl.

här, enligt dr Kjellman, är ett af de algrikaste i verlden. Hafsbottnen betäckes på gynsamt belägna ställen af 20 till 30 meter höga algskogar, hvilka äro så täta, att skrapan med svårighet tränger ned i dem, en omständighet som mycket försvårade draggningen. Vissa af algerna användas af infödingarne till mat.

Under färden till fångstplatsen blefvo vi vid en rast, ungefär halfvägs mellan densamma och byn, i tillfälle att deltaga i ett högst egendomligt fiske. Rast每stället var beläget på en jemn grässlätt, snarlik en naturlig äng

hos oss, genomkorsad af en mängd smärre bäckar. Dessa voro fulla med flere olika fiskarter, deribland en sik, en liten forell, en medelstor långsträckt lax med nästan hvitt kött, ehuru med purpurröd hudfärg, och en annan laxart af ungefär samma längd, men mycket bred och med en puckel på ryggen. Dessa fångades lätt. Man tog dem med händerna, harpunerade dem med vanliga oskodda käppar eller andra träbitar, högg dem med knifven, tog dem med insekthåfven o.s.v. Andra laxarter med högrödt kött finnas i öns större elfvar. Vi erhöllo här för en obetydlighet en välkommen omvexling i den konservföda, vid hvilken vi länge sedan hunnit blifva utledsna. Dessutom fick expeditionen som gåfva af Alaska-kompaniet ett fett och ypperligt nötkreatur, mjölk och några andra förfriskningar, och jag kan ej nog prisa den välvilja vi här rönte så väl af den ryske embetsmannen N. Grebnitski, en ifrig och skicklig idkare af naturforskning, som af Alaska-kompaniets tjenstemän och alla andra på ön bosatta personer, med hvilka vi kommo i beröring.

Ursprungligen ämnade jag från Beringön segla till Petropawlowsk för att derifrån afstyra de företag, som möjligen voro påtänkta till vår »undsättning». Detta blef likväl öfverflödigt, emedan en ångbåt, som genast sedan den intagit sin last skulle afgå till Petropawlowsk, ankrade vid Vegas sida tvenne dagar efter vår ditkomst. Ångbåten tillhörde Alaska-kompaniet, kallades »Alexander», fördes af kapten Sandman och var bemannad nästan uteslutande med svenskar, danskar, finnar och norrmän117. På Alexander befunno sig tvenne naturforskare, doktorerna Benedikt Dybowski och Julian Wiemut. Den förre är en till Sibirien förvist, numera »benådad» polack, hvars mästerliga zoologiska arbeten utgöra bland de bästa bidrag, som under de senare årtiondena lemnats till kännedomen om Sibiriens naturförhållanden. Hans undersökningar hafva hittills hufvudsakligen gält Bajkal-trakten. Nu önskar han utsträcka dem till Kamtschatka och har derför frivilligt åtagit sig en läkareplats i Petropawlowsk. Vetenskapen har skäl att vänta sig mycket rika skördar af hans och hans följeslagares arbeten i ett bland nordens mest intressanta, mest misskända och minst kända länder.

Vega lemnade Beringön den 19 augusti på eftermiddagen. Ankaret fäldes i Jokohama den 2 september om aftonen. Första delen af öfverresan, medan vi ännu voro i den kalla, från norr kommande ishafsströmmen, gynnades af förlig vind och måttlig värme. Yttemperaturen i hafvet var +9° till +10°. Den 25 augusti vid 45°45′ n. bredd och 156° ostlig längd från Greenwich började hafsvattnets temperatur att stiga så hastigt, att termometern redan den 28 vid 40° lat. och 147°41′ long. visade +23°,4 i vattenbrynet. Detta angaf, att vi från den kalla, för oss gynsamma strömmen kommit in i Stilla hafvets golfström, Kuro-sivo. Vinden blef nu tidtals mindre gynnande, värmen tryckande, oaktadt de täta, af åska och häftiga byar åtföljda regnskurarne. Under ett dylikt oväder den 31 augusti slog åskan med en ytterst våldsam blixt och knall ned i Vegas stormast. Styrflöjeln bröts loss och kastades i sjön jemte några tum af kaltoppens spets. Sjelfva kaltoppen spräcktes temligen långt ned, och alla om bord fingo känna en mer eller mindre våldsam skakning, mest en af manskapet, som för tillfället stod vid kettingsklyset. För öfrigt hade tillbudet icke några nämnvärdt obehagliga följder.

Vid ankomsten till Jokohama voro alla man friska och Vega i fullgodt skick, ehuru efter den långa sjöresan i behof af några smärre reparationer, af dockning och möjligen förkoppring. Naturligtvis hade under ett års förlopp ett eller annat lindrigt sjukdomsfall bland 30 man ej kunnat undvikas, men någon allmännare sjuklighet hade icke varit rådande, och helsotillståndet hade ständigt varit utmärkt. Af skörbjugg hade vi ej sett spår.

SEXTONDE KAPITLET.

Ankomst till Jokohama. – Telegram afsändes till Europa. – Ångaren »A. E. Nordenskiölds» strandning. – Fester i Japan. – Sjöministern Kawamura. – Prins Kito-Shira-Kava. – Audiens hos Mikadon. – Shogunernas grafvar. – Kejserliga trädgården i Tokio. – Utställningen derstädes. – Besök på Enoshima. – Japanska seder och bruk. – Thunberg och Kämpfer.

Jokohama, den första hamn-, telegraf- och handelsplats, der Vegas ankare fäldes efter hennes kringsegling af Asiens nordkust, är en af de japanska kuststäder, som efter det af commodore Perry inledda fördraget mellan Amerika och Japan öppnades för verldshandeln.118 På stället fans förut endast en liten fiskarby, hvars invånare aldrig sett europeer och vid hårdt straff voro förbjudna att inlåta sig i något samtal eller varubyte med besättningarna å de främmande fartyg, som möjligen visade sig vid kusten. Den forna byn är nu, 20 år senare, förvandlad till en stad på nära 70,000 invånare, samt består af ej allenast japanska, utan äfven ganska vackra europeiska hus, handelsbodar, hoteller m. m. Den utgör äfven residens för landshöfdingen i Kanagava Ken. Medelst jernväg är den förbunden med Japans närbelägna hufvudstad Tokio, medelst regelbundna ångbåtsturer i hvarje vecka med San Francisco å ena sidan, Hongkong, Indien o.s.v. å den andra, samt slutligen medelst telegraftråd ej allenast med Japans förnämsta städer, utan ock med alla de länder, som insnärjts i verldstelegrafnätets garn.

Stadens belägenhet på vestra stranden af den såsom hamn kanske väl stora Jedo- eller Tokio-bugten är ej synnerligen vacker. Men vid inseglingen ser man i vester, om väderleken är gynsam, Fusijamas snöklädda, oförlikneligt praktfulla vulkankägla höja sig från ett kuperadt, skogbeklädt underland. Man förvånas ej mer, då man sjelf en gång sett den, att japaneserna med sådan förkärlek på lackervaror, porsliner, tyger, papper, svärdsprydnader o.s.v. återge bilden af detta deras högsta, ståtligaste och äfven grymmaste berg. Ty i hundratusental räknas de menniskor, som omkommit under dess utbrott, och säger sagan sanning, så har hela berget i en långt aflägsen forntid bildat sig på en enda natt. Innan man kommer in i Jedo-bugten, far man äfven förbi en under de sista åren verksam vulkan, belägen på vulkanön Oshima, bekant i Japans historia såsom förvisningsort för åtskilliga af hjeltarne i landets många inre strider.

Under seglingen eller rättare ångandet – ty vi hade ännu i behåll tillräckligt kol för att begagna maskinen – uppför Jedo-bugten voro kusterna för det mesta så dimhöljda, att Fusijamas topp och strandkonturerna endast då och då skymtade fram genom molnen och tjockan. Vinden var dessutom motig, hvarför vi först kl. 9 tim. 30 min. eftermiddagen den 2 september kunde fälla vårt ankare i den så länge efterlängtade hamnen. Jag skyndade genast i land med kapten Palander för att öfver Sibirien afsända telegram till hemlandet om den lyckliga utgången af Vegas färd. Å telegrafstationen upplyste man mig, att den sibiriska linien genom öfversvämningar var afbruten på en sträcka af 600 verst, och att telegrammen derför måste sändas

Fusijama.

öfver Indien, hvarigenom omkostnaderna nästan fördubblades. Dessutom gjorde telegraftjenstemännen svårigheter att mottaga de utländska guldmynt af olika slag, som jag hade med mig. Den senare svårigheten blef lyckligtvis genast afhjelpt derigenom, att ryska konsuln herr Pelikan tillfälligtvis var närvarande vid min underhandling med telegraftjenstemännen. Då han hörde, att det gälde hemsändning af telegram från den så mycket omtalade Vega-expeditionen erbjöd han sig genast att ordna saken, till dess jag hunnit i någon af stadens bankinrättningar lyfta penningar på det af James Dickson & Co. i Göteborg utstälda kreditiv jag medförde. Kort derpå träffade jag svenske konsuln, herr van Oordt, som lemnade oss en ganska brefrik post från hemlandet. Denna var för de flesta af oss mycket glädjande, enär den, så vidt jag vet, icke bragte expeditionens 30 medlemmar något enda oväntadt sorgebudskap. En ledsam underrättelse fick jag dock genast efter det jag landat, nämligen att ett fartyg, ångbåten »A. E. Nordenskiöld», som herr Sibirakoff sändt till Beringssund och Lena för vår undsättning, strandat vid Jessos ostkust. Skeppsbrottet hade lyckligtvis ej varit förenadt med förlust af menniskolif, och fartyget låg strandadt på en sandbank under förhållanden, som gjorde det antagligt, att det skulle kunna räddas utan allt för dryga omkostnader.

Sedan ryktet om vår ankomst spridt sig, uppvaktades jag genast af åtskilliga deputationer med lyckönskningsskrifvelser, inbjudningar till fester, klubbar o.s.v. En följd af kalas och festtillställningar inleddes nu, som upptog en stor del af den tid vi vistades i detta härliga och märkvärdiga land. Måhända

kunde skildringen af dessa fester lemna en bild från Japan under de öfvergångsförhållanden, som ännu äro rådande derstädes, och hvilka helt säkert redan inom ett eller annat årtionde höra till en förgången och i mycket äfven förglömd tid, en bild hvilken åt framtida författare torde kunna gifva ett kanske ej ovälkommet bidrag till kännedomen om det Japan, som nu (1879) är. En dylik skildring skulle dock föra mig för långt utom ämnet för denna reseskildring och kräfva för stort utrymme, hvarför jag här skall inskränka mig till en

Ångaren »A. E. Nordenskiöld» strandad på Jessos ostkust. Efter japansk fotografi.

uppräkning af de festtillställningar, för hvilka offentliga myndigheter, lärda sällskap eller klubbar stodo i spetsen.

Den 10 september gafs stor middag på Jokohamas förnämsta, utmärkt väl hållna europeiska hotell, Grand Hôtel, af holländske ministern chevalier van Stoetwegen, hvilken i Japan tillika representerar Sverige-Norge. Expeditionens deltagare blefvo här förestälda för flere medlemmar af japanska regeringen.

Den 11 september kl. 1 e.m. voro vi inbjudna till frukostmiddag i kejserliga sommarpalatset Hamagoten af sjöministern herr Kawamura. Middagen bevistades, utom af Vegas vetenskapsmän och officerare samt vår minister herr van Stoetwegen, af flere bland Japans ministrar och högsta tjenstemän. En del af dem talte ett eller annat europeiskt språk, andra endast japanska, i hvilket fall mindre betydande embetsmän tjenstgjorde såsom tolkar; dessa deltogo dock ej middagen jemte de öfriga gästerna. Middagen var ordnad efter europeiskt mönster, med riklig tillgång på maträtter och vin. Palatset utgjordes af ett envånings trähus i japansk byggnadsstil. De rum, till hvilka vi hade tillträde, voro försedda med europeiska möbler, ungefär sådana som man hos oss skulle vänta att finna på en förmögnare enskild familjs sommarställe. Märkvärdigt var, att man icke brytt sig om att i någon större skala pryda rummet eller bordet med de vackra inhemska bronser eller porsliner, af hvilka en så riklig tillgång finnes i landet. Sommarpalatset omgafs af en trädgård, som japaneserna ansågo såsom någonting utomordentligt och äfven såsom mycket stor. Vi skulle kalla den en liten väl och originelt underhållen miniatur-park, med omsorgsfullt ansade gräsmattor, underligt formade dvergträd, dockbryggor af sten, små dammar och vattenfall. Festen var mycket angenäm, och alla, från vår intelligente värd till premierministern (Daijo-daijin), kejserliga prinsen Sanjo Sanitomi, visade oss stor vänlighet. Den senare såg ut som en sjuklig ung man på några och tjugu år. Han var dock vida äldre och hade kraftigt deltagit i de vigtigaste politiska händelser sedan hamnarnes öppnande. Värden, amiral Kawamura, hade mer utseende af en vetenskaplig forskare än af en krigare. Det anspråkslösa yttre dolde dock här en stor och ädel man. Kawamura har nämligen såsom befälhafvare för Mikadons trupper med synnerlig utmärkelse ledt undertryckandet af upproret under den tappre Saigo Kichinosuke. Denne hade vid Mikado-våldets återställande varit dess hjerta och svärd, men stupade snart derpå mot den regering han sjelf bidragit att skapa och är nu, ett par år derefter, af forna vänner och forna fiender beundrad och besjungen som nationalhjelte. Alla

Kawamura Sumiyoshi. Japans sjöminister.

vid middagen närvarande japaneser voro europeiskt klädda, i svart frack och hvit halsduk. En eller annan bar uniform och europeiska ordnar. Äfven tolkarne och tjenstepersonalen buro europeisk drägt. Folket, de lägre tjenstemännen och tjenarne i enskilda hus äro fortfarande klädda i japansk drägt, dock utan att bära svärd, hvilket numera är förbjudet. Många bland folket hafva äfven utbytt den gamla besvärliga japanska hårklädseln mot den beqväma europeiska.

Under samtalet efter middagen erbjödo sig ministrarne att göra allt hvad de kunde för att vår vistelse i landet skulle blifva behaglig och lärorik. Framstående främlingar bemötas alltid väl i Japan, och en särskild nämnd lär finnas tillsatt för anordnandet af deras mottagande. Detta har på visst håll väckt missnöje, och

kort före vår ankomst spreds en kungörelse af ett hemligt sällskap, som hotade att, om ej ändring skedde, döda en af ministrarne och någon bland de främlingar, som firades på ett, efter det hemliga sällskapets förmenande, öfverdrifvet sätt. En bland mina japanska vänner lofvade mig ett aftryck af kungörelsen, men han höll ej sitt löfte, troligen emedan det var omöjligt för den oinvigde att komma öfver den farliga skriften.

Den 13 september var stor middag anordnad för oss af Germaniska klubben under ordförande af fotografen Andersen. Salen var festligt prydd med flaggor och för tillfället gjorda teckningar af Vega i olika, mer eller mindre äfventyrliga lägen bland isen; matsedeln syftade på våra öfvervintringsförhållanden o.s.v. En mängd tal höllos, stämningen var munter och upprymd.

Den 15 september hölls en stor fest i Tokio, anordnad af Tokio Geographical Society, Asiatic Society of Japan och German Asiatic Society. Till lokal för densamma hade man valt den stora salen i Koku-Dai-Gaku, en stor byggnad af sten, omgifven af vackra träd, hvilka för tillfället voro upplysta med en mängd brokiga papperslyktor. I festen deltogo äfven några japanska damer, klädda i europeisk drägt. Jag satt bredvid ordföranden prins Kita-Shira-Kava, en ung medlem af kejsarhuset, som någon tid tjenat i tyska armén och talar ganska bra tyska. Under de strider, som stodo i sammanhang med residensets förflyttning från Kioto till Jedo (Tokio), hade en grupp upproriske bemäktigat sig denne då minderårige prins, som under namn af Rinnoji- No-Miya var öfversteprest i ett tempel, och försökt göra honom till mot-kejsare. Planen misslyckades, och till följd af den försonlighet efter slutad strid, som på ett så hedrande sätt utmärkt de många invecklade och blodiga politiska stridigheterna i Japan under de senare åren, hade detta äfventyr ingen vidare påföljd för honom, än att den forne öfversteprestens sändes till en tysk krigsskola. Derifrån återkallades han snarare än ämnadt var med anledning deraf, att han ville ingå ett europeiskt giftermål, som ansågs under Mikadoättlingens värdighet. Efter hemkomsten blef han förklarad för närmaste tronarfvinge, för den händelse Mikadon skulle dö utan manlig afkomma, och hans namn Kita-Shira-Kava- No-Miya ändrades ännu en gång till Yohi Hisha. Det förra namnet stod under det tal, han vid festen höll för oss och som han lemnade mig, det senare, med tillägg af »Prinz von Japan», på ett visitkort. Festen var fullt europeisk, med en mängd tal, företrädesvis på europeiska språk, men äfven på japanska. Framför hvarje deltagare i middagen låg en karta i form af en solfjäder öfver norra Asien, å hvilken Vegas väg fans utsatt. Till minne af festen lemnades mig några dagar derpå en stor medalj i silfver med indrifvet guld, af hvilken en afbildning meddelas å motstående sida. Vi återfördes till Tokios bangård i europeiska ekipager, på samma sätt som vi blifvit hemtade till festen. Under måltiden utförde japanska spelmän från kejserliga flottans musikkår europeiska musikstycken med stor färdighet. Japaneserna tycktes vara mycket stolta häröfver.

Den 17 september förmiddagen förestäldes vi i Tokio af svensk-holländske ministern för Mikadon. Vi afhemtades vid bangården af kejserliga ekipager, hvilka utgjordes af enkla, men prydliga och beqväma suflettvagnar, förspända med ett par vackra svarta, ej synnerligen stora hästar. Såsom det är brukligt i Japan, följde med hvarje vagn en svartklädd

Den första medalj, som slogs till minne af Vegas färd. Originalets storlek.

löpare. Mottagningen egde rum i det kejserliga palatset, en mycket anspråkslös byggnad af trä. De rum vi sågo voro europeiskt möblerade, nästan torftigt. Vi samlades först i ett förmak, hvars enda anmärkningsvärda prydnad utgjordes af ett stort stycke ljusgrön nefrit, som var obetydligt tillskuret och försedt med en kinesisk inskrift. Här voro några af ministrarne och tolken oss till mötes. Efter ett kort samtal, hvarvid tolken fick del af det skriftligt uppsatta tal eller rättare de helsningsord jag skulle framsäga, fördes vi in i ett inre rum, der kejsaren, iklädd en uniform i europeisk stil och stående framför en tron, mottog oss. Det enda ovanliga vid uppträdet var, att vi anmodades att vid utgåendet ej vända hans maj:t ryggen och att vid inträdet och afskedet göra tre bugningar, en vid dörren, en när vi kommit ett stycke fram på golfvet och en på den plats, der vi skulle stanna. Sedan vi blifvit förestälda, uppläste kejsaren ett tal på

japanska, hvilket af tolken öfversattes till franska och som, innan vi lemnade stället, lemnades mig i prydlig afskrift. Derpå uppläste jag min helsning, hvarpå ministern van Stoetwegen sade några ord och fick några ord till svar. Sedan vi lemnat kejsarsalen, undfägnades vi i förmaket med japanskt te och cigarrer. De tvenne prinsar, som deltagit i festen den 15, kommo och pratade en stund med oss, likaså utrikesministern. Den kejsare, Mutsuhito, i hvars namn reformer utförts i Japan af ett omfång, hvartill historien knappast kan uppvisa motstycke, är född den 3 nov. 1850. Han anses som den 121:e Mikadon af Jimmu Tenno's slägt, hvars medlemmar oafbrutet nära två tusen år herskat i Japan under vexlande öden och med vexlande makt, än som vise lagstiftare och mäktige stridsmän, än under långa tider som svage och veklige skenkejsare, hvilka erhöllo nästan gudomlig dyrkan, men omsorgsfullt befriades från alla regeringsbördor och all verklig makt. I jemförelse med denna slägt, hvars stamfader lefde under första århundradet efter Roms grundläggning, äro alla Europas nu regerande herskareätter barn af gårdagen. Dess nuvarande representant ser ej synnerligen kraftig ut. Han stod under hela audiensen så orörlig, att man hade kunnat taga honom för en vaxbild, om han ej sjelf uppläst sitt tal. Prins Kita-Shira-Kava ser ut som en ung vacker europeisk husarlöjtnant. De flesta af ministrarne hafva skarpt utpräglade drag[119], hvilka erinra om de många våldsamma stormar de genomlefvat, de många personliga faror för hvilka de varit utsatta, dels i ärlig strid, dels genom mördares anslag. Beklagligen tyckes nämligen ett politiskt mord i Japan ännu ej anses såsom något nesligt dåd, blott mördaren öppet erkänner sin handling och underkastar sig dess följder. Upprepade mordförsök hafva ock gjorts mot den nya tidens män. För att skydda sig mot dessa, låta ministrarne, då de fara ut, vanligen omgifva sina vagnar med en beväpnad vakt till häst.

Den 18 september voro några af deltagarne i Vegaexpeditionen bjudna på frukostmiddag hos sjöministern Kawamura. Middagen hade för oss intresse derigenom, att vi här för första gången mottogos i ett japanskt hem. Jag satt till bords bredvid fru Kawamura. Äfven barnen voro närvarande vid middagen. Fru Kawamura var japanskt klädd, smakfullt men ytterst enkelt, om jag undantager en om lifvet gående tjock guldkedja. För resten var middagen anordnad på europeiskt sätt, med den af gastronomiens lagar gillade följden af mat och vin, båda i rikligt mått. Efter middagen bjöd värden oss på en promenad i vagn, hvarvid jag åkte med frun och ett af barnen, en liten omkring tioårig flicka, som varit ganska vacker, om hon ej i europeens ögon vanstälts af ett tjockt hvitt smink, som var jemnt utbredt öfver hela ansigtet och gaf detsamma ett sjukligt utseende. Sjelf var fru Kawamura icke sminkad, och hon var ej heller vanstäld genom svärtade tänder. Ännu pläga de flesta gifta qvinnor i Japan efter brölloppet svärta sina förut bländande hvita tänder, men det är att hoppas, att detta fula bruk snart skall försvinna, sedan de förnäma qvinnorna börjat öfvergifva detsamma. Under denna utfärd besökte vi bland annat taikunernas grafvar, kejserliga trädgården och en i hufvudstaden anordnad mycket märklig utställning.

En del af shogunerna eller, såsom de mindre riktigt kallas, taikunerna äro begrafna i Tokio. Deras grafplats bildar ett af de märkligaste minnesmärken af det forna Japan. Grafvarna äro belägna vid ett tempel, som är indeladt i flere gårdar, omgifna af murar och förbundna med hvarandra genom praktfulla portar. Den första af tempelgårdarne är prydd med öfver två hundra lyktor af sten, skänkta till templet af landets feodalfurstar och försedda med uppgift på gifvarens namn och på tiden då gåfvan lemnades. Några af dessa egendomliga minnesvårdar äro endast halffärdiga, kanske ett vittne om det plötsliga slut feodalväldet och shogun-makten tog i Japan. På en annan af tempelgårdarne ser man lyktor af delvis förgyld brons, skänkta af andra feodalprinsar. En tredje gård upptages af ett tempel, ett praktfullt minnesmärke af den gamla japanska byggnadskonsten och om forntidens sätt att med träsniderier, förgyllning och lackering pryda sina helgedomar. Templet är rikt försedt med märkvärdiga bokrullar, klockor, trummor, vackra gamla lackerade saker m. m. Sjelfva grafvarne äro belägna inom en särskild inhägnad.

De vanliga japanska trädgårdarne äro ej vackra efter europeisk smak. De äro ofta så små, att de utan olägenhet med träd, grottor och vattenfall kunde inhysas inom en småstats afdelning i ett af verldsutställningarnas kristallslott. Allt, gångar, klippor, träd, dammar, ja till och med fiskarne i dammarne,

är konstgjordt eller med konst förändradt. Träden äro genom en särskild konst, som i Japan uppdrifvits ganska högt, tvungna att antaga dverggestalt och dessutom skurna så, att hela växten ser ut som en torr stam, på hvilken här och der gröna klumpar blifvit upphängda. De

Stenlykta och stenvård på en japansk tempelgård.

i dammarne simmande guldfiskarnes form har likaledes förändrats, så att de ofta hafva dubbla eller fyrdubbla stjertfenor och en mängd andra i deras naturliga tillstånd ej kända utväxter. På gångarne finnas höga kullerstenar utlagda att stiga på, för att man ej skall smutsa fötterna, och vid boningshusets dörr ligger nästan alltid ett granitblock, i hvilket man uthuggit en grytformig fördjupning, som hålles fyld med rent vatten. Öfver denna stengryta är lagd en enkel, men ren träskopa, med hvilken man vid behof kan hemta vatten ur vattenkärlet för att tvätta sig.

Den kejserliga trädgården i Tokio skiljer sig från dessa små japanska dockträdgårdar genom sin stora utsträckning och derigenom, att träden, åtminstone på de flesta ställen, fått växa fritt. Man har här en verklig park med ovanligt stora, praktfulla och yppigt grönskande träd. Trädgården är oftast stängd för allmänheten. Vid vårt besök undfägnades vi i ett af de kejserliga lusthusen med japanskt te, sötsaker och cigarrer.

Slutligen besökte vi utställningen. Den har på senare tider med anledning af koleran varit stängd för allmänheten. Vi sågo här en mängd vackra prof på japansk konstflit, från stenålderns flintredskap och krukmakaregods till nutidens sidentyger, porsliner och bronser. I intet land har man för det närvarande sådan förkärlek för utställningar som i Japan. Man finner derför mindre expositioner i de flesta af de större städerna. Många voro ganska lärorika; i alla funnos praktfulla lackerade varor, porsliner, svärd, sidenväfnader m. m. I en sågo vi en samling af Japans foglar och fiskar, i en annan upptäckte jag några växtaftryck, hvarigenom jag fick kännedom om den märkliga fyndorten för fossila växtlemningar vid Mogi, för hvilken jag längre fram skall redogöra.

Om aftonen den 18 september var jag af danska konsuln herr Bavier inbjuden till en utflygt i båt uppför den flod, som mynnar vid Tokio. Den är vid utloppet ganska bred och djup samt grenar sig något längre upp i flere strömmar, hvilka äro segelbara för japanesernas grundgående båtar. Med den ringa utveckling, som lands- och jernvägar ännu hafva i Japan, bildar denna flod och dess tillflöden den vigtigaste leden för samfärdseln mellan hufvudstaden och det inre landet. Under rodden möter man här ständigt båtar lastade med lifsmedel, som införas till, eller med varor, som utföras ur staden. Det behagliga intrycket häraf och af flodens märkvärdiga omgifningar störes ibland af en svår lukt, kommande från en förbifarande lastbåt och erinrande om den omsorg, med hvilken japaneserna tillvarataga menniskospillning

Japanskt hus i Tokio.

, det vigtigaste gödningsämne i deras väl odlade land. Längs flodens stränder finnes en mängd värds- och tehus. Sällan ser man vid stranden en trädgård, som vanligen tillhört något af de forna daimio-slotten. Värdshusen och tehusen äro oftast afsedda endast för japaneser, och europeer hafva, oaktadt de betala mångfaldigt mer än infödingarne, ej inträde. Orsaken härtill är vårt i japanesernas ögon råa och ohyfsade sätt. »Europeen går med sina smutsiga stöflar på mattorna, spottar på golfvet, är ohöflig mot flickorna» o.s.v. Tack vare anbefallningsbref af infödingar, bekanta med värdshusvärdarne, har jag flere gånger varit inne på dessa exklusiva ställen, och det måste medges, att allt här är så rent, snyggt och ordentligt, att äfven det bästa europeiska värdshus ej kan täfla dermed. Då man träder in i ett japanskt värdshus, som uteslutande är afsedt för japaneser, måste man alltid vid trappan aftaga stöflarna, eljest kommer man genast i ogunst. Man helsas med knäfall af värden och alla tjenarne eller rättare tjenarinnorna, och sedan är man nästan ständigt omgifven af ett antal unga, ständigt skrattande och snattrande flickor. Dessa hafva vanligen sålt sig

åt värdshusvärden för en viss tid, under hvilken de föra ett lif, som efter europeiskt sedemått just icke är mycket prisvärdt. Sedan den i öfverenskommelsen faststälda tiden tilländagått, återvända de till sina hem eller gifta sig, utan att på något sätt hafva sjunkit i sina stamförvandters anseende. Men olyckliga de, som i någon af de städer, som ej äro öppnade för främlingar, drifva en kärleksintrig med en europe. De blifva då öppet utpekade som osedliga, till och med i tidningarna, och deras anseende är hjelplöst förloradt. Förut blefvo de i sådant fall äfven hårdt straffade.

Alla qvinnor af de lägre klasserna och äfven de flesta af de högre gå japanskt klädda. De förnämare qvinnorna äro ofta utmärkt vackra, i synnerhet hafva de vacker hals. Beklagligen vanställas de ofta af smink, för hvilket fruntimren här tyckas hafva stor förkärlek. De yngre qvinnornas drägt är, äfven hos de fattiga, vårdad; den är föga grann, men smakfull och nästan lika för alla klasser. Deras sätt är mycket intagande och angenämt. Qvinnorna ur de förnäma klasserna börja redan att deltaga i europeernas sällskapslif, och alla europeiska herrar och damer, med hvilka jag samtalat härom, öfverensstämma deri, att ingen svårighet finnes för en japanska att lemna den inskränkta krets, till hvilken hon förut uteslutande varit hänvisad, och uppträda med behag och qvinlig värdighet i europeiska sällskap. Hon tyckes vara född till »lady».

Den 20–21 sept. hade guvernören i Jokohama anordnat en utfärd för mig, dr Stuxberg och löjtnant Nordqvist till den ett stycke från staden belägna heliga ön

Japanska vid sin toilett.

eller halfön Enoshima. Vi reste först några engelska mil längs den ypperliga vägen Tokaido, hvilken utgör en af de få med vagnar farbara vägar i Japan. Derpå foro vi i ginrikischa till den berömda buddabilden (Daibutsu) vid Kamakura120 samt besökte en i granskapet boende sintoöfversteprest och hans tempel.

Presten var vän af fornsaker och hade en ej synnerligen stor, men af nästan idel sällsyntheter bildad samling. Bland annat visade han oss synnerligen dyrbara sablar, en stor hufvudprydnad af ett enda nefritstycke, hvilken han värderade till 500 yen121, en mängd gamla bronser, speglar m. m. Vi mottogos som vanligt med japanskt te och sötsaker. Presten förde oss sjelf kring i sitt tempel. Några bilder syntes här ej till, men väggarna voro rikt utskurna och försedda med en mängd teckningar och förgyllningar. Templets innersta vägg var afstängd medelst tunga, med säkra lås och riglar försedda dörrar, innanför hvilka »gudaanden vistades», eller innanför hvilka »icke fans någonting alls», såsom prestens ord en annan gång föllo sig.

Enoshima är en liten bergig halfö, som genom ett lågt sandnäs är sammanbunden med fastlandet. Tidtals har detta näs varit afbrutet eller öfversvämmadt, och halfön har då varit förvandlad till en ö. Den anses helig och är öfversållad med sinto-tempel. På den sida af halfön, som vetter mot fastlandet, finnes en liten by, bildad af värdshus, tehus och handelsbodar för pilgrims- och turistkram, deribland vackra snäckor och de vackra kiselskeletten af en spongie, Hyalonema mirabilis Gray. Här bodde jag för första gången i ett japanskt värdshus af det slag, till hvilket europeer under vanliga förhållanden ej hafva tillträde. Jag åtföljdes af två tjenstemän från guvernörens kansli i Jokohama, och det var på deras försäkran, att jag ej hörde till det vanliga slaget af ohyfsade och öfvermodiga främlingar, som värden ej gjorde någon svårighet att mottaga oss.

Sedan vi vid ingången helsat på värdfolket och uppehållit oss en stund med vexlande af artigheter, kom en flicka och bjöd i knäfallande ställning främlingarne på japanskt te, hvilket alltid kringbjudes i mycket små, endast till hälften fylda koppar. Derpå togo vi af oss skodonen

Ginrikischa.

och fördes sedan in i gästrummen. Dessa äro i de japanska värdshusen vanligen stora och bländande rena.

De sakna fullständigt möbler, men golfven äro täckta med mattor af flätad halm. Väggarna prydas med för ställets läge afpassade qväden eller tänkespråk och med japanska målningar. Rummen skiljas från hvarandra medelst tunna skjutväggar, hvilka löpa i falsar, som äro anbragta i golf och tak, samt efter behag kunna borttagas eller tillsättas. Man kan derför, såsom det en gång hände mig, lägga sig i ett mycket stort rum och, i fall man sofver tungt, om morgonen uppvakna i ett helt litet. Rummet vetter vanligen åt en japansk trädgårdstäppa eller, om det är beläget i öfre våningen, åt en smal balkong. Strax utanför finnes alltid ett vattenfyldt fat och en skopa. Oftast är ena sidan af rummet försedt med ett väggskåp, i hvilket sängkläderna förvaras. Dessa, de enda husgerådssaker i rummet, bestå af en tjock matta, som utbredes på golfvet, en rund hufvudkudde, eller i dess ställe en på öfre sidan stoppad träkloss, afsedd att under sömnen stödja halsen, samt en tjock stoppad nattrock, som tjenar till täcke.

Så fort man kommit in, utdela tjenarinnorna fyrkantiga sittkuddar, hvilka fördelas på golfvet rundt om en trälåda, i hvars ena hörn står ett litet fyrkärl, i det andra ett högt jemnbredt lerkärl med vatten i bottnen, hvilket tjenar till spottlåda och tobakskopp. Derjemte inbäres å nyo te i de förut beskrifna små kopparna, med fat ej af porslin utan af metall. Piporna tändas, och ett lifligt samtal påbörjas. Jemte te inbäras äfven sötsaker, af hvilka dock en del äro onjutbara för europeer. Fyrkärlen utgöra japanesernas vigtigaste husgerådsartikel. De äro till storlek och skapnad mycket vexlande, samt ofta utomordentligt vackert och smakfullt utarbetade af gjutjern eller brons med förgyllningar och upphöjda figurer. Ofta nog bestå de dock endast af en vanlig lerkruka. Japaneserna ega stor skicklighet att länge underhålla eld i dem, utan att det ringaste brandos sprides i rummet. Brännmaterialet utgöres af några väl utbrända kolbitar, som ligga inbäddade i en hvit halmaska, med hvilken fyrkärlet är fyldt nästan till brädden. När några glödande kol nedläggas i sådan aska, så bibehålla de sin värme timtal, ända tills de sjelfva helt och hållet förbrunnit. I hvarje välförsedt hus finnes en mängd

Japanskt sofrum.

fyrfat af olika storlek, och ofta äro i golfven anbragta fyrkantiga luckor, hvilka dölja en stenläggning afsedd till underlag för de större fyrfat, öfver hvilka maten kokas.

Vid måltiderna inbäras alla rätterna samtidigt på små lackerade bord af ungefär ½ fots höjd och 4 qvadratfots yta. De uppläggas i lackerade koppar, mindre ofta i koppar af porslin och föras till munnen med pinnar, utan tillhjelp af knif, gaffel eller sked. Jag vågade af rädsla för de fiskoljor, hvilka användas som smör, aldrig fullständigt pröfva den japanska kokkonstens alster, men dr Almqvist och löjtnant Nordqvist, som voro mera fördomsfria, sade sig ganska väl kunna fördraga den. Följande matsedel ger en föreställning om hvad ett bättre japanskt värdshus har att bjuda på:

Grönsoppa.

Kokt ris, någon gång med sönderskuret hönskött.

Kokt fisk eller rå fisk med pepparrot.

Grönsaker med fisksås.

Te.

Soja användes till fisken. Riset inbäres varmt i ett stort träkärl med lock och utdelas i riklig mängd, men de öfriga rätterna endast i ytterst små portioner. Efter måltiderna dricker japanesen ofta, i synnerhet om aftonen, varmt saki eller risbränvin ur egendomliga porslinsflaskor och små derför enkom afsedda koppar.

Under måltiden är man vanligen omgifven af en talrik, på golfvet nedhukad qvinlig tjenstepersonal, som med gästen, i fall han förstår deras språk, underhåller ett lifligt, af hjertliga skrattsalvor afbrutet samtal.

Flickorna dröja qvar, medan denne kläder af sig om aftonen, och tillåta sig ofta anmärkningar öfver olikheten i europeens och japanesens kroppsgestalt, som efter våra begrepp ej allenast äro föga passande för unga flickor, utan äfven högst närgångna mot gästen. Den manliga tjenstepersonalen ser man föga till, åtminstone i de inre rummen. Om morgonen tvättar man sig på gården eller på balkongen, och om man vill undvika att ådraga sig värdfolkets ogunst, får man noga akta sig att spilla något på mattan eher att spotta på densamma.

Den nu brukliga japanska tobakspipan liknar tschuktschernas, är mycket liten och rökes ut i ett par drag. I stället röker japanesen utan afbrott ett tjog pipor efter hvarandra. Tobaksrökningen är nu mycket allmän bland hög och låg af båda könen. Den infördes på slutet af femtonhundratalet, ovisst om från Korea eller från de portugisiska besittningarna i Asien, samt spred sig ytterst hastigt. Liksom hos oss gaf den äfven här i början anledning till

Tobaksrökare. Japansk teckning.

stränga förbud och en liflig vexling af skrifter för och emot. I ett arbete af den lärde japanologen Mr E. M. Satow (The introduction of tobacco into Japan; Transactions of the Asiatic Society of Japan, Vol. VI Part I, s. 68) meddelas bland annat följande härom: »År 1609 fans det i hufvudstaden tvenne klubbar, hvilkas hufvudnöje var att tillställa gräl med fredliga borgare. Öfver femtio af dessa klubbars medlemmar blefvo plötsligen gripna och kastade i fängelse, men rättvisan var tillfredsstäld, sedan fyra eller fem af ledarne blifvit afrättade; de öfriga benådades. Emedan dessa sällskap ursprungligen voro rökklubbar, kom tobaksväxten genom klubbmedlemmarnes dåliga uppförande i vanrykte, och dess bruk blef förbjudet. Man rökte då för tiden ur långa pipor, hvilka instuckos i bältet som svärd eller buros efter rökaren af en tjenare. År 1612 utfärdades en kungörelse, i hvilken tobaksrökning och all handel med tobak förbjöds vid straff af egendomens förlust. Förbudet återupprepades flerfaldiga gånger, men med lika liten framgång som i Europa.» Vidare anför Mr Satow följande egendomliga utdrag ur ett japanskt arbete, som uppräknar de fördelar och olägenheter, som äro förenade med tobaksrökning:

A. *Fördelar*.

1. Tobaksrökning befordrar matsmältningen och stärker krafterna.

2. Den är nyttig vid början af en fest.

3. Den är ett sällskap i ensamheten.

4. Den bereder oss en förevändning att då och då låta arbetet hvila, liksom för att draga andan.

5. Den är ett förrådshus för eftertanken och bereder tid för vredens stormar att lägga sig.

B. *Olägenheter*.

1. Det finnes hos folk en stor benägenhet att slå hvarandra i hufvudet med pipan, då de blifva uppretade[122].

2. Man råkar ibland att använda piporna för skötande af kolelden i fyrkärlen.

3. En förhärdad rökare har blifvit sedd vid en fest vandrande mellan matborden med pipa i mun.

4. Mången slår den ännu glödande askan ur pipan och glömmer att släcka elden.

5. Till följd häraf bränner den glödande askan ofta hål på kläder och mattor.

6. Rökarne spotta utan urskilning i fyrkärlen, fotvärmarne och kökseldstaden.

7. Item i fogarne mellan golfmattorna.

8. De knacka ut pipan med våldsamhet mot fyrkärlets kant.

9. De glömma att tömma askkoppen, ända tills den är full öfver bräddarne.

10. De använda askkoppen till näspapper (d.v.s. de snyta sig i askkoppen).

Emedan vi under vår vistelse i Enoshima såsom guvernörens gäster ständigt voro åtföljda af tvenne tjenstemän ur hans kansli, ansåg jag det för min skyldighet att visa mig äran värdig genom rundligt utdelande af drickspengar. Dessa lemnas ej till tjenstefolket, utan inlindade i papper och beledsagade med några valda, artiga ord till sjelfva värdshusvärden. Denne håller å sin sida äfven ett artigt tal med ursäkter, att allt ej varit så bra, som den ärade gästen haft rätt att fordra. Vid afresan följer han den resande ett större eller längre stycke i mån af drickspenningarnas storlek och det sätt, på hvilket gästen uppfört sig.

En särdeles prisvärd sed hos japaneserna är att låta träden i granskapet af templen stå orörda. Nästan hvarje tempel, äfven det mest obetydliga, är derför omgifvet af en liten tempellund, bildad af de härligaste barrträd, i synnerhet Cryptomerior och Ginko, hvilka ofta helt och hållet skyla det lilla förfallna och illa vårdade träskjul, som är helgadt åt någon af Buddas eller Sintos gudomligheter.

Den 23 sept. gåfvo europeer och japaneser i Jokohama en middag med bal för oss i engelska klubbens våning. Denna var vackert upplyst och prydd. Bland annat sågos på en vägg porträtt af Berzelius och Thunberg, omgifna af grönskande kransar. Den senare åtnjuter ett stort anseende i Japan. Ett arbete af honom om landets flora utgafs nyligen i japansk bearbetning, försedt med ett i Japan gjordt, ingalunda dåligt träsnittsporträtt af den berömde svenske forskaren123, och en vård till hans och Kämpfers minne finnes på v. Siebolds föranstaltande upprest i Nagasaki124. Ordförande vid festen var dr Geertz, en holländare

Ito-Keske. En japansk bearbetare af Thunbergs skrifter.

, som en lång tid uppehållit sig i landet och offentliggjort åtskilliga värderika arbeten om dess naturalster.

Den 26 sept. reste jag till Tokio för att derifrån företaga en af danske konsuln herr Bavier föreslagen och anordnad resa till Asamajama, en ännu verksam vulkan i det inre af landet. Till följd af ett oförmodadt dödsfall bland de europeiska konsulerna i Jokohama kunde herr Bavier dock ej ansluta sig till oss förr än dagen efter den, som först var bestämd till afresan. Den 27 tillbragtes derför

Minnesvård öfver Thunberg och Kämpfer i Nagasaki.

i Tokio, bland annat med att se de vackra samlingar af fornsaker, som hopbragts af attachén vid österrikiska legationen herr H. v. Siebold, son till den berömde naturforskaren med samma namn. Liksom de flesta andra länder, så har äfven Japan haft sin stenålder, efter hvilken lemningar träffas flerstädes i landet, så väl på Jesso, som på de sydligare öarna. Redskap från denna tid samlas numera temligen flitigt både af infödingar och af europeer samt hafva blifvit beskrifna i ett af fotografiska afbildningar åtföljdt arbete af H. v. Siebold. I allmänhet har det japanska stenfolkets redskap tycke af de stenredskap, som ännu begagnas af eskimåerna, och äfven i detta fruktbara land lefde urfolket, efter hvad benlemningarna i kjökkenmöddingarna visa, till en början hufvudsakligast af jagt och fiske.

SJUTTONDE KAPITLET.

Utfärd till Asamajama. – Nakasendo-vägen. – Takasaki. – Svårighet att erhålla nattqvarter. – Badorten Ikaho. – Massage i Japan. – Svenska tändstickor. – Färd i »kago». – Savavatari. – Brottare. – Kusatsu. – De

heta källorna och deras läkekraft. – Rast vid Rokuriga-hara. – Asamajamas topp. – Nedstigningen. – Färd öfver Usui-toge. – Japanska skådespelare. – Japansk folklifsbild. – Återkomst till Jokohama.

Den 28 september tidigt på morgonen anträdde jag, jemte löjtnant Hovgaard, herr Bavier, en tolk och en i europeisk matlagning kunnig japansk kock, resan till Asamajama. Till en början foro vi i tvenne, ytterst skramliga och obeqväma vagnar, hvardera förspänd med ett par hästar, till staden Takasaki, belägen vid den stora vägen »Nakasendo», som öfver det inre af landet sammanbinder Tokio och Kioto. Vägen anses af japaneserna såsom något storartadt. I Sverige skulle den kallas en mindre väl underhållen häradsväg. Med undantag af de skjutsvagnar, som sedan några år tillbaka underhålla en regelbunden förbindelse mellan Tokio och Takasaki, möter man här ginrikischaer i tusental, samt en stor mängd hästar, oxar och menniskor, *bärande* tunga bördor, men ej ett enda af hästar eller oxar draget hjuldon, och oaktadt vägen framgår mellan en oafbruten följd af folkrika byar, omgifna af väl odlade risfält och trädgårdstäppor, ser man ingen enda arbetshäst eller arbetsoxe. All jord i Japan odlas nämligen för hand, och boskapsskötsel idkas föga.

De flesta vägar i landet utgöras af gångstigar, så trånga att tvenne lastade hästar endast med svårighet kunna på dem komma förbi hvarandra. Varorna forslas derför, der kanal eller flodlägenhet ej finnes, för det mesta af menniskor. Slättlandet är utomordentligt väl odladt, och i synnerhet måste man beundra den flit, med hvilken vattenledningar blifvit anlagda och ojemna sluttningar förvandlade till vågräta gärden.

Skjutshästarna på Nakasendo voro så magra och sågo så usla ut, att man i Sverige skulle fått plikta för djurplågeri, om man begagnat dylika till körsel. De sprungo dock temligen snabbt och raskt. Hästombytningsställen funnos regelbundet på hvar 15:de eller 20:de kilometer. Dessutom stannade kusken många gånger under vägen vid något boningshus för att ur ett der utanför stående vattenkärl kasta ett par skopor vatten i hästarnes mun och mellan deras bakben. Tillfället begagnades alltid af flickorna i huset att utkomma och bjuda de resande på en liten kopp japanskt te, en artighet som betalades med några vänliga ord och en kopparslant.

Då vi besökte några af de vid vägen liggande bondgårdarne, blefvo vi alltid ytterst vänligt emottagna, antingen på en särskild upphöjning i det gemensamma, mot vägen vettande rummet eller i ett inre rum, hvars golf var täckt med en bländande ren matta, och på hvars väggar hängde taflor med qväden och tänkespråk. Fyrkärlet frambars, te med sötsaker kringbjöds, allt under lifligt samspråk och täta bugningar. Skilnaden mellan den rikes slott (om man med detta namn kan beteckna någon byggnad i Japan) och den mindre bemedlades boning är här vida mindre än i Europa. Några tiggare sågos ej under hela färden i det inre af landet125. Ej heller synes klassskilnaden så skarp, som man kunde vänta i ett land, der rang-ofoget gått så långt som i det forna Japan. Vi sågo flere gånger i värdshusen vid sidan om vägen ståndspersoner, som färdats i ginrikischa, äta sitt ris och dricka sin saki tillsammans med de kulis, som dragit deras vagnar.

Att döma af den skara barn, som öfverallt vimlade längs vägarna, måtte folket vara mycket fruktsamt. Sällan såg man en flicka på 8 till 12 år, som ej hade en mindre unge bunden på sin rygg. Denna börda tycktes ej besvära systern eller sköterskan synnerligen mycket. Utan att på något sätt bekymra sig om barnet eller låtsa om dess tillvaro, deltog hon lifligt i lekarna, sprang ärenden o.s.v.

Äfven i det inre landet bemötas främlingar med stor vänlighet. De lägre klasserna kunna också hafva skäl dertill, ty hurudant inflytande de senaste politiska förändringarna än må hafva haft på det gamla Japans kuge-, daimio- och samurai-familjer, så är det dock tydligt, att jordarbetarens ställning nu är vida tryggare än förut, då han utsögs af hundratals småtyranner. Hans drägt är densamma som förr, dock med den förändring att en stor del af den manliga befolkningen, äfven långt in i landet, aflagt det gamla besvärliga sättet att upplägga håret i en knut öfver en kalrakad fläck på hjessan. I stället bära de sitt täta ramsvarta hår kortklippt efter europeiskt mönster. Huru betecknande för den nya tiden denna förändring är, synes af den ifver, med hvilken de japanska myndigheterna frågade Golovin om de religiösa och politiska omstörtningar,

som de antogo hafva stått i samband med förändringen i europeernas hårklädsel under början af 1800-talet; den af japaneserna mycket omtyckte ryske ambassadören Laxman hade nämligen burit stångpiska och pudradt hår, medan Golovin och hans följeslagare hade håret opudradt och kortklippt126. När det är varmt, bära arbetarne endast en smal, vanligen ljusblå bindel om lifvet och mellan benen. För öfrigt äro de nakna. Man ser då, att många äro starkt tatuerade öfver större delen af kroppen. Qvinnorna har jag ej sett arbeta nakna. De göra det kanske den betaste tiden af året. Åtminstone sky de icke att vid bad afkläda sig fullständigt midt ibland en skara af kända och okända män, ett förhållande som till följd af fördomens makt i början mycket stöter europeen, men vid hvilket äfven den förut pryde vänjer sig hastigare än man skulle förmoda. Man får till och med ofta se europeiska damer dragas i ginrikischa af en, på den blåa bindeln när, fullkomligt naken yngling. Mången, i synnerhet af det yngre manfolket, har för öfrigt en så väl byggd kropp, att den bildhuggare, som i marmor kunde troget återgifva densamma, med ens skulle förvärfva sig verldsrykte.

Takasaki är ett länsresidens med omkring 20,000 invånare; men liksom de flesta städer i Japan skiljer det sig föga från många af de byar, som vi genomreste. Vi kommo dit sent om aftonen och fingo här för första och sista gången pröfva en olägenhet, hvaröfver europeer ofta klaga under resor i Japan, och till hvilken de sjelfva gifvit anledning genom det stötande sätt, på hvilket de ej sällan uppträda. Vi klappade efter framkomsten på dörren till det ena värdshuset efter det andra utan att blifva mottagna. På ett ställe »var huset öfverfyldt», på ett annat »reparerades rummen», på ett tredje »var värdfolket borta» o.s.v. Slutligen måste vi vända oss till polisen. Sedan vi uppvisat vårt pass, lyckades vi med dess hjelp tilltvinga oss nattqvarter hos en äldre värdshusvärd, hvilken mottog oss med en min, som tydligen tillkännagaf, att han hellre skulle huggit oss i stycken med ett af de tvenne svärd han som samurai fordom varit berättigad att bära, än mottaga oss under sitt tak. Ännu efter det vi kommit in, vände han sig till polistjenstemannen med klagoropet: »måste jag då verkligen mottaga dessa barbarer?» Men vi hämnades på ett ädelt sätt. Vi aftogo våra stöflar, när vi trädde in i rummen, slösade så med prat, artigheter och bugningar samt uppförde oss öfver hufvud taget så höfviskt, att, när vi reste bort, vår förut ursinnige värd ej allenast bad oss vara välkomna åter, utan ock lemnade oss ett anbefallningsbref till värdarne på de värdshus, der vi härnäst skulle taga in, med förklaring att vi, i fall vi förevisade detta bref, ej vidare behöfde befara sådana obehagliga äfventyr som det nyss beskrifna.

De flesta hus i Japans städer äro uppförda af temligen tunnt, omsorgsfullt hopfogadt trävirke. Men dessutom ser man här och der små hus med mycket tjocka murar, fönster försedda med grofva jerngaller samt dörrar, som kunna stängas med stora lås och riglar. Dessa hus äro eldfasta och begagnas såsom förvaringsrum för dyrbarheter och husgeråd vid eldfara. Eldsvådor äro så allmänna i Japan, att man påstår, det en tiondedel af hvarje stad i medeltal årligen nedbrinner. Eldsläckningsmanskapet är talrikt samt sedan gamla tider väl ordnadt, djerft och modigt. Under vår nattrast i Takasaki inhystes vi i ett dylikt eldfast hus, i ganska stora snygga rum, hvilkas golf delvis voro betäckta med mattor efter europeiskt mönster. Murarne voro mycket tjocka och af tegel; inredningen och trapporna i huset deremot af trä.

Jag nämnde nyss, att vi nödgades anlita polis för erhållande af nattqvarter. Polistjenstemännen i Japan äro talrika, så väl i städerna som på landsbygden. Till största delen äro de tagna ur den forna samurai-klassen. De äro klädda efter europeiskt mönster och vandra, med en temligen lång påk i en bestämd ställning under armen, stilla och lugnt på gator och vägar, utan att annat än i nödfall gifva någon yttring af sin embetsmyndighet. Vanligen äro de, eller synas vara, unga, och alla hafva de ett gentlemanlikt utseende. Med ett ord de tyckas kunna fullt jemföras med det bästa nutida polismanskap i Europa och stå omätligt öfver säkerhetsväktaren eller förargelseväckaren, sådan han för några årtionden tillbaka visade sig på den europeiska kontinenten. Under det senaste upproret användes polismanskapet af regeringen som infanteritrupper och väckte allmän beundran genom den hänförelse, det mod och det dödsförakt, hvarmed det inlät sig i strid med sitt gamla kära vapen, det japanska svärdet.

Man behöfver fortfarande pass för att resa i det inre af landet, men på begäran af konsuln erhålles detta med lätthet, i fall man som orsak till resan anger helsoskäl eller forskningsbegär, under hvilket senare namn äfven vanlig reslust torde kunna inbegripas. Handelsresor i det inre af landet medgifvas tills vidare icke, och ej heller får en europe rätt att der slå sig ned för idkande af affärer. De utländska sändebuden hafva ofta inledt underhandlingar med den japanska regeringen för att åstadkomma en förändring härutinnan, men hittills utan framgång, emedan regeringen, såsom vilkor för landets fullständiga öppnande, fordrar afskaffande af den orimliga »extra-territorial-författning», som för det närvarande är gällande, och genom hvilken utländingen icke står under Japans vanliga lagar och domstolar, utan under sitt eget lands lag, tillämpad af en nämnd, som sammanträder under konsulns ordförandeskap. En ändring härutinnan torde dock inom kort åstadkommas, enär Japan snart nog torde vara tillräckligt starkt för att kunna uppsäga alla för landet kränkande paragrafer i fördragen med den europeiska kulturens länder. Numera hafva dessutom de utländska makternas sändebud, som förr alltid uppträdde samfäldt, delat sig i två läger, af hvilka det ena – Ryssland och Amerika – vill, eller åtminstone låtsas vilja småningom alldeles frigöra Japan från allt förmyndarskap och ställa det i jembredd med andra bildade stater, det andra åter – England, Tyskland, Holland och Frankrike – önskar fortfarande bibehålla det förmynderskap, som med våld påtvingades och med fördrag stadfästades för några år sedan.

Kort före vår ankomst inträffade en tvist mellan Japan och de europeiska makterna eller, såsom japaneserna sjelfva sade, ett brott mot folkrätten, hvilket väckte mycken förbittring i landet. På tillstyrkan af tyske ministern bröt nämligen ett från det kolerasmittade Nagasaki kommande tyskt fartyg den af regeringen föreskrifna karantänen och lossade utan vidare försigtighetsmått sin last i Jokohamas hamn. Att koleran i nämnda stad härigenom *förvärrades* är visserligen ej allenast obevisadt, utan äfven helt säkert oriktigt, oaktadt många japaneser i sin förbittring med bestämdhet påstodo, att så var fallet, men de ord, som uttalades af Japans firade gäst, expresidenten general Grant127, att det varit den japanska regeringens rätt att utan vidare skjuta fartyget i sank, hafva dock lemnat ett minne i så väl regeringens som folkets sinnen, som i en framtid kan förleda dem till en kanske oklok, men fullt berättigad kraftyttring, i fall något likartadt skulle komma att upprepas.

Det första intrycket af japaneserna, så väl män som qvinnor, är ytterst angenämt, men många europeer, som vistats i landet en längre tid, säga, att detta intryck ej bibehåller sig, ett förhållande som, enligt hvad jag tror, oftast mer beror på europeerna sjelfva än på japaneserna. De europeiska köpmännen lära nämligen ej hafva så lätt att här skära guld med tälgknif som förr, och stormakternas sändebud finna det dag för dag svårare att bibehålla sin forna höga och bjudande ståndpunkt mot en regering, som känner med sig, att en stormaktstid äfven för den måste randas, om blott ej obetänksam äregirighet eller oväntad olycka oförmodade hämmar utvecklingen. En annan förebråelse, att japanesen endast kan efterapa hvad andra gjort och ej sjelf förmår upptäcka något nytt, tyckes deremot tills vidare vara berättigad. Men det är obilligt att fordra, det en nation ej allenast skall under några årtionden genomlöpa en utveckling, för hvilken i Europa åtgått århundraden, utan ock genast försätta sig på den höjdpunkt af vår tids vetande, att den samtidigt kan uppträda skapande. Men underligt vore det, om nittonde århundradets naturforskning, litteratur och konst, omplanterade bland ett begåfvadt folk, med så egendomlig och allmänt spridd odling, så utbildadt konstsinne som Japans, ej med tiden skulle frambringa nya, härliga, oanade frukter. Samma oemotståndliga behof, som nu drifver japanesen att lära sig allt hvad europeen och amerikanen vet, skall, när han nått det målet, mana honom att gå vidare uppför forskningens Nilflod.

Ett stycke bortom Takasaki gick vägen till den vulkan, dit vi ärnade oss, ej mer längs Nakasendo, och vi kunde derför ej mer fortsätta färden i våra af hästar dragna vagnar, utan måste nöja oss med ginrikishaer. I dessa tillryggalade vi den 29 september på 5½ timmar den ytterst backiga vägen till badorten Ikaho, belägen 700 meter öfver hafvet. Landskapet antager här en helt och hållet förändrad prägel. Vägen, som förut framgått öfver en oafbruten slätt, rikt befolkad och odlad som en trädgård, begynner nu att omgifvas af

branta, ouppodlade, med högt, oslaget, gulnadt gräs bevuxna kullar, skilda af dalgångar, i hvilka strida bäckar framsorla, nästan skylda af ytterst yppiga busksnår. Ikaho är bekant för de varma, eller rättare heta källådror, hvilka framvälla från de vulkaniska berg, som omgifva den lilla, på en sluttning vackert belägna staden. Liksom vid Europas badorter, söka sjuka här bot för sina krämpor, och staden består derför nästan uteslutande af värdshus, bad, och salubodar för badgästerna. Baden äro belägna dels i temligen stora, öppna träskjul, der män och qvinnor utan åtskilnad bada tillsammans, dels i enskilda hus. I hvarje bad finnes en 1 meter djup bassin, till hvilken en ständigt rinnande vattenstråle är ledd från någon af de heta källådrorna. Källvattnet har naturligtvis mycket afsvalnat, innan det användes, men är detta oaktadt så hett, att jag endast med svårighet kunde dröja ett par ögonblick i badet.

På gatorna i staden mötte man ofta blinda personer, hvilka med stor säkerhet vandrade omkring utan någon ledsagare, endast kännande sig för med en lång bambukäpp. De blåste då och då i en kort pipa för att mana förbigående till aktsamhet. Jag trodde i början, att dessa olyckliga vid de heta källorna sökte återvinna ögonens ljus, men fick på frågan, om vattnet i det hänseendet visade sig verksamt, det svar, att de icke voro här såsom helsosökande, utan som »massagörer». Sedan flere hundra år tillbaka har massagen varit använd i Japan, och man möter derför ofta i städerna personer, hvilka utbjuda sin tjenst som massagörer, skrikande på gatorna ungefär på samma sätt som fruktförsäljarne i Ryssland.

Det värdshus, der vi hade vårt nattqvarter, bestod som vanligt af en mängd ytterst rena, med rörmattor klädda rum, utan möbler, men rundtom på väggarna prydda med qväden och tänkespråk. Man bodde här utmärkt väl, i fall man kunde finna sig i att, såsom japaneserna, helt och hållet lefva på golfvet och noga iakttaga de för detta lefnadssätt oundgängliga ordningsreglerna, ett iakttagande som för öfrigt är nödvändigt redan derför, att man eljest utsätter sig för ett mycket ovänligt bemötande af så väl värd som tjenstefolk. Ett obehag vid resor i Japan är europeens svårighet att vänja sig vid japanesernas matordning. Bröd begagna de icke, ej heller kött af nötkreatur, utan maten består hufvudsakligast af ris och fisk, hvartill kommer höns, frukter, svampar, sötsaker, japanskt te m. m. Fisken ätes oftast rå och lär som sådan till smak föga skilja sig från vår graflax. Ej sällan är maten anrättad med fiskoljor af en allt annat än angenäm smak. Om man ej vill underkasta sig denna matordning, måste man under resor i Japan hafva med sig en egen kock. I denna egenskap åtföljde oss en japanes, som hette Senkiti-San, men af sina stamförvandter vanligen kallades Kok-San (Herr kock). Han hade lärt sig europeisk (fransk) matlagning i Jokohama och egnade sig under färden med så stor ifver åt sitt kall, att han äfven i ödemarken vid Asamajamas fot ej gaf sig någon ro, förr än han fått bjuda på en fem rätters middag, bestående af hönssoppa, omelett på höns, hönsbiffstek, hönsfrikassé och omelette aux confitures, allt således endast af höns eller hönsägg, anrättade på olika sätt.

Redan sedan flere år tillbaka hafva tändstickor blifvit en nödvändighetsvara i Japan, och det var för oss svenskar glädjande att se, det de svenska tändstickorna här hade ett afgjordt företräde framför dylika från andra länder. Nästan i hvarje liten försäljningsbod, äfven i det inre af landet, ser man de välkända askarne med påskrift »Säkerhetständstickor utan svafvel och fosfor». Men granskar man lådorna närmare, så finner man på många af dem, jemte den för japaneserna obegripliga svenska trollformeln, en inskrift angifvande, att de äro förfärdigade af någon japansk fabrikant. På andra lådor saknas denna uppgift fullständigt, men i stället röjes förfalskningen af ett olyckligt tryckfel å etiketten. Det visar sig häraf, att de svenska tändstickorna ej allenast utföras till Japan i stor skala, utan äfven eftergöras, hvarvid de förses med svenska etiketter samt med omslag fullt liknande dem som brukas hemma. Ännu kan dock ej efterbildningen på långt när i godhet jemföras med urbilden, och mina japanska tjenare bådo mig derför alltid, då jag köpte en tändstickslåda, se noga efter, att jag fick af den rätta (svenska) sorten.

Äfven fotografien har spridt sig så hastigt i landet, att man flerstädes i småstäderna och byarna i landets inre träffar japanska fotografer, som lemna en ej allt för dålig vara. Japaneserna tyckas vara särdeles benägna att låta fotografera sina ingalunda synnerligen märkliga bostäder. Vi fingo t. ex. flere gånger, då vi bröto upp

från ett ställe,

Japansk bärstol.

af vår värd till afskedsgåfva en fotografi af hans gård eller värdshus. Kanske skedde det i samma afsigt som den, hvilken förmår hans europeiske embetsbröder till kostsamma annonseringar.

Mellan Ikaho och den nästa rastplatsen, Savavatari, var vägen så oländig, att ginrikischa ej mer kunde användas. Vi måste derför begagna »kago», en af bambu förfärdigad japansk bärstol, om hvars utseende ofvanstående bild gifver en föreställning. Den är för europeer ytterst obeqväm, emedan de ej som japaneserna kunna sitta med benen i kors under sig, och det i längden blir tröttsamt att låta dem utan något vidare stöd dingla vid sidan om stolen. Äfven för bärarne förefaller mig denna bärstol vara af mindre lämplig form, hvilket bland annat bekräftas deraf, att de för hvart tvåhundrade eller vid uppförsbacke hvart hundrade steg stanna ett ögonblick för att ömsa axel under bambustången. Det går dock temligen raskt undan, backe upp och backe ned, så att vi tillryggalade den 6 ri eller 23,6 kilometer långa vägen mellan Ikaho och Savavatari på tio timmar. Vägen, som var ganska vacker, framgick längs blomsterrika bäckstränder, bevuxna med yppiga bambusnår och en mängd olika slag af löfträd. Endast kring de gamla, merendels små och oansenliga templen sågos mäktiga urgamla cryptomerior och ginko-träd. Grafplatserna lågo vanligen ej, såsom hos oss, i granskapet af de större templen, utan invid byarna. De voro ej inhägnade, men utmärkta med stenvårdar af 1/3 till ½ meters höjd, å hvilkas ena sida en Budda-bild någon gång fans uthuggen. Yngre grafvar voro ofta blomsterprydda, och vid en del hade man uppfört små fotshöga Sinto-tempel af pinnar.

Savavatari är liksom Ikaho uppfördt på sluttningen af ett berg. Gatorna mellan husen bildas af nästan idel trappor eller branta backar. Från de vulkaniska berglagren framvälla äfven här surbrunnar, vid hvilka sjuklingar söka återvinna helsan. Badorten står dock i mindre anseende än Ikaho och Kusatsu.

Under det vi om aftonen gingo kring i byn, sågo vi på ett ställe en folkskockning. Denna föranleddes af en på stället försiggående täflingsstrid. Två unga män, som icke buro några andra kläder än en smal, om lifvet och mellan benen gående gördel, brottades inom en på en sandplan uppdragen krets af två till tre meters genomskärning. Den ansågs som segrare, hvilken kastade den andre till marken eller trängde honom ut ur kretsen. En särskild skiljedomare afgjorde utgången i tvifvelaktiga fall. Mest egendomlig var stridens början, då kämparne sutto nedhukade på knäna i midten af kretsen, skarpt ögnande hvarandra

Japanska brottare.

för att passa på den af skiljedomaren gifna stridssignalen, då ett enda språng med ens kunde göra slut på täflingen. I densamma deltog här ungefär ett dussin unga, alltid välväxta män, som vexelvis med några utmanande rop eller åtbörder stego in i kretsen för att pröfva sina krafter. Åskådarne bestodo af gubbar, gummor, gossar och flickor af alla åldrar. De flesta voro renligt och väl klädda och hade ett ganska tilltalande utseende.

Här var det sjelfva byungdomen som deltog i täflingsleken. Men i Japan finnes det äfven personer, som drifva dessa kämpalekar som yrke och visa sig för penningar.

Japansk bro. Efter en japansk teckning.

Dessa äro vanligen ofantligt feta, såsom synes af teckningen å föregående sida, föreställande början af striden, då båda kämparne ännu lura på att få ett godt tag.

Följande dag, den 1 oktober, fortsattes färden till Kusatsu. Vägen gick först under en sträcka af 550 meter uppför, derpå nedför igen nära lika långt, så åter uppför, ofta utan något skyddande stängsel, förbi djupa

afgrunder eller öfver högt belägna broar af det mest äfventyrliga byggnadssätt. Den var derför omöjlig för alla slags hjuldon, så att vi måste använda dels kago och dels ridhäst. Beklagligen lämpar sig japanesens höga sadel föga för europeen, och om man föredrager ridhäst framför kago, så måste man, i fall man ej sjelf medför sadel, besluta sig för att rida på osadlad häst, något som med de usla krakar, som här stå till buds, inom kort blir så obehagligt, att man till sist hellre låter benen bortdomna i bärstolen. En egenhet i Japan är, att ryttaren sällan sjelf styr sin häst. Vanligen ledes den vid grimman af en bredvid ryttaren springande löpare. Dessa äro mycket lättfotade och uthålliga, så att de äfven vid hastigt traf icke blifva efter. Löpare åtfölja äfven de förnämas åkdon i städerna och postvagnarne på Nakasendo. När trängsel uppstår framför vagnen, springa de ned och jaga folket undan med ett förfärligt skrikande. Från postvagnen tuta de dessutom i posthorn, ej just till fromma för de resandes örhinnor.

Vägens omgifningar voro mycket vackra. Än utgjordes de af vilda dalar, fylda med en yppig växtlighet, som helt och hållet bortskymde den i bottnen sorlande kristallklara elfven, än af gräsrika jemna slätter eller backsluttningar, glest bevuxna med enstaka träd, hufvudsakligast kastanjer och ekar. Invånarne voro som bäst sysselsatta med kastanjeskörden. Framför hvarje hydda voro mattor utbredda, på hvilka kastanjer i tjocka lager lågo till torkning. Säd och bomull torkades på samma, för oss europeer väl i smått gående sätt. På slättbygden stodo dessutom i stugornas granskap stora mortlar, uti hvilka säden stampades till gryn. I bergsbygden ersattes trampstamparne till en del af små, genom holländarne införda qvarnar af ett ytterst enkelt byggnadssätt.

Den 2 oktober tillbragte vi i Kusatsu, Japans Aachen, liksom denna ort berömdt för sina heta, svafvelhaltiga

Japanskt bergslandskap.

källor. Otaliga sjuklingar söka här lindring för sina plågor. Staden lefver på dem och består derför hufvudsakligast af badhus, värdshus och salubodar för badgästerna.

Värdshusen äro af det i Japan vanliga slaget, rymliga, luftiga, renliga, utan möbler, men med goda fyrfat, dockteserviser, rena mattor, skärmar prydda med poetiska, för oss äfven i öfversättning föga begripliga tänkespråk, vänligt

Värdshus i Kusatsu.

värdfolk och en talrik qvinlig tjenstepersonal. I fall man, såsom vi, medför egen kock, har man det, såsom jag förut nämnt, ganska godt i ett dylikt värdshus.

De heta källor, som gifvit Kusatsu dess betydelse, utmynna vid foten af ett temligen högt berg af vulkaniskt ursprung. Bergarterna i den omgifvande trakten utgöras uteslutande af lava och vulkaniska tuffer; och ett stycke från staden finnes en slocknad vulkan, i hvars krater svafvellager förekomma128. Strax i granskapet af det ställe, der hufvudkällan framqväller, ser man en mäktig, af tuffer omgifven stelnad lavaström, som nära dagytan är sönderklyftad i en mängd stora hålfylda block. Härifrån ledes det heta vattnet i långa öppna trärännor till stadens badhus och till åtskilliga, dels längs vägen, dels midt i sjelfva staden belägna afdunstningspölar, afsedda för uppsamling af vattnets fasta beståndsdelar, hvilka sedan säljas i landet såsom läkemedel. Den starka afdunstningen från dessa pölar, från de öppna vattenledningarna och de heta baden insveper staden nästan ständigt i ett moln af vattenånga, hvarjemte en ganska stark lukt af svafvelväte erinrar om att denna beståndsdel ingår i helsovattnen.

Vägen emellan källorna och staden tyckes utgöra badortens förnämsta promenad. Längs denna ser man otaliga små vårdar, en half till en meter höga, bildade af öfver hvarandra tornade lavastycken. Dessa miniatyrvårdar bilda genom sin litenhet en egendomlig motsats till våra förfäders bautastenar och jettekast och äro ett af de många exempel på folkets smak för det lilla och smånätta, som man så ofta möter i Japan.

De lära af badgästerna uppresas som tacksägelseoffer till någon af Buddas eller Sintos gudomligheter.

Af en japansk läkare på stället fick jag följande upplysningar rörande källorna vid Kusatsu och deras läkekraft. Uti och bredvid staden finnas 22 källor med ungefär likartadt vatten, men med olika användning för botande af olika sjukdomar. I den hetaste källan har vattnet på det ställe, der det frambryter, en temperatur af 162° F. (=72°,2 C.). Största antalet af de sjuka, som söka helsa vid baden, lida af syfilis. Denna sjukdom botas numera på »europeiskt vis» med qvicksilfver, jodkalium och bad. Hundra dagar åtgå till kuren; 70 till 80 procent af de sjuka botas fullständigt, ehuru purpurfärgade fläckar återstå på huden. Sjukdomen utbryter ej å nyo. Äfven en mängd spetälska besöka baden. Lepran är af olika slag: den med sårnader bättras af baden, samt botas möjligen på två år; den utan sår med okänslig hud är obotlig, men äfven den hejdas genom flitigt badande. Alla verkligt spetälska komma från kustprovinserna. Genom förtäring af skämd fisk och fogel alstras äfven i bergen en likartad sjukdom, som består deruti, att huden blir känslolös, nerverna overksamma, och den sjuke, som eljest känner sig frisk, får svårt att gå. Denna sjukdom botas äfven i ganska svåra fall fullständigt genom bad, ammoniakvatten invärtes, castoreum, kina m. m. En tredje hithörande sjukdomsform är bensjukdomen »kake», som är ytterst allmän i Japan och anses uppstå genom en ständigt enahanda föda och brist på rörelse. Den är mycket envis, men botas ofta på två till tre år med jernklorur, ägghvita, förändring af matordningen från den vanliga japanska till europeisk med rödvin, mjölk, bröd, ärter m. m. Denna sjukdom börjar med svullnad i benen, hvarpå huden blir känslolös först på benen, sedan på magen, ansigtet och handlofvarne. Derpå går svullnaden tillbaka, feber och död inträda. Vidare finnas särskilda källor för botande af rheumatism, hvartill åtgår två till tre år, för ögonsjukdomar och för »hufvudvärk», hvilken åkomma spelar en vigtig rol bland de krämpor, som botas vid Kusatsu. Den angriper företrädesvis qvinnor mellan 20 och 30 år. En af Kusatsus källor skall vara mycket verksam deremot. Dess vatten ledes till ett särskildt, mot gatan öppet badskjul, enkom afsedt för de män och qvinnor, som lida af denna sjukdom.

Många af baden i Kusatsu tagas så heta, att särskilda försigtighetsmått måste vidtagas, innan man nedstiger i vattnet. Dessa bestå deri, att de delar af kroppen, som äro ömtåligast, omlindas med bomullsdukar, och att man, innan badet tages, lagar att kroppen kommer i stark svettning, hvilket åstadkommes derigenom, att de badande under rop och hojtande samt i vissa tempon omröra vattnet i bassinen med stora tunga bräden. Derpå stiga alla ned i badet och upp igen samtidigt på ett tecken af den i fonden af badskjulet sittande läkaren. Utan denna anordning kunde det kanske vara bråkigt nog att få patienterna att

Bad i Kusatsu. Japansk teckning.

stiga ned, ty angenämt måtte badet ej vara, att döma af badgästernas allvarliga miner, under det de sitta i vattnet, och af den eldröda färgen på deras kroppar, då de komma upp derur.

Baden omgifvas af öppna skjul. Alla män och qvinnor bada gemensamt och i närvaro af en mängd så väl manliga som qvinliga åskådare. Dessa göra oförbehållsamt sina anmärkningar öfver de sjukas krämpor, äfven om de äro af sådant slag, att man hos oss ej gerna vill tala om dem, ens för läkaren. Ofta är badbassinen icke afstängd på något annat sätt, än att den är skyddad mot regn och solsken af ett på fyra stolpar hvilande tak. I sådant fall kläder man af och på sig på gatan.

Till följd af Kusatsus belägenhet på en höjd af 1050 meter öfver hafvet är vintern här mycket kall och blåsig. Staden är då öfvergifven ej allenast af badgästerna utan af de flesta bland dess öfriga invånare. Redan vid vårt besök var antalet af qvarblifna badgäster endast obetydligt. Äfven dessa beredde sig att afresa. Andra natten, som vi tillbragte i Kusatsu, stördes vår nattro af ett ljudeligt skrål från rummet under oss. Det var en badgäst, som följande morgon skulle lemna orten, och som nu med saki (risbränvin) och strängaspel firade sitt tillfrisknande.

Kusatsus omgifningar äro nästan oodlade, ehuru växtligheten derstädes är ganska yppig. Den består dels af bambusnår, dels af ett högt och frodigt gräs, från hvilket ensamt stående barrträd, blandade med en eller annan ek eller kastanje, ses uppskjuta.

Den 3 oktober reste vi vidare till foten af Asamajama. Vägen var ytterst oländig, så att till och med kagobärarne hade svårt att komma fram. Den gick först öfver tvenne mer än 300 meter djupa, af yppiga, täta busksnår upptagna dalar, derpå kommo vi till en mycket vidsträckt, med omejadt gräs täckt högslätt, glest bevuxen med vackra ekar och kastanjer. Slätten var obegagnad, oaktadt tusentals af landets idoga befolkning här kunnat finna en riklig utkomst medelst boskapsskötsel. Längre upp blandades ekarne och kastanjerna med en eller annan björk, snarlik hemlandets, och derpå kommo vi till fullständiga »svältor», der marken bestod af lavablock och lavagrus, knappast täckt af något gräs och gifvande näring endast åt enstaka, förkrympta tallar. Denna mark fortfor ända till det ställe, Rokuriga-hara, der vi skulle tillbringa natten, och från hvilket vi den följande dagen skulle bestiga Asamajamas topp.

Rokuriga-hara är beläget på en höjd af 1270 meter öfver hafvet. Något värdshus eller någon året om bebodd gård finnes här icke, endast ett stort öppet skjul. Detta var tudeladt af en gång i midten. På den ena sidan slogo vi oss ned, tillredande vår bädd så godt vi kunde på det upphöjda golfvet och skyddande oss mot nattluften med täcken, som vår omtänksamme värd i Kusatsu lånat oss. På andra sidan om gången tillbragte våra kagobärare och vägvisare natten, skockade kring en eldbrasa, som uppgjordes på en i golfvets midt anbragt stenläggning. Kagobärarne skyddades endast af tunna bomullsbluser mot den mycket känbara nattkölden. För att värma dem lät jag utdela saki öfver lag i riklig mängd, en frikostighet som icke stod mig synnerligen dyrt, men som tydligen tillvann mig alla våra kulis odelade beundran. De tillbragte större delen af natten utan sömn, under sång och skämt vid sina sakiflaskor och tobakspipor. Vi sofvo godt och varmt under våra täcken, efter att hafva intagit en riklig, af Kok- San med vanlig talang och vanlig rättrikedom, af hönskött och ägg i olika form anrättad aftonmåltid.

Man hade berättat oss, att vi härifrån skulle kunna höra ett ständigt dån från den närbelägna vulkanen, och att skadliga gaser (förmodligen kolsyra) stundom skulle samlat sig i sådan mängd i den kringliggande skogen, att menniskor och hästar, som der tillbragt natten, blifvit qväfda. Vi lyssnade förgäfves efter bullret och märkte icke spår till några gaser. Allt var lika fredligt, som om glödhärden i jordens inre varit hundratals mil aflägsen. Men vi behöfde ej vittnesbörd af rökpelaren, hvilken sågs uppstiga från den bergstopp, som utgjorde målet för vår färd, eller af inbyggarne, som upplefvat det senaste utbrottet, för att märka, att vi här voro i det omedelbara granskapet af en ofantlig, nyss verksam vulkan. Öfverallt kring vår rastplats lågo högar af smärre lavabitar, som blifvit utkastade från vulkanen (s. k. lapilli), och som ännu ej hunnit vittra tillräckligt för att kunna tjena till underlag för någon växtlighet, och ett stycke från stugan sågs en ganska mäktig stelnad lavaström.

Den följande dagen (den 4 okt.) bestego vi bergets topp. I början färdades vi i kago öfver en med temligen tät skog fyld dalsänka, sedan fortsattes färden till fots uppför den branta, med smärre lavablock och lapilli betäckta vulkankeglan. Vägen var utstakad med smärre stenrös, uppförda på ett afstånd af omkring hundra meter från hvarandra. Nära sjelfva kratern fans vid ett af dessa rös ett litet Sinto-tempel, uppfördt af stickor. Dess sidor hade en längd af endast ½ meter. Våra vägvisare gjorde här sin andakt. En af dem hade redan förut, med anledning af mitt löfte att utdela rödvin öfver lag, om vi skulle få vackert väder på toppen, vid ett lägre beläget stenrös med stort allvar verkstält några besvärjelser.

Liksom på Vesuvius, så kan man ock på Asamajama urskilja en större yttre krater, härrörande från något äldre utbrott, men nu nästan helt och hållet igenfyld af en ny vulkankegla, i hvars topp den nuvarande kratern mynnar. Denna har en omkrets af ett par kilometer; den gamla kratern, eller hvad geologerna fordom kallade elevationskratern, har varit mycket större. Vulkanen är fortfarande verksam. Den utstöter nämligen ständigt »rök», bestående af vattengas, svafvelsyrlighet och förmodligen äfven kolsyra. Tidtals känner man

en tydlig lukt af svafvelväte. Utan svårighet kan man flerstädes krypa till kraterns rand och blicka ned i dess inre. Den är ganska djup. Väggarna äro tvärbranta, och på afgrundens botten ser man några klyftor, från hvilka ångor uppstiga. Likaså framtränger »rök» på några ställen vid kanten af kratern genom små, ej märkbara springor i berget. Så väl på kraterns rand, som på dess sidor och i dess botten ser man gula utvittringar, hvilka på de ställen jag kom åt att undersöka bestodo af svafvel. Kraterranden utgöres af fast klyft: en föga vittrad augitandesit af ganska olikartad beskaffenhet på olika ställen. Samma eller snarlika bergarter skjuta äfven på den gamla kraterranden flerstädes fram i dagen, men för öfrigt består hela vulkankeglans yta af små lösa lavabitar, utan spår till växtlighet. Endast på ett ställe klädes den gamla kraterranden af gles tallskog. Vulkanen har äfven mindre sidokratrar, från hvilka utbrott af gaser egt rum. Samma råa fantasi, som ännu i form af helveteslära är rådande hos flertalet bland verldens mest bildade folk, har förlagt hemvisten för de till evigt straff dömda bland Buddas bekännare till de glödhärdar i bergets inre, hvartill dessa krateröppningar föra, och att den välmenande biskop Lindbloms kätterier ej gjort sig allmänt gällande i Japan, visas bland annat deraf, att många af dessa öppningar sägas vara ingångar till »barnens helvete». Hvarken vid hufvudkratern eller vid någon af de små sidokratrarne kan man se några egentliga lavaströmmar. Tydligen hafva ifrån dem endast gaser, vulkanisk aska och lapilli blifvit utkastade. Deremot hafva väldiga lavautbrott egt rum flerstädes vid sidan af berget, ehuru utbrottsställena numera äro täckta af vulkanisk aska.

Efter att hafva ätit vår frukost i en klyfta så nära invid den rykande kratern, att de tömda buteljerna kunde slungas omedelbart i det bottenlösa djupet, anträdde vi återfärden. Till en början följdes samma väg som vid uppstigningen, men sedermera veko vi af åt höger, nedför en vida brantare och besvärligare stig än den vi förut begagnat. Bergsluttningen hade här en lutning af nära 45 grader och bestod af en alldeles lös, genom ingen växtmatta bunden vulkanisk sand. Att uppstiga till bergstoppen på denna väg hade derför knappast varit möjligt, men nedför gick det raskt undan, ofta i svindlande fart, samt utan andra olägenheter än att man då och då föll omkull och rullade hufvudstupa utför branterna, och att våra skodon fullständigt söndertrasades mot det skarpkantade lavagruset. Ofvanom bergstoppen var himmelen molnfri, men mellan densamma och jordytan utbredde sig ett tjockt molnlager, som sedt uppifrån liknade ett af intet land begränsadt, stormupprördt haf, fullt af skummande bränningar. Den vidsträckta utsigt öfver kringliggande bergåsar och slättbygder, som man eljest skulle haft från Asamajamas topp, var sålunda bortskymd. Endast då och då uppstod i molnen en remna snarlik en solfläck, genom hvilken man fick se en skymt af det underliggande landskapet. Då vi kommit till bergets fot, följde vi länge en grönklädd ås, hvilken bildats af en väldig lavaström, som frambrutit från en numera igenfyld sidoöppning i berget. Sannolikt hade detta skett under det förfärliga utbrottet år 1783, då ej allenast väldiga lavaströmmar förstörde skogar och byar vid bergets fot, utan äfven hela den närliggande, förut bördiga trakten mellan Oiwake och Usui-toge blef genom askregn förvandlad till en vidsträckt ödemark. Öfver denna, som ännu bildar en stor, föga odlad och föga bördig slätt, belägen 980 meter öfver hafvet, gingo vi utan vägvisare till byn Oiwake, der vi togo vårt nattqvarter i ett rymligt, vid Nakasendo-vägen beläget värdshus, ett af de renligaste och bäst hållna bland de många väl hållna värdshus jag sett under vår färd i det inre af landet.

Härifrån sände jag genast ett gående ilbud till Takasaki för att beställa en vagn till Tokio. En f. d. samurai åtog sig att mot en betalning af 3 yen (ungefär 10 kronor) framföra budet. Oiwake är visserligen beläget vid den stora vägen Nakasendo, men denna kan här endast med svårighet befaras af vagnar, emedan man mellan denna by och Takasaki måste öfverskrida höjden Usui-toge, der vägen, oaktadt de betydliga sänkningar som verkstälts under de senare åren, stiger upp till en höjd af 1200 meter. Vi lejde oss derför härstädes ginrikischaer, ett för turister synnerligen angenämt åkdon, som, oaktadt det införts först under senare tider, redan spridt sig till alla delar af landet.

Hvar och en med öppet sinne för naturens skönhet och intresse för lif och seder hos främmande folk måste finna en färd i ginrikischa öfver Usui-toge i hög grad angenäm. Landskapet är har utomordentligt vackert,

kanske utan motstycke på hela jorden. Vägen har med stor svårighet blifvit framdragen mellan vilda, svarta bergpartier, längs djupa klyftor, hvilkas sidor ofta äro täckta med den yppigaste växtlighet. Intet stängsel skyddar den utför backarne hastigt framilande ginrikischan för de bottenlösa afgrunderna vid vägens sidor. Nervsvag får man derför ej vara, om man skall hafva nöje af färden, och man får lita på kulins skarpa blick och säkra fot. Öfverallt ser man sig omgifven af ett virrvarr af höga söndersplittrade fjelltoppar, och djupt ned i dalarna framsorla bergselfvar, hvilkas kristallklara vatten här och der samlar sig till små, mellan grönskande höjder inklämda sjöar. Än far man öfver en svindlande afgrund på en bro af den mest bristfälliga beskaffenhet, än ser man en vattenstråle störta sig ned från en ofantlig höjd vid sidan af vägen. Tusentals fotgängare, skaror af vallfärdande, långa rader af kulis, oxar och hästar, lastade med tunga bördor, möta den resande, hvilken under täta raster vid foten af de höga uppförsbackarne är i tillfälle att studera det brokiga folklifvet. Han omgifves här alltid af glada och vänliga ansigten, och det behagliga intrycket störes aldrig genom de yttringar af råhet i tal och åthäfvor, som så ofta möta oss i Europa.

Först när man öfverstigit bergsryggen och vid byn Matsuida kommit ned till en höjd af endast 300 meter

Japanskt landskap.

öfver hafvet, blir vägen åter farbar med vagn. Medan vi här ej utan saknad utbytte våra rena, eleganta ginrikischaer mot två med hästar förspända dåliga vagnar, såg jag ett par män vandra från bod till bod, stanna några ögonblick vid hvarje ställe, ringa med en klocka och gå vidare, då ingen uppmärksamhet egnades dem. På min fråga hvad slags folk de voro, fick jag det besked, att de voro kringvandrande

Lastbärare på en japansk väg. Japansk teckning.

skådespelare. För mig ringde de naturligtvis ej förgäfves. Mot en afgift af 50 cent voro de genast färdiga att på sjelfva gatan visa prof på sin konst. Den ene mannen iklädde sig en väl arbetad mask, framställande hufvudet af ett vidunder med stort rörligt gap och grymma tänder. Vid masken var fästad en kappa, i hvilken skådespelaren insvepte sig under föreställningen. Han efterbildade sedan med ganska stor färdighet och under mjuka, smakfulla åtbörder, som skulle hedrat en europeisk dansös, huru odjuret än lismande kröp fram, än vildt rusade å stad för att uppsluka sitt offer. En talrik barnskara samlades omkring oss. De små följde föreställningen med stort jubel och gåfvo lif åt skådespelet, eller snarare bildade dess rätta bakgrund genom den låtsade rädsla, med hvilken barnen flydde undan, då odjuret närmade sig med öppet gap och rullande ögon, och den ifver, med hvilken de åter förföljde och gäckade det, då det vände ryggen till.

I få länder äro dramatiska föreställningar af allehanda slag så omtyckta som i Japan. Särskilda hus för uppförande af skådespel finnas äfven i mindre städer. Skådespelen besökas flitigt, och oaktadt föreställningarna räcka hela dagen, följas de af åskådarne med den lifligaste uppmärksamhet. Man har affischer såsom hos oss och talrika skrifter i ämnen rörande teatern. Bland de japanska böcker, som jag inköpte, fans t. ex. ett digert arbete, försedt med otaliga träsnitt, som hade till uppgift att visa, huru de förnämsta japanska artister uppfattat hufvudscenerna i sina roler, ett par volumer sammanbundna affischer o.s.v.

Visserligen förefalla de japanska pjeserna väl barnsliga och vidunderliga för en europe, men man måste dock beundra många prisvärda drag i sjelfva spelet, t. ex. den naturlighet med hvilken skådespelarne ofta framsäga monologer, som räcka en qvarts till en half timme. De besynnerligheter, som här stöta oss, äro kanske i det hela ej orimligare än uppträdena i en nutida opera eller de koturner, masker och egendomliga drägter, som grekerna ansågo oundgängliga vid uppförandet af sina stora dramatiska mästerverk. När japaneserna hunnit fullständigt tillegna sig hvad godt är af den europeiska bildningen, så bör skådespelarekonsten hos dem få en mycket stor framtid, om blott den nu pågående utvecklingen sker med den försigtighet, att folkets egendomligheter ej allt för mycket utplånas. Ty på många områden och ej minst

på konstens finnes här mycket, som behörigen utveckladt kommer att bilda en ny vigtig insats i den vesterländska bildning, öfver hvilken vi äro så stolta.

För öfrigt äro de stora japanska teatrarna till sin inredning ofta snarlika de europeiska. Fördelningen mellan skådebanan och åskådarnes platser är densamma som hos oss. Mellan akterna skiljes den förra från åskådarne genom ett förhänge. Skådebanan är försedd med målade skärmar, föreställande hus, skogar, berg m. m., uppstälda på vridbara skifvor, så att en fullständig förändring i omgifningarna af det ställe, der handlingen försiggår, kan verkställas på några ögonblick. Musiken har samma plats, mellan skådespelarne och åskådarne, som hos oss. Liksom hos oss äro dessa senare fördelade dels på en långsamt uppstigande amfiteater, dels på flere öfver hvarandra belägna rader, »loger». Af dessa anses den nedersta raden som den förnämsta. Japaneserna sitta ej på samma sätt som vi. Hvarken amfiteatern eller logeraderna äro derför försedda med stolar eller bänkar, utan indelade i en till två fot djupa, fyrkantiga afdelningar, hvarje bestämd för ungefär fyra personer. Dessa sitta på dynor, nedhukade på vanligt japanskt sätt med benen i kors. Afdelningarna äro åtskilda af breda mellanbalkar, hvilka bilda de gångar, som åskådarne begagna för att komma till sina platser. Under föreställningen ser man uppassare springa af och an med te, saki, tobakspipor och små fyrfat. Hvar och en kan nämligen röka under spelets gång och i sin kätte ställa så beqvämt som möjligt för sig. Pjesen följes med stor uppmärksamhet, omtyckta skådespelare och omtyckta ställen i pjeserna helsas med lifliga bifallsrop. Äfven qvinnor och barn besöka teatern, och jag har sett de förra ogeneradt gifva sina barn di midt bland tusentals åskådare. Utom de stora, för allmänheten afsedda skådespelen, gifves det äfven en mängd andra slag af dramatiska föreställningar, t. ex. sällskapsspektakel, egendomliga familjeskådespel afsedda för de gamla feodalfurstarnes hem, praktskådespel som uppföras för Mikadon och som hafva en halft religiös betydelse, m. m.

Om aftonen den 5 okt. kommo vi till Takasaki, beredda att genast resa vidare till Tokio. Men oaktadt det förbud vi sändt riktigt fullfört sitt uppdrag, kunde hästar ej erhållas före midnatt. Vi tillbragte aftonen hos vår förre värd, hvilken vid vårt första besök bemött oss med sådan vedervilja, men nu mottog oss med stor vänlighet. Vi skulle lätt hafva försonat oss med dröjsmålet, emedan en japansk småstad som Takasaki har mycket sevärdt att bjuda europeen, men en stor del af tiden slösades bort på fåfänga underhandlingar för att förmå hållkarlen att låta oss få hästar några timmar tidigare. Att med långa samtal, vexlande med artigheter och bugningar, förderfva tid, deri äro japaneserna mästare. Öfver denna ovana, som ännu ofta kan göra europeen förtviflad, torde man dock ej länge behöfva klaga, ty allt tyder derpå, att äfven japaneserna snart nog skola dragas med uti ångtidehvarfvets ändlöst brusande fart.

Sedan vi ändtligen fått hästar, fortsattes färden, först i vagn till Tokio, sedan med jernväg till Jokohama, dit vi an kommo efter middagen den 6 oktober. Från denna färd skall jag blott berätta en händelse, som kan bilda ett litet drag till belysande af lifvet i Japan.

Då vi om morgonen den 6 okt. för en liten stund stannade vid ett större värdshus invid vägen, sågo vi, att ett halft dussin unga bondflickor afslutade sin toilett på värdshusgården. I förbigående må nämnas, att en japansk bondflicka, såsom flickor i allmänhet, kan vara antingen ful eller vacker, men att hon oftast är, hvad man ej alltid kan säga om bondflickorna hos oss, renlig och af ett intagande väsende. Vid en på gården belägen vattenledning tvättade de sig, slätade sitt konstigt upplagda, men af den japanska sofkudden föga rubbade hår och skurade sina bländande hvita tänder. Vid tvättningen användes ej tvål, utan en med kli fyld bomullspåse. Tänderna skurades med en träpinne, hvars ena ända var genom bultning förvandlad till en borstlik samling af trätågor. Tandpulvret bestod af finrifna snäckskal och koraller samt var förvaradt i små nätta trädosor, hvilka jemte tandborstar och små fyrkantiga bundtar af ett mycket starkt och billigt papper, alltsammans tydligen afsedt för böndernas behof, såldes för en obetydlighet i de flesta af de otaliga salubodarne längs landsvägen. Sådana högvisa förordningar, som förr i Europa försvårade landthandeln och ofta tvungo landtmannen att taga en motion till närmaste stad för att köpa några hästsöm eller en rulle tråd,

tyckas nämligen ej finnas i Japan, hvarför äfven de flesta vid landsväg boende bönder söka en bifförtjenst i handel med smärre för allmogen nödiga och angenäma saker.

Uppträden af det nämnda slaget hade vi sett så många gånger förut, att det denna gång ej skulle hafva ådragit sig någon vidare uppmärksamhet från vår sida, så vida vi ej derigenom fått en erinran om, att äfven vi måste sköta vårt yttre, innan vi kunde intåga i Japans hufvudstad. Vi framtogo derför från vagnen våra korgar med linne, rakdon och tvättsaker, slogo oss ned omkring den vattenledning, vid hvilken flickorna stodo, samt började genast att tvätta och raka oss. Nu blef det allmän uppståndelse. Flickorna upphörde genast med sin egen toilett och skockade sig i en ring omkring oss för att se huru europeer vid ett dylikt tillfälle buro sig åt, och för att lemna oss det biträde, som kunde vara af nöden. Några sprungo skrattande och larmande omkull hvarandra för att ögonblickligen skaffa oss hvad vi begärde, en höll spegeln, en annan rakborsten, en tredje tvålen o.s.v. Kring dem samlade sig andra äldre qvinnor, hvilkas svärtade tänder angåfvo, att de voro gifta hustrur. Litet längre bort stodo män af alla åldrar. Slumpen hade här helt oförmodadt visat oss en tafla ur folklifvet af det mest angenäma slag. Den glada sinnesstämningen fortfor, då vi strax derpå i allas närvaro spisade vår frukost på bottenvåningens förstugusval, omgifna af våra förra tjensteandar, nu nedhukade kring oss i knäböjande ställning, ständigt sänkande hufvudet mot golfvet, skrattande och pladdrande. Lika muntert gick det till, då jag en stund derefter inköpte några lefvande sötvattensfiskar och inlade dem i sprit, dock med den skilnad att flickorna nu under några utrop, som skulle visa deras rädsla för att fatta tag i de lefvande djuren – ehuru väl fiskrensning eljest hörde till deras åligganden – åt männen öfverlemnade bestyret att fasttaga fiskarne och inlägga dem i spritburkarne. För en i sprit inlagd orm låtsade de vara ytterst förfärade, oaktadt dess sprit- och glashölje, och sprungo skrikande undan, då någon plötsligt närmade burken med ormen till deras ansigten. Anmärkas bör till japanesernas heder, att oaktadt vi ingalunda voro omgifna af någon vald krets, under hela tiden ej hördes ett enda stötande eller förolämpande ord bland de tätt packade åskådarne, ett förhållande som ger ett begrepp om den utmärkta sällskapston, som här är rådande, äfven bland den allra lägsta befolkningen, och som visar, att japaneserna, om de ock hafva mycket att lära af europeerna, dock ej böra taga dem efter i allt. I Japan finnes mycket godt, gammalt och nationelt att taga vara på, kanske mer än japaneserna sjelfva för det närvarande hafva någon aning om, och helt säkert mer än mången af de europeiska »residenterna» vill medgifva.

ADERTONDE KAPITLET.

Afskedsmiddag i Jokohama. – Kineserna i Japan. – Resa till Kobe. – Inköp af japanska böcker. – Färd på jernväg till Kioto. – Biva-sjön och sagan om dess uppkomst. – Draggning derstädes. – Japanska danserskor. – Kiotos märkvärdigheter. – Kejserliga slottet. – Templen. – Svärd och svärdbärande. – Sintoismen och buddismen. – Porslinstillverkning. – Japansk poesi. – Fest i ett Budda-tempel. – Segling genom Japans Inhaf. – Landstigning vid Hirosami och Shimonoseki. – Nagasaki. – Utflygt till Mogi. – Insamling af växtförsteningar. – Afsked från Japan.

De sista dagarne i Jokohama upptogos af afskedsbesök derstädes och i Tokio. En eftermiddags ledighet under den sista dag jag tillbragte i Japans hufvudstad, begagnade jag till en utfärd för att från en japansk båt dragga i den vid staden utmynnande floden. De japanska båtarne skilja sig från de europeiska derigenom, att de ej framdrifvas genom rodd, utan genom vrickning. De äro vanligen försedda med ett öfver vattenytan beläget däck, bländande hvitt och rent samt belagdt med rörmattor, alldeles som rummen i japanesernas hus. Draggningen lemnade en massa Anodontor, stora Paludinor samt några mindre snäckor.

Under vistelsen i Japan bemödade sig löjtnant Nordqvist att göra en så fullständig samling, som vårt korta uppehåll medgaf, af landets land- och sötvattenssnäckor. Till följd af landets ovanliga fattigdom på dessa djurformer blef dock utbytet vida mindre än vi hoppats. Under en föregående resa till Ishafvet har jag varit med om att insamla landsnäckor vid Renö, norr om skogsgränsen i nordliga Norges ytterskär. Man kan der på några timmar insamla lika många djur af denna grupp, som i det bördiga Japan på lika många dagar. Det

finnes landsdelar i Japan, täckta af täta skogar och busksnår, der man under en förmiddags utflygt knappast kan finna ett enda snäckskal, oaktadt marken är genomskuren af djupa, skugglika klyftor, i hvilka massor af torrt löf finnas hopade och hvilka derför borde vara en ytterst lämplig uppehållsort för landtmollusker. Orsaken till denna fattigdom bör kanske sökas i den brist på kalk eller basiska kalkhaltiga bergarter, som är rådande i de delar af Japan, hvilka vi besökt.

Sedan den svensk-holländske ministern ytterligare gifvit oss en ståtlig afskedsmiddag på Grand Hotel, till hvilken såsom förra gången de japanska ministrarne och de utländska makternas representanter i Japan voro inbjudna, lyftade vi ändtligen den 11 oktober ankar för att segla vidare. Vid den nämnda afskedsmiddagen sågo vi för första gången den kinesiska ambassad, som för tillfället gästade Japan, i ändamål att uppgöra den kinkiga Liu-kiu-affären, som hotade att föranleda ett krig mellan Ostasiens tvenne stormakter. Kinesiska ambassadörerna voro såsom vanligt tvenne, hvilka hade i uppdrag att öfvervaka hvarandra. Af dessa skrattade den ene hejdlöst åt allt hvad som sades under middagen, oaktadt han deraf ej förstod ett ord. Enligt hvad en i det himmelska rikets seder välförfaren man sade, gjorde han detta ej derför, att han hörde eller uppfattade något värdt att skratta åt, men emedan han ansåg skrattet höra till goda tonen.

Märkligt var det intresse, med hvilket de i Jokohama bosatta kinesiska handtverkarne omfattade vår färd, om hvilken de tycktes hafva läst något i sina eller de japanska tidningarna. När jag sände en af matroserna i land för att uträtta ett ärende och frågade honom, huru han kunde reda sig utan kunskap i språket, sade han: »det har ingen fara, jag träffar alltid någon kines, som talar engelska och som hjelper mig». Kineserna ej allenast biträdde våra matroser utan ersättning som tolkar, utan följde dem timtal, gåfvo dem goda råd vid handel och uttryckte sitt medlidande öfver allt hvad vi måtte hafva utstått under öfvervintringen i den höga norden. De voro alltid renliga, stora och ståtliga till växten samt motsvarade i intet hänseende de förklenande beskrifningar vi så ofta läsa om detta folk i europeiska och amerikanska skrifter.

Från Jokohama ställdes kursen på Kobe, en af de betydligare japanska hamnar, som öppnats för europeerna. Kobe är särskildt märkligt derför, att staden genom jernvägar är förenad med Osaka, Japans vigtigaste fabriksstad, och med Kioto, landets gamla hufvudstad och sätet för Mikado-hofvet under århundraden. Det var min önskan att se den sistnämnda staden, som förmådde mig att för några dagar lägga till vid Kobe.

Redan i Jokohama hade jag börjat inköpa japanska böcker, i synnerhet sådana som voro tryckta före hamnarnas öppnande för europeerna. För att med större framgång kunna bedrifva detta uppköp hade jag förskaffat mig biträde af en ung, i franska språket ganska hemmastadd japanes, herr Okuschi, assistent vid dr Geertz' kemisk-tekniska laboratorium i Jokohama. Men emedan tillgång på gamla böcker i denna, för några få år sedan föga betydande stad var ganska ringa, hade jag till en början, för uppköpens bedrifvande i större skala, upprepade gånger sändt herr Okuschi till Tokio, sätet för det forna shogun-väldet, samt derifrån några veckor före Vegas afresa från Jokohama till Kioto, det forna lärdomssätet i Japan. Vegas anlöpande af Kobes hamn hade äfven till uppgift att afhemta herr Okuschis der gjorda betydande inköp.129 *Kobe* eller *Hiogo*, såsom den gamla japanska delen af staden kallas, är en stad med ungefär 40,000 invånare, vackert belägen vid inloppet till Japans inhaf, »Inland sea», d.v.s. det sund, som skiljer Japans hufvudö från de sydligare öarna Sikok och Kiusiu. Temligen höga bergsryggar löpa här utmed hafsstranden. En del af de europeiska handelsmännens boningar äro byggda på nedre sluttningarna af dessa berg, med höga, vackra, skogklädda höjder till bakgrund och en härlig utsigt öfver den utanför liggande hamnen. Den japanska delen af staden består såsom vanligt af små låga hus, hvilka åt gatan för det mesta upptagas af salubodar eller smärre verkstäder, der hela familjen uppehåller sig dagen om. Gatorna få härigenom ett mycket

Japansk salubod.

lifligt utseende och erbjuda främlingen en ändlös vexling af märkliga och lärorika taflor ur folkets lif. Den europeiska stadsdelen deremot är byggd med ståtliga hus, till en del belägna utmed sjelfva strandgatan. Här

finnas bland annat ypperliga europeiska hotel, europeiska klubbar, kontor, salubodar m. m.

Icke långt från Kobe och förbunden dermed medelst jernväg ligger Japans största fabriksstad Osaka, berömd för sina teatrar och danserskor. Beklagligen hann jag ej besöka denna stad. Jag afreste nämligen till den gamla hufvudstaden Kioto några timmar efter det Vega ankrat, och sedan jag för att förskaffa mig det pass, som fortfarande är nödigt för resor i det inre af landet, uppvaktat landshöfdingen. Denne bemötte mig, tack vare ett anbefallningsbref, som jag medhade från en af ministrarne i Tokio, på ett ytterst förekommande sätt. Hans mottagningsrum var beläget i ett stort europeiskt stenhus, hvars förmak var smakfullt inredt på europeiskt sätt och försedt med en i brokiga färger prålande brysselmatta. Vid besöket kringbjöds japanskt te, såsom brukligt är öfverallt i Japan, så väl i kejsarens palats, som i den fattige bondens koja. Landshöfdingen var, såsom numera alla högre tjenstemän i Japan, klädd som en europeisk ståndsperson, men han kunde icke tala något europeiskt språk. Dock visade han sig mycket intresserad för vår färd och befalde genast en i engelska språket kunnig tjensteman vid sitt kansli, herr Yanimoto, att vara mig följaktig till Kioto.

Resan dit skedde på jernväg, byggd fullkomligt efter europeiskt mönster. På särskild begäran förde min följeslagare mig i Kioto ej till det der befintliga europeiska värdshuset, utan till ett japanskt herberge, såsom vanligt utmärkt för renlighet, för en talrik, språksam qvinlig tjenareskara och för värdfolkets utmärkta vänlighet mot gästerna, så snart dessa genom att vid dörren taga af sig stöflarna gifvit till känna sin afsigt att ej på ett stötande sätt bryta mot japanska seder och bruk. Ett visitkort och ett bref från sjöministern herr Kawamura, som jag från hotellet sände till Kiotos landshöfding, förskaffade mig en adjutant n:o 2, en ung, glad och språksam tjensteman, herr Koba-Yaschi, hvars ögon hyste af förstånd och glädtigt lefnadsmod. Man hade snarare kunnat taga honom för en omtyckt och firad studentordförande från något nordiskt universitet, än för en japansk tjensteman. Det var redan sent på dagen, så att jag före nattens inbrott endast hann taga det bad, som i hvarje ej allt för dåligt japanskt värdshus alltid står den resande till buds, och anordna om den draggningsutfärd, som jag, tillsammans med löjtnant Nordqvist, följande dagen ämnade göra på Biva-sjön.

Vägen mellan Kioto och Biva tillryggalades följande morgon i ginrikischa. Inom kort blifva dessa ställen sammanbundna med en jernväg, byggd uteslutande af inhemska arbetare och inhemska ingeniörer. Den blir och är anlagd på att blifva en verkligt japansk jernväg. På en betydande sträcka ledes den genom en tunnel, hvilken dock, enligt hvad några bland europeerna i Kobe påstodo, lätt kunnat undvikas, »om ej japaneserna ansett i sin ordning, att äfven Japan skulle hafva att uppvisa en jernvägstunnel, eftersom dylika finnas så väl i Europa som i Amerika». Antagligt är i alla fall, att de krokar, som varit nödvändiga för tunnelns undvikande, i längden skulle kostat mer än tunneln, och att derför japanesernas åtgörande varit mer välbetänkt, än deras europeiska afundsmän vilja medgifva. Hos de i Japan boende europeerna tyckes verkligen råda en viss afund öfver den lätthet, med hvilken det i industrielt hänseende nyss så långt tillbaka stående landet tillegnar sig europeernas konstfärdighet och industri, och den hastighet, med hvilken befolkningen härigenom gör sig oberoende af de främmande handelsmännens varor.

Då vi framkommit till Biva-sjön, fördes vi af herr Koba-Yaschi till ett omedelbart vid stranden beläget värdshus med härlig utsigt öfver södra delen af sjön. Vi infördes i vackra japanska rum, hvilka tydligen blifvit ordnade för att mottaga europeer, och i hvilka derför några bord och stolar blifvit inställda. På borden funnos vid vår ankomst skålar med frukter och sötsaker, japanskt te och fyrfat. Väggarna bildades delvis af smakfullt förgylda pappersskärmar, som voro prydda med tänkespråk, erinrande om den härliga utsigten.

En hel dag af den korta tid, som det förunnades mig att studera Kiotos märkvärdigheter, offrade jag på Bivasjön, emedan insjöar i södern äro ytterst sällsynta. Sådana förekomma nämligen endast i de länder, som under det senaste geologiska tidskiftet antingen varit betäckta af glacierer, eller ock till följd af vulkaniska krafters inverkan varit skådeplatsen för våldsamma rubbningar i jordskorpans höjdförhållanden. Jag trodde,

att Biva-sjön härvid skulle bilda ett undantag, men sannolikt med orätt. Sagan förtäljer nämligen, att denna sjö uppstått på en enda natt vid samma tid, som Fusijamas höga vulkankegla bildades. Denna sägen är i sina allmänna drag så öfverensstämmande med geologiens läror, att knappast någon geolog torde vilja jäfva dess sanning.

Efter framkomsten till värdshuset fingo vi mycket länge vänta på den ångbåt jag beställt. Jag utfor med anledning häraf obetänksamt nog i förebråelser mot mina förträffliga japanska adjutanter, hvilka dock mottogo mina hårda ord endast med vänliga småleenden, som ytterligare ökade min otålighet öfver den tidsförlust, som sålunda ådragits mig. Först långt fram på dagen, medan jag redan var ute och draggade från en mindre ångbåt, fick jag upplysning om orsaken till dröjsmålet. På anmodan af landshöfdingen hade Bivas ångbåtsbolag velat ställa till mitt förfogande en mycket stor båt, rikligt försedd med kol, men denna hade efter intagandet af kollasten sjunkit så djupt, att den stannat på grund i hamnens gyttja. Vi hade redan hunnit långt ut med den lilla ångbåten, när den stora ändtligen kom loss. Jag nödgades nu byta fartyg för att blifva mottagen »på ett mera värdigt sätt». Först sedan detta skett, fick jag upplysning om, att jag var gäst och ej herre, hvarför jag nödgades använda resten af aftonen till att öfverskyla mitt förra häftiga uppträdande, något som med tillhjelp af vänliga ord, öl och rödvin temligen väl lyckades, att döma af den glada sinnesstämning, som snart gjorde sig gällande bland mina numera mycket talrika japanska följeslagare.

På den lilla ångbåten hade jag låtit två af mitt från Vega medtagna manskap tillreda en middagsmåltid för japaneserna och oss. Härigenom blef den för oss, mig ovetande, på den stora båten anordnade middagen öfverflödig. I stället måste jag, mot afgifvande af ett formligt qvitto, som gåfva mottaga de för middagen inköpta lifsmedlen och dryckesvarorna, bestående af höns, ägg, potatis, rödvin och öl.

Under färden på sjön mötte vi åtskilliga båtar, hvilka voro lastade med sjögräs, som man upptagit från sjöns botten för att använda som gödsel på kringliggande åkerfält. Dels bland detta sjögräs, dels genom draggning insamlade löjtnant Nordqvist åtskilliga ganska intressanta sötvattenssnäckor (Paludina, Melania, Unio, Planorbis m. fl.), några arter räkor (en Hippolyte), smärre fiskar m. m. Biva-sjön är mycket fiskrik, och den hyser dessutom en stor, klumpigt formad salamanderart. För att göra ytterligare insamlingar af här förekommande djurformer qvarblef löjtnant Nordqvist vid sjön till följande dag. Jag deremot reste genast tillbaka till Kioto, dit jag ankom på aftonen efter mörkrets inbrott.

Sedan jag jemte mina tvenne japanska följeslagare spisat en oklanderlig europeisk middag i stadens af japaneser hållna, men efter europeiskt mönster inredda värdshus, gjorde vi besök hos ett sällskap japanska danserskor.

Kioto gör Osaka äran stridig att hafva de vackraste danserskor. Dessa bilda ett särskildt skrå af unga flickor, utmärkta genom en egen brokig drägt. De bära dessutom en egendomlig hårprydnad, äro starkt sminkade samt hafva läpparne färgade med svart och guld. På de mest ansedda dansställena mottages europeen icke, om han ej har med sig en känd inföding, som borgar för höfviskt uppförande. Sedan man vid inträdet tagit af sig skodonen, införes man i ett särskildt rum med mattbeklädt golf och väggar prydda med japanska ritningar och tänkespråk, men för öfrigt utan möbler. En liten fyrkantig dyna gifves åt hvar och en af gästerna. Sedan dessa slagit sig ned derpå enligt japansk sed, d.v.s. nedhukade med benen i kors, inbäras rökdon och te, hvarpå en hel skara unga flickor inkomma och slå sig muntert glammande ned omkring gästerna, allt under iakttagande af full anständighet, äfven efter de mest nogräknade europeiska begrepp. Något spår till den fräckhet och råhet, som oftast möter oss på likartade ställen i Europa, ser man ej här. Man skulle nästan kunna tro sig vara bland en hop unga, från vårdarinnornas surmulna moralkakor undsluppna skolflickor, hvilka icke tänkte på något annat än att oskyldigt pladdra bort några timmar. Efter en stund börjar dansen, åtföljd af en mycket entonig musik och sång. Danserskornas långsamma rörelser med ben och armar påminna om vissa säfliga och långtrådiga scener ur europeiska baletter. Något anstötligt i denna dans finnes ej, men äfven vildare och mindre sedliga danser lära förekomma.

Danserskorna rekryteras uteslutande från de fattiga klasserna med unga vackra flickor, hvilka, för att hjelpa sina föräldrar eller för att förtjena några styfrar åt sig sjelfva, sälja sig för en viss tid till värdarne på danslokalerna, och sedan den öfverenskomna tiden tilländalupit, återvända till sina hemorter, der de detta oaktadt utan svårighet blifva gifta. Alla danserskor äro derför unga, många vackra äfven efter europeiskt begrepp, ehuru deras utseende i våra ögon är förderfvadt genom det osmakliga sätt, på hvilket de sminka sig och färga sina läppar. Beklagligen fick jag ej tid att begagna det tillfälle, som Kioto erbjuder

Japansk hofdrägt.

främlingen att med säkerhet döma om den japanska smaken i afseende å qvinlig skönhet. Här liksom i åtskilliga andra japanska städer finnes nämligen ett antal flickor, som officielt utkorats att vara de skönaste bland ortens tärnor. Japaneserna kunna besöka dem mot en viss afgift, men för europeer visa de sig ej gerna, och endast mot dryg betalning. Då detta någon gång sker, är det blott en stum uppvisning för några ögonblick, under hvilken ej ett ord vexlas.

Landshöfdingen hade lofvat att följande dagen föra mig omkring att se stadens märkvärdigheter. Jag var föga belåten dermed, emedan jag befarade, att jag hela dagen skulle blifva upptagen med beskådande af hel- eller halfeuropeiska embetsverk och skolor, hvilka för mig ej hade det

ringaste intresse. Min fruktan var dock obefogad. Guvernören var en snillrik man, som, enligt hvad mina följeslagare påstodo, räknades bland de förnämste af Japans nutida skalder. Han förklarade genast, att han förmodade, det de nya embetsverken och skolorna skulle intressera mig vida mindre än stadens gamla palats, tempel samt porslins- och fajansfabriker, och att han derför ärnade begagna den dag, under hvilken jag följde hans ledning, att visa mig dessa senare.

Adelsman i forntida drägt.

Vi gjorde början med det gamla kejserliga slottet Gosho, det forna Japans praktfullaste boningshus. Det är dock föga storartadt efter europeisk måttstock. En mycket vidsträckt jordrymd är här betäckt med en mängd för kejsaren, den kejserliga familjen och deras uppvaktning bestämda envånings trähus. Byggnaderna äro, såsom alla japanska hus, genom skjutskärmar indelade i en mängd rum, rikt försedda med målningar och förgyllningar, men eljest utan spår till bohag. Slottet står nämligen nu, sedan Mikadon störtat shogun-väldet och flyttat till Tokio, obebodt. Det lemnar redan en åskådlig bild af den förändring, som inträdt i landet. Endast den kejserliga familjen och landets stormän fingo förr träda inom Goshos heliga område. Nu står det öppet för den nyfikne infödingen eller främlingen, och det har till och med såsom utställningsbyggnad redan fått träda i industriens

tjenst. Jemte de stora byggnaderna finnas åtskilliga små, af hvilka en var afsedd att skydda kejsarguden vid jordbäfning; de andra utgjorde lekstugor för det sällskap af vuxna barn, som fordom låtsades regera landet.

Budda-prest.

Vida märkvärdigare och lärorikare än det nu öde kejserliga slottet äro de talrika templen i Kioto, af hvilka vi besökte en mängd. Vi emottogos af presterskapet oftast i ett stort förmak, hvars golf var betäckt med en vacker yllematta och som var försedt med bord och stolar efter europeiskt mönster. Först bjöds man af presterna på japanskt te, cigarrer och sötsaker; derpå granskades några i rummet uppstälda dyrbarheter, bestående af bronser, arbeten af ädlare metall, praktfulla gamla lackerarbeten och ett antal åt templet helgade ryktbara svärd. Dessa voro de enda, som vår fritänkande landshöfding behandlade med vördnad; för öfrigt tycktes hvarken presterna eller deras reliker inge honom någon synnerlig aktning.

Då ett dyrbart japanskt svärd förevisas, vidrör man hvarken fästet eller slidan och naturligtvis än mindre klingan med blotta handen, utan fattar det antingen med en handskbeklädd hand eller först sedan man vecklat en näsduk eller en flik af klädningsskörtet om handen. Klingan blottas helst endast till hälften, stålsättningen skärskådas

mot dagern och beundras; på de ofta ytterst dyrbara klingor, som ej äro infattade, utan blott till skydd mot rost försedda med träfodral, undersökes fabrikantmärket o.s.v. Liksom hos oss under forntiden är vapensmedsyrket det enda handtverk, som förr stod i högt anseende uti Japan, och ofantliga summor betalades ofta för svärdsklingor, smidda af berömda mästare. Bland gamla japanska skrifter träffar man många arbeten, särskildt behandlande vapensmide. Men sedan svärdsmännen (samurai) numera blifvit förbjudna att offentligen visa sig beväpnade, försäljas gamla ja-

Samurai.

panska svärd i alla städer uti hundra- och tusental, ofta för en obetydlighet. Under vår vistelse i landet förvärfvade jag för en jemförelsevis ringa summa en vacker samling dylika vapen. Äfven den, som ej kan uppskatta klingans konstmessiga smidning, stålsättning och härdning, måste beundra svärdsprydnadernas, i synnerhet parerplåtarnas, utmärkt smakfulla gjutning och drifning. De äro ofta verkliga konststycken, oöfverträffade i stil och utförande.

Det är ej särdeles många år sedan de män, som tillhörde samurai-klassen, aldrig visade sig ute utan att vara beväpnade med sina två svärd. Äfven skolungdomen infann sig beväpnad i de första europeiska skolor, som inrättades i landet. Detta bruk gaf anledning till åtskilliga våldsbragder under tiden närmast efter hamnarnes öppnande, hvarför de europeiska sändebuden efter några år begärde, att bärandet af svärd i fredstid skulle förbjudas. Den japanska regeringen gaf härpå till svar, att det snart skulle vara ute med den minister, som vågade utfärda ett sådant förbud. Kort derpå lemnade man dock *tillstånd* för dem, som önskade det, att gå utan vapen, och vapenbärandet kom snart så ur modet, att man slutligen vågade utfärda ett bestämdt förbud deremot. Under vårt uppehåll i Japan sågo vi derför ej en enda man beväpnad med de förr brukliga tvenne svärden.

Sedan vi skärskådat och beundrat skatterna i tempelförmaket, besöktes sjelfva templet. Detta är alltid af trä, rikt utstyrdt med träsniderier och förgyllningar. I fall det är helgadt åt Sinto, finnas inga bilder i detsamma och ganska få prydnader, om jag undantager en spegel och ett stort tilläst skåp med genombrutna dörrar, som stundom upptager den mot ingången vända väggen, och i hvilket, såsom jag förut nämnt, guda-anden säges bo. Sinto-templen äro i allmänhet fattiga. Många äro så oansenliga, att de nästan se ut som dufslag. Ofta äro de helt och hållet öde, så att man har svårt att upptäcka dem bland de praktfulla träd, af hvilka de omgifvas. Ingången till templet angifves af en port (torryi) af trä, sten eller koppar, och här och der äro tåg, uppbärande skrifna böner eller religiösa löftesförbindelser, sträckta öfver tempelvägen.

Äfven de, som länge studerat Japan och dess litteratur, tyckas hafva ganska liten kännedom om sintoismens inre väsen. Denna religion anses af en del som en ren deism; af andra som en för politiska ändamål afsedd sekt, der man dyrkar folkets aflidne hjeltar. Någon utbildad sedelära skall denna religiösa kult helt och hållet sakna. Likaså tyckes man vara oviss, om sintoismen är en lemning af landets ursprungliga gudalära, eller om den är hemtad utifrån.

Port öfver vägen till ett Sinto-tempel.

Buddismen är införd från Kina öfver Korea. Dess tempel äro mer utsirade än Sinto-templen och innehålla afgudabilder, klockor, trummor, heliga böcker samt en massa altarprydnader. I buddismen ingår läran om själavandring och om belöningar och straff i ett lif efter detta. Utom de egentliga templen träffar man flerstädes större eller mindre bilder, i sten eller brons, af Buddas gudomligheter. De största bland dessa utgöras af kolossala bildstoder i brons (Daibutsu), föreställande Budda i sittande ställning, och sjelfva bildande omhöljet till ett med mindre gudabilder försedt tempel. En dylik bild finnes vid Kamakura, en annan i Tokio, en tredje vid Nara nära Kioto o.s.v. Några hafva under de senare åren blifvit försålda för metallvärdet;

Buddatempel i Kobe.

en har på detta sätt kommit till London och finnes nu uppstäld i Kensington-museet. Metallen skall utgöra en legering af koppar med tenn och litet guld, hvilken senare beståndsdel föranledt ryktet, att deras värde skulle vara mycket betydande. För att ge ett begrepp om några daibutsu-bilders storlek må nämnas, att den vid Nara är femtiotre och en half fot hög, och att man kan genom näsborren krypa in i hufvudet.

Nästan alla daibutsu-bilder äro gjorda efter ungefär samma mönster, hvilket under århundraden blifvit från slägtled till slägtled förbättradt, tills gudabildens anletsdrag slutligen erhållit en prägel af mildhet, lugn och majestät, som sannolikt aldrig öfverträffats af den vesterländska konstens alster. Daibutsu-bilderna stå uppenbarligen i samma förhållande till enskilda bildhuggares verk, som folkpoesien till namngifna skalders.

Såsom jag förut påpekat, har vesterlandets smak för det jettelika icke varit rådande i det forna Japan. Tydligen har det prydliga och smånätta, ej det storartade utgjort målet för konstnärens, arkitektens och trädgårdsmästarens sträfvanden. Endast daibutsu-bilderna, några klockor och andra kyrkoredskap bilda ett undantag härifrån. Under våra färder kors och tvärs i Kioto foro vi dock förbi en inhägnad, der murarne voro uppförda af så kolossala stenblock, att man har svårt att fatta, huru det varit möjligt att lyfta och flytta dem med de hjelpmedel, öfver hvilka japaneserna fordom förfogat. I granskapet af detta ställe finnes en graf, förmodligen den enda i sitt slag. Den skildras på följande sätt i en beskrifning om Kiotos märkvärdigheter, författad af en inföding: »Mimisuka, eller näsornas och öronens graf, upprestes af Hideyoshi Taiko, som lefde kring år 1590 efter den kristna tidräkningen. Då denne berömde mans krigshöfdingar inföllo i Korea med hundrafemtio tusen soldater, gaf han befallning, att man skulle hemföra och visa honom alla öron och näsor af de fiender, som dödats i striden, ty det var en gammal sed i Japan att afhugga de döda fiendernas hufvuden, för att visa dem för konungen eller härföraren. Men nu var det omöjligt att bringa hufvudena af de dödade Korea-krigarne till Japan, ty afståndet är för stort. Derför gaf Hideyoshi den nyss nämnda befallningen, och de öron och näsor, som bragtes till Japan, begrofvos tillsamman på detta ställe. Grafven har 730 fot i omkrets och är 30 fot hög.»

Kioto är en af hufvudorterna för förfärdigande af fajans, porslin och »cloisonné». Den japanska keramikens alster äro, såsom bekant, utmärkta genom smakfulla former och vackra färger samt stå hos kännare i högt värde, hvarför de i stor skala utföras till Europa och Amerika. Verkstäderna äro många och små samt egas för det mesta af familjer, hvilka i en lång följd af slägtled egnat sig åt samma yrke. Godset brännes i mycket små ugnar och försäljes vanligen i en salubod, som står i omedelbart sammanhang med fabriken. Porslinstillverkningen bär derfor i Japan mer prägeln af handtverk, än af fabriksindustri. Varan vinner härigenom otroligt i konstnärligt hänseende. Den förhåller sig till de stora europeiska fabrikernas alster som en konstnärs teckning till ett grant färgtryck. Men priset blir äfven derefter, och det japanska porslinet är för dyrt för hvardagsbruk äfven i eget land. Nästan alla större uppsättningar af bordsporslin, som jag såg i Japan, voro derför införskrifna från utlandet. De koppar, som infödingarne sjelfva begagna till ris, te och saki, äro dock af inhemsk tillverkning, men så finnes äfven i ett välförsedt japanskt hushåll knappast så mycket porslinskärl, som behöfves för ett ordentligt kafferep i hemlandet.

På aftonen hade landshöfdingen bjudit oss till en middag, som gafs i en våning, tillhörande ett vittert sällskap i staden. Rummen voro delvis möblerade i europeisk stil, med bord, stolar, brysselmattor m.m. Vid middagen följdes europeisk mat-, vin- och talordning. Maten och vinerna kringbjödos i riklig mängd och i stor omvexling. Stämningen var synnerligen upprymd, och värden tycktes blifva högeligen belåten, då jag kom att nämna, det jag å ett af de ställen, jag under dagens lopp besökt, sett en vägg prydd med ett af honom författadt tänkespråk. Han lofvade genast författa ett dylikt åt mig med anledning af mitt besök i staden, och då han några ögonblick derpå hade första raden färdig, uppmanade han sina japanska gäster att skrifva den andra. De försökte nu under gladt skämt en god stund att hitta på något passande slut, men förgäfves. Slutligen öfvergafs försöket, men landshöfdingen lofvade att, innan jag afreste, sjelf författa äfven slutet. Tidigt följande morgon kom äfven herr Koba-Yashi till mig och medförde en bred sidenremsa,

på hvilken följande stycke var pensladt i raska, ädelt formade drag:

Umi-hara-no-hate-made
Akiva-Sumi-watare,

hvilket i öfversättning lyder sålunda:

»Så långt som hafvet går,
Sprider höstmånen sitt välgörande sken.»

Enligt den förklaring jag erhöll, skulle stycket häntyda derpå, att höstmånen sprider sitt lyckobringande sken ända bort till det ställe i den höga norden, der vi öfvervintrat. Efter ofvan anförda vers fans på japanska tillagdt: »Skrifvet af Machimura Masanavo, landshöfding af Kioto-Fu, till professor Nordenskiöld, med anledning af en för honom gifven middag, under hösten 1879.» Allt sammans var dessutom undertecknadt så väl med författarens vanliga, som med hans poetiska namn och sigill. Det senare namnet var Rio-San, hvilket lär kunna ordagrant försvenskas till »Drakenberg».

Japanesernas poesi är så olik den vesterländska, att vi hafva svårt att fatta de japanska diktarenas alster. Kanske borde de rättast nämnas poetiska tänkespråk. De spela en stor rol i japanesernas andliga lif. Deras författare stå i högt anseende, och äfven i den föga bemedlades hem finner man ofta väggarna prydda med siden- eller pappersremsor, på hvilka poesier finnas uppskrifna med grofva, säkra penseldrag. Bland de böcker jag hemfört finnas många, som innehålla samlingar af enskilda skalders och skaldinnors dikter eller urval ur den japanska litteraturens berömdaste alster på detta område. En mycket ofta förekommande rulle med teckningar föreställer en berömd skaldinnas sorgliga öde. Öfverst afbildas hon, en japansk skönhetstyp blomstrande af ungdom och fägring, sittande med skrifpensel i hand för att uppteckna någon af sina ingifvelser, derpå framställes hon i olika grader af borttynande,

Rio-San's sigill.

sedermera som död, som ett halfförruttnadt, af korpar sönderslitet lik och slutligen som ett benrangel. Bildföljden afslutas med ett härligt blomstrande körsbärsträd, till hvilket hjeltinnan, efter det kroppen genomgått alla förintelsens skeden, blifvit förvandlad. Det blommande körsbärsträdet anses af japaneserna som skönhetsidealet inom växtriket, och under detta träds blomningstid företagas ofta utfärder till berömda körsbärslundar, der timme efter timme tillbringas under stilla beundran af trädens blomsterprakt. Beklagligen fick jag så sent förklaringen på den vackra

Begrafningsplats i Kioto.

poetiska tanke, som genomgick denna, delvis med vederstygglig naturtrohet utförda bildserie, att jag försummade tillfället att köpa densamma.

Jag nödgades allt för snart lemna Kioto, för att vara närvarande vid en fest, som gafs för oss i Kobe af der boende, för vår resa intresserade japaneser, europeer och kineser. Festen hölls i ett Budda-tempel utanför staden samt var mycket glad och angenäm. Japaneserna tyckas alldeles icke anse, att ett tempel obelgas genom en dylik tillställning. Under aftonens lopp kommo t. ex. åtskilliga pilgrimer till templet. Jag iakttog dem noga och kunde i deras drag ej märka spår till missnöje deröfver, att en mängd utländingar kalaserade i den vackra tempellund, till hvilken de vallfärdat. De syntes snarare anse, att de kommit till målet för sin vandring i en lycklig stund, och mottogo med nöje de förfriskningar, som bjödos dem.

Den 18 okt. om morgonen lyfte Vega åter ankar, för att segla vidare. Vägen togs genom Japans inhaf till Nagasaki. Då jag af landshöfdingen i Kobe begärde tillstånd att landstiga på ett par ställen under vägen, biföll han ej allenast genast min begäran, utan sände äfven med Vega samme engelska talande tjensteman

från kansliet, som förut följt mig till Kioto. Vädret var klart och vackert, så att vi fingo godt tillfälle att beundra Inhafvets härliga omgifningar. De likna mycket landskapen i en nordisk skärgård. Utsigterna äro dock här till följd af bergens mindre vexlande gestalt enformigare. Här liksom vid Kobe bestå bergen hufvudsakligast af en granitart, hvilken är utsatt för vittring i så stor skala, att den hårda berghällen nästan öfverallt murknat sönder till en gul, för växtligheten föga gynsam sand. Nordens vackra, vildt formade granitklippor saknas derför här. Alla bergstoppar äro jemnt afrundade och öfverallt, der sandras ej bildat sig, betäckta med en rik växtlighet, hvilken till följd af trädens jemna höjd gifver föga vexling åt landskapet, som eljest skulle höra till de vackraste på jorden.

Vi landstego på två ställen, första gången vid Hirosami. Några fiskarkojor och bondgårdar bildade här en liten by vid foten af en hög, söndervittrad granitås. Vid ett af husen, tätt intill stranden, var begrafningsplatsen belägen. På ett område af några hundra qvadratalnar fans här en mängd dels upprättstående, dels kullfallna grafstenar. Några voro prydda med friska blomster, vid en var ett Sinto-tempel af träpinnar uppfördt, vid en annan stod en skål med ris och en liten sakiflaska. Zoologerna gjorde här en temligen rik skörd af stranddjur, bland hvilka må nämnas en i den våta sanden nedkrupen bläckfisk, ett djur som ifrigt efterletas och ätes af infödingarne. Bland de odlade växterna sågo vi här, liksom många gånger förut i de högländta delarne af landet, en gammal bekant från hemmet, nämligen bohvetet.

Andra gången ankrade Vega vid en bondby midt emot Shimonoseki. När vi landstigit, kom en tjensteman om bord, höfligt förklarande att vi ej hade rätt att landstiga på detta ställe. Men han blef genast belåten och gjorde icke mer några svårigheter, då han fått besked derom, att vi hade tillstånd af landshöfdingen, och att, i stället för det eljest vanliga passet, en tjensteman från Kobe medföljde fartyget. I den europeisk-japanska historien har Shimonoseki en sorglig ryktbarhet med anledning af de våldsbragder, som en förenad engelsk-franskholländsk-amerikansk flotta af 17 fartyg här utförde den 4 och 5 sept. 1864, för att tvinga japaneserna att för främlingar öppna sundet, och den orimligt dryga skadeersättning de efter vunnen seger utkräfde af de besegrade. Oaktadt endast femton år förflutit efter dessa händelser, tycktes något spår till bitter känsla mot europeerna ej mer vara rådande bland traktens inbyggare. Åtminstone mottogos vi öfverallt i den by, der vi landstego, med utsökt vänlighet. Byn var belägen vid foten af en längs hafvet gående bergås och bestod af en mängd utmed en enda gata uppradade hus, hvilkas mot gatan vända sidor såsom vanligt voro upptagna af salubodar, saki-försäljningslokaler och verkstäder för hemslöjd. De enda märkvärdigheter byn för

Inloppet till Nagasaki.

öfrigt hade att bjuda på, bestodo i ett af vackra träd omgifvet Sinto-tempel samt ett betydande saltverk, hvilket utgjordes af mycket vidsträckta, grunda, väl afvägda, nu nästan torra lerdammar, dit hafsvattnet insläpptes för att afdunsta, och från hvilka den förstärkta saltlaken sedan åter aftappades i saltpannor för att fullständigt intorkas. Märkvärdigt var att se, det åtskilliga snäckor mycket väl trifdes i den mycket starka saltlaken.

På kringliggande bergkullar sågos snår af det japanska vaxträdet (Rhus succedaneus). Vaxet utpressas ur buskens bär med tillhjelp af värme. Det användes i stor skala för beredning af de ljus, som infödingarne sjelfva bränna, och utföres äfven blekt och förädladt till Europa, der det stundom användes vid ljusfabriker. Numera uttrangas dock dessa vaxljus mer och mer af amerikansk kerosinolja. Priset har derigenom fallit så mycket, att beredningen af växtvax knappast mer lär vara lönande130.

Följande morgon afreste vi härifrån, och den 21 okt. ankrade Vega i Nagasakis hamn. Min hufvudafsigt med besöket på detta ställe var att insamla växtförsteningar, hvilka jag förmodade skulle finnas vid kolgrufvan Takasima eller i granskapet af kolfältet. För att i hast få rätt på fyndorten räknade jag på japanesernas lust att insamla allahanda märkliga föremål ur djur-, växt- och stenriket. Jag hoppades derför att i någon af de salubodar, der gamla bronser, porsliner, vapen m. m. höllos till salu, äfven finna

växtförsteningar från trakten med angifven fyndort. Första dagen sprang jag derför flitigt omkring till kuriositetshandlandena, men utan framgång. Slutligen meddelade mig en af de japaneser, med hvilka jag talte härom, att man höll på att anordna en utställning af traktens natur- och konstalster, och att jag bland utställningsföremålen möjligen kunde finna hvad jag sökte.

Naturligtvis begagnade jag genast tillfället att se en af de många japanska lokalutställningar, om hvilka jag hört så mycket talas. Utställningen var ännu i oordning, men jag blef i alla fall välvilligt insläppt och fick sålunda tillfälle att se mycket, som för mig var lärorikt, bland annat en samling stenarter från kringliggande trakter. Bland dessa upptäckte jag slutligen till min stora fägnad äfven några vackra växtförsteningar från Mogi, ett ställe beläget ej långt från Nagasaki. På sidan om den kulle, der utställningen skulle hållas, hade man upprest väldiga monument af stenkol för att vittna om de japanska kolfältens beskaffenhet, och att döma af hvad jag här såg, tyckes lagrens mäktighet vara ganska tillfredsställande.

Genast följande morgon afreste jag till Mogi, ledsagad dels af den japanske följeslagare jag hade med mig från Kobe, dels af ytterligare en adjutant, som den mycket förekommande landshöfdingen i Nagasaki lemnat mig. Resan skulle ske till häst öfver bergen. Jag åtföljdes, utom af mina tvenne japanska biträden och en man från Vega, alla till häst, af en mängd kulis för bärande af proviant och annan utrustning. Landshöfdingen hade lånat mig sin egen häst, som af japaneserna ansågs som någonting utmärkt. Det var en ej synnerligen stor, men särdeles vacker, gulbrun hingst, snarlik en häst af norsk ras, mycket sedig och säker på foten. Detta senare behöfdes äfven, ty resan började med en ridt uppför hundra ej synnerligen beqväma, hala stentrappsteg. Äfven längre fram gick den ytterst smala, ofta med glatta stenar belagda vägen upprepade gånger så väl uppför som nedför dylika, ej just för ryttare afsedda trappor samt omedelbart invid kanten af flere hundra fot djupa bråddjup, der ett enda felsteg kunnat kosta både häst och ryttare lifvet. Men, som sagdt är, våra hästar hade säker fot och säkert öga, och ryttarne aktade sig att under färden öfver dylika ställen röra vid tygeln.

Ingen af de bergstrakter, som jag sett i Japan, är så väl odlad som omgifningarna af Nagasaki. Hvarje jemnare plats af några hundra qvadratalnars omfång, är använd till odling af någon bland landets otaliga kulturväxter, företrädesvis ris, men då dylika lätt odlade ställen endast förekomma i ringa mängd, halva invånarne genom flit och ihärdigt arbete förvandlat bergens brant sluttande sidor till en följd af vågräta, öfver hvarandra belägna gärden, alla omsorgsfullt vattnade genom vattenledningar.

Mogi är en ansenlig fiskarby, belägen vid hafvet 20 kilometer i rak linie söder om Nagasaki, på andra sidan om en bergig, af lavabäddar och vulkaniska tuffer upptagen halfö, som skjuter ut från den i denna trakt af djupa fjordar nästan söndertrasade Kiusiu-ön. Ingen europe bor på stället, och naturligtvis finnes der ej heller något europeiskt värdshus. Men vi fingo bostad hos en af byns förnämsta eller förmögnaste män, en sakifabrikant och sakiförsäljare eller, såsom vi på svenska kunde kalla honom, en bränvinsbrännare och krogvärd. Här mottogos vi mycket vänligt i renliga och prydliga rum och uppassades af värdens unga, ganska täcka dotter i spetsen för en hop andra tjensteflickor. Man må dock ej tro, att vårt värdshus hade något tycke med en krog i Sverige. Några mer eller mindre förfallna personers uppsluppna bedrifter bevittnade vi ej här och lika litet några andra tilldragelser, erinrande om kroglifvet i Europa. Allt i bränneriet och krogen gick med samma lugna och jemna gång som arbetet hos en förmögen, ej svärjande och ej trätgirig landtjunkare hos oss.

Saki är en dryck, som beredes genom jäsning och bränning af ris. Det är mycket vexlande till smak och styrka, stundom snarlikt sämre rhenvin, stundom mer likt svagt sädesbränvin. Jemte saki beredde vår värd äfven ättika, som framstäldes af ris och sakirester, hvilka med tillsats af några andra växtämnen fingo stå och surna i stora krukor, uppstälda i rader på gården.

Sedan min ankomst blifvit bekant, fick jag besök af byns förnämligare män. Vi blefvo snart med tillhjelp af

vänligt bemötande, cigarrer och rödvin mycket goda vänner. Af dem blef i synnerhet byns läkare mig till stor nytta. Sedan han fått veta anledningen till min utfärd, förklarade han, att dylika försteningar, som jag sökte, verkligen förekommo i trakten, men att de endast voro tillgängliga vid lågt vatten. Jag besökte genast stället med läkaren och mina följeslagare från Nagasaki och fann snart åtskilliga lager, innehållande de härligaste växtförsteningar man kunde önska sig. Under denna och följande dag hopbragte jag en riklig samling, till en del med tillhjelp af en talrik skara barnungar, som ifrigt bistodo mig vid samlandet. Mina medhjelpare utgjordes dels af pojkar dels af flickor, de senare alltid med en liten barnunge på ryggen. De mindre barnen hade oftast alldeles kala hufvuden. Detta oaktadt sofvo de med hjessan utsatt för det hetaste solbadd, på ryggarne af sina stojande, öfver stenar och stockar lätt och säkert hoppande systrar, hvilka aldrig tycktes hafva någon tanke på, att bördan på deras rygg var något ledsamt och mödosamt.

Enligt undersökning af dr A. G. Nathorst tillhöra de växtförsteningar jag hemfört från detta ställe den yngre tertiärtiden. Denne vår utmärkte och skarpsinnige växtpaleontolog fäster uppmärksamheten derpå, att man skulle väntat att här möta en fossil flora, stående nära den nutida syd-japanska, hvilken ansetts härstamma omedelbart från en med densamma mycket nära öfverensstämmande tertiärflora. En dylik öfverensstämmelse förefinnes dock icke. Aftryck af ormbunkar saknas nämligen fullständigt vid Mogi, och äfven efter barrträd träffades endast en enda bladbärande gren, mycket lik den spetsbergska formen af Sequoia Langsdorffii Brongn. Ytterst ymnigt förekommo deremot blad af en bokart, närbeslägtad med Amerikas rödbok (Fagus ferruginea Ait.), men ej lik de nuvarande japanska arterna af samma slägte. Dessutom träffades blad af Quercus, Juglans, Populus, Myrica, Salix, Zelkova, Liquidambar, Acer, Prunus, Tilia o.s.v., snarlika blad af nutida former från Japans skogsområde, från Amerikas skogsflora eller

Växtförsteningar från Mogi. 1, 2. Blad af bok (Fagus ferruginea Ait., var. pliocena Nath.). 3. Blad af lönn (Acer Mono Max., var. pliocenum Nath.).

den tempererade floran på Himalaja. Men då fyndorten är belägen invid hafsytan, helt nära Japans sydspets, är det egendomligt, att de tropiska eller subtropiska elementen i Japans flora här saknas. Dr Nathorst drager deraf den slutsats, att dessa icke, såsom man hittills antagit, äro rester af en i Japan ursprunglig flora, utan att de äro sedermera dit invandrade från en forntida, sydligare belägen, numera försvunnen kontinent. Ännu är dr Nathorsts under-

sökning ej afslutad, och äfven om detta vore fallet, skulle ej utrymmet medgifva mig att längre uppehålla mig vid detta ämne. Jag kan dock ej underlåta att här nämna, att det var för mig högeligen kärkommet att vid minnet af Vegas expedition kunna fästa åtminstone ett ringa bidrag från sydliga trakter till växtpaleontologien, en kunskapsgren för hvilken våra föregående arktiska expeditioner gifvit så vigtiga nya uppslag genom de lemningar efter yppiga forntida skogar, som de

Växtförstening från Mogi. Blad af Zelkova Keakii Sieb., var. pliocena Nath.

bragt i dagen från Spetsbergens ishöljda klippor och från den nu så kala Noursoak-halföns basalttäckta sand- och skifferlager på Grönland.

Efter återkomsten från Mogi gjorde jag en utflygt till kolgrufvan vid Takasima, belägen på en ö några kilometer från staden. Äfven här lyckades jag hopbringa några ytterligare bidrag till traktens forna flora.

Efter det att äfven invånarne i Nagasaki gifvit oss en storartad afskedsfest, vid hvilken tal höllos på japanska, kinesiska, engelska, franska, tyska, italienska, holländska, ryska, danska och svenska, ett bevis på den blandning af olika nationaliteter, som här rådde, lyftade Vega den 27 oktober åter ankar för att segla vidare. Vi lemnade nu Japan för att på allvar anträda hemfärden och helsades vid afseglingen med vant- och relingsmanning från två i hamnen förankrade engelska kanonbåtar, »Hornet» och »Sylvia». Naturligt är, att afresans stund efter femton månaders skilsmessa från hemlandet motsågs med glädje. Men i denna glädje blandade sig dock en vemodig känsla öfver att så snart nödgas lemna och sannolikt för alltid skiljas från

detta härliga land och ädla folk, inom hvilket en utveckling nu pågår, som sannolikt kommer ej allenast att gifva en ny väckelse åt Ostasiens gamla kulturfolk, utan äfven att bereda en ny jordmån för europeisk vetenskap, industri och konst. Svårt är att nu förutse, hvilka nya, oanade blomster och frukter här komma att spira fram. Men mycket torde de europeer misstaga sig, som tro, att det här endast är fråga om att ikläda en asiatisk feodalstat en modern europeisk drägt. Snarare synes mig dagen gry till en tid, då länderna kring Ostasiens medelhaf komma att spela en mycket storartad rol i menniskoslägtets vidare utveckling.

NITTONDE KAPITLET.

Hongkong och Kanton. – Stensliperierna i Kanton. – Politiska förhållanden i en engelsk koloni. – Infödingarnes behandling. – Resa till Labuan. – Kolgrufvorna derstädes. – Utflygt till stranden af Borneo. – Malajbyar. – Singapore. – Färd till Ceylon. – Point de Galle. – Ädelstensgrufvorna vid Ratnapora. – Besök i tempel. – Inköp af manuskripter. – Ceylons befolkning. – Dr Almqvists utflygt till det inre af ön.

Några dagar efter vår ankomst till Jokohama förflyttades Vega till varfvet vid Jokosuka för att der genom kopparförhydning skyddas mot de varma hafvens för fartygens skrof så skadliga borrmusslor, hvarjemte tillfället begagnades att på fartyget verkställa några smärre reparationer och förändringar i inredningen, önskvärda med anledning deraf, att vi under resans återstående del skulle färdas ej i kalla, utan i tropiska luftstreck. Arbetet hade medtagit något längre tid, än som var beräknadt, så att Vega först den 21 september kunde lemna varfvet och återkomma till Jokohama, der naturforskarne under större delen af reparationstiden slagit sig ned. Det hade ursprungligen varit min afsigt att dröja i Japan endast så länge, som var nödigt för dessa arbetens afslutande, under hvilken tid tillfälle kunde beredas Vegas officerare och manskap att hvila ut från den långa vinterns vedermödor, att mottaga och afsända bref till hemlandet, samt att ur tidningarna inhemta de vigtigaste händelser, som timat under vår fjorton månaders frånvaro från de trakter, hvilka beröras af verldshändelsernas brus. Men såsom af det föregående synes, blef uppehållet längre än ämnadt var. Detta berodde visserligen i någon mån på svårigheten att redan efter några få dagar slita sig lös från ett folk så märkvärdigt, så älskvärdt och så gästfritt som Japans, och från ett land med dess härliga natur. Men dessutom voro vi, när Vega åter var sjöklar, så nära tiden för monsunskiftet, att det varit föga klokt och förenadt med föga tidsbesparing att genast segla vidare söder ut. Våldsamma stormar pläga nämligen denna årstid rasa i dessa haf, och den då rådande vinden är så ogynsam för segling från Japan mot söder, att ett fartyg med Vegas svaga ångkraft under kryssning i motvind mellan Japan och Hongkong lätteligen åter förlorat de genom en tidigare afresa inbesparade dagarne. Deremot kunde vi i slutet af oktober och i början af november under öfverresan till Hongkong påräkna ständig frisk medvind. Detta inträffade äfven, så att vi, efter att den 27 oktober f. m. hafva lemnat Nagasaki, redan den 2 november e. m. kunde ankra i Hongkongs hamn.

Någon utsigt förefans naturligtvis icke att under ett par dagars uppehåll kunna uträtta något för vetenskapen gagneligt i en trakt, som så otaliga gånger förut blifvit af naturforskare undersökt, men jag anlöpte i alla fall denna hamn för att tillmötesgå en af expeditionens deltagare uttalad önskan att ej lemna östra Asien, utan att under Vegas färd hafva sett något litet af det så mångomtalade, alla andra länder så olika »himmelska riket».

För detta ändamål är dock sjelfva Hongkong en föga lämplig plats. Denna rika och blomstrande handelsstad, som skapats genom Englands kinesiska politik och opiumhandel, är en brittisk koloni med europeisk prägel, som har föga att uppvisa af det ursprungliga kinesiska folklifvet, om ock hufvuddelen af dess befolkning utgöres af kineser. Men några få timmars väg med ångbåt från Hongkong ligger den gamla stora handelsstaden Kanton, hvilken, oaktadt den så länge varit öppnad för europeerna, ännu är rent kinesisk, med sitt myrstackslika byggnadssätt, sin tallösa befolkning, sina tempel, fängelser, blomster-djonker, mandariner, hårpiskförsedda gatpojkar o.s.v. De flesta af expeditionens deltagare gjorde en utflygt hit och belönades med otaliga, af ingen beskrifning återgifbara intryck från det kinesiska stadslifvet. Öfverallt blefvo vi vänligt bemötta af infödingarne[131], och så kort vårt besök än var, var det dock tillräckligt att

skingra den vrångbild, som en mängd europeiska författare behagat lemna af verldens talrikaste nation. Man märker snart, att man här har att göra med ett allvarligt och sträfsamt folk, som visserligen uppfattar mycket, dygd och last, sorg och njutning, på ett helt annat sätt än vi, men mot hvilket vi derför ingalunda ega rätt att antaga de öfversittarelater, som europeen så gerna begagnar mot färgade raser.

Större delen af mitt korta uppehåll i Kanton använde jag att buren i en bärstol – hästar kunna ej begagnas i sjelfva staden – kringströfva på de trånga, af öppna handelsbodar, omgifna och delvis täckta gatorna, hvilka helt säkert utgöra det märkvärdigaste af det myckna märkvärdiga, som här finnes att se. Det minne jag har qvar af dessa timmar bildar, såsom det ofta händer, då man ser för mycket nytt på en gång, ett brokigt virrvarr, bland hvilket jag numera endast med svårighet kan urskilja en eller annan sammanhängande bild. Men äfven om intrycken vore mer klara och tydliga, kunde det ej komma i fråga att här upptaga utrymmet med en framställning af mina egna ytliga iakttagelser. Den som önskar taga kännedom om seder och bruk i Kina, lider ej brist på skrifter om landet, men väl komma hans studier att försvåras genom skrifternas ofantliga antal och ofta nog underhaltiga innehåll. Endast en enda enskildhet skall jag här beröra, emedan den särskildt intresserade mig såsom mineralog, nämligen *stensliperierna i Kanton.*

Det är naturligt att i ett land, så befolkadt och så rikt som Kina, inom hvilket hemmet och hemlifvet spelar en så stor rol, mycket penningar skola nedläggas på prydnader. Man kunde derför vänta, att slipade ädla stenar här skulle användas i stor skala, men att döma af hvad jag såg i Kanton, tyckas kineserna på dylika sätta vida mindre värde än så väl hinduen som europeen. Det synes dessutom, som om man i Kina fortfarande satte större värde på stenar med gammal »orientalisk slipning», d.v.s. med polerade, *rundade* ytor, än på stenar formade enligt det numera i Europa brukliga slipningssättet med plana facetter. I stället omfatta kineserna med stor förkärlek egendomliga, ofta ganska väl utförda sniderier i en mängd olika slag af stenarter, bland hvilka de sätta högsta värdet på nefriten eller, såsom de sjelfva kalla den, »Yii». Den bearbetas till ringar, armband, allehanda prydnader, vaser, smärre bordskärl m. m. I Kanton finnas talrika stenslipare och handelsmän, hvilka hufvudsakligast sysselsätta sig med förfärdigandet och försäljandet af prydnader gjorda af denna stenart, och man skattar den ofta högre än verkliga ädelstenar. Den var länge en så vigtig handelsartikel, att dess fyndort utgjort målet för egna karavanvägar, hvilka kommo in i Kina genom Yii-porten. Likaså tyckes bernsten skattas högt, i synnerhet bitar med inneslutna insekter. Bernstenen finnes ej i Kina, men införes från Europa, ofta förfalskad och inneslutande stora kinesiska skalbaggar med märken efter nålarna, på hvilka de varit uppstuckna. Andra mindre ädla, inhemska eller från främmande länder införda stenarter begagnas äfven, bland annat täta varieteter dels af talk eller såpsten, dels af pyrofyllit. Men arbeten af dessa stenarter stå ej i något pris, jemförligt med dem af nefrit. I samma handelsbod, der man åt mig försålde nefritstycken omsorgsfullt inlagda i särskilda askar, fann jag på bottnen af en dammfyld låda, jemte bitar af qvarts och allehanda annat gammalt skräp, stora, till en del utmärkt väl utbildade kristaller af klar, genomskinlig topas. Denna försåldes såsom qvarts för en obetydlighet. Dessutom tillhandlade jag mig ett par skulpterade topas-stycken, af hvilka det ena var en stor, ganska vacker naturlig kristall, på hvars ändyta fans ingraverad en kinesisk inskrift, som i öfversättning lydde: »bokliga studier medföra heder och ära samt göra mannen lämplig för hofvet». Det andra var en något blåaktig, tumslång topaskristall, på hvars ena sida en menniskofigur, kanske något buddahelgon, var utskulpterad. Stenslipningen bedrifves såsom hemslöjd, företrädesvis i en särskild trakt af staden. Verkstaden är vanligen belägen vid sidan af en liten handelsdisk, i ett mot gatan öppet rum på nedre bottnen. Stenarnes sönderskärning och slipning verkställes, såsom hos oss, med metallskifvor och smergel eller sönderstött korund, hvilken lär finnas i stor mängd i Kantons granskap.

Man färdas numera mellan Hongkong och Kanton i stora, beqväma och väl inredda, men till det yttre mycket obäkliga flodångbåtar, byggda efter amerikanskt mönster. De föras af europeer. Mathållningen om bord är europeisk och utmärkt god. Europeer och kineser vistas i särskilda salonger. Öfverallt på akterdäcket och i aktersalongen hänga vapen för att vara till hands, i fall fartyget skulle antastas af sjöröfvare, eller om,

såsom det hände för några år sedan, ett större antal af dessa skulle innästlat sig bland de kinesiska passagerarne, i afsigt att plundra båten.

Hong-kong afstods till England i följd af kriget år 1842. Den då oansenliga fiskarbyn är numera en af verldens mest betydande handelsplatser. Hamnen är rymlig, har god ankarbotten och är väl skyddad af en mängd större och mindre granitholmar. På den största af dessa är staden byggd i afsatser, som höja sig från stranden mot det inre af ön. Högst uppe på denna hafva de förmögnaste europeiska residenterna byggt sina, af vackra trädgårdar omgifna sommarställen. Om vintern bo de i sjelfva staden. Vi blefvo här utmärkt väl mottagna så väl af guvernören Mr Pope Hennessy, som af stadens öfriga invånare. Den förre inbjöd kapten Palander och mig att bo i det vackra guvernörsresidenset, gaf en middag, anordnade en ståtlig officiel mottagning oss till ära och öfverlemnade åt expeditionen en vacker samling af torkade örter från stadens utmärkt väl underhållna botaniska trädgård, hvilken står under inseende af Mr Charles Ford; de senare öfverlemnade till mig en lyckönskningsadress vid ett särskildt för detta ändamål anordnadt högtidligt, af stadens framstående män talrikt besökt möte i City Hall. Mötet öppnades af ordföranden Mr Keswick med ett helsningstal, hvarpå Mr J. B. Coughtrie uppläste och öfverlemnade den i rödt siden inbundna, i svart, guld och rödt vackert tryckta adressen, försedd med 414 underskrifter, deribland många tecknade af kineser. Adressen slutade med en hjertlig lyckönskning till oss alla och ett löfte att framdeles öfverlemna ett minne af besöket i Hongkong och af det sätt, på hvilket Vega-expeditionen der uppskattades. En tid efter återkomsten till hemlandet fingo Palander och jag från medlemmar af Hongkongs kommun mottaga hvar sin praktfulla silfvervas.

Jag omfattade här med stort intresse det tillfälle, som min beröring med ortens framstående män lemnade, att få en inblick uti de politiska förhållanden, som rådde i denna, tydligen mycket lifskraftiga och framtidsrika koloni. Vid första påseendet tycktes de ingalunda vara tillfredsställande. Frid och endrägt rådde här uppenbarligen icke. Missnöje med guvernören yttrades nämligen högljudt af många i Hongkong bosatta europeer. Han gynnade, sade man, på ett ytterligt ensidigt sätt kineserna och förmildrade straffbestämmelserna mot dem till den grad, att Hongkong snart skulle göras till en tillflyktsort för alla Kantons röfvare och tjufvar. Just vid vår dervaro försiggick härom en lärorik parlamentsdebatt i smått inom stadens *Legislative council.* Striden fördes med en viss bitterhet, men med behörigt iakttagande af i moderlandet häfdvunnen parlamentarisk takt. Oppositionens vältalige talman hade tydligen, såsom vid dylika tillfällen vanligen är fallet, allmänna meningen bland europeerna för sig. Dessa tycktes nämligen vara temligen ense derom, att enda medlet att skydda sig mot våldsverkarne från det stora himmelska riket vore att, då de grepos på bar gerning, genast offentligt afstraffa dem på ett omenskligt sätt.

För en utanför stående föreföll det dock, som om guvernören ej allenast haft menskligketskänslan och rätten på sin sida, utan äfven handlat med en säker framtidsblick. Vid hans ankomst till kolonien hade de kroppsstraff, som man ådömde kineserna, varit ytterst barbariska, om ock milda i jemförelse med de i Kina brukliga, ett förhållande som oppositionen anförde till försvar för de strängare straffbestämmelserna. Fångarne piskades med »katten» upprepade gånger, ofta med den påföljd, att de blefvo lidande af obotlig lungsot; de förbereddes till afstraffningen genom en tids svältkur på vatten och ris; de brännmärktes, då de lemnade fängelset m. m. Gående ut från den åsigten, att den största tryggheten för en koloni sådan som Hongkong ligger i den kärlek, med hvilken densamma omfattas af den talrika infödda befolkningen, hade guvernören sökt skydda denna mot orättvisa angrepp från europeerna. Inseende att allt för barbariska straff snarare befordra förbrytelser än afskräcka derifrån, till följd af det skydd, som brottslingen i så fall kan påräkna hos medlidsamma medmenniskor, och att milda straffbestämmelser äro första vilkoret för en god skyddspolis, hade guvernören minskat piskningarna, förbjudit straffets verkställande offentligt, beifrat tillfällen, då extra slag »af misstag» eller genom kringgående af lagens bokstaf tilldelats brottslingarne, utbytt »the regulation cat» mot rånting, afskaffat den förberedande svältkuren och brännmärkningen, förbättrat fängelserna m. m. Allt detta klandrades nu skarpt af de europeiska handelsmännen, men gillades

af koloniens kinesiska undersåtar, som dock afrådts från att göra några motdemonstrationer.

När vi längre fram kommo till andra engelska besittningar, så funno vi, att invånarne ofta voro mer eller mindre i strid med den styrande myndigheten, men ingenstädes fans något hinder för oppositionen att på offentliga möten, medelst adresser i tidningar och ströskrifter söka göra sina åsigter gällande. Redan tidigt uppstår härigenom ett temligen friskt politiskt lif, och just häri ligger troligen ett af hufvudvilkoren för de engelska koloniernas förmåga af »selfgovernment», för deras lifskraft och deras inflytande på det kringliggande landet.

Det skall i sanning blifva högeligen märkvärdigt att se hvad inflytande det kommer att utöfva på det stora grannlandet, om den af Mr Hennessy förordade politiken i afseende å de i Hongkong bosatta kineserna genomföres, och dessa utbildas till medborgare, medvetna derom att de af lagen äro skyddade till person och egendom, att de ej behöfva kräla i stoftet för någon myndighet, och att de, så länge de sjelfva hålla sig inom lagens gränser, äro fullt tryggade för alla tjenstemäns utpressningar samt i åtnjutande af alla de fri- och rättigheter, som den engelska lagen skänker medborgaren.

Många bland de i Hongkong bosatta europeerna tycktes vara öfvertygade, att man om Kina med fullt skäl skall kunna under ännu ett årtusende uttala orden: »du är hvad du var och du blir hvad du är». Andra åter påstodo, att beröringen med europeerna i Schanghai, Hongkong och Singapore och berättelserna af de i tusental från Kalifornien och Australien till Kina återvändande utvandrarne hålla på att småningom förändra verldsåskådningen i det »himmelska riket» och att derför bereda en förändring, mindre brådstörtad men lika genomgripande som den, hvilken nyligen försiggått i Japan. Om det sker, så blir Kina en stat, som måste tagas med i räkningen vid uppgörandet af verldens affärer, och hvars makt kommer att väga mycket tungt i vågskålen, åtminstone då det gäller Asiens öden. I Hongkong och Kanton visste ryktet redan nu att förmäla, det Tysklands fjerrsynte rikskansler tagit denna faktor i beräkning vid uppgörande af sina framtidsplaner.

Redan nu deltogo kineserna i det europeiska lifvet. En mängd kinesiska namn lästes, såsom jag redan nämnt, under den till mig öfverlemnade adressen; på guvernörens mottagning sågos många feta, leende, med hårpiskor försedda hufvuden, och kineser hade deltagit i de möten, på hvilka guvernörens reformförslag varit under öfverläggning. Sedan urminnes tider finnas dessutom talrika hemliga sällskap i landet, hvilka endast sägas vänta på ett gynsamt ögonblick för att söka länka dess öden in på nya banor 132. De iakttagelser jag gjort i Hongkong och Kanton äro dock allt för ytliga, för att jag skulle vilja längre uppehålla mina läsare med dessa ämnen. Jag hänvisar alltså till de talrika arbeten om dessa städer, hvilka blifvit offentliggjorda af författare, som der uppehållit sig lika många månader och år som jag dagar, och öfvergår till att skildra fortsättningen af Vegas färd.

Åtföljda af många nyförvärfvade vänners välönskningar, lemnade vi Hongkongs hamn den 9 november om morgonen. Ursprungligen hade jag ämnat härifrån ställa kosan till Manilla, men tidsförlusten under det långa uppehållet i Japan nödgade mig att afstå från denna resplan. Kursen stäldes dock ej omedelbart på Singapore utan på Labuan, en liten engelsk besittning på norra sidan af Borneo. Dess nordspets (kolgrufvan) är belägen vid 5° 23′ nordlig bredd och 115° 12′ ostlig längd från Greenwich. England har tagit Labuan i besittning med anledning af de derstädes förekommande kollagren, hvilka ega en särskild betydelse till följd af öns läge nästan midt bland sydöstra Asiens stora, talrika och bördiga öar. Det var äfven kollagren, som lockade mig till stället. Jag ville nämligen se till, om jag ej derstädes, från sjelfva eqvatorns granskap, skulle kunna insamla värderika bidrag till utredandet af det forna eqvatorialklimatets beskaffenhet.

Det gick i början raskt framåt, tack vare en frisk och gynnande monsunvind. Men då vi nått det s. k. stiltjebältet, afstannade vinden fullständigt, och vi måste nu anlita ångan, hvilken till följd af Vegas ytterst svaga maskin och en stark motström förde oss så långsamt framåt, att vi först den 17 november kunde kasta

ankar i Labuans hamn.

Den största af de till kolonien hörande öarna har med en temligen betydande bredd en längdutsträckning af 10′ från nordost till sydvest. Den är bebodd af några tusen (3,300 år 1863) kineser och malajer jemte ett fåtal engelsmän, hvilka antingen äro kronans tjenstemän eller anstälda vid kolgrufvan. Norra delen af ön har en höjd af 140 meter öfver hafvet, men mot söder sänker sig landet till en vidsträckt, med täta busksnår bevuxen sandslätt, genomskuren af sanka sumpmarker. De flesta af invånarne bo längs stranden af hamnen, som är belägen vid södra delen af ön och bär det numera, eller kanske blott i närvarande tid, för engelska kolonier oundvikliga och derför föga upplysande namnet *Victoria.* Guvernörens beqväma byggnad ligger ett stycke från hamnstaden i det inre af ön, kolgrufvan på öns norra sida. Vid vårt besök hade kolbolaget nyligen gjort konkurs, och arbetet hade derför vid grufvan afstannat, men man hoppades, att det snart skulle återupptagas. Sjelfva sandslätten är i jemförelse med närbelägna tropiska länder föga bördig. Den hade nyligen blifvit afbränd och var derför till större delen betäckt med endast buskar, bland hvilka stammar af höga, torkade, halfförbrända träd reste sig och gåfvo åt landskapet likhet med en nordisk, af vådeld härjad skogsbygd. Till följd af den svedjning, som sålunda öfvergått ön, kunde man märka, att slätten, hvilken sedd från afstånd tycktes vara fullkomligt jemn, öfverallt var uppfyld med kraterformiga fördjupningar i sanden, fullkomligt liknande åsgroparne133 i Skandinaviens sandåsar. På norra sidan såg man sandstensberg, som stupade med en brant, 6 till 15 meter hög afsats mot hafvet. Här framträdde den tropiska naturen med all sin yppighet, företrädesvis i de dalar som smärre bäckar skurit ut ur sandstenslagren.

Kolgrufvan är sänkt i kollager, hvilka skjuta fram i dagen på norra sidan af ön. Flötserna äro, enligt de upplysningar jag erhöll på stället, till antalet fyra, med en tjocklek af 3,3, 0,9, 0,4 ock 1,0 meter. De luta 30° mot horisonten samt skiljas från hvarandra genom lager af lera och hård sandsten, hvilka tillsammans hafva en mäktighet af omkring 50 meter. Ofvanom det öfversta kollagret träffar man ytterligare mycket mäktiga lager af svart lerskiffer, hvit hård sandsten med lerband, lös sandsten, sandsten blandad med kol och slutligen betydande ler- och sandstenslager, hvilka innehålla försteningar af hafssnäckor, snarlika nutidens. De lager, som ligga mellan eller i det omedelbara granskapet af kolflötserna, innehålla deremot icke några andra försteningar än de växtlemningar, hvilka längre fram skola omtalas. Tretton kilometer söder om grufvan skjuter nära hamnen ett nästan vertikalt kollager fram i dagen, förmodligen tillhörande en mycket äldre tid än de ofvanför omtalade, och ute i hafvet, 18 kilometer från stranden norr om grufvan, tränger bergolja fram ur hafsbottnen. Grufföreståndaren förmodade med anledning häraf, att kollagren åter gingo fram till jordytan på detta ställe. Labuans kollager äro för öfrigt, oaktadt deras belägenhet nästan i midten af en ofantlig, kretsformig vulkankedja, märkvärdigt fria från förkastningar, hvilket visar att trakten under den ofantliga tid, som förflutit sedan dessa lager blifvit afsatta, varit skonad från jordbäfningar. Äfven nu för tiden vet man, enligt Wallace, knappast af några jordbäfningar i denna del af Borneo.

Af hvad sålunda anförts kan man sluta, att de härvarande kol-, sand- och lerlagren afsatt sig i en från hafvet afskild, af yppiga sumpmarker upptagen dalsänkning på det vidsträckta land, som fordom upptagit betydliga sträckor af hafvet mellan Australiens öar och Asiens fastland. Likartade förhållanden måtte för öfrigt hafva rådt öfver en betydlig del af Borneo. Man träffar nämligen flerstädes på denna ö kollager under ungefär likartade förhållanden som på Labuan. Så vidt jag vet, hafva de dock hittills icke blifvit närmare undersökta i växtpaleontologiskt hänseende.

Vid Labuan träffas växtförsteningar, ehuru ganska sparsamt, inbäddade i bollar af jernlersten från lagren ofvanom de två nedersta kolftötserna. Dessutom äro de öfre kollagren ytterst rika på harts, hvilket i större ådror genomdrager kolet. Af de mellan och öfver kolflötserna liggande sandlagrens mäktighet och förvandling till en hård sandsten kan man sluta, att mycket lång tid, sannolikt hundratusentals eller millioner år, förflutit sedan dessa kollager bildades. De tillhöra likväl en alldeles ny tidsperiod, under hvilken växtligheten i dessa trakter föga torde hafva skilt sig från nutidens. Det är dock för tidigt att yttra sig härom,

innan de hemförda försteningarna blifvit fullständigt undersökta af dr Nathorst.

För tillfället var kolgrufvan nedlagd, men man väntade med hvarje post befallning att återupptaga arbetena. Vägen mellan grufvan och hamnstaden var i alla fall temligen väl underhållen, och en ledamot af bolagets styrelse, Mr Cooke, bodde fortfarande på stället. Han visade mig all möjlig gästfrihet under den tid jag för insamlande af försteningar uppehöll mig vid norra sidan af ön. Den öfriga tiden af min dervaro var jag gäst hos den tjenstförrättande guvernören Mr Treacher, en ung och älskvärd man, hos hvilken jag fick se åtskilliga naturhistoriska samlingar från Labuan och angränsande delar af Borneo, och som efter vår återkomst till Europa öfversände till mig en samling af blad och fruktdelar af de trädslag, som nu växa på ön. Jag förmodar, att denna samling skall blifva mycket upplysande vid studiet af de hemförda växtförsteningarna.

Vid de branta strandafsatserna på norra kusten ser man ganska vackra genomskärningar af de sandstenslager, som ligga under och öfver kolen. Under det jag för att taga dessa i betraktande framgick längs stranden, besökte jag några på pålar uppförda malajhyddor. De omgåfvos vid flodtid af vatten, under ebbtid af den torra, på all växtlighet blottade strandfjären. För att komma in i hyddorna måste man klättra uppför en mot hafvet vettande, 2 till 2½ meter hög stege. Huset såg ut som en sjöbod hos oss och var uppfördt af ytterligt lätt virke. Golfvet bestod af glesa, löst liggande, rasslande bambuspjelor, så tunna att jag fruktade, att de skulle brista, då jag steg på dem. Husgerådssakerna utgjordes endast af några rörmattor och ett par kokkärl. Någon eldstad såg jag ej; förmodligen uppgjordes elden på stranden. Jag kan ej inse något skäl, hvarför man valt denna plats till bostad framför den närliggande, grönskande, men ingalunda sumpiga stranden, så vida det ej är för den svalka, som det luftiga läget på strandfjären medför, och det skydd pålarne lemna mot de tusentals krypdjur, af hvilka gräsvallen i de tropiska trakterna vimlar. Sannolikt äro äfven myggorna ute vid sjelfva hafsbandet mindre besvärliga än längre in i landet.

Likartade stugor sågo några af mina följeslagare under en utfärd, som de med ångslupen företogo till mynningen af en större, på den närbelägna kusten af Borneo utfallande elf. Härom meddelar dr Stuxberg följande:

»Den 19 november företogo Palander, Bove och jag jemte två man en utflygt i Vegas ångslup till den midt emot Labuan utmynnande floden Kalias. Vi gåfvo oss å stad i dagningen, strax efter kl. 6. Vägen togs först norr om Pappan Island, derpå mellan de många grunden, som finnas mellan denna ock den betydligt större Daat Island, och slutligen söder om den sistnämnda ön.

Pappan Island är en liten täck holme, som ända ned till högvattensmärket är beklädd med mörkgrön tropisk urskog. På Daat Island deremot har urskogen på östra sidan blifvit nedhuggen och lemnat plats åt en nyodling af kokosträd, ett verk af den föregående läkaren på Labuan, hvilket skänker sin nuvarande egare en betydande afkastning.

Vi hade icke ringa svårighet att leta oss en väg öfver den sandbar, som är lägrad framför flodmynningen på halfannan till tre nautiska mils afstånd från Borneos kust. Efter flerfaldiga försök under en timmes tid lyckades vi ändtligen leta upp den djupa ränna, som leder in till floden. Hon går tätt utmed fasta landet på norra sidan, från Kalias Point till den egentliga flodmynningen. På baren var djupet blott en meter, i den djupa rännan vexlade det mellan 3,5 och 7 meter, i sjelfva flodmynningen var det 14 till 18 meter och stundom derutöfver.

På södra sidan af landtungan, som skjuter ut norr om Kalias' mynning, funnos två malajbyar, hvars invånare tycktes betrakta vår färd med nyfikna blickar. En skara halfnakna eller alldeles nakna barnungar begynte en kapplöpning utefter stranden, så snart de fingo syn på den snabbgående ångslupen, påtagligen för att hafva oss i sigte så länge som möjligt. Vi hade nu djupt vatten och ångade utan dröjsmål uppför floden. Det

efterlängtade besöket i någon af malajbyarna gömde vi alltså till återfärden.

Vi färdades ungefär halfannan eller två svenska mil uppför en af de många slingrande flodarmarne, då det ringa djupet tvingade oss att vända. Vegetationen på fasta landets, liksom på de nära flodmynningen belägna öarnas stränder var öfverallt så tät, att det var nästan omöjligt att leta upp ett ställe, der vi kunde gå i land; öfverallt en nästan ogenomtränglig urskog. Närmast flodens mynning bildades denna af storväxta, skuggrika löfträd, som alla hade mörkgröna, glänsande och helbräddade blad. Några stodo i blom, andra buro frukt. Hufvudmassan af dessa träd utgjordes af fikonträd, hvars talrika, tätt om hvarandra slingrade lufttrötter bildade ett ogenomträngligt stängsel vid sjelfva flodbrädden. För landets tillväxt och inkräktning på vattnets område spela dessa luftrotbärande träd en mycket vigtig rol. De utsända sina kraftiga luftrötter från grenarne och stammen långt ut i vattnet, och när rötterna hunnit ned till bottnen och trängt in i gytjan, utgöra de genom det täta flätverk de bilda ett ypperligt bindningsmedel för allt det nya slam, som floden för med sig ner från det högre belägna inlandet. Det har förefallit mig, som skulle de luftrotbärande träden utgöra ett af de kraftigaste medlen för alluvial-landets snabba tillväxt på Borneo. Längre uppför floden vidtogo stora sträckor af en palmart, som med sin något ljusare grönska och långa slidformade blad stack skarpt af mot den öfriga skogen. Ibland voro stränderna på ena sidan beklädda med enbart palmer, på den andra med enbart fikonträd. Palm-djunglerna voro icke fullt så ogenomträngliga som fikonträdssnåren; de senare föredrogo den mera sumpiga grunden, då palmerna deremot hade sitt tillhåll på den mer sandiga och mindre vattendränkta. Af örter eller underskog syntes ingenstädes något spår.

Under flodfärden sågo vi då och då enstaka kringflygande grönfärgade isfoglar eller kungsfiskare samt en och annan håningsfogel, men de voro på långt när icke så talrika, som man kunde ha anledning att vänta inom den rent tropiska zonen. Af apor sågo vi några, som sprungo parvis i träden, och af hvilka Palander lyckades skjuta en hane. Alligatorer af 1 till 1½ meters längd kastade sig här och der brådstörtadt från flodbrädden i vattnet, skrämda af propellerns rassel. Små landödlor med simfenor mellan tårna hoppade fram med en förvånansvärd snabbhet på vattnet nära stränderna. Det var allt af *högre djur* som vi fingo se.

Efter två timmars färd, hvarunder vi granskade stränderna noga för att utsöka en landstigningsplats, lade vi till på det bästa möjliga stället, för att se hvad den lägre faunan hade att bjuda på. Det var ingen lätt sak att komma i land. Marken var så gytjig, att vi sjönko ner till knäna, och endast genom att trampa på ett mellanlag af palmblad och nedfallna grenar kunde vi taga oss fram i skogen. Sökandet efter lägre, *ryggradslösa djur* gaf icke synnerligen mycket. Ett tiotal molluskarter, bland dem en mycket märklig naken snigel af alldeles samma färgteckning och raggighet som de träds bark, på hvilka han lefde, var allt som här stod att få. Det föreföll mig ganska egendomligt att icke finna en enda insektgrupp representerad. Den märkbara fattigdomen på djur måste tillskrifvas, tror jag, den fullständiga saknaden af örter och underskog. Djurlifvet var lika fattigt, som vegetationen yppig och ställvis omvexlande. Öfver landskapet hvilade en egendomlig tystnad och stillhet.

På återvägen besökte vi en af de båda omnämnda malajbyarna. Den utgjordes af omkring tio särskilda hus, som voro byggda på resliga och starka pålar ute i vattnet vid flodmynningen, omkring 6–10 meter från stranden. Samtliga husen voro uppförda på en gemensam stor plattform af tjockare bambu, hvilken låg ungefär en manshöjd öfver vattenytan. Vinkelrätt från stranden utlupo långa flytande stockar, hvars ena ända sammanhängde med landet, medan den andra var förankrad tätt invid plattformen. Från denna gick en kort, brant stupande stock ner till den långa, flytande stockens förankrade ända. Genom denna anordning underhölls förbindelsen med land. Husen voro alla nästan qvadratiska och innehöllo ett enda rum, hade brutet, icke platt tak, samt voro försedda på en af de kortare sidorna, närmare ena hörnet, med en lång, rektangulär dörröppning, som säkerligen icke var ämnad att tillslutas, och på en af långsidorna med en glugg eller qvadratisk öppning. Byggnadsvirket var bambu af 8 till 11 centimeters groflek, mestadels hel, men någon gång klufven. Taket hade utanpå ett tunt lager af palmblad för att utestänga regnet. Huset i sin helhet

hade tycke af en spjelbur, der den minsta vindflägt allestädes har fritt tillträde. Golfvet var mycket böjligt och eftergifvande, men på samma gång så svagt, att man icke kunde gå derpå utan fruktan för att falla igenom. Dess ena halfva, midt emot dörröppningen, var belagd med en tunn matta af någon växt; det var tydligen familjens lägerplats. Några trasiga skynken var allt af klädespersedlar vi kunde upptäcka. Af husgerådssaker såg man knappt något spår. Der funnos icke heller några vapen, pilar eller bågar. Eldstaden befann sig i rummets ena hörn; den utgjordes af en väldig askhög på några låga stenar. Der bredvid stod en väl smutsig jerngryta. Allt affall från måltiderna, ben och molluskskal, hade blifvit nedkastadt i vattnet under golfvet; der låg nu ett ordentligt kulturlager, ett par fot högre än den omgifvande hafsbottnen, till största delen bestående af stora musselskal. Rummets golf var i hög grad smutsigt och svart; det såg ut, som om det aldrig haft beröring med en droppe vatten. Hela husets inre föreföll lika fattigt och eländigt som ett tschuktschiskt tälts. Dess invånare tycktes knappt ega mer än det de stodo och gingo i, d.v.s. för hvarje person ett skynke att hänga om lifvet. Förtöjda vid plattformen lågo små båtar. De voro intet annat än urhålkade trädstammar, utan några särskilda bord vid sidorna, högst 2 till 2½ meter långa och om endast två mans bärighet. Vi hade mött en sådan båt ett stycke uppför floden, rodd af två ynglingar och lastad med palmblad; den låg icke mer än 5–8 centimeter öfver vattnet och såg ut att kunna kantra vid båtmännens minsta oförsigtiga rörelse. På plattformen gingo några obundna hundar af medelstorlek; de voro i början skygga och misstänksamma mot oss och morrade en smula, men läto snart smeka sig.

Af infödingarne, malajerna, fingo vi på nära håll ty värr icke se andra än några medelålders män. När vi närmade oss en af de långa flytande stockarne, som ledde ut till plattformen, flydde qvinnorna och barnen hals öfver hufvud ur de närmaste husen, och när vi beträdde plattformen, hade dessa förskansat sig i ett aflägset liggande hus, der de oroliga och nyfikna tittade på oss genom en glugg. Barnen gåfvo hela tiden sin rädsla till känna genom en högljudd klagolåt. När vi sökte närma oss de flyende, skyndade de än längre bort. Några män stannade emellertid qvar. Vi tillvunno oss deras ynnest genom några cigarretter, som Palander utdelade bland dem, och hvaröfver de synbarligen voro belåtna. De hade ett allvarligt, slutet, kanske snarare likgiltigt utseende. En fysiognomist skulle kanske haft svårt att säga, om deras ansigten talade grymhet, beslutsamhet eller likgiltighet. De sågo ut, som man svårligen skulle kunna framlocka en min af munterhet eller glädje i deras anleten.

Vid malajbyn, som vi besökte, hade några kineser en sagoplantering. Med några malajer som arbetare i sin tjenst voro de nu sysselsatta med att lasta ett grundgående fartyg med sagomjöl, hvaraf de tycktes hafva egt ett stort upplag. Ett annat fartyg hade nyss blifvit lastadt och befann sig på utgående. Kineserna här gjorde på mig samma behagliga intryck som deras landsmän, hvilka jag förut sett i Japan och Hongkong, och dem jag framdeles fick se i Singapore: intrycket af ett ytterligt arbetsamt, välmående, förnöjsamt och renligt folk.»

Labuan förefaller mig vara mycket lämpligt till utgångspunkt för en naturforskare, som vill genomforska Borneo. Han vore här i tillfälle att, omgifven af europeer, men ostörd af en stor stads förströelser, vänja sig vid det ingalunda ohelsosamma, men dock för nordbon väl varma klimatet, att göra sig förtrolig med infödingarnes seder och språk, att taga kännedom om de allmännaste formerna i den yppiga natur, som eljest komme att helt och hållet öfverväldiga forskaren från norden, med ett ord att vidtaga sådana förberedelser för resan, som äro nödiga för att betrygga dess framgång. Denna trakt af Borneo tyckes vara en af de minst kända delarne af Sunda-öarna, och man behöfver här ej gå långt från kusten för att komma till nejder, som förut aldrig besökts af europeer. Sjelfva Labuan och dess närmaste omgifningar hafva ofantligt mycket af intresse att erbjuda forskaren, och mindre utflygter kunna härifrån med lätthet och utan mycket stora kostnader anställas till den mot främlingar vänliga Bruni-sultanens område och till det 4,175 meter höga, från Labuan synliga Kinibalu-berget nära Borneos nordspets. Då jag före ankomsten till Japan uppgjorde planen för hemresan, intog jag deri ett besök på detta berg, å hvars topp ett jemförelsevis strängt klimat måste vara rådande, och hvars djur- och växtverld derför, oaktadt läget i eqvatorns granskap, bör erbjuda

många märkliga jemförelsepunkter med de nordiska ländernas flora och fauna. Men då det upplystes, att veckor skulle åtgå till utflygten, måste den öfvergifvas.

Den 21 november lyfte Vega åter ankar för att fortsätta sin färd öfver Singapore till Point de Galle på Ceylon. Mellan Labuan och Singapore gick det endast långsamt framåt till följd af den stiltje, som, enligt hvad man kunde förutse, var rådande i hafvet vester om Borneo.

Singapore är beläget precis halfvägs, då man, utgående från Sverige, kringseglar Asien och Europa. Vi uppehöllo oss här från den 28 november till den 4 december, mycket gästfritt mottagna af stadens så väl europeiska som asiatiska medborgare, hvilka tycktes täfla med Hongkongboarne i entusiasm för Vegas färd. I staden råder en babylonisk språkförbistring genom den mängd olika nationer, som här vistas: kineser, malajer, klings, bengaler, perser, singaleser, negrer, araber o.s.v. Men vårt uppehåll blef allt för kort för sjelfständiga studier öfver dessa folkslags seder och lefnadssätt eller öfver den rika växt- och djurverlden i stadens omgifningar. Jag får hänvisa dem, som intressera sig härför, till föregående beskrifningar af trakten och till de rikhaltiga bidrag dertill, som blifvit offentliggjorda af den här befintliga *Straits branch of the Asiatic society*, grundad den 4 november 1877.

Till Galle ankommo vi den 15 december efter att under öfverresan från Singapore hafva gynnats af en temligen ihållande god monsunvind. Under färden genom Malacka-sundet sågos ofta en stund efter solnedgången starka kornblixtar. De elektriska urladdningarna tycktes förnämligast försiggå ifrån de på ömse sidor om sundet belägna bergshöjderna.

Jag lät Vega dröja i Point de Galles hamn till den 22 december, dels för att invänta post, dels för att lemna tillfälle åt dr Almqvist till insamling af lafvar från några af de höga bergstopparne i det inre af ön och åt dr Kjellman till en undersökning af dess algflora, samt för att sjelf få tid att besöka Ceylons berömda ädelstensgrufvor. Utbytet blef så godt man kunde vänta af vårt korta uppehåll på stället. Almqvists skörd af lafvar från Ceylons högsta berg, det 2,500 meter höga Pedrotalagalla, var riklig, Kjellman fick med dykares tillhjelp en ej obetydlig algsamling från omgifningarna af hamnen, och från en utfärd, som jag, tillsammans med Mr Alexander C. Dixon i Colombo, företog till Ratnapora, ädelstenarnes stad, der vi mottogos med utmärkt välvilja af Mr Colin Murray (Assistent Government Agent), hemförde jag en vacker samling af ceylonska stenarter.

Ädelstenarne på Ceylon förekomma hufvudsakligast i sandlagren, i synnerhet på sådana ställen, der vattenströmmar gått fram samt rullat, söndersmulat och bortsköljt en stor del af sandens mjukare beståndsdelar, så att ett grus blifvit qvar, som innehåller betydligt mer af de hårdare ädla stenlagren än det ursprungliga sandlagret eller dess moderklyft. Der naturens ursköljning slutat, tager ädelstenssamlaren vid. Han uppsöker en lämplig dal, gräfver sig ned på ett större eller mindre djup under jordytan till det närmast berghällen belägna lagret af lera blandad med grof sand, hvilket erfarenheten lärt honom vara ädelstensförande.134 Vid de vaskningar jag såg, upptogs det lerblandade gruset ur detta lager och lades på sidan om ädelstensgropen, tills tre eller fyra kubikmeter deraf hunnit insamlas. Derpå fördes det i grunda, skålformiga korgar af ½ till 1 meters genomskärning till en närbelägen flod, der det tvättades, tills all lera blifvit bortsköljd från sanden. Ur denna utplockades sedermera ädelstenarne på det sätt, att en person med ett ögonkast granskade den våta sandens yta och plockade ut hvad som hade mer eller mindre tycke af ädelsten. Derpå skummade han med flata handen bort det öfversta lagret af sanden och fortsatte på samma sätt med det underliggande, ända tills hela massan var granskad. Den säkerhet, med hvilken han på ett ögonblick bedömde, om något användbart fans bland många tusen gruskorn, var beundransvärd. Förgäfves sökte jag i en ganska betydlig hög af på detta sätt hastigt genomletadt grus få rätt på en enda liten ädelstensbit, som undgått granskarens blick.

Utbytet är mycket vexlande, stundom rikligt, stundom mycket ringa, och ehuru man årligen på Ceylon

tillvaratager ädelstenar för ganska stora summor, är driften i sin helhet föga lönande, om ock en eller annan lyckans gunstling på den förvärfvat förmögenhet. De engelska myndigheterna anse den derför med fullt skäl demoraliserande och hinderlig för

Ädelstensvaskerierna vid Ratnapora.

tillgodogörandet af traktens äfven i öfrigt rika naturtillgångar. Den talrika lösa befolkningen egnar sig nämligen hellre åt det lätta, med den själsspänning, som spel medför, förenade letandet efter ädelstenar, än åt det tyngre, men säkrare jordbruksarbetet, och när någon gång en rik skörd inträffar, bortslösas den hastigt, utan tanke på att spara till de tider, då utbytet blir ringa eller intet. En stor del af ädelstenarne slipas af särskilda stenslipare i Ratnapora, men bearbetningen är mycket dålig, så att de stenar, som utlemnas i handeln, ofta äro oregelmessiga och hafva ojemna, bugtade, illa polerade ytor. Hufvudmassan torde försäljas på Östra och Vestra Indiska halfön och i andra delar af Asien, men mycket utföres äfven till Europa. De ädelstenar, som förnämligast erhållas vid Ratnapora, utgöras af safirer, vanligen blåa, men någon gång gula, violetta, ja till och med fullkomligt ofärgade. I sistnämnda fall hafva de en glans snarlik diamantens.135 Rubiner såg jag här endast i ringa mängd.

De ädla stenarne förekomma nästan i hvarje floddal, som från bergshöjderna i det inre af ön sträcker sig nedåt låglandet. Enligt uppgift af Mr Tennent (I s. 38) innehåller flodsanden mångenstädes så mycket af hårdare mineralier, att den omedelbart kan användas till slipning af andra stenar. Samme författare, eller rättare dr Gygax, som tyckes hafva lemnat de (temligen klena) mineralogiska bidragen till Tennents berömda verk, antyder, att man genom arbete i fast klyft borde få ett rikare utbyte än med det nuvarande arbetssättet. Denna uppfattning strider helt och hållet mot mineralogens erfarenhet. De vackraste ädelstenar, de största guldklumpar träffas såsom bekant aldrig eller nästan aldrig i fast klyft, utan i de lösa jordlagren. Uti dessa är å Ceylon rikedomen på ädla stenar, d.v.s. på stenarter, som äro *hårda, genomskinliga och starkt glänsande*, mycket stor, och otroliga tal skulle erhållas, om man kunde hopsummera värdena af den massa ädelstenar, som blifvit tillvaratagna härstädes sedan årtusenden tillbaka. Redan Marco Polo säger om Ceylon: »In ista insula nascuntur boni et nobiles rubini et non nascuntur in aliquo loco plus. Et hic nascuntur zafiri et topazii, ametisti et aliquæ aliæ petræ pretiosæ, et rex istius insulæ habet pulcriorem rubinum de mundo» etc.

Men, torde mången fråga, hvar finnes moderklyften till alla dessa skatter i Ceylons jord? Frågan är här lätt att besvara. Alla dessa mineralier hafva en gång varit inbäddade i den granitartade gneis, som bildar traktens förnämsta bergart.

På tal om granit eller gneis i sydliga länder, eller åtminstone i de sydliga länder vi nu besökt, måste jag till en början påpeka, att dessa bergarter i södern närmast jordytan oftast hafva vida större tycke med sand-, grus- och lerlager än med våra granit- och gneishällar, typen för det beständiga, hårda och oförgängliga. De höga strandberg, som omgifva Japans inhaf, likna, då man ser dem från hafvet, sandåsar med sidor delvis skogbeklädda, delvis bildande ofantliga, af ingen växtlighet skylda sandras af ljusgul färg. Vid närmare granskning finner man dock, att de förmodade sandåsarne utgöras af vittrade granitberg, på hvilka man kan se alla möjliga öfvergångar mellan den lösa sanden och den fasta berghällen. Sanden är ej lagrad och innehåller stora, lösa, rundade block »in situ», fullkomligt liknande de erratiska blocken hos oss, om ock med en mera skråflig yta. Ofta är gränsen mellan den oförvittrade och den till sand förvandlade graniten så skarp, att ett slag af hammaren skiljer granitsandskorpan från granitblocken. Dessa hafva en nästan frisk yta, och ett par millimeter innanför gränsen mot sanden är bergarten alldeles oförändrad. Någon lerbildning eger här ej rum, och den förändring, som bergen äro underkastade, består derför i en söndersprickning eller sandbildning och icke, eller åtminstone endast i ytterst ringa skala, i en kemisk omsättning. Äfven vid Hongkong utgjordes hufvudbergarten af granit. Också här var granitbergens yta alldeles förändrad på ett mycket betydligt djup, men ej till sand, utan till en fin, ofta rödlett lera, således på ett helt annat sätt än vid

kusterna af Japans inhaf. Äfven här kunde man flerstädes fullständigt följa den hårda granitmassans förändring till en lera, som fortfarande låg *in situ*, men utan att någon så skarp gräns kunde uppdragas mellan urberget och de nybildade lösa jordlagren som på det förstnämnda stället. Ett likartadt sönderfallande af den hårda graniten hade man tillfälle att iakttaga nästan vid hvarje väg-genomskärning mellan Galle, Colombo och Ratnapora, med den olikheten att graniten och gneisen här sönderföllo i en grof sand, som åter sammanbands af nybildadt jernoxidhydrat till en egendomlig porös sandsten, af infödingarne kallad »kabook». Denna sandsten bildar det närmast alfven belägna lagret i nästan alla bergkullar på den del af ön, som jag besökt. Den härrör tydligen från en tidigare geologisk period än qvartärtiden, ty den är äldre än den nutida dal- och flodbildningen. Ofta innehåller kabooken stora, rundade, ej vittrade granitblock, fullkomligt lika rullstensblocken hos oss. Härigenom uppstå på sådana ställen, der kabooklagret åter sönderfallit och af vattenströmmar bortsköljts, bildningar som äro så förvillande lika åsar och kullar med erratiska block i Sverige och Finland, att jag häpnade, när jag här såg dem. Jag nödgades anlita palmernas intyg för att öfvertyga mig, att det ej var en synvilla, som plötsligen för mig upprullade kända bilder från hemlandets moar. Ett noggrant studium af sandbergen vid Japans inhaf, af Hongkongs lerklippor och Ceylons kabook skulle helt säkert lemna ganska oväntade uppslag till förklaringen huru sand- och rullstensåsarna i Skandinavien först uppkommit. Det skulle visa sig, att mycket, som de svenska geologerna ännu anse vara af is och vatten transporteradt glacialgrus, endast är alster af en äfven hos oss i storartad skala försiggången vittrings- eller rättare sönderfallningsprocess. Till och med en del af våra qvartära leror torde hafva ett likartadt ursprung, och man finner här en enkel förklaring på det vigtiga, men af våra geologer ej nog beaktade sakförhållandet, att ofta alla erratiska block på ett ställe äro af samma slag och till sin beskaffenhet snarlika den underliggande eller närliggande berghällen.

Det är denna förvittringsprocess, som gifvit upphof till Ceylons ädelstenssand. Ädelstenarne hafva i ringa mängd funnits insprängda i den till kabook förvandlade graniten. Vid vittringen hafva de svårsönderdelbara ädelstenarne alldeles icke eller endast obetydligt angripits. De hafva derför bibehållit sin ursprungliga form och hårdhet. När sedan under årtusendens lopp vattenfloder strömmat fram öfver kabooklagren, så hafva dessas mjuka, redan förut halfförvittrade beståndsdelar för det mesta blifvit förvandlade till ett fint slam och som sådant bortsköljts, medan de hårda ädelstenarne endast blifvit obetydligt afrundade och föga minskade i storlek. Vattenfloden har derför ej kunnat skölja dem långt bort från det ställe, der de ursprungligen varit inbäddade i berget, och vi finna dem nu samlade i den för det mesta på grundfjellet hvilande grusbädd, som floden lemnat efter sig, och som sedermera, då vattnet ändrat sitt lopp, åter blifvit täckt af nya slam-, ler- och sandlager. Det är denna grusbädd, som infödingarne kalla »nellan», och från hvilken de hufvudsakligast hemta sina ädelstensskatter.

Af alla de stenarter, som användas till smycken, förekomma så väl ädla som oädla varieteter, utan att dessa till kemisk sammansättning märkbart skilja sig från hvarandra. Den skickligaste kemist skulle sålunda svårligen i den kemiska sammansättningen kunna finna den ringaste olikhet mellan korund och safir eller rubin, mellan oädel beryll och smaragd, mellan den ädla och oädla topasen, mellan hyacinten och den vanliga zirkonen, mellan ädel och oädel spinell; och hvarje mineralog känner, att det finnes otaliga öfvergångar mellan dessa fullkomligt lika sammansatta och dock så olika stenarter. Detta gaf de gamla naturforskarne anledning att tala om mogna och omogna ädelstenar. Man sade, att ädelstenarne för att mogna behöfde söderns värme. Denna öfverföring på mineralriket af välkända förhållanden från växtverlden är visserligen alldeles obefogad, men den syftar dock på ett märkvärdigt och hittills oförklaradt sakförhållande, nämligen det att ädelstenarnes förekomst verkligen, på få undantag när, är inskränkt till sydliga trakter.136 Diamanter förekomma i nämnvärd mängd endast i Indien, på Borneo, i Brasilien och Transvaal; det tropiska Amerika är smaragdernas, Brasilien topasernas, Ceylon safirernas och hyacinternas, Pegu rubinernas, Persien turkosernas hemland. Med undantag af diamanten förekomma dock samma stenarter äfven i norden, men endast i oädel form. Oädel safir (korund) finnes sålunda i Gellivara jernmalm så rikligt, att malmen från vissa skärpningar blir svårsmält; oädel topas träffas i centnertunga massor i

granskapet af Falun; oädel smaragd i tjocka, flere fot långa kristaller i fältpatsbrotten i Roslagen samt i Tammela och Kisko socknar i Finland; oädel spinell förekommer rikligt i Åkers kalkbrott; oädel zirkon vid Brevig i Norge samt turkosartade, men fult färgade stenarter vid Vestanå i Skåne. Verkligt ädla stenslag finnas deremot ej på något af dessa ställen. Ett annat i sammanhang härmed stående märkligt förhållande är, att största delen af de ädelstenar, som komma i handeln, ej träffas i fast klyft, utan som lösa korn i sandlagren. Verkliga ädelstensgrufvor äro få, föga gifvande och föga uthålliga. Man vore med anledning häraf i sanning frestad att antaga, det ädelstenen verkligen under årtusendens lopp undergår en förädlingsprocess i söderns varma jord.

Under den utfärd jag företog från Galle till Ratnapora besökte jag en mängd tempel för att förskaffa mig pali-, singales- eller sanskrit-manuskript, och jag satte mig för samma ändamål i beröring med åtskilliga infödingar, som förmodades innehafva dylika. Sådana manuskript äro numera svåra att öfverkomma, och den skörd jag gjorde blef ej synnerligen stor. De böcker, som templen velat afstå, hafva länge sedan blifvit med ifver uppköpta af föregående enskilda samlare eller öfverlemnade till offentliga museer, t. ex. till det i Colombo inrättade Ceylon Government Oriental Library.137 Den samlare, som en längre tid dröjer i trakten, torde dock här kunna göra en rik efterskörd, mindre bland de i templen förvarade klassiska arbetena, än bland smärre folkskrifter, som förvaras hos enskilda personer.

Visserligen ser man på Ceylon otaliga ättlingar af de folk, som tid efter annan underkufvat större eller mindre delar af ön eller der drifvit handel, såsom »morer» (araber), hinduer, judar, portugiser, holländare, engelsmän o.s.v., men hufvudstammen af befolkningen är i alla fall ganska ensartad och utgöres fortfarande af de två närbeslägtade folkslag, tamiler och singaleser, som för årtusenden tillbaka slagit sig ned härstädes. Deras hudfärg är mycket mörk, nästan svart, håret är ej ulligt, anletsdragen regelmessiga och kroppsbyggnaden utmärkt vacker. I synnerhet äro barnen, som, medan de äro små, oftast gå fullkomligt nakna, med sina regelbundna anletsdrag, sina stora ögon, friska fylliga kroppar, verkliga skönhetstyper, och det samma gäller om flertalet af ynglingarne. I stället för att i Europas hufvudstäder köpa sig rättigheten att afbilda en eller annan »modell», ofta nog med former som lemna mycket öfrifft att önska, och som måste användas utan åtskilnad för både grekiska och nordiska gudar, för nutida och forntida hjeltar och lärde, borde en eller annan konstnär göra studieresor till söderns länder, der menniskan icke behöfver med kläder skydda sig mot köld, och der derför större eller mindre nakenhet hör till regeln, åtminstone hos de obemedlade. Den drägt, som här bäres, är vanligen beqväm och smakfull. Hos singaleserna består den af ett om midjan viradt tygstycke, som hänger ned till knäna. Männen, äfven de förmögna, som fortfarande föredraga den beqväma nationaldrägten framför den europeiska, gå med öfre delen af kroppen blottad. Det långa håret sammanhålles med en kam, som går tvärs öfver hufvudet och som hos de förnämare har ett stort, fyrkantigt, öfver hjessan liggande utsprång. Qvinnorna skyla öfre delen af kroppen med en tunn bomullströja. Presterna bära ett gult tygstycke snedt öfver ena axeln. De nakna barnen äro prydda med armringar af metall och med en metallkedja om lifvet, från hvilken en liten plåt hänger ned mellan benen. Denna plåt är ofta af silfver eller guld och anses såsom en amulett.

Arbetarnas hyddor äro vanligen mycket små, uppförda af jord- eller kabook-tegel, samt snarare att betrakta såsom skjul till skydd mot regn och solsken än såsom hus i europeisk mening. De rikare singaleserna bo i vidsträckta, nästan öppna, endast af tunna skärmar i rum indelade »verandor», snarlika husen i Japan. Japanesernas prydlighetssinne, utmärkta smak och arbetsskicklighet saknar man dock här, men det måste också medgifvas, att japaneserna i dessa hänseenden stå främst bland alla jordens folk.

I hamnstäderna äro singaleserna odrägliga genom sitt tiggeri, sin pratsjuka och den obehagliga seden att vid handel först begära ända till tio gånger mer än hvad de slutligen nöja sig med. I det inre af landet är förhållandet i detta hänseende vida bättre.

Bland de tempel, som jag besökte för att förskaffa mig pali-böcker, var äfven det s. k. »djefvulstemplet» vid

Ratnapora, det ståtligaste gudahus jag sett på Ceylon. De flesta templen voro byggda af trä, alla voro ytterst oansenliga och uppförda utan spår till stil. De talrika presterna och tempeltjenarne bodde i temligen snuskiga och oordentliga bostäder i templens granskap. De mottogo mig vänligt och visade mig sina böcker, af hvilka de stundom sålde några. Flere gånger slutade min underhandling dermed, att presten skänkte mig den bok jag önskade köpa, hvarvid han med bestämdhet vägrade att taga ersättning i någon form. Vid ett tillfälle gaf presten till känna, att han sjelf vore af religionens bud förhindrad att mottaga den öfverenskomna köpesumman, men att jag kunde lemna den åt någon af de kringstående personerna. Vid ett par af presthusen vimlade det af skolbarn, som beskäftigt sprungo af och an med sina palmbladsskrifböcker och ritstift.

Till sin inredning voro templen mycket olika, förmodligen beroende på skilda religiösa bruk i de olika Buddasekter, de tillhörde. Ett tempel nära Colombo innehöll en stor mängd träbeläten och målningar af gudar eller menniskor i mer än kroppsstorlek. De flesta stodo upprätt, liksom på vakt kring en sittande Budda och hade en påfallande egyptisk prägel. Jag kunde ej hos presterna märka någon motvilja att föra främlingen omkring i deras tempel, dock saknades stundom nyckeln till en eller annan gömma,

Bilder i ett tempel på Ceylon.

hvars innehåll man kanske ej ville vanhelga genom att visa det för den otrogne. Detta var t. ex. fallet med det skåp, som innehöll djefvulens båge och pilar i templet vid Ratnapora. Tempelkärlen voro för resten ytterst fula, smaklösa och illa underhållna. Sällan såg jag någon ting som vittnade om smak, konst och ordningssinne. Huru olika mot i Japan, der alla i de bättre templen förvarade svärd, lackvaror, fyrkärl, tekoppar m. m. skulle förtjenat plats i något af Europas konstmuseer.

I skildringen af den första resa från Novaja Semlja till Ceylon får man väl ej underlåta att för Lidners landsmän uppdraga en bild af »Ceylons brända dalar». I det hänseendet kan följande utdrag ur ett bref af dr Almqvist, skildrande hans resa till det inre af ön, vara upplysande och lärorikt:

»Tre timmar efter vår ankomst till Point de Galle satt jag vederbörligen instufvad i postdiligensen på väg till Colombo. Till ressällskap hade jag en europe och två singaleser. Emedan det redan var temligen skumt på aftonen, var ej mycket synligt af det omgifvande landskapet. Hela natten gick färden genom en skog af väldiga kokosträd, hvilka aftecknade sina mörka kronor högt uppe i luften mot det något ljusare himlahvalfvet. Egendomligt var att se den mängd af eldflugor, som flögo i alla riktningar och vid hvarje vingslag spredo ett starkt sken. Nattluften hade denna ljumma fuktighet, som är så angenäm i troperna. Då och då framträngde till våra öron ljudet från hafssvallet. Vi följde nämligen öns vestkust norr ut. Mera kunde ej i natten iakttagas, och snart var hela sällskapet försänkt i djup sömn.

Efter sju timmars raskt traf ankommo vi till en jernvägsstation och fortsatte nu med bantåg resan till Ceylons hufvudstad Colombo. Emedan det derstädes ej var något särskildt att se eller uträtta, fortsatte jag, utan att stanna, på jernvägen, som här viker af från kusten inåt landet till Kandy och andra orter. Snart blef nu landskapet allt ståtligare och ståtligare. Vi hade visserligen förut på flere ställen sett tropisk växtlighet, men om en sådan yppighet, som här slog ögat, hade vi ingen föreställning. Skada blott att menniskor kommit hit, röjt och planterat!

På låglandet såg jag några kanelplantager. Ceylonisk

Ett landtställe på Ceylon.

kanel är mycket dyr; i Europa förbrukas nästan uteslutande billigare och sämre kanelsorter, hvilka komma från andra trakter, och de flesta plantager på Ceylon hafva blifvit nedlagda för många år sedan. Inom kort hade bantåget lemnat låglandet, och vi började stiga starkt uppåt. Det flacka kustlandet, der kokosträden

förherskade, ombyttes i ett starkt kuperadt landskap; först kullar med mellanliggande stora, öppna dalar, snart allt högre sammanhängande berg med obetydligare, djupa, kittellika dalar eller öppna högslätter. I dalarne odlades vanligtvis ris. Kullar och bergsidor voro väl ursprungligen täckta af den yppigaste urskog, men numera äro alla sluttningar ända upp till bergspetsarne röjda och täckta med kaffeodlingar. Kaffebusken är visserligen ganska prydlig, men så glest växt att marken öfverallt skimrar igenom, och detta blir en eländig beklädnad för det yppiga Ceylon.

Klockan två på middagen anlände vi till stationen Peradeniya, den närmaste till Kandy. I dess närhet ligger den berömda botaniska trädgården, och der hade jag att uppsöka trädgårdens superintendent, dr Thwaites. Den åldrige, ännu liflige och entusiastiske naturforskaren är ytterst intresserad för botanisk forskning och särdeles tillmötesgående mot alla som arbeta på detta område. Han mottog mig särdeles vänligt, och det var hans förtjenst, att programmet för mitt vistande härstädes blef så rikt.

En botanisk trädgård på Ceylon måste naturligtvis vara någonting alldeles utomordentligt. Man kan också aldrig få se en mera storartad och yppig växtlighet än här. Trädgården har i synnerhet blifvit berömd för den mängd olika trädslag af de väldigaste dimensioner, som den har att uppvisa. Dessutom finnas här alla möjliga mera bekanta växter, odlade i de prydligaste exemplar. Kryddor och droger voro särdeles väl representerade. Här slingrade sig uppför tjocka trädstammar långa refvor af svartpepparväxten, här frodades kardemum-plantan och ingefära, här prunkade prydliga kanel-, kamfer-, kina-, muskot- och chokoladträd, här såg jag en nyplockad skörd af vanilj. Otroligt

Höglandsbild från det inre af Ceylon. Kaffeplanteringar; Adams pik i bakgrunden.

mycket var alltså att se, lära och njuta. Dock, redan följande dag beslöt jag, på inrådan af dr Thwaites, att göra en tur upp till den egentliga bergsbygden, för att der taga den ceylonska laffloran bättre i skärskådande.

Dels med jernväg dels med diligens reste jag nu söder ut och befann mig på aftonen inlogerad i ett »resthouse» vid Rambodde, ett tusen meter öfver hafvet, således på ungefär samma höjd der träden upphöra att växa i södra Norge. Detta tropiska bergland påminner i afseende på landskapets form något litet om trakter i Norges fjellbygd. Äfven här finnas milslånga djupa dalar, omgifna af höga bergstoppar och ryggar, hvilka afteckna sina skarpa konturer mot horisonten. Men här var allt öfverväxt med kaffebuskar eller möjligtvis med cinchona-plantor. Bergsluttningarna voro nedifrån och ända upp så afröjda, att knappt ett träd fans lemnadt inom synhåll; öfverallt så långt ögat kunde nå blott kaffe!

Följande dagen tidigt på morgonen gick, eller rättare sagdt klättrade jag, åtföljd af en singales, vidare uppför de branta kaffeplanteringarna. Vid 1,300 meters höjd öfver hafvet upphörde kaffet att växa, och vi träffade nu på några ej särdeles vidsträckta teodlingar, och ofvanför dessa vidtog urskog. På 1,900 meters höjd öfver hafvet ligger en vidsträckt, öppen högslätt. Här uppe finnes en icke oansenlig ort, Novara Elliya, hvarest guvernören har ett residens och en del trupper kaserneras under sommarhettan. En af de bergstoppar, som omgifva denna högslätt är Pedrotalegalla, Ceylons högsta topp, som uppnår en höjd af 2,500 meter öfver hafvet.

Jag har bestigit icke så få berg, men till intet har uppstigandet varit så lätt som till detta, ty en bred gångstig ledde ända upp till toppen. Utan denna väg hade uppstigandet varit omöjligt, ty man skulle behöft en timmes tid för hvarje fot, som man lyckats framtränga genom djungeln; så tätt är nämligen marken under de höga träden ända upp till spetsen af berget betäckt af buskar, slingerväxter eller bambu. På aftonen återvände jag till mitt förra nattqvarter, der jag sof godt efter en nätt promenad på 36 engelska mil.

Emedan jag den följande dagen kände mig alldeles ur stånd att göra någon vidare exkursion till fots, satte jag mig åter upp i postvagnen och for tillbaka till Peradeniya. Under denna färd hade jag till ressällskap en singales, hvilken det var ett synnerligt nöje att på nära håll få taga i skärskådande. Hans ena stortå var prydd

med en bred ring af silfver, båda öronen voro ofvantill genomborrade och försedda med något dingeledang, den ena näsvingen var likaledes genomstucken för att bereda honom tillfälle att äfven på detta ställe pryda sig med ett granlåtsstycke. På hufvudet hade han liksom alla singaleser en kam, hvarmed det rätt uppåt strukna håret hölls i sitt läge, alldeles som små flickor hos oss bruka ha håret anordnadt. Emedan mannen ej tycktes kunna ett ord engelska, så var det omöjligt att inleda en närmare bekantskap.

På middagen följande dag fann jag mig i följd af en alldeles opåräknad händelse nödsakad att hals öfver hufvud återvända ned till kusten igen. Doktor Thwaites och jag blefvo nämligen af hans excellens guvernören inviterade till middag. Emedan jag ännu efter min långa fotvandring gick och linkade samt dessutom ej hade haft den försigtigheten att taga svarta kläder med mig, ansåg jag mig ej, huru påkostande det än var, böra mottaga denna ärofulla inbjudning, utan reste i stället min väg. På så sätt kom jag efter sex de angenämaste dagar åter tillbaka till Point de Galle och Vega.»

Vega-expeditionens vetenskapsmän. F. R. Kjellman. A. Stuxberg. E. Almqvist. O. Nordqvist.

TJUGONDE KAPITLET.

Hemresa. – Julen 1879. – Aden. – Sues. – Kairo. – Utfärd till pyramiderna och Mokattam-bergen. – Förstenade trädstammar. – Sues-kanalen. – Nattlig landstigning på Sicilien. – Napoli. – Roma. – Expeditionens deltagare skiljas. – Lisboa. – England. – Paris. – Kjöbenhavn. – Högtidligt intåg i Stockholm. – Fester derstädes. – Slutord.

Ännu under vistelsen i Japan och under resan derifrån till Ceylon hade jag sökt att åtminstone i någon mån bibehålla Vega-färdens egenskap af en vetenskaplig expedition, ett försök som, i betraktande af den korta tid vi vistades på hvarje ställe, icke kunde lemna några synnerligen betydelsefulla resultat, och som dessutom försvårades, om ock på ett för oss synnerligen smickrande och angenämt sätt, genom den jag kan nästan säga stormande gästvänlighet, med hvilken Vega-männen mottogos öfverallt under deras besök i Japans och Ostasiens hamnar. Något nytt, oberördt forskningsfält var för öfrigt svårt att finna i trakter, som varit säte för odling och kultur långt före den tid, då skog började att rödjas och säd att sås i den skandinaviska norden, och som under århundraden utgjort mål för forskningsfärder från Europas alla länder. Jag hoppas dock, att Vega skall hafva lemnat varaktiga minnen äfven af denna del af sin färd genom Stuxbergs, Nordqvists, Kjellmans och Almqvists bidrag till den ostasiatiska evertebratfaunan, alg- och laf-floran, äfvensom genom mina samlingar af japanska böcker, af växtförsteningar från Mogi och Labuan m.m.

Med de nya, öfverväldigande intryck, som natur och folk utöfvade på dem bland oss, som nu för första gången besökte Japan, Kina, Indien, Borneo och Ceylon, var det dock särdeles svårt att, under ett uppehåll af några få dagar på hvarje ställe, fasthålla vid denna sida af Vega-expeditionen. Jag beslöt derför att efter afresan från Ceylon fullkomligt afstå från densamma, d.v.s. att derifrån endast *resa hem.* Rörande denna del af Vegas färd skulle jag således hafva ganska litet att anföra, om ej en skyldig tacksamhet manade mig att med några ord frambära Vegamännens erkänsla för all den ära och all den välvilja de rönt äfven under sista afdelningen af resan. För mången bland mina läsare torde denna skildring vara af intresse, såsom en erinran om några förgångna glada dagar, hvilka de sjelfva genomlefvat, och det skulle till och med kunna hända, att det ej blir okärkommet för geografiens vänner i en kommande tid att läsa beskrifningen öfver det sätt, på hvilket Asiens och Europas första omseglare firats i kulturländernas hamnar och hufvudstäder. Vid skildringen häraf nödgas jag dock vara så kort som möjligt, och jag måste derför redan nu bedja om ursäkt, om ej hvarje gästvänlighet, som kommit oss till del, här kan omnämnas.

Vi afreste från Point de Galle den 22 december och ankommo till Aden den 7 januari. Öfverresan gick

långsamt till följd af svag vind eller stiltje. Julaftonen firade vi denna gång, trötta som vi voro på kalaser, ej på ett så högtidligt sätt som vid Pitlekaj, utan endast med några få julskänker och litet extra förplägning. Nyårsaftonen deremot öfverraskades officerarne i gunrummet af en i tjocka päskar till tschuktscher utklädd deputation från skansen, hvilken kom att på god svenska, blandad med en och annan ännu ej bortglömd Pitlekaj-glosa, frambära en helsning från våra vänner bland nordens is, ett tack för det förgångna och lyckönskningar för det kommande året, allt blandadt med tschuktschiska klagovisor öfver den svåra värmen här borta i eqvatorns granskap, som för pälsprydda män sades vara rakt outhärdelig.

I Aden dröjde vi endast ett par dagar, vänligt mottagna af den dervarande tjenstförrättande svensk-norske konsuln, som förde oss omkring till de märkligaste af denna vigtiga hamns ödsliga omgifningar, bland annat till de storartade, men för tillfället och oftast fullkomligt tomma vattenbassiner, som engelsmännen anlagt i stadens granskap. Intet ställe i den höga norden, ej Sjuöarnas granitklippor eller Low-Islands klapperstenshällar på Spetsbergen, ej bergsidorna på Novaja Semljas ostkust eller Kap Tscheljuskins rutmarker, äro så blottade på växtlighet som Adens omgifningar och de delar af Röda hafvets ostkust, som vi sett. Någon jemförelse i afseende å djurlifvets rikedom kan ej heller ifrågakomma mellan dessa eqvatorialländer och de nämnda polartrakterna. Öfver hufvud tyckes djurlifvet i den högsta nordens kustländer, då nämligen bergen äro höga och omgifna af djupt vatten, vara individrikare än i södern, och detta beror ej allenast af fogelkoloniernas talrikhet och den mängd stora jagtdjur, som der möter oss, utan äfven af hafvets rikedom på evertebrater. Åtminstone lemnade de draggningar, som från Vega anstäldes under färden mellan Japan och Ceylon, en ytterst ringa skörd i jemförelse med våra draggningar norr om Kap Tscheljuskin.

Aden är numera en vigtig anlöpningsplats för de fartyg, som från europeiska farvatten segla genom Sues-kanalen till Indiska oceanen, och äfven en af de vigtigaste utförselorterna för Jemens eller det *lyckliga Arabiens* alster. I sistnämnda hänseende var staden af betydelse redan för snart fyra hundra år sedan, då italienaren Ludovico de Varthema en längre tid hölls fången af de på stället boende arabstammarne.

I Adens hamn helsades Vega med 21 kanonskott och svenska flaggan hissad på stortoppen af ett italienskt örlogsfartyg, avisoångaren Esploratore under befäl af kapten Amezaga. Esploratore deltog i en af tre örlogsfartyg bestående expedition, som hade i uppdrag att anlägga en italiensk koloni vid den norr om Bab-el-Mandeb i Afrikas ostkust inskjutande Assab-viken på ett område, som för ändamålet inköpts af ett italienskt handelsbolag, Rubbatino. Om bord befann sig professor Sapetto, en äldre man, som afslutat köpet och i fyratio år vistats i trakten. Det var bestämdt, att han skulle blifva den nya koloniens styresman. Med Esploratore följde dessutom de för sina vidsträckta resor i tropikerna och storartade vetenskapliga arbeten berömde forskarne Beccari och markis Doria. Det italienska fartygets officerare bjödo oss på en middag, som var en af de gladaste och mest uppsluppna bland de många tillställningar vi varit med om under vår hemresa. Då vi efter slutad fest skildes från våra värdar, upplyste de den väg, der vi rodde fram öfver Aden-vikens lugna bölja, med blänkfyrar, och den arabiska kustens ödsliga fjellsidor genljödo af de hurrarop, som vexlades i den klara, stilla natten mellan representanterna för Europas söder och nord.

Vega lemnade Aden, eller rättare dess hamnstad Steamer Point, den 9 januari och seglade den följande dagen genom Bab-el-Mandeb in i Röda hafvet. Resan uppför detta smala, men två tusen två hundra kilometer långa haf gick långsamt, i synnerhet i dess norra del, der en hård motvind blåste. Denna medförde en så betydlig sänkning af temperaturen, att ishinna bildade sig på sötvattenspölar i Kairo, och att vi, så polarfarare vi voro, åter måste anlägga vinterkläder i sjelfva Egypten.

Ankaret fäldes den 27 januari i den vid södra mynningen af Sues-kanalen belägna, numera obetydliga hamnstaden Sues. De flesta af Vega-expeditionens vetenskapsmän och officerare gjorde derifrån en utflygt till Kairo och pyramiderna och blefvo öfverallt mottagna på ett mycket förekommande sätt. Bland annat sände Egyptens geografiska sällskap en helsningsdeputation oss till mötes under anförande af sällskapets

president, amerikanen Stone Pascha. Han hade i sin ungdom besökt Sverige och tycktes hafva det i synnerligen kärt minne. Det geografiska sällskapet tillstälde en ståtlig bankett Vega-expeditionen till ära. En utflygt gjordes till de stora pyramiderna, och så vidt den korta tiden medgaf, till andra märkliga ställen uti och omkring den hop ruiner af alla slag och från alla tider, som utgör det nutida Egyptens hufvudstad. Under besöket vid pyramiderna hade den svensk-norske generalkonsuln Bödtker anordnat en middag för oss i det der befintliga europeiska värdshuset, och samma afton gafs för oss en bal i Kairo af italienske generalkonsuln de Martino. En dag egnade desutom några af oss, i sällskap med Mr Giuseppe Haimann, åt en kort utflygt till Mokattam-bergen, bekanta genom de der förekommande, till kisel förvandlade trädstammarne. Jag hoppades jemte förstenadt trä kunna taga rätt på något ler- eller skifferlager med bladaftryck. Detta lyckades dock ej, men jag fullastade ett af två hästar draget fordon med större och mindre, till hård flinta förvandlade trädstammar. Dessa ligga i otroliga massor kringspridda i öknen, dels söndersplittrade i smärre stycken, dels som långa nedfallna, rot- och grenlösa, underbart väl bibehållna stammar. Sannolikt hafva de ursprungligen legat inbäddade i ett öfver den nuvarande öknens yta beläget sandlager, som sedan af stormarne bortförts, hvarvid de tunga stenbitarne qvarblifvit som ett eget lager på den af ingen gräsmatta täckta ökensanden. Några rotstubbar träffades ej, och det tyckes således, som om stammarne skulle af vattenströmmar förts till det ställe, der de blifvit inbäddade i sandlagren och förkislade. Till det yttre likna alla de här förekommande försteningarna hvarandra, och hittills har den mikroskopiska undersökning, som anstälts, endast lyckats urskilja ett par arter tillhörande slägtet Nicolia samt en palm, ett barrträd och en leguminosé, alla numera utdöda. Det är möjligt, att man bland det rika material, jag hemfört, efter slipning och mikroskopisk undersökning skall kunna påvisa ytterligare några former. Åtminstone var det min afsigt med den stora massa sten jag härifrån hemförde, hvars forslande till Vega var förenadt med ganska dryga omkostnader.

Från Kairo återvände vi den 2 februari till Sues, och följande dag lyftade Vega åter ankar för att genom Sueskanalen ånga in i Medelhafvet. Det jetteverk, som Lesseps' snille och ihärdighet skapat, och som står oöfverträffadt bland de många byggnadsundren i faraonernas land, ser ej mycket storartadt ut. Den berömda kanalen löper nämligen, snarlik en mindre, af låga stränder omgifven flod, fram genom öknens enformigt gula slätt. Inga slussar finnas, inga djerfva bergsprängningar stå som monumenter öfver besegrade svårigheter. Men stolt måste dock hvarje barn af vårt århundrade känna sig vid anblicken af detta bevis på att enskild företagsamhet kunnat i vår tid åstadkomma hvad verldsvälden i forna dagar ej mäktat utföra. Port Said anlöptes för några timmar den 5 februari, hvarpå färden fortsattes till Napoli, den första europeiska hamn, vi skulle besöka.

I Aden och Egypten hade jag mottagit flere bref och telegram, genom hvilka jag underrättades, att man i Napoli vidtagit stora förberedelser för vårt mottagande, och att man upprepade gånger hos svenske generalkonsuln gjort förfrågningar om dagen för vår ankomst, frågor som naturligtvis ej voro så lätta att besvara, då vårt fartyg med sin svaga ångkraft i så hög grad var beroende af väder och vind. Man hoppades kunna signalera Vega från Messina-sundet, men vi ankommo till inloppet af detta sund först vid solens nedgång. Jag lät derför Vega lägga bi derstädes för några timmar, under hvilka löjtnant Bove och jag rodde i land för att till Sverige, till Napoli, till Roma m. fl. ställen afsända telegram om vår ankomst till Europa. Stranden var dock längre aflägsen än vi beräknat, och det blef fullkomligt mörkt, innan den nåddes. Det var ej utan svårighet som vi under sådana förhållanden kunde komma i land genom bränningarna på den för oss alldeles okända öppna redden och derpå i kolmörker utan någon lykta leta oss fram från stranden genom taggiga busksnår till den jernväg, som här framgår längs kusten. Vi hade derpå att följa jernvägen ett godt stycke, innan en station nåddes, der telegrammen kunde aflemnas. Knappast hade vi inträdt i stationshuset, förr än vi omgåfvos af misstänksamma ban- och kustvakter, och vi skattade oss lyckliga, att de ej märkt oss under ditvägen, ty då hade de helt säkert tagit oss för smugglare, hvilka kustvakten eger rätt att helsa med skarpa skott. Äfven nu öfverhopades vi i början med högljudda, i befallande ton framstälda frågor, men när de sågo till hvilka höga personer våra telegram voro adresserade och fingo af sin i uniform klädde landsman

Bove upplysningar om det fartyg vi tillhörde, blefvo de mycket förekommande. En af dem följde oss tillbaka till vår båt, sedan han försett oss med ypperliga facklor, hvilka spredo ett rikt ljus kring vår stig. Det var väl behöfligt, ty vi måste nu dela vägvisarens förvåning, att vi i mörkret lyckligen framkommit öfver de med kaktusplantor och busksnår betäckta oländiga backarne mellan jernvägen och hafskusten och öfver en jernvägsviadukt, som vi under ditvägen passerat, utan att hafva haft någon aning derom. Det var Vega-resans sista äfventyr och min första landning på Italiens härliga jord.

Den 14 februari kl. 1 e. m. ankom Vega till Napoli. Vid Capri mötte en flaggprydd ångbåt från Sorrento, något senare en annan från Napoli, hvilka båda följde oss till hamnen. Här saluterades den svenska expeditionen af ett amerikanskt krigsfartyg, Wyoming, med 21 kanonskott. Hamnen vimlade af flaggprydda båtar. Knappast hade Vega ankrat eller rättare förtöjt vid en boj, förr än envoyén Lindstrand, svensk-norske konsuln Clausen, presidenten för geografiska sällskapet prins Teano, befälhafvande amiralen Martin Franklin, comm. Negri m. fl. kommo om bord. Den sistnämnde, som för snart tvenne år sedan särskildt rest till Sverige för att närvara vid Vegas affärd, kom nu från Torino för att å italienska regeringens vägnar och som deputerad för Firenzes och Venezias municipalråd, vetenskapsakademien i Torino och flere italienska och utländska geografiska sällskap, lyckönska expeditionen till väl afslutadt värf.

Sedan herr Lindstrand å konung Oscars vägnar helsat expeditionen välkommen till Europa och offentligen öfverlemnat svenska dekorationer åt mig och Palander, samt tvenne adjutanter hos italienske sjöministern likaledes åt en del af Vega-männen utdelat italienska ordnar, vexlades några korta helsningstal, hvarpå expeditionens ledamöter, ledsagade af ofvan uppräknade personer, landsattes med amiralens ångslup under salut af 21 kanonskott från det italienska vaktfartyget. På landningsbryggan, der en talrik skara af stadens invånare var församlad, mottogos de svenska sjöfararne af Napolis syndiker, grefve Giusso, jemte deputerade från municipalitetet m. fl. Härifrån fördes vi mellan en rad af entusiastiska studenter i municipalitetets galavagnar till Hôtel Royal des Etrangers, der en vacker våning, jemte ekipager och talrik betjening, var ständ till vårt förfogande. Vi mottogos der utaf festkomiterade, prins Belmonte och cavaliere Riccio, hvilka sedermera under vår vistelse i staden på det mest förekommande sätt ordnade allt för att göra uppehållet der festligt och angenämt.

Söndagen den 15 mottogos åtskilliga deputationer, bland hvilka en från universitetet. Från »Ateneo Benjamino Franklin» öfverlemnades en vackert inbunden adress, hvarjemte en mängd officiela besök gjordes och mottogos. Middag intogs hos svensk-norske konsuln Clausen. – Måndagen den 16 öfverlemnades en adress från »Scuola d'Applicazione per gl'Ingenieri», samt från »Neapolitana Archæologiæ, Litterarum et artium Academia» en latinsk helsningssång, författad af professor Antonio Mirabelli. Derpå följde en stor, af stadens municipalitet anordnad middag i hotellets, med konungarnes namnchiffer, svenska och italienska flaggor m. m. prydda festsal, som nu invigdes och erhöll namnet »Vegasalen». Om aftonen var galaföreställning i San Carlo, hvarvid expeditionens i olika loger spridda deltagare helsades med upprepade lifliga bravorop. – Tisdagen den 17 hade festkomitén anordnat utfärd till Phlegreiska fälten, sjön Averno, Serapis-templet m. fl. i geologiskt och historiskt hänseende berömda ställen belägna nordvest om Napoli. Middag för en del af expeditionens deltagare hos prins Urusow. Musikalisk aftonunderhållning i »Società Filarmonica», der stadens förnämsta sällskapskrets var samlad. – Onsdagen den 18. Utfärd tillsammans med festkomitén till Pompeji, der de svenska gästerna mottogos af den berömde föreståndaren för gräfningarna, direktör Ruggieri. Frukost spisades under gladt skämt och muntra tal i ett praktfullt, väl bibehållet romerskt badhus, gräfningar företogos o.s.v. Om aftonen stor galamiddag, mottagning hos befälhafvande amiralen och festföreställning i Bellini-teatern. – Torsdagen den 19 ankom från Wien en deputerad, dr Franz Kühn, med en välkomsthelsning från geografiska sällskapet derstädes. Utfärd i sällskap med professor Palmieri och festkomitén till Vesuvius, som vid tiden för vårt besök utsände tjocka rökpelare, utgöt en lavaström och utkastade massor af glödande stenblock. Sjelfva kraterranden bestegs, ej utan obehag till följd af värmen från de halfstelnade lavaströmmar, öfver hvilka man framgick,

och de från kratern utströmmande gaserna och utslungade glödande stenblocken. Den nya, ännu ej färdiga jernvägen besågs och observatoriet besöktes. Middagen intogs med festkomiterade i hotellet. – Fredagen den 20. Resa till Roma, dit expeditionens medlemmar ankommo kl. 2 e. m., och der de, på samma sätt som i Napoli, festligt mottogos af stadens syndiker prins Ruspoli, ordföranden och fullmäktige för geografiska sällskapet, medlemmar af universitetet, skandinaviska föreningen m. fl. Vagnar voro de svenska gästerna till mötes, hvilka förde dem förbi svensk-norske ministerns med otaliga flaggor prydda hotell till det vid Corson belägna »Albergo di Roma», hvars praktvåning jemte ekipager stäldes till expeditionens förfogande. Om aftonen middag hos svenske ministern och senare mottagning hos prins Pallavicini i hans storartade palats. – Lördagen den 21. Besök i deputeradekammaren; enskilda utfärder; middag hos hertig Nicolai af Leuchtenberg för Nordenskiöld och Nordqvist. – Söndagen den 22. Offentligt möte i geografiska sällskapet, hvarvid dess stora guldmedalj öfverlemnades åt Nordenskiöld. Om aftonen stor festmiddag, gifven af geografiska sällskapet i Continental Hotel. Bland skålar, som druckos, må nämnas en för Sveriges och Norges konung föreslagen i ett särdeles varmt och klangfullt språk af ministerpresidenten Cairoli, för Nordenskiöld af prins Teano, för Palander af sjöministern, amiral Acton, för expeditionens öfriga medlemmar, för dess frikostige mecenater Oscar Dickson och Alexander Sibiriakoff, för den i expeditionen deltagande italienske officeren Bove m. fl. – Måndagen den 23. Audiens hos konungen. Om aftonen stor mottagning i Palazzo Teano, der nästan allt hvad romerska societeten hade förnämt och lysande tycktes vara samladt. – Tisdagen den 24. Middag i Quirinalen hos konung Umberto. Närvarande voro, utom konungen och hans uppvaktning, den svenske ministern, Vega-expeditionens ledamöter, presidenten i geografiska sällskapet prins Teano, commendatore Negri, ministerpresidenten Cairoli, sjöministern Acton, kabinettssekreteraren Malvano, major Baratieri samt deltagaren i 1872–73 års svenska ishafsexpedition, italienske sjöofficeren Eugenio Parent m. fl. Om aftonen mottagning hos engelske ministern Sir A. B. Paget och en vackert anordnad fest i skandinaviska föreningen, vid hvilken en mängd entusiastiska tal höhös, blommor och tryckta verser utdelades. – Onsdagen den 25. Afskedsbesök. En del af expeditionens medlemmar reste vidare på jernväg norr ut. Kapten Palander gjorde en utflygt till Spezzia för att deltaga i en färd på det stora pansarskeppet Duilio. De öfriga dröjde ännu några dagar i Roma för att, ostörda af officiella fester, bese dess märkvärdigheter.

Under den tid Vega låg i Napolis hamn, var hon bokstafligen utsatt för stormlöpning af besökande. Manskapet bjöds under vistelsen derstädes upprepade gånger på teatrarne af dessas styrelser. Dessutom anordnades för dem utfärder till Pompeji af de förenade rikenas konsul Clausen, som öfver hufvud icke sparade någon möda för att göra expeditionens vistelse i Napoli hedrande för fäderneslandet och så angenäm som möjligt för gästerna, äfvensom att för dem ordna besökets mer formella del. I Italien hade vi dessutom glädjen att möta vår kamrat från den svåra öfvervintringen 1872–73, Eugenio Parent, som kort derpå hade den oturen att befinna sig i Duilios pansartorn, då den der förlagda stora Armstrongska kanonen sprang sönder, och den underbara turen att med lifvet och utan större skador komma ifrån detta svåra tillbud. Den enda olyckshändelsen om bord på Vega under senare delen af hennes långa färd inträffade för öfrigt i Napolis hamn, i det att en bland matroserna, hvilken skulle afhålla en entusiastisk folkmassa, som stormade om bord på Vega, blef nedkastad från relingen med den påföljd, att han bröt ena armen[138].

Den 29 februari lemnade Vega Napolis hamn, men ej mer med fulltalig stab. Doktorerna Kjellman, Almqvist och Stuxberg samt löjtnant Nordqvist hade föredragit landvägen från Italien till Kjöbenhavn framför den långa omvägen till sjös, och löjtnant Bove tvangs af familjeförhållanden att här lemna Vega. Vi träffades dock alla åter i Stockholm. Vid afresan från Napoli utgjordes gunrumspersonalen således endast af mig, kapten Palander, samt löjtnanterna Brusewitz och Hovgaard.

Genom mr A. Rabaut, president för Marseilles unga, men redan så välkända geografiska sällskap, hade jag erhållit upprepade inbjudningar att med mina följeslagare gästa Pytheas', den förste polarfararens och den skandinaviska halföns upptäckares födelsestad. Så ledsamt det än var, nödgades jag afslå denna inbjudning.

Vi måste hasta hem, och några dagar ville jag spara för ett besök i prins Henrik Navigators och Vasco da Gamas fädernesland.

Vi passerade Gibraltarsundet den 9 mars och ankrade i Lisboas hamn den 11 mars kl. 2 e. m. Följande dag användes till en utflygt till det vackra slottet Cintra, beläget omkring fem portugisiska mil från hufvudstaden. På lördagen den 13 mottogos vi i audiens af konungen, Dom Luiz af Portugal, som sjelf sjöman tycktes med varmt intresse omfatta Vegas färd. Senare på dagen gaf svenske ministern i Lisboa en middag, till hvilken voro inbjudna den portugisiske konseljpresidenten, utrikesministern, med-

Vegas officerare. E. Brusewitz. G. Bove A. Hovgaard.

lemmarne af den diplomatiska kåren m. fl., hvartill på aftonen slöt sig en större mottagning. Måndagen den 15 öfvervoro vi på särskild inbjudning en af geografiska sällskapet i Lisboa anordnad sammankomst, hvarvid de nyss från Afrika hemvände upptäcktsresandena Brito Capello och Ivens höllo föredrag. Här hade jag dessutom den stora glädjen att träffa den utmärkte Afrika-resanden major Serpa Pinto. Derjemte hedrade oss konungen med ordensdekorationer, och i sitt möte den 12 mars beslöt Portugals deputeradekammare, på förslag af riksdagsmännen herrar Ennes och Alfredo, att i en adress till Vega-männen uttala sin välkomsthelsning och lyckönskan.

Ankaret lyftes åter den 16 mars. Gynnade af god vind fördes vi i början raskt framåt, men vid inloppet till Kanalen fingo vi ihållande motvind, så att vi först den 25 mars om aftonen, d.v.s. betydligt senare än enligt beräkning, kunde kasta ankar i Falmouths hamn, ej såsom först var ämnadt i Portsmouths. Vi gingo härigenom miste om några anordningar, som vidtagits på det sistnämnda stället för att helsa oss välkomna till det land, som stått främst i polarfararnes led. Dessutom gingo vi miste om en bankett, som Royal Geographical Society anordnat Vega-expeditionen till ära, vid hvilken prinsen af Wales skulle presidera och som nu, midt under påskhelgen och brinnande parlamentsval, ej kunde hållas[139]. Vår vistelse i England blef i alla fall ytterst angenäm. Palander och jag afreste natten mot långfredagen till London, der vi vid banstationen mottogos af svenske ministern grefve Piper och ett stort antal af våra i London vistande landsmän. Grefve Piper förde mig till min blifvande värd, den utmärkte sekreteraren i Geographical Society samt berömde arktikern och geografiske författaren Clements R. Markham, hvilken uppbjöd allt för att göra min vistelse i London så angenäm och lärorik som möjligt. Lördagen användes till uppvaktningar. Påskdagen gaf generalkonsul Richter en lunch i Continental Hotel, till hvilken ett betydligt antal skandinaver och engelsmän voro inbjudna. Samma afton middag hos den berömde arktikern Sir Allen Young. Måndagen bjudning af presidenten för Geographical Society[140], Earl of Northbrook, till hans landställe Stratton nära Winchester. Jag fick här se, huru det tillgick vid ett för öfrigt ytterst fredligt engelskt parlamentsval. Samma dag besök hos presidenten för Royal Society mr Spottiswood på hans praktfulla landställe i Londons granskap. Jag fick här se försök med åtskilliga synnerligen storartade och lärorika maskiner för framställande af de ljusfenomen, hvilka uppkomma genom elektriska urladdningar i ytterst förtunnad luft. Onsdagen den 31 stor middag hos svenske ministern och på aftonen samma dag skandinavisk fest i Freemason Hall, der glädjen efter gammal nordisk sed stod högt i taket.

Vi afreste natten mot den 1 april till Paris. Vägen togs öfver Boulogne-sur-mer, hvars handelskammare bjudit oss på en fest till firande af Vega-männens första landstigning på Frankrikes jord efter fullbordad nordostpassage. Mottagandet blef mycket hjertligt. Flere af stadens myndigheter och en delegerad för geografiska sällskapet i Paris, dr Hamy, voro oss till mötes i stationshusets väntsal. Här hade man anordnat en frukost, under hvilken vi förestäldes för en mängd framstående personer på platsen, med hvilka vi sedermera på det angenämaste sätt tillbragte större delen af dagen. Sedan derpå några utfärder blifvit gjorda i stadens omgifningar och nödiga officiella besök aflagda, intogs en af municipalrådet anordnad festmiddag. Härifrån reste vi under natten till Paris, dit vi ankommo den 2 april kl. 7 f. m.

Oaktadt den tidiga morgontimmen blefvo vi här vid bangården festligt mottagna af svensk-norske ministern och legationspersonalen, en delegation af geografiska sällskapet i Paris samt ett betydande antal medlemmar af den skandinaviska kolonien i Frankrikes hufvudstad. Den berömde Madagaskar-resanden Grandidier, president för geografiska sällskapets centralkomité, helsade oss välkomna under lifliga bifallsyttringar från den kringstående folkmassan. Vi blefvo inbjudna att under vistelsen i staden gästa hos vår landsman A. Nobel i en honom tillhörig, synnerligen komfortabelt inrättad villa, Rue Malakoff n:o 53, och jag kan ej nog prisa det storartade sätt på hvilket han här uppfylde en värds åligganden och för oss underlättade vår mycket angenäma och hedrande, men ytterst ansträngande Pariser-vistelse.

Mottagandet i Paris blef storartadt, och det tycktes som om verldsstaden ville genom det sätt, på hvilket den hyllade en fredlig sjöbragd, visa att den ej utan skäl förer ett af svallande böljor omgifvet fartyg i sitt vapen. Det är mig en kär pligt att här framföra min tacksägelse för all den välvilja vi under dessa minnesvärda dagar rönte af republikens president, af undervisningsministern mr Jules Ferry, af geografiska sällskapets president amiral La Roncière le Noury, hans biträde mr Hecht, sällskapets sekreterare mr Maunoir, ledamöterna af Institutet mr de Quatrefage och mr Daubrée, många andra fransmän och skandinaver ej att förglömma. Bland de här hållna festerna nödgas jag inskränka mig till att endast uppräkna de förnämsta.

Fredagen den 2 april. Offentlig *séance de réception* af geografiska sällskapet i Cirque des Champs Elysées i närvaro af en mycket stor och utvald samling åhörare. Amiral La Roncière höll festtalet, hvilket besvarades af mig i ett längre anförande om de svenska arktiska expeditionerna, hvarpå presidenten tilldelade mig sällskapets stora guldmedalj »som ett intyg på det intresse, med hvilket allmänheten och Frankrikes geografer omfatta Vegas färd». Samma dag middag hos svensk-norske ministern Sibbern. – Lördagen den 3. Inbjudning till ett festsammanträde i Sorbonnes amfiteater af delegerade från 28 lärda sällskap i Frankrike141. Vi helsades af undervisningsministern med ett mästerligt och varmt tal, hvarpå han å republikens vägnar öfverlemnade åt oss kommendörs- och officersinsignierna af franska hederslegionen, »en belöning», såsom *republikens* minister uttryckte sig, »för de tappres blod och de lärdes sömnlösa nätter». Derpå officiel middag och mottagning hos mr Jules Ferry. – Söndagen den 4 öfverlemnades en adress från den skandinaviska föreningen under ordförande af herr Fortmeijer. Om aftonen en stor och lysande festmiddag gifven af den skandinaviska föreningen i Hôtel Continental. Bland närvarande må nämnas prins Oscar af Sverige, festkomiténs ordförande herr Jensen, fru Kristina Nilson- Rouzeaud, danske ministern, svenska beskickningen, medlemmar af den ryska, en talrik samling af skandinaviska artister, många af den franska och utländska pressens förnämste representanter, och till slut, hvad som kanske bort nämnas först, en blomstergård af damer, öfver hvilken hvarje nordbo kunde känna sig stolt. – Måndagen den 5. Sammanträde med helsningstal på Institutet i dess välkända samlingssal. Härifrån afhemtades vi för att deltaga i en stor och i minsta enskildheter på förhand ordnad festmottagning af Conseil municipal i »la Salle des Etats», belägen i samma del af Tuilerierna, der 1878 den geografiska kongressen egde rum. Uppgång och sal voro rikligt prydda med franska trikolorer och svenska flaggor, vackra gobeliner och lefvande växter. En mängd tal höllos, hvarefter municipalrådets ordförande å staden Paris' vägnar till minne af Vega-färden åt mig öfverlemnade en stor, konstnärligt utförd guldmedalj142. Om aftonen festmiddag gifven af Société de Géographie med flere lysande tal: för konung Oscar (general Pittie), för presidenten Grévy, för Frankrikes välgång (prins Oscar), för Vega-expeditionen (mr de Quatrefage) o. s. v. – Tisdagen den 6. Middag hos republikens president mr Grévy för prins Oscar och de i Paris närvarande Vega-männen. – Onsdagen den 7. Middag för en talrik och utvald samling franska forskare hos f. d. presidenten för geografiska sällskapet och för Institutet, mr A. Daubrée. – Torsdagen den 8. Middag för en mindre krets i Victor Hugos hem, hvarvid den åldrige skalden och ungdomsfriske entusiasten i synnerligen varma och, jag behöfver ej säga det, vältaliga ord önskade mig lycka till fullbordadt värf. Mottagning derstädes samma afton.

Härmed afslutades besöket i Frankrikes hufvudstad. Mycket uttröttade, men medtagande minnen, som aldrig

skola förgå, afreste vi nämligen följande dag med jernväg till Vlissingen, dit Vega under Brusewitz' befäl afgått från Falmouth. Varma och hjertliga inbjudningar till Holland och Belgien hade vi nödgats afslå af brist på tid och krafter att kalasera mer. Ankaret lyftes omedelbart efter det vi kommit om bord, och kursen ställdes till Kjöbenhavn. Den 15 april middagstiden passerades Helsingborg, som för tillfället var rikt flaggbeprydt. Redan vid Kullaberg hade vi mötts af ångbåten »H. P. Prior», med Lunds studenter om bord, samt åtta andra ångbåtar med helsningsdeputationer och entusiaster för Vegas färd, från Kjöbenhavn, Malmö, Helsingborg och Helsingör. Antalet passagerare uppgafs till 1500, deribland en mängd damer. Sånger sjöngos, tal höllos, fyrverkerier afbrändes o.s.v. Om natten lågo vi för ankar å Kjöbenhavns yttre redd, så att vi först följande förmiddag ångade in i hamnen, helsande fästningen med nio skott ur vår lilla kanon och helsade tillbaka med lika många. Under inseglingen och sedan ankaret fallit, kommo den svenske ministern friherre Beck-Friis, svenske generalkonsuln Everlöf, representanter för Kjöbenhavns universitet och handelsstånd och för dess geografiska sällskap under ordförande af f. d. konseljpresidenten grefve Holstein-Holsteinborg om bord för att bringa oss en välkomsthelsning från de korporationer de representerade och ledsaga oss till Toldboden, der vi helsades af öfverpresidenten, kommunalstyrelsens och börsens ordförande och Kjöbenhavns svenska föreningar. Derpå åkte vi genom den festligt smyckade staden, helsade af en tallös menniskoskara med skallande lefverop, till Hôtel d'Angleterre, der bostad blifvit anordnad för oss. Den 17 april var geografiska sällskapets fest i Casino-salen under närvaro af konungen, kronprinsen och prins Hans af Glücksburg samt nästan allt hvad Kjöbenhavn har utmärkt på vetenskapens, affärsverksamhetens och politikens fält. Festtalet hölls af professor Erslev. Derefter gafs en glad och liflig bankett, vid hvilken Danmarks kronprins presiderade.

Den 18 april. Stor taffel hos konungen. – Den 19 april. Grosshandlare-societetens lysande bankett för Vega-expeditionens medlemmar å börsen, hvars lokaler voro rikt smyckade med blommor och fanor samt byster och målningar, för tillfället utförda af framstående konstnärer.

Vegas besättning. Efter en i Napoli tagen fotografi.

Vid festen presiderade etatsrådet Melchior, och bland deltagarne märktes kronprinsen, ministrarne, folke- och landstingens talmän och vice talmän samt en mängd framstående vetenskapsmän, embetsmän och militärer. Festtalen höllos af kronprinsen, föreståndaren för det stora nordiska telegrafbolaget etatsrådet Tietgen, amiral Bille, professor Madvig, etatsrådet Melchior m. fl. Samtidigt gafs i en annan lokal en fest för manskapet. Om aftonen fest af studentföreningen, af svenska nationalföreningen och norska föreningen.

En inbjudning till Lund hade jag ej kunnat antaga, emedan hans maj:t konung Oscar uttryckt den önskan, att vi först vid Stockholms slott skulle sätta foten på Sveriges jord.

Det var öfverenskommet, att vårt intåg i Stockholm först skulle ega rum den 24 april om aftonen, men vi afreste från Kjöbenhavn redan natten mot den 20 för att vara säkra att ej, till följd af motvind eller annan oförutsedd motgång, komma fram för sent till festerna i Sveriges hufvudstad. Till följd af denna försigtighet framkommo vi till Stockholms skärgård redan den 23, så att vi nödgades under natten den 23–24 ligga stilla vid Dalarö. Här möttes vi af befälhafvande amiralen Lagercrantz, som på konungens befallning med ångaren »Sköldmön» förde våra familjer oss till mötes.

Den 24 kl. 8 f. m. lyfte Vega åter ankar för att långsamt ånga vidare förbi Vaxholm in till Stockholm. Vi mötte otaliga flaggprydda ångbåtar på vår väg, fullastade med bekanta och obekanta vänner, hvilka med jubelrop helsade Vega-männen välkomna till hemlandet. Ju närmare vi kommo Stockholm, dess större blef antalet af ångbåtar, hvilka, ordnade på tvenne led med Vega i spetsen, långsamt närmade sig hamnen. Lanternor i brokiga färger tändes på fartygen, fyrverkerier afbrändes och kanoners dån blandade sig med skallande hurrarop från tusentals åskådare. Sedan vi ytterligare vid Kastellholmen helsats med salut, fäldes ankaret på Stockholms ström kl. 10 e. m.

Mälarens drottning hade för tillfället klädt sig i en högtidsskrud af oförliknelig prakt. Staden var illuminerad, i främsta rummet de byggnader, som omgåfvo hamnen. Särskildt hade hans maj:t konungen uppbjudit allt för att göra den af honom från första stunden så varmt omhuldade Vega-expeditionens mottagande så storartadt som möjligt. Hela kungliga slottet strålade vid vår ankomst i ett haf af ljus och lågor samt var prydt med sinnebilder och namnchiffer, hvarvid ej ens namnet på Vegas yngste matros blifvit bortglömdt.

Från Logården hade en estrad blifvit uppförd till landstigningsplatsen. Här mottogos vi af Stockholms stadsfullmäktige, hvilkas ordförande, öfverståthållaren, med ett kort tal helsade oss välkomna, derpå fördes vi upp på slottet, der vi i närvaro af hennes maj:t drottningen, medlemmarne af det kongl. huset, statens och hofvets högste embetsmän m. fl. på det mest storslagna sätt i fosterlandets namn helsades välkomna af Sveriges konung, hvarjemte han till oss utdelade ytterligare vedermälen af sin nåd och sitt välbehag[143]. Det var ock på kongl. slottet, som festernas rad inleddes genom en stor gala-middag den 25 april, der konungen i några hugstora ord prisade Vegas bragd. Derpå följde fest på fest under flera veckors tid.

Den 26 svenska segelsällskapets fest i Grand Hôtel, under presidium af amiral Lagercrantz. Bland närvarande må nämnas hans maj:t konungen, kronprinsen, prins Oscar, Oscar Dickson, sjöministern friherre von Otter m. fl. Om

Vegas intåg i Stockholm den 24 april 1880.

aftonen samma dag ett fackeltåg af eleverna vid Tekniska högskolan. – Den 27 gala-spektakel, till hvilket samtlige Vega-männen voro inbjudna. – Den 28 festsammanträde af vetenskaps-akademien, der en öfver Vega-färden präglad medalj utdelades, hvarpå följde en af akademien gifven middag på Hôtel Phœnix under kronprinsens presidium. – Den 30 april och 5 maj banketter af publicistklubben och sällskapet Idun, af sjöofficersällskapet för Vegas officerare och af Stockholms arbetareförening för dess manskap. – Den 7 och 8 maj festligheter i Upsala, hvilkas glanspunkt utgjordes af uppsluppna, qvickt och fyndigt uttänkta karnevalstillställningar, hvarvid vi mottogo skämtsamma adresser och hyllningar från fantastiskt utstyrda representanter af olika länders och tiders folk.

Under denna tid mottogos dagligen lyckönskningsdeputationer, adresser och helsningstelegram, bland andra från Sveriges riksdag, Norges storting, Norges och Finlands förnämsta städer, från studentkårerna i Upsala och Helsingsfors, från geografiska sällskapet i S:t Petersburg, från qvinnor i nordliga Ryssland (adressen åtföljdes af en vacker lagerkrans i silfver) m. m. Med ett ord, festerna i Stockholm bildade glanspunkten i det märkliga och i festernas historia ensamt stående triumftåg, som vi gjort från Japan till Stockholm. Äfven sedan expeditionen upplösts i Stockholm, och Vega den 9 maj afseglat till Karlskrona och Göteborg, der hon åter öfvertogs af det fångstbolag, som förut egt henne, upprepades festerna i dessa städer. De vidtogo å nyo, då Vega-utställningen den 7 juli högtidligen öppnades af Hans Maj:t konungen i en af kongl. slottets flyglar, samt då jag några månader derefter besökte Berlin, S:t Petersburg och mitt gamla kära fädernehem Finland.

Men jag kan ej trötta mina läsare med nya festförteckningar. Jag vill endast ännu en gång framföra mina kamraters och mina egna tacksägelser för all den hyllning och alla de ärebetygelser, som vi rönt så väl i främmande länder, som i den skandinaviska norden. Och till slut vill jag uttala min förhoppning, att det sätt, på hvilket underrättelsen om Vegas lyckliga färd mottagits i alla länder, måtte mana till nya fälttåg i forskningens tjenst, tills det sibiriska Ishafvets naturförhållanden blifvit fullständigt utredda, och tills de slöjor, som ännu hölja de ofantliga områdena af land och haf vid nord- och sydpolen, blifvit fullkomligt skingrade, tills menniskan ändtligen känner åtminstone hufvuddragen af hela den planet, som blifvit henne anvisad till boningsplats i verldsaltet.

Sist en hjertlig tack till mina följeslagare under Vegas färd: Vegas utmärkte befälhafvare Louis Palander, dess vetenskapsmän och officerare, dess underbefäl och manskap! Utan deras mod och den hängifvenhet de visat för den uppgift, som förelåg oss, skulle nordostpassagen kanske ännu vänta på sin lösning.

Öfversigt af Vegas färd.

		Tillryggalagd Nautiska mil eller minuter	distans Sjömil à 4 mi- nuter
Karlskrona–Kjöbenhavn Kjöbenhavn–Göteborg Göteborg–Tromsö Tromsö–Chabarowa Chabarowa–Dicksons hamn Dicksons hamn–Kap Tscheljuskin Kap Tscheljusk.–Preobraschenie-ön Preobraschenie-ön–Lenas mynning Lenas mynning–Irkaipij Irkaipij–Pitlekaj *Öfvervintringen* Pitlekaj–S:t Lawrence-bay S:t Lawrence-bay–Port Clarence Port Clarence–Konyam-bay Konyam-bay–S:t Lawrence-ön S:t Lawrence-ön–Beringön Beringön–Jokohama Jokohama–Kobe Kobe–Nagasaki Nagasaki–Hongkong Hongkong–Labuan Labuan–Singapore Singapore–Point de Galle Point de Galle–Aden Aden–Sues Sues–Napoli Napoli–Lisboa Lisboa–Falmouth Falmouth–Vlissingen Vlissingen–Kjöbenhavn Kjöbenhavn–Stockholm	*1878.* juni 22–24 juni 26–27 juli 4–17 juli 21–30 aug. 1–6 aug. 10–19 aug. 20–24 aug. 24–27 aug. 27–sept. 12 sept. 18–28 28 sept. 1878–18 juli 1879. *1879.* juli 18–20 juli 21–22 juli 26–28 juli 30–31 aug. 2–14 aug. 19–sept. 2 oktob. 11–13 oktob. 18–21 oktob. 27–nov. 2 nov. 9–17 nov. 21– 28 decemb. 4–15 22 decemb. 1879–7 januari 1880 *1880.* januari 9–27 februari 3–14 febr. 29–mars 11 mars 16–25 april 5–8 april 10–16 april 20–24 Summa	144 134 1,040 930 580 510 385 380 1,260 235 190 120 160 90 900 1,715 360 410 1,080 1,040 750 1,510 2,200 1,320 1,200 1,420 745 345 632 404 22,189	36 34 260 233 145 128 96 95 315 59 48 30 40 23 225 429 90 103 270 260 188 378 550 330 300 355 186 86 158 101 5,551

REGISTER.

(n efter en siffra hänvisar till noten å den anförda sidan.)

VEGAS FÄRD KRING ASIEN OCH EUROPA
AF
A. E. NORDENSKIÖLD

utkommer samtidigt på elfva språk. Utom den svenska originalupplagan utgifvas nämligen följande öfversättningar:

Böhmiska.

»Plavba Vegy kolem Asie a Evropy».

Öfversättare: **V. E. Mourek**. Förläggare: **Frantisek Simácek** i Prag.

Engelska (för England och Amerika).

»The voyage of the Vega».

Öfversättare: **Alexander Leslie**. Förläggare: **Macmillan** & **Co**. i London.

Finska.

»Vegan matka Asian ja Europan ympäri».

Öfversättare: Bergsingeniören **F. G. Bergroth**. Förläggare: **Finska Litteratursällskapet** i Viborg.

Franska.

»Le voyage de la Véga autour de l’Asie et de l’Europe».

Öfversättare: **O. Rabot**. Förläggare: **Librairie Hachette et C:ie** i Paris.

Holländska.

»De vaart der Vega om Azië en Europa».

Öfversättare: Professor **C. M. Kan**. Förläggare: **C. L. Brinkman** i Amsterdam.

Italienska.

»La Vega, viaggio di scoperto del passagio Nord-Est tra l’Asia e l’Europa».

Öfversättare: Doktor **L. Dobrilla**. Förläggare: **Fratelli Treves** i Milano.

Norska.

»Vegas Reise omkring Asia og Europa».

Öfversättare: Ingeniör **B. Geelmuyden**. Förläggare: **P. T. Mallings Boghandel** i Kristiania.

Ryska.

„Путешествіе А.Э. Норденшельда вокругъ Европы и Азіи на пароходѣ Вега“.

Öfversättare: Professor **S. I. Baranowski**, biträdd af Bergsingeniören **E. V. Koriander**. Förläggare: **J. I. Wallenius** i S:t Petersburg.

Spanska.

»El último trascendental realizado por el Baron de Nordenskiöld en el Vega».

Öfversättare: **Carlos Antonio Talavera**. Förläggare: **Francisco Perez Alcaráz** i Barcelona.

Tyska.

»Die Umsegelung Asiens und Europas auf der Vega».

Öfversättare: Fil. Dr **K. Gercke** i Stockholm. Förläggare: **F. A. Brockhaus** i Leipzig.

Noter
1)

And. Hellant, Anmärkningar om en helt ovanlig köld i Torne (Vet.akad. Handl. 1759 s. 314 och 1760 s. 312). I sist nämnda afhandling visar Hellant sjelf, att qvicksilfverpelaren i en starkt afkyld termometer för några ögonblick *ytterligare sjunker*, när kulan hastigt uppvärmes. Detta beror derpå, att glaset till följd af uppvärmningen utvidgas, innan värmen hinner meddela sig till qvicksilfret i kulan, och kan naturligtvis endast inträffa vid en temperatur öfver qvicksilfrets fryspunkt.

2)

Att qvicksilfver kan stelna i köld, upptäcktes af åtskilliga akademici i S:t Petersburg d. 25 dec. 1759 och gjorde på sin tid ett ofantligt uppseende, emedan genom denna upptäckt åtskilliga fördomar utrotades, som kemisterna ärft från alkemisterna, och hvilka stödde sig på qvicksilfrets förmenta egenskap att vara på en gång en metall och en vätska.

3)

Under marknaden söker den ryske presten göra proselyter; det lyckas honom ock medelst utdelande af tobak att förmå en eller annan att underkasta sig döpelseceremonien. Någon verklig omvändelse kan deremot knappast komma i fråga, redan på grund af skiljaktigheten i språk. Såsom exempel på huru härvid tillgår må anföras följande berättelse af Wrangel. Vid marknadsplatsen hade en ung tschuktsch blifvit öfvertalad att, mot erhållande af några skålpund tobak, låta döpa sig. Ceremonien började i närvaro af en mängd åskådare. Den nyomvände stod lugnt och temligen anständigt på sin plats, ända tills han skulle stiga ned i dopfunten, en stor trätina fyld med iskallt vatten. I detta skulle han enligt ryska dopritualen dyka ned tre gånger. Men dertill ville han på intet vilkor beqväma sig. Han skakade alvarligt på hufvudet och anförde en mängd motskäl, som ingen förstod. Efter långa förmaningar af tolken, hvarvid löfte om tobak förmodligen åter spelade hufvudrolen, gaf han ändtligen vika och sprang behjertadt ned i det iskalla vattnet, men hoppade strax, darrande af köld, upp igen ropande »min tobak, min tobak». Alla försök att få honom att förnya badet voro fruktlösa, ceremonien blef oafslutad och tschuktschen endast halfdöpt.

4)

Äfven i Lappland betingas snösmältningen om våren i ej obetydlig mån af likartade förhållanden, d.v.s. af torra, varma vindar, som komma från fjellen. Härom har landshöfdingen i Norrbottens län H. A. Widmark meddelat mig följande intressanta bref:

»Huru varma än ostliga och sydliga vindar må vara i de närmast Kölen liggande delarne af svenska Lappland, förmå de ej nämnvärdt smälta de snömassor, som i dessa trakter falla under vintermånaderna.

Deremot kommer hvarje år, så vidt åt lapparnes meddelanden kan egnas någon tillit, i slutet af april eller början af maj vestanfrån (d.v.s. från fjellen) en vind så hård och dertill så varm, att den på helt kort tid, 6 till 10 timmar, upplöser snömassorna, får dem att hopkrympa, befriar bergsidorna från snötäcket och förvandlar den snö, som ligger på isarne å de stora fjellsjöarna, i vatten. Sjelf har jag tvenne gånger varit ute på mätningar i fjellen, då sådan vind påkommit. Den ena gången var jag på Stora Lulevattnet i närheten af det s. k. Stora Sjöfallet. Natten hade varit kall, men dagen blef varm. Ännu kl. 1 e. m. var det vindstilla, men omedelbart derefter började den varma vestliga blåsten, och innan kl. 6 på aftonen var all snö på isen förvandlad till vatten, i hvilket vi gingo och vadade till knäna. Lapparne afvakta i allmänhet detta varma vestanväder, förr än de på vårarne draga till fjells. Först sedan det gått fram, finnes derstädes bete för renhjordarne.»

5)

«La Recherches» öfvervintring år 1838–39 vid Bosekop i nordligaste Norge (69°58′ n. br.) räknar jag ej med, då den egde rum i en trakt, som året om bebos af hundratals europeer. Under denna expedition sågos synnerligen praktfulla norrsken, och de studier, som öfver dem anstäldes af Lottin, Bravais, Lilliehöök och Siljeström, bilda bland de vigtigaste bidrag till norrskenets kännedom vi ega, hvarjemte man har denna expeditions tecknare att tacka för synnerligen trogna och mästerligt utförda taflor öfver företeelsen.

6)

Den vanliga ejdern (S. mollissima L.) saknas här eller är åtminstone mycket sällsynt.

7)

Under 1861 års expedition, då vi i början af juni blefvo af is instängda vid Treurenberg-bay på Spetsbergen (79°57′ n. br.), togs den första blomman (Saxifraga oppositifolia L.) den 22 juni. Efter öfvervintringen 1872–73 sågo Palander och jag under vår slädfärd rundt om Nordostlandet den första blomman (samma Saxifraga-art) redan den 15 juni i bottnen af Wahlenberg-bay (79°46′ n. br.).

8)

För fullständighetens skull skall jag här uppräkna äfven de växter, som dr Kjellman funnit vid Pitlekaj. De med * betecknade förekomma antingen sjelfva i Skandinavien eller representeras derstädes af mycket närstående former.

9)

Redogörelse för den svenska polarexpeditionen år 1872–73. Bihang till Vet.-Akad. Handl. Bd. 2. N:r 18 s. 52.

10)

J. R. Bellot, Journal d’un voyage aux mers polaires, Paris 1854, s. 177 o. 223.

11)

Heckel und Kner, Die Süsswasserfische Oesterreichs, s. 295.

12)

Äfven temligen långt söder ut i Skandinavien förekomma ställen med frusen jord, som under åratal ej upptinar. Sålunda skall man ej allenast i Egyptinkorpi mossar i Nurmis och Pjelis socknar uti Finland träffa

granskog växande öfver lager eller »tufvor» af frusen sand, utan äfven på andra ställen i östra Finland finna lager af stubbar, rötter m. m. efter olika trädgenerationer, vexlande med lager af frusen mylla (enligt meddelande af agronomen Axel Asplund). Ett bidrag till upplysning om det sätt eller rättare ett af de sätt, hvarpå dylika bildningar uppkomma, lemnar det kända sakförhållande, att grufvor med vid dagöppning ännu så långt söder ut som i mellersta Sverige inom några år fyllas med en sammanhängande ismassa, om dagöppningen får stå öppen. Stänges denna, smälter åter isen, men dertill åtgå årtionden.

13)

Redan Middendorff förmäler, att bottnen af Ochotska hafvet är frusen (Sibirische Reise, Bd 4: 1, s. 502).

14)

Amerikas nordkust utgör fortfarande tillhåll för en ej obetydlig eskimåbefolkning, hvilken ännu för ett par årtionden tillbaka utbredde sig till 80:de breddgraden. Då klimatet i norra delen af gamla verlden föga skiljer sig från det, som råder i motsvarande trakter af den nya, då på båda ställena finnes riklig tillgång på fisk, samt då säl- och hvalrossfångsten, åtminstone mellan Jenisej och Chatanga, bör kunna blifva lika gifvande som vid Amerikas nordkust, så förefaller denna, först under senare tider uppkomna olikhet ganska påfallande. Förhållandet synes mig kunna förklaras på följande sätt. Intill våra dagar hafva en mängd små vilda folkstammar i Amerika bekrigat hvarandra, hvarvid de svagare, för att undgå den mäktigare stammens utrotningsraseri, nödgats vika undan till nordens isöknar, skattande sig lyckliga, om de der i fred för sina fiender kunnat vinna bergning genom att antaga polarfolkens för klimatet och landets näringskällor afpassade lefnadssätt. Likadant har förhållandet en gång varit i Sibirien, och många antydningar finnas derom, att spillror af slagna folkstammar fordom från söder drifvits upp, ej allenast till fastlandets nordkust, utan äfven bortom densamma, till de utanför liggande öarna. I Sibirien har dock förhållandet sedan ett fjerdedels årtusende tillbaka helt och hållet förändrats genom landets eröfring af ryssarne. Trycket af det nya herraväldet har, oaktadt många enskilda våldshandlingar, i det hela varit mindre förstörande för den ursprungliga befolkningen än det inflytande, som europeerna utöfvat i Amerika. Det ryska väldet har åtminstone i ett hänseende haft en obetingadt välgörande verkan, i det att det förhindrat de ständiga fejderna mellan de inhemska folkslagen. De till den ogästvänliga norden bortdrifna stammarne hafva kunnat återvända till blidare luftstreck, och der detta ej egt rum, hafva de, i brist på nya inflyttningar från södern, dukat under i kampen mot köld, hunger och koppor eller andra af landets nya herrar införda sjukdomar.

15)

Cornelis de Bruins Reizen over Moskovie, door Persie en Indie etc., Amsterdam 1711, s. 12. Författarens namn skrifves äfven de Bruyn och le Brun

16)

Redan Herodot omtalar i bok 4 kap. 196, att kartaginenserna på ett likartadt sätt bytte varor med ett folk, boende på kusten af Afrika bortom Herakles’ stoder. Samma bytessätt användes ännu nära två tusen år senare, då Afrikas vestkust besöktes af venetianaren Cadamosto år 1454 (Ramusio, I, 1588, blad 100).

17)

Såsom säkerhet för de besegrade folkens underkastelse brukade ryssarne från dem taga ett antal män och qvinnor af deras förnämsta slägter som gisslan. Dessa personer kallades *amanater* och höllos i ett slags träldom vid ryssarnes befästade vinterbostäder.

18)

Arbetet är en öfversättning, utförd i Tobolsk på försorg af svenska officerare, krigsfångar efter slaget vid Pultava, från ett tartariskt manuskript af Abulgasi Bayadur Chan. Originalhandskriften (?) finnes på Upsala bibliotek, dit den blifvit skänkt år 1722 af öfverstelöjtnant Schönström. Öfversättningen är försedd med noter af Bentinck, holländare till börden, men äfven han i svenskarnes tjenst fången vid Pultava.

19)

Lütke säger (Ermans Archiv, III s. 464), att det fredliga förhållandet till tschuktscherna började efter ett fredsslut, som kom till stånd tio år efter det Anadyrsk blifvit utrymdt; der hade nämligen under 36 år varit förlagd en besättning af 600 man, som kostat öfver en million rubel. Denna »fred» har det förut så stridslystna folket ända till våra dagar samvetsgrant hållit, på några marknadsgräl när, som förmådde general-guvernören öfver Östra Sibirien Treskin att år 1817 med dem sluta en handelstraktat, hvilken tyckes hafva blifvit troget följd till båda parternas belåtenhet och förmån (Dittmar, S. 128).

20)

Müller har likaledes från glömskan räddat några andra underrättelser om tschuktscherna, som kort derpå insamlades vid Anadyrsk. När man nu läser dessa berättelser, finner man ej allenast att tschuktscherna kände till eskimåerna på amerikanska sidan, utan ock att sagor om vestra Amerikas indianer trängt fram ända till dem och vidare genom myndigheterna i Sibirien kommit till Europa, ett förhållande som kanske förtjenar att beaktas vid bedömande af Herodots och Marco Polos skrifter.

21)

Sauer, An account etc., s. 255 o. 319. Sarytschew, Reise, übersetzt von Busse, II s. 102.

22)

Über die Koriäken und die ihnen sehr nahe verwandten Tschuktschen (Bulletin historico-philologique de l'Académie de St. Pétersbourg, T. XIII, 1856, s. 126).

23)

Att tschuktscherna med åtskilliga ceremonier· bränna sina döda omtalar Sarytschew på grund af meddelanden från tolken Daurkin, hvilken 1787–91 lefde bland ren-tschuktscherna för att lära känna deras språk och sedvanor och hos dem anmäla ankomsten af Billings expedition (Sarytschews Reise, II s. 108). Uppgiften är således helt säkert mycket tillförlitlig. Den kustbefolkning, med hvilken Hooper kom i beröring, lade deremot ut sina döda på särskilda ställningar, hvarest liken fingo uppätas af korpar eller förmultna (anf. arb. s. 88).

24)

I fall medarne icke äro på detta sätt isskodda, så blir vid sträng köld friktionen mellan dem och den hårda snön mycket stark och föret derföre ytterst tungt.

25)

Nästan alla långväga resande, som passerade Vega, hade sina hundar förspända på detta sätt. Deremot säger Sarytschew, att vid S:t Lawrence bay alla hundarne för en släde voro spända i bredd, och att detsamma varit seden i granskapet af Moores vinterqvarter vid Tschukotskojnos visar bilden å s. 71 i Hoopers förut anförda arbete. Man bör dervid erinra sig, att befolkningen på båda dessa ställen var eskimåer, som antagit tschuktschernas språk. De grönländska eskimåerna hafva sina hundar förspända i bredd, kamtschadalerna i en lång rad. Naturligtvis lämpa sig i bredd spända hundar föga för skogstrakter. De här anförda olika sätten

att förspänna hundarne antyda derför, att eskimåerna en längre tid än tschuktscherna bott norr om skogsgränsen.

26)

En utförlig afhandling om de födoämnen, som tschuktscherna hemta från växtriket, författad af dr Kjellman, finnes intagen i Vega-expeditionens vetenskapliga arbeten. Redan Popow omtalar, att tschuktscherna förtära mycket bär, rötter och örter (Müller, III s. 59).

27)

Redan i början på sjuttonhundratalet rökte alla Sibiriens folkstammar, män och qvinnor, vuxna och barn, passioneradt (Hist. généalog. des tartares, s. 66).

28)

Rörande de amerikanska marknaderna lemnar dr John Simpson goda upplysningar i »Observations on the western Esquimaux». Han uppräknar tre marknadsplatser i Amerika, utom den vid Beringssund. Under marknaderna sysslar man äfven med dans och nöjen, hvilka pågå med sådan liflighet, att marknadsfolket knappast sofver under hela tiden. Öfver marknaden vid Anjui, till hvilken tschuktscherna ännu år 1821 infunno sig fullt beväpnade med spjut, båge och pilar, lemnar Matiuschkin en mycket liflig skildring (Wrangels Reise, I s. 270), och ett besök vid densamma år 1868 beskrifves af C. von Neumann, hvilken såsom astronom deltog i von Maydells expedition till Tschuktsch-landet (Eine Messe im Hochnorden; Das Ausland 1880, s. 861).

29)

Dylika i spetsen brända pinnar, äfvensom aflånga, i en ända sotade, efter doppning i tran som facklor använda stenar har jag funnit nedlagda vid sidan af liken i gamla eskimågrafvar på nordvestra Grönland.

30)

I de underrättelser, som under början af sjuttonhundratalet vid Anadyrsk insamlades om tschuktscherna, omtalas äfven, att de lefde utan all öfverhet. I motsats härtill meddelas i M. von Krusensterns Voyage autour du monde 1803 –1806, Paris 1821, II s. 151, en berättelse af guvernören Koscheleff om några underhandlingar, som han haft med »en chef för hela tschuktschiska nationen». Jag tager för gifvet, att det var klent beståldt med chefskapet, och Koscheleffs hela skildring af sitt möte med den förmodade chefen bär en allt för liflig europeiskt-romantisk prägel, för att den skulle kunna vara i någon mån naturtrogen. På samma ställe säges äfven, att en broder till guvernör Koscheleff vintern 1805 –1806 gjorde en resa bland tschuktscherna, öfver hvilken han efter återkomsten sände en berättelse, åtföljd af en tschuktschisk ordlista, till v. Krusenstern.

31)

Originalen till de här i träsnitt återgifna teckningarna äro utförda på papper, dels med blyertspenna dels med röd ockra. De särskilda grupperna föreställa *å första sidan:* 1. hundspann, 2, 3. hvalar, 4. jagt på isbjörn och hvalross, 5. simpa och torsk, 6. man som fiskar, 7. harjagt, 8. foglar, 9. vedhuggare, 10. man som leder en ren, 11. hvalrossfångst (7 och 9 föreställa europeer); *å andra sidan:* 1. en renfora, 2. ren som fångas med lasso af två män, 3. man som kastar harpun, 4. säljagt från båt, 5. björnjagt, 6. mannen i månen, 7. man som leder en ren, 8. renar, 9. en tschuktsch med staf och en bågskytt, 10. renhjord med väktare, 11. renar, 12. två tält, man åkande på hundsläde m. m.

32)

Jag meddelar detta, emedan man ännu i vår tid använder ebb- och flodvågens gång för att afgöra, huruvida vissa delar af polarhafven äro med hvarandra förbundna eller ej.

33)

Marco Polo följde 1271 vid 17 eller 18 års ålder sin fader Nicolo och farbror Maffeo Polo till Högasien. Här dröjde han till 1295 och kom under denna tid i stor gunst hos Kublai-kan, som bland annat använde honom i en mängd maktpåliggande offentliga ärenden, hvarigenom han lärde sig att väl känna de vidsträckta länder, som lydde under denne herskares spira. Efter hemkomsten gjorde han mycket uppseende genom de skatter han medförde, hvilka förvärfvade honom namnet *il Millione*, ett namn som dock enligt andra skall hafva varit ett uttryck af det tvifvel man länge hyste rörande sanningsenligheten af hans, såsom vi numera veta, i hufvudsaken sanna berättelser om mängden af folk och skatter i Kublai-kans länder. »Il Millione» blef emellertid en omtyckt karnevalstyp, hvars uppgift det var att berätta så många och så väl tilltagna skepparhistorier som möjligt och att i sitt tal helst röra sig med millioner. Möjligt är, att Columbi föregångare endast såsom upphofvet till denna typ kommit att gå till efterverlden, om han ej kort efter hemkomsten deltagit i ett krig mot Genua, hvarunder han blef tagen till fånga, och i fångenskapen berättat sina reseminnen för en medfånge, som uppskref dem, på hvilket språk är ännu ovisst. Arbetet väckte mycket uppseende och spreds snart, först i afskrifter, längre fram i tryck, på en mängd olika språk. Det är ej öfversatt till svenska, men på Kongl. Biblioteket i Stockholm finnes en mycket vigtig och hittills föga känd handskrift deraf från medlet af trettonhundra-talet, hvilken för närvarande är under utgifning i en fotolitografisk upplaga.

34)

Homines illius regionis sunt pulchri, magni, et corpulenti; sed sunt multum pallidi ... et sunt homines inculti, et immorigerati et bestialiter viventes.

35)

Om von Herberstein och hans verk se not 2 å sid. 51 i föregående del.

36)

Då det exemplar af originalupplagans karta, till hvilket jag haft tillgång, såsom färglagdt icke lämpar sig för fotolitografiering, meddelar jag i stället här en fotolitografisk efterbildning af kartan i den 1550 tryckta italienska upplagan. Sjelfva kartan är här i allt väsentligt oförändrad, men teckningen och gravyren äro bättre. För öfrigt finnes en ännu äldre karta öfver Ryssland i första upplagan af Sebastian Münsters Cosmographia universalis. Till denna upplaga har jag ej haft tillgång, men väl till den i Basel år 1550 tryckta 3:e upplagan af samma arbete. En mycket ofullständig träsnittskarta öfver Ryssland, på hvilken dock Obi och »Sybir» återfinnas, är intagen i detta verk å s. 910. Dvina utfaller här ej i Hvita hafvet utan i Finska viken genom en insjö, å hvilken namnet Ladoga ej finnes utsatt; orter såsom Astrakan, Assow, Viborg, Calmahori (Kolmogor), Solowki (Solowets) m. fl. äro temligen riktigt angifna, och i Hvita hafvet synes en ganska naturtroget tecknad bild af en simmande hvalross.

37)

Floden Ob omtalas första gången år 1492 vid de underhandlingar, som österrikiska sändebudet Michael Snups i Moskwa förde för att erhålla tillstånd att resa i det inre af Ryssland (Adelung, Uebersicht der Reisenden in Russland. s. 157).

38)

Såsom jag förut nämnt, talar Marco Polo om isbjörnar, men ej om hvalrossar.

39)

Herodot förlägger androphagerna ungefär till de trakter, som nu bebos af samojederna. Äfven Plinius talar om menniskoätande skyter.

40)

Den arktiska litteraturen innehåller en med händelserna nära samtidig skildring af de första rysk-sibiriska handelsföretagen: Beschryvinghe vander Samoyeden Landt in Tartarian, nieulijcks onder't ghebiedt der Moscoviten gebracht. Wt de Russche tale overgheset, Anno 1609. Amsterdam by Hessel Gerritsz. 1612; på latin intagen i samme förläggares år 1613 tryckta Descriptio ac Delineatio Geographica Detectionis Freti (Fotolitografisk reprod. af Frederik Muller, Amsterdam 1878). Samma arbete, eller rättare samling af små geografiska brochyrer, innehåller äfven Isak Massas af mig återgifna karta öfver ishafskusten mellan Kolahalfön och Pjäsina.

41)

Ett egendomligt förhållande är, att förtruppen af den ryska utvandrareström, som utbredde sig öfver Sibirien, framgick i landets nordligaste del, öfver Tas, Turuchansk, Jakutsk, Kolyma och Anadyrsk. Detta berodde ovilkorligen i främsta rummet derpå, att de här boende folken hade mindre motståndskraft mot de ofta mycket fåtaliga eröfrarne, än stammerne i södern, men äfven derpå, att Sibiriens dyrbaraste och lättast transportabla skatter, sobel-, bäfver- och räfskinn, i största mängd erhöllos från dessa nordliga trakter.

42)

Plattbottnade, till hälften däckade båtar af 12 famnars längd. Borden på dem voro fästade med tränaglar, ankarena voro af trästycken, vid hvilka man bundit stora stenar, tågvirket af remmar och seglen ofta af garfvade renhudar (J. E. Fischer, Sibirische Geschichte, S:t Petersburg 1768, I s. 517).

43)

G. P. Müller, Sammlung russischer Geschichte, S:t Petersburg 1758. Müller framhåller i detta arbete (III s. 5), att det var han som år 1736 ur jakutska arkivets gömmor först framdrog berättelsen om Deschnews färd, hvilken förut hvarken var känd vid det kejserliga hofvet eller i de aflägsnaste delar af Sibirien. Detta är dock ej fullt riktigt. Långt före Müller kände den svenske krigsfången Strahlenberg, att ryssar rest sjöledes från Kolyma till Kamtschatka, hvilket synes af hans karta öfver Asien, författad under hans vistelse i Sibirien och offentliggjord i »Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia», Stockholm 1730. På denna karta står i hafvet norr om Kolyma skrifvet: »Hic Rutheni ab initio per Moles glaciales, quæ flante Borea ad Littora, flanteque Austro versus Mare iterum pulsantur, magno Labore et Vitæ Discrimine transvecti sunt ad Regionem Kamtszatkam.»

44)

Selivestrow hade följt Staduchin under hans ishafsfärd och hade på dennes förslag blifvit utsänd att insamla hvalrosständer för statens räkning. Han tyckes hafva kommit till Anadyr landvägen.

45)

Hufvuddragen af resan måtte Strahlenberg hafva inhemtat genom muntliga berättelser af ryska fångst- och

handelsmän.

46)

Enligt Müller. Krascheninnikow (Histoire et description du Kamtschatka, Amsterdam 1770, II s. 292) uppgifver, tydligen efter på Kamtschatka inhemtade underrättelser, att floden Nikul kallas Feodotowschina efter Feodot Alexejew, som ej allenast framträngt dit, utan äfven seglat rundt om Kamtschatkas södra udde till floden Tigil, hvarest han och hans följeslagare omkommo på det sätt, som Müller omtalar.

47)

Man bör erinra sig, att de äldsta berättelserna om öar i Ishafvet hänföra sig till ej mindre än fyra olika land, nämligen: 1. De Ny-sibiriska öarna, belägna utanför Lenas mynning och Swjatoinos, 2. Björnöarna, 3. Wrangels land, 4. Amerikas nordöstra del. Motsägelserna i berättelserna om ishafsöarna bero tydligen derpå, att man förvexlat de obebodda och skoglösa Ny-sibiriska öarna med det, i jemförelse med norra Sibirien, rikt befolkade och skogbeklädda Amerika, med de små Björnöarna, med Wrangels land, o.s.v.

48)

Nouvelle carte des découvertes faites par des vaisseaux russiens aux côtes inconnues de l'Amérique Septentrionale avec les pais adiacentes, dressée sur des mémoires authentiques des ceux qui ont assisté à ces découvertes et sur d'autres connoissances dont on rend raison dans un mémoire separé. S:t Pétersbourg, l'Académie impériale des sciences 1758.

49)

Vid skildringen af de ofvan anförda upptäckts- och eröfringsresorna i Sibirien har jag följt J. E. Fischer, Sibirische Geschichte, S:t Petersburg 1768, och G. P. Müller, Sammlung Russischer Geschichte, S:t Petersburg 1758.

50)

I 20 kap. af Dreyjährige Reise nach China etc., Frankfurt 1707. Första upplagan utkom i Hamburg 1698.

51)

Müller, III s. 19. En berättelse om Atlassows eröfring af Kamtschatka (Bericht gedaen door zeker Moskovisch krygs-bediende Wolodimer Otlasofd, hooft-man over vyftig etc.) läses för öfrigt redan hos Witsen (1705. Nieuwe uitguaf 1785, s. 670). En berättelse, uppsatt efter muntliga meddelanden af Atlassow sjelf, finnes intagen i Strahlenbergs resa, s. 431. Strahlenberg anser Kamtschatka och Jesso vara samma land. En tydligen efter sägner, gängse på Kamtschatka, skrifven historia om landets eröfring finnes hos Krascheninnikow (franska upplagan af 1770, II s. 291). I denna berättelse angifves för Moroskos och Atlassows färder årtalen 1698 och 1699.

52)

Bland annat klagades det öfver, att han, för att erhålla metall till förfärdigande af en bränvinspanna, låtit nedsmälta all för kronans räkning medförd koppar. När kosackerna först kommo till Kamtschatka och af infödingarne nästan utan strid erkändes som herrar i landet, funno de lifvet der synnerligen angenämt, på en sorg när – rusmedel saknades. Nöden förmådde slutligen de vilda äfventyrarne att slå sig på hvad vi nu skulle kalla kemiskt-tekniska experimenter, hvilka temligen utförligt beskrifvas af Krascheninnikow (anf. arb. II s. 369). Efter mången motgång lyckades det dem slutligen att destillera bränvin af en i landet växande sockerhaltig ört, och sedan den tiden har denna dryck eller *raka*, såsom de sjelfva kalla den, funnits i riklig

mängd uti landet.

53)

Denne blef sedermera munk under namn af Ignatiev, kom 1730 till S:t Petersburg och författade sjelf en berättelse om sina äfventyr, upptäckter och förtjenster, hvilken blef tryckt först i S:t Petersburgs tidningar för den 26 mars 1730, sedan äfven i utlandet (Müller, III s. 82).

54)

v. Baer, Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches, XVI s. 33.

55)

Äfven den vid Dnjeper år 1709 tillfångatagne löjtnanten vid skånska kavalleriregementet Ambjörn Molin deltog i dessa färder. Jemför »Berättelse om de i Stora Tartariet boende tartarer, som träffats längst nordost i Asien, på ärkebiskop E. Benzelii begäran upsatt af Ambjörn Molin», offentliggjord i Stockholm 1880 af Aug. Strindberg efter en handskrift i Linköpings bibliotek.

56)

Müller, III s. 102, enligt muntligt meddelande af Busch. Strahlenbergs berättelse (s. 17) om denna sjöresa tyckes innehålla flere felaktigheter. Året anges till 1713, återresan säges hafva skett på sex dagar.

57)

Ännu 1819 ansåg James Burney, först löjtnant på ett af kapten Cooks fartyg under dennes sjöfärd norr om Beringssund, sedermera kapten och ledamot af Royal Society, det ej vara bevisadt, att Asien och Amerika äro åtskilda genom ett sund. Han betviflade nämligen riktigheten af berättelserna om Deschnews färd. Jemför James Burney, A chronological History of North-eastern Voyages of discovery, London 1819, s. 298, och en uppsats af Burney, tryckt i Transactions of the Royal Society 1817. Burney blef för de deri uttalade åsigterna häftigt anfallen i ett arbete af kapten John Dundas Cochrane: Narrative of a pedestrian journey through Russia and Siberian Tartary, 2:a uppl. London 1824, Appendix.

58)

De första astronomiska ortbestämningar i Sibirien torde hafva blifvit verkstälda af svenska krigsfångar; de första i Kina af jesuiter (jemför Strahlenberg, s. 14).

59)

En kort, men innehållsrik beskrifning öfver Berings första resa, grundad på ett officielt meddelande från den ryska regeringen till konungen af Polen, finnes intagen i T. IV s. 561 af Description géographique etc. de l’empire de la Chine, par le P. J. B. Du Halde, La Haye 1736. Samma officiela rapport, af hvilken Du Halde erhållit del, ligger förmodligen äfven till grund för Müllers knapphändiga skildring af färden (Müller, III s. 112). En karta öfver densamma finnes intagen i 1735 års Pariser-upplaga af Du Haldes arbete och i Nouvel atlas de la Chine etc. par M. D’Anville, La Haye 1737.

60)

Histoire généalogique des tartares (noten s. 107) och Strahlenbergs ofta anförda arbete (kartan; texten s. 31 och 384).

61)

Müller, III s. 127.

62)

Denna expedition stod under amiralitetets öfverbefäl; de öfriga under Berings. Vid redogörelsen för dessa färder har jag följt dels Müller och dels Wrangel, hvilken senare i sin resebeskrifning lemnar en historisk öfversigt öfver föregående resor längs asiatiska Ishafvets kuster. Egentligen hör redogörelsen för resorna mellan Hvita hafvet och Jenisej till ett föregående kapitel i mitt arbete, men jag anför dem först här för att i ett sammanhang kunna afhandla de skilda afdelningarna af den stora nordiska expeditionen.

63)

Wrangel, I s. 36.

64)

Wrangel, I s. 38.

65)

Enligt P. v. Haven (Nye og forbedrede Efterretninger om det Russiske Rige, Kjöbenhavn 1747, II s. 20) »blev det Mode i Petersborg at bortsende dem, hvis närvärelse var ej behagelig, til at hjelpe Bierring i at gjöre nye Opdagninger». Det gick äfven många af de käcka ryska polarfararne mycket illa, och mången löntes med otack. Bering möttes vid återkomsten från sin första resultatrika resa med oberättigad misstro. Steller var utsatt för ständiga trakasserier, hindrades länge att återvända från Sibirien och omkom slutligen under hemresan, bruten till själ och kropp. Prontschischew och Lassinius dukade under för strapatser och umbäranden under sina ishafsfärder. Owzyn blef degraderad, bland annat för det han i Obdorsk plägat allt för förtroligt umgänge med dit förviste forne stormän. Tscheljuskins sannfärdighet betviflades ännu några år före Vegas färd. Samtliga sibiriakers berättelser om upptäckter af öar och land i Ishafvet hafva intill senaste tider betraktats som mer eller mindre diktade; dock äro de tydligen i hufvudsak sanna.

66)

Wrangel, I s. 46.

67)

Enligt Wrangel (I, noten s. 38 och s. 48), förmodligen efter utdrag ur Prontschischews dagbok. Lena måtte vara en praktfull flod, ty samma mäktiga intryck, som den gjorde på den stora nordiska expeditionens sjömän, har den sedermera utöfvat på alla andra, som farit utför dess skogomkransade flodbädd.

68)

Dessa omkommo alla »af brist på foder». Detta är dock föga sannolikt. Ännn så långt norr ut som vid Kap Tscheljuskin sågo vi nämligen 1878 talrika spår af dessa djur, och ganska feta renar blefvo så väl 1861 som 1873 skjutna på gamla verldens allra nordligaste öar, Sju-öarna, der växtligheten är ojemförligt mycket fattigare än i de trakter, hvarom här är fråga.

69)

Wrangel, I s. 48 o. 72. Om färden kring Asiens nordligaste udde säger Wrangel: »Von der Tajmur-Mündung bis an das Kap des heiligen Faddej konnte die Küste nicht beschifft werden, und die Aufnahme, die der Steuermann Tschemokssin (Tscheljuskin) auf dem Eise in Narten vornahm, ist so oberflächlich und

unbestimmt, dass die eigentliche Lage des nordöstlichen oder Tajmur-Kaps, welches die nördlichste Spitse Asiens ausmacht, noch gar nicht ausgemittelt ist.»

70)

Wrangel, I s. 62. Jag har skildrat ofvan anförda resor mellan Hvita hafvet och Kolyma, hufvudsakligast efter Engelhardts tyska öfversättning af Wrangels resebeskrifning. Den är beklagligen i många hänseenden bristfällig och oredig, i synnerhet med afseende å skildringen af Chariton Laptews och hans följeslagares slädfärder för att kartlägga kusten mellan Chatanga och Pjäsina. Müller omtalar dessa resor endast i förbigående. Såsom källor för sin skildring anger Wrangel (I, noten å s. 38) ryska amiralitets-departementets memoirer, äfvensom original-resejournalerna. Tscheljuskin kallas af honom Tschemokssin.

71)

Vid redogörelsen för Berings och Tschirikows resor har jag följt Müller (III, s. 187–268). Fullständigare anföras originalskrifterna om Berings färd längre fram vid skildringen af vårt besök på Beringön.

72)

Müller, III s. 164.

73)

Såsom ett litteraturhistoriskt kuriosum förtjenar anföras, att den berömde franske forskaren och geografen Vivien de Saint Martin i sitt arbete »Histoire de la géographie et des découvertes géographiques», Paris 1873, ej med ett enda ord omnämner alla dessa för den gamla verldens kännedom epokgörande expeditioner!

74)

En berättelse om Schalaurows resa meddelas af Coxe (Russian discoveries etc. 1780, s. 323) och Wrangel (I s. 73). Att den af Matiuschkin sedda stugan verkligen tillhört Schalaurow synes mig högst osannolikt. De sibiriska vildarnes traditioner torde nämligen sällan sträcka sig sextio år tillbaka.

75)

Wrangel, I s. 79.

76)

Sauer, An account etc. Appendix s. 48.

77)

Sauer, anf. arb., s. 103, enligt muntlig berättelse af Ljachows följeslagare Protodiakonow.

78)

Jemför Wrangel, I s. 98.

79)

Hofrådet Matthias Hedenström, hvars namn angifver att han varit af svensk börd, afled i byn Hajdukovo, 7 verst från Tomsk, den 2 okt./20 sept. 1845 i en ålder af 65 år. Biografiska uppgifter angående Hedenström skola finnas i Kalender för guvernementet Irkutsk för år 1865, sid. 57–60; jag har dock ej lyckats förskaffa

mig detta verk eller finna några vidare notiser om Hedenströms födelseort och lefnadsförhållanden.

80)

Ett synnerligen anmärkningsvärdt geologiskt förhållande är mängden af trädstammar i alla grader af förmultning och petrificering, som finnas inbäddade i Sibiriens berg och jordlager, härstammande allt från jura-tiden till nutiden. Det synes, som om Sibirien under hela denna ofantliga tidrymd icke varit underkastadt några mera genomgripande förändringar i rent geografiskt hänseende, medan deremot i Europa under samma tid land och haf otaliga gånger vexlat samt alper bildats och försvunnit. Sibiriakerna kalla de trädstammar, som man träffar på tundran, långt från nutida haf och floder, *Adams-trä*, till skilnad från yngre subfossilt trä, hvilket de kalla *Noachs-trä.*

81)

I inledningen till sin resa redogör Wrangel ganska utförligt och tydligen efter de otryckta dagböcker, till hvilka han haft tillgång, för Hedenströms färder (anf. arb. I s. 99–120).

82)

Den första europe, som besökte den midt emot Asien belägna delen af Amerika, var Schestakows följeslagare geodeten Gwosdew. Han reste redan 1730 öfver Beringssund till den amerikanska sidan (Müller, III s. 131), och egentligen bör han derför betraktas som detta sunds upptäckare. Nordvestligaste delen af Amerika, Beringssund jemte de i detsamma belägna öar finnas för öfrigt utsatta redan på Strahlenbergs karta, som författats åtminstone ett årtionde före Gwosdews resa. Der är nordvestra Amerika betecknadt som en stor ö, bebodd af ett folk, *Puchochotski*, som lefde i ständig strid med de på öarna i sundet boende *Giuchieghi.* Äfven Wrangels land finnes på denna märkliga karta. År 1767, således elfva år före Cooks ishafsfärd, besöktes dessutom den amerikanska sidan af Beringssund af löjtnant Synd med en 1764 från Ochotsk utgången rysk expedition. Af den korta redogörelsen för resan, som finnes hos William Coxe (Account of the Russian Discoveries etc., London 1780, s. 300) säges uttryckligen, att Synd ansåg den kust, på hvilken han landsteg, hafva tillhört Amerika. På Synds, af Coxe offentliggjorda karta finnes norra delen af Bering-hafvet riktadt med en mängd fantasi-öar (I. S:t Agaphonis, S:t Myronis, S:t Titi, S:t Samuelis och S:t Andreæ). Då Synd enligt Sarytschew (nedan anf. arbete s. XI) gjorde resan i båt, är det troligt, att med dessa öar afsetts sådana, hvilka legat helt nära kusten och ej så långt från land, som på kartan anges, hvarförutom de af vidsträckta lågländer skilda bergstopparne på S:t Lawrence-ön torde blifvit tagna som skilda öar.

83)

Billings' resa är beskrifven i: Martin Sauer, An account of a geographical and astronomical expedition to the Northern parts of Russia etc. by Commodore Joseph Billings, London 1802, och Gawrila Sarytschews achtjährige Reise im nördlichen Sibirien, auf dem Eismeere und dem nordöstlichen Ocean. Aus dem Russischen übersetzt von J. H. Busse, Leipzig 1805–1806. Såsom något för svenska läsare af intresse förtjenar omnämnas, att ryske fångstmannen Prybilow berättade för Sauer, det en svensk brigantin Merkur, kopparförhydd, med 16 kanoner, under befäl af J. H. Coxe, 1788 kryssade i Bering-hafvet för att förstöra dervarande ryska anläggningar. De gjorde dock, efter Prybilows ord till Sauer, »ingen skada, emedan de sågo, att vi hade intet värdt att borttaga. De lemnade oss i stället skänker, ty de skämdes att öfva våldsamhet mot sådana fattiga stackare som vi» (Sauer, s. 213).

84)

Otto von Kotzebue, Entdeckungs-Reise in die Süd-See und nach der Berings Strasse. Weimar 1821 (Del 3

naturhistoriska bidrag af Adelbert v. Chamisso). – Louis Choris, Voyage pittoresque autour du monde, Paris 1822. Frédérik Lütké, Voyage autour du monde, Paris 1835–36. – F. H. v. Kittlitz, Denkwürdigkeiten einer Reise nach dem russischen Amerika, nach Mikronesien und durch Kamtschatka, Gotha 1858.

Kellet, Voyage of H. M. S. Herald 1845–51, London 1853 (upptäckten af Herald Island samt ostkusten af Wrangels land).

W. H. Hooper, Ten months among the tents of the Tuski, London 1853 (Moores öfvervintring vid Tschukotskoj-nos).

John Rodgers, Behrings Sea and Arctic Ocean from Surveys of the North Pacific surveying Expedition 1855 (endast sjökort). – W. Heine, Die Expedition in die Seen von China, Japan und Ochotsk unter Commando von Commodore Colin Ringgold und Comm. John Rodgers, Leipzig 1858 (Expeditionen kom till det resultat, att Wrangels land icke existerade).

(Lindemann) Wrangels Land im Jahre 1866 durch Kapiten Dallmann besucht (Deutsche Geograph. Blätter, B. IV s. 54, 1881).

Petermann, Entdeckung eines neuen Polar-Landes durch den amerikan. Capt. Long 1867 (Petermanns Mittheil. 1868 s. 1). – Das neu-entdeckte Polarland etc. (Mitth. 1869, s. 26).

85)

Man bör erinra sig, att den utmärkte engelske arktikern M’Clures med så mycket mod och så beundransvärd ihärdighet utförda resa från Stilla hafvet till det Atlantiska längs Amerikas nordkust skedde till en ej obetydlig del *medelst slädfärder på isen*, och att något engelskt fartyg på denna väg aldrig seglat från det ena hafvet till det andra. Af fartyg har således nordvestpassagen aldrig blifvit verkstäld.

86)

Amoretti, Viaggio del mare Atlantico al Pasifico per la via del Nord- Ovest etc. Fatto del capitano Lorenzo Ferrer Maldonado l’anno MDLXXXVIII, Milano 1811.

87)

Vid tidpunkten för Maldonados resa voro Spanien och Portugal förenade.

88)

De ryska ishafsfararnes berättelser bära deremot en helt annan prägel. Detaljer saknas här sällan, dessa öfverensstämma med kända förhållanden, och de gjorda upptäckterna bära rimlighetens anspråkslösa dimensioner. Jag anser derför, såsom jag redan förut anfört, tvifvelsmålen på Deschnews, Tscheljuskins, Andrejews, Hedenströms, Sannikows m. fl:s sannfärdighet vara fullkomligt ogrundade, och det vore högeligen önskligt, att man i Ryssland ville så snart ske kan offentliggöra alla journaler af ryska ishafsfarare, som ännu finnas i behåll, men ej i stympade utdrag, utan så fullständigt och oförändradt som möjligt.

89)

Fiendskapen tycktes dock vara af ganska passiv natur och ingalunda beroende på något rashat, utan endast derpå att invånarne i den längst öster ut belägna byn äro kända för gräligt lynne och hafva samma rykte om sig för stridslust som bondpojkarne i en eller annan by hos oss. Löjtnant Hooper, som under vintern 1848–49 gjorde en resa i hundslädar från Tschukotskoj-nos längs kusten mot Beringssund, omtalar nämligen, att

invånarne på sjelfva Kap Deschnew åtnjöto precis samma dåliga rykte hos sina namollo-grannar i söder som hos de vester ut boende tschuktscherna. »De talade ett annat språk». Möjligtvis voro de rena eskimåer.

90)

Man har i behåll skildringen af ett folk, boende långt i södern, vid Indiska hafvets kust, som under Alexander den stores tid på ett snarlikt sätt använde ben af hval. »De bygga sina hus på så sätt, att de rikaste bland dem taga benen af de hvalar, som hafvet uppkastar, och använda dem till bjelkar; af de större benen förfärdiga de sina dörrar.» Arrianos, Indikä, XXIX o. XXX.

91)

Dessa lager upptäcktes under Kotzebues verldsomsegling (Entdeckungs- Reise, Weimar 1821, I s. 146 och II s. 170). Strandvallen var täckt af en yppigt grönskande växtmatta och stupade mot hafvet med en 80 fot hög afsats. Vid denna såg man, att »hällearten», om man kan för ett islager begagna detta namn, bestod af ren is, täckt med ett endast ½ fot mäktigt lager af blålera och torfjord. Isen måtte hafva varit flere hundra tusen år gammal, ty vid dess smältning kommo en mängd ben och tänder af mammut i dagen, hvaraf man kan sluta, att islagret bildat sig under den tid, då mammut lefde i dessa trakter. Den märkvärdiga iakttagelsen har af senare resande blifvit i viss mån förnekad, men dess riktighet har nyligen blifvit till fullo bekräftad genom undersökning af Dall. Huruvida deremot den starka lukt, som märktes på stället och som liknade den som sprides af brändt horn, härrörde af förruttnade mammutlemningar, torde vara ovisst. Kotzebue bestämde ställets polhöjd till 66° 15′ 36″. Under Beecheys resa år 1827 blef platsen närmare undersökt af denna expeditions läkare, Mr Collie. Han hemförde derifrån en mängd ben af mammut, oxe, myskoxe, ren och häst, hvilka blifvit beskrifna af den berömde geologen Buckland (F. W. Beechey, Narrative of a voyage to the Pacific and Beringstrait 1825–28, London 1831, II appendix).

92)

Further Papers relative to the recent arctic expedition etc. Presented to the both Houses of Parliament, London 1855, s. 917.

93)

Grafit måtte finnas i riklig mängd på asiatiska sidan af Beringssund. Jag tillbytte mig under vintern en mängd bitar deraf, som tydligen varit rullade i rinnande vatten. Chamisso omtalar i v. Kotzebues reseberättelse (III, s. 169), att han sett detta mineral jemte rödockra hos invånarne vid S:t Lawrence bay, och löjtnant Hooper anför i sitt arbete (s. 139), att grafit och rödockra träffas vid byn Oongwysac mellan Tschukotskoj-nos och Beringssund. Det sistnämnda färgämnet bortbytes för högt pris till invånarne i aflägsna tältbyar. Helt säkert hafva dessa mineral begagnats på samma sätt från urminnes tid, och de äro sannolikt, liksom flinta och nefrit, bland de få stenarter, som varit använda redan af stenålderns folk. Så vidt man känner, kom grafiten först under medeltiden till användning i Europa. En blyertspenna omtalas och afritas första gången af Conrad Gessner 1565. De rika, numera uttömda grafitlagren i Borrowdale i England omtalas första gången såsom innehållande ett nyttigt, för England egendomligt mineral af dr Merret 1667. Mycket rika grafitlager har man under de senare årtiondena funnit så väl vid Jenisejs utlopp (Sidoroffs grafitbrott) som på en utgrening af Sajanska bergen i södra delen af Sibirien (Aliberts grafitbrott), och dessa fynd hafva spelat en viss rol i landets senaste upptäcktshistoria.

94)

Nefrit är en ljusgrön, någon gång gräsgrön, ganska hård och tät amfibolart, som förekommer i Högasien, Mexiko och Nya Zeeland. På alla dessa ställen har den användts till stenredskap, vaser, pipor o.s.v.

Kineserna skatta den ofantligt högt, och önskan att skaffa sig nefrit lär ofta varit bestämmande för deras politik, föranledt krig och tryckt sin prägel på fredslut mellan millioner. Jag håller till och med för sannolikt, att den så omtvistade stenarten i »Vasa Murrhina», hvilka efter fälttågen mot Mithridates kommo till Roma och der skattades så ofantligt högt, var nefrit. Nefriten har för öfrigt kanske först af alla stenarter blifvit begagnad till smycken. Man finner nämligen yxor och mejslar af detta ämne redan hos stenålderns folk så väl i Europa (der någon fyndort för oarbetad nefrit dock ej är känd) som i Asien, Amerika och på Nya Zeeland. I Asien träffas redskap af nefrit så väl på Tschuktsch-halfön som i gamla stenåldersgrafvar uti södra delen af landet. Dylika hafva nyligen blifvit upptäckta vid Telma 60 verst från Irkutsk af det Ost-sibiriska geografiska sällskapets konservator herr J. N. Wilkoffski. Inom den vetenskapliga mineralogien omtalas nefriten först under namn af *kascholong* (d.v.s. stenart från floden Kasch). Den hade under detta namn blifvit af en krigsfånge från Karl XII:s armé, Renat, hemförd från Högasien och lemnad till svenska mineraloger, hvilka ganska riktigt beskrifvit den, ehuru kascholongen sedan med orätt blifvit betraktad som en qvartsart.

95)

Eskimåerna tyckas dock ej, lika litet som tschuktscherna, hafva någon egentlig religion eller något begrepp om ett lif efter detta.

96)

Vi hade redan förut träffat några landmollusker vid Port Clarence, men inga vid S:t Lawrence bay. Det nordligaste fynd af dylika djur, som man för närvarande känner, är gjordt af von Middendorff, som fann en Physa-art på Taimur-halfön.

97)

Att eldsprutande berg finnas i Sibirien öster om Jenisej omtalas redan i en uppsats af Isaak Massa, intagen i Hessel Gerrits' Detectio Freti, Amsterdam 1612. Ryktet om Kamtschatkas vulkaner tyckes alltså redan vid den tiden hafva nått Europa.

98)

Kotzebue säger, att han var den förste sjöfarare som besökt ön. Detta är dock oriktigt. Billings landsteg derstädes d. 1 aug./21 juli 1791. Från fartyget såg man flere infödingar äfvensom en bajdar, hvilken rodde fram längs stranden. Men infödingarne blefvo bortskrämda genom några såsom signal affyrade gevärsskott (Sarytschews Reise, II s. 91, Sauer, S. 239). Billings säger, att det ställe, der han landsteg (sydöstra udden af ön), var nästan täckt med ben af sjödjur. Vigtigt vore att få dessa närmare undersökta, då det ej är omöjligt att Stellers sjöko (Rhytina) fordom tidtals kommit till denna kust. I alla händelser kan man här vinna intressanta bidrag till kännedomen om hvalarterna i Beringhafvet.

99)

Otto von Kotzebue, Entdeckungs-Reise an die Süd-See und nach der Bering-Strasse 1815–18, Weimar 1821, I s. 135, II s. 104, III s. 171 o. 178.

100)

Dagarne efter vår ankomst till Pitlekaj blefvo flere hundar nedstuckna. Jag trodde då att det skedde, emedan man ej ville föda dem under vintern, men det är ej omöjligt, att man offrade dem för att afvända de olyckor, som man befarade att främlingarnes ankomst skulle medföra.

101)

I februari 1871 utarrenderades fångsträtten på dessa öar af ryska regeringen till Hutchinson, Kohl, Philippeus & Co., men dessa hafva afstått sina rättigheter åt Alaska Commercial Company i San Francisco.

102)

Enligt mig meddelad uppgift af mr Henry W. Elliott, som för studiet af de pelsförande sälarne i norra Beringhafvet vistats en längre tid vid Sälöarna (Pribylows öar m. fl.) på amerikanska sidan och lemnat ytterst intressanta upplysningar om det der rådande djurlifvet i sitt arbete: A report upon the condition of affairs in the territory of Alaska, Washington 1875. Den på muntliga meddelanden af europeer, som jag träffade på Beringön, grundade uppgiften i min reserapport till dr Dickson, att 50- à 100,000 djur årligen skulle dödas vid Bering- och Kopparön, är således antagligen något öfverdrifven.

103)

Originalredogörelser för öfvervintringen på Beringön lemnas i: Müller, Sammlung Russischer Geschichte, S:t Petersburg 1758, III s. 228–238 och 242 –268; (Steller) Topographische und physikalische Beschreibung der Beringsinsel (Pallas, Neue Nordische Beyträge, S:t Petersburg und Leipzig 1781–83, II s. 255); G. W. Steller, Tagebuch seiner Seereise aus dem Petripauls Hafen ... und seiner Begebenheiten auf der Rückreise (Pallas, Neueste Nordische Beyträge, S:t Petersburg und Leipzig 1793–96, I s. 130, II s. 1).

104)

Enligt Müller, hvars (på meddelanden af Waxel?) grundade uppgifter ofta afvika från Stellers. Den senare säger, att hafsutterköttet var bättre än sälkött och ett godt medel mot skörbjugg. Ungarnes kött kunde i afseende å smaklighet till och med täfla med lamstek.

105)

Att döma af hvad som anföres i Stellers beskrifning öfver Beringön (Neue nord. Beytr., II s. 290) skulle ingen vågat anfalla »diese grimmigen Thiere», och det enda sjölejon, som man åt under vintern, var ett på Kamtschatka såradt djur, som dödt uppkastats på Beringöns strand. De fenlika fötterna skola vara, den läckraste delen på sjölejonet.

106)

Enligt Müllers officiella berättelse, förmodligen författad för vederläggande af de i Europas vetenskapliga kretsar gängse ryktena om Stellers öde. Enligt den biografi, som finnes i början af »Georg Wilhelm Stellers Beschreibung von dem Lande Kamtschatka, herausgegeben von J. B. S. (Scheerer), Frankfurt und Leipzig 1774», skulle Steller 1745 hafva anträdt återresan till Petersburg och redan hunnit bortom Nowgorod, då han erhöll befallning att inställa sig för kansliet i Irkutsk. Efter ett år fick han derifrån åter bege sig på resa till S:t Petersburg, men då han kommit till granskapet af Moskva mötte honom en ny befallning att återvända, och till yttermera visso blef han satt under bevakning. Man hade redan fört honom temligen långt in i Sibirien, då han frös ihjäl, medan vakten gått in på en krog att värma sig och släcka sin törst.

107)

Redan vid Schelechows öfvervintring 1783–84 funnos hufvudsakligast hvita räfvar på Beringön. Under Stellers öfvervintring hade öfver en tredjedel af räfvarne på ön blåaktig pels (Neue nord. Beytr., II s. 277). Åren 1747–48 fångade en pelsjägare Cholodilow på Beringön 1481 blåa räfvar och 350 hafsuttrar, och året derpå återkom en annan fångstman med öfver tusen hafsuttrar och två tusen blåa räfvar, som antagligen

äfven fångats på Bering- och Kopparön (Neue Nachrichten von denen neuentdeckten Insuln, Hamburg u. Leipzig 1766, s. 20). Åren 1751–53 fångade Jugow på samma öar 790 hafsuttrar, 6844 svarta och 200 hvita räfvar samt 2212 sjöbjörnar (anf. arb. s. 22). 1752–53 fångade manskapet på ett fartyg, tillhörigt irkutska köpmannen Nikifor Trapeznikoff, på Beringön 5 hafsuttrar, 1222 räfvar (färgen ej angifven) och 2500 sjöbjörnar (anf. arb. s. 32). Det tyckes således, som om den ifriga jagten haft inflytande ej allenast på djurens talrikhet utan äfven på deras färg, i det att den mest eftersökta varieteten blifvit äfven *relativt* mindre allmän än förut.

108)

Af detta lilla, från originaljournalerna sammandragna arbete (jemf. Coxe, Russian disc. 1780, s. VI) ser man, att det oförskräckta mod och den ihärdighet, som, parade med andra mindre goda egenskaper, utmärkte promyschlenni under deras upptäckts-, skattindrifnings- och eröfrarefärder från Ob till Kamtschatka, ej heller sveko dem, när det gälde att tränga vidare öfver hafvet till Amerika. Att en skeppsbesättning räddar sig från undergång med de mest besynnerliga farkoster inträffar årligen, ty nöden har ingen lag. Men mindre vanligt torde vara, att en upptäcktsexpedition, som förliser på en obebodd, skoglös ö, af spillrorna från sitt eget fartyg, ja af driftimmer bygger sig ett nytt för att dermed segla ut på oceanen till upptäckande af nya fångstplatser eller nya vilda stammar, villiga att betala »jassak» åt äfventyrarne. Sådant inträffade emellertid ganska ofta under de ryska upptäckts- och fångstresorna till de Aleutiska öarna 1745–1770, och det besynnerliga var, att dessa på sådant sätt tillkomna farkoster, äfven efter hemkomsten från den första färden, blefvo begagnade under åratal.

109)

På de egentliga Aleutiska öarna tyckes sjökon aldrig hafva förekommit, deremot blefvo, enligt Steller, döda sjökor stundom ilanddrifna på Kamtschatka, der de till och med af ryssarne erhållit ett eget namn *kapustnik*, härledt af den massa tång man fann i deras mage. Mig synes detta för ett gräsätande djur synnerligen betecknande namn antyda, att sjökon verkligen vid ryssarnes första ankomst till Kamtschatka någon gång besökt denna halfös kuster. Fordom har sjökon antagligen varit utbredd mot söder ända till nordliga delen af Japan. Några forskare hafva äfven uttalat den förmodan, att djuret skulle hafva förekommit norr om Beringssund. Detta är dock föga sannolikt. Bland den massa subfossila ben af sjödjur, som vi granskade vid Pitlekaj, tycktes ben af sjökor icke förekomma.

110)

v. Baers och Brandts talrika afhandlingar om sjökon finnas i Petersburger-akademiens skrifter.

111)

Att sjökons hud användes till bajdarer framgår af det nyss anförda korta utdraget om Korowins resa. Med anledning af denna »kreols» berättelser hörde jag efter, om ej några mycket gamla, till bajdarer använda sjökoskinn funnos qvar på ön, men svaret blef beklagligen nekande.

112)

Antalet af på Beringön årligen dödade djur synes af följande uppgift, som Mr H. W. Elliott meddelat mig:

År 1867 –27500 » 1868 – 12000 » 1869 – 24000 » 1870 – 24000 » 1871 – 3614	År 1872 – 29318 » 1873 – 30396 » 1874 – 31292 » 1875 – 36274 » 1876 – 26960	År 1877 – 21532 » 1878 – 31340 » 1879 – 42752 » 1880 – 48504

Under de 18 åren från 1862 till 1880 hafva således 389,462 skinn utskeppats från Beringön. Fångsten på

Pribylow-öarna har dock varit ännu större. Dessa öar upptäcktes 1786, men man känner ej antalet af der dödade djur för de första tio åren; man vet endast, att det varit ofantligt stort. Åren 1797–1880, således under en period af 84 år, hafva öfver 3½ millioner skinn blifvit utförda från dessa öar. Under senare tider har fångsten der ökats så, att man hvarje af åren 1872–1880 kunnat utan olägenhet döda öfver 99,000 djur.

113)

De här meddelade dragen ur sjöbjörnens lefnadssätt grunda sig hufvudsakligast på Henry W. Elliotts förut anförda arbete.

114)

Engelskt ord, hvarmed äfven infödingarne numera benämna de uddar, der sjöbjörnar årligen samlas i hundratusental. Egentligen betyder ordet häckningsställe för råkor.

115)

Elliott (anf. arb. s. 150) anmärker, att ej en enda sjelfdöd säl träffas på »rookeriet», der dock ett så stort antal djur uppehåller sig, att tusental årligen torde dö af ålder. Detta måtte bero derpå, att sälarne, när de blifva sjuka, draga sig tillbaka till hafvet, och utgör ett ytterligare bidrag till den af mig redan förut (förra delen sid. 308) berörda frågan om fynden af sjelfdöda djur.

116)

Enligt uppgift af herr Grebnitski träffas äfven tertiära försteningar och kollager på Beringön, de förra norr om kolonien i det inre af landet, de senare i vattenbrynet söder om Berings graf. Äfven i granskapet af kolonien underlagras de vulkaniska bergmassorna af mäktiga sandlager.

117)

Den förste europe som helsade oss välkomna efter fullbordad nordostpassage var en numera i Kalifornien bosatt finne från Björkboda bruk i Kimito socken, der jag vistats mycket under unga år. Han var af Alaska-kompaniet sänd för att verkställa något timmermansarbete på Beringön. Då vi ångade fram mot kolonien, rodde han oss till mötes och helsade oss med ropet «är det Nordenskiöld?». Hans namn var Isak Andersson.

118)

Holländarne hade af gammalt tillstånd att årligen sända några fartyg till Nagasaki. Genom Perrys fördrag, undertecknadt den 31 mars 1854, öppnades Skimoda och Hakodate för amerikanerna. Slutligen blefvo genom nya fördrag med Förenta staterna och med åtskilliga europeiska makter hamnarne Kanagava (Jokohama), Nagasaki, Hakodate, Niigata, Hiogo och Osaka anvisade för handel med utländingarne.

119)

I början förefaller det för en europe, som om alla japaneser hade ungefär samma utseende, men då man vant sig vid hudfärgen och de för rasen egendomliga dragen, synas japanesernas anletsdrag lika mångskiftande till form och själsuttryck som europeernas.

120)

På slutet af elfvahundratalet var denna nu obetydliga stad residens för Joritomo, shogunväldets grundläggare och ordnaren af det japanska feodalväsendet.

121)

En yen = 31/3 krona.

122)

De japanska piporna äro numera så små, att några svåra följder af denna olägenhet vid tobaksrökning ej mer äro att befara. Förut begagnades långa och förmodligen tunga pipor. Borneos dayaks bruka ännu så tunga pipor, att de kunna användas som vapen.

123)

Arbetet bär titeln: Tai-sei-hon-zo-mei-so (kort förteckning öfver europeiska växtnamn) af Ito-Keske, 1829, 3 vol.

124)

Carl Peter Thunberg, född i Jönköping 1743, berömd för sina resor i södra Afrika, Japan m. m. och genom en mängd vigtiga vetenskapliga arbeten; slutligen professor i Upsala, död 1828. Engelbert Kämpfer, född i Westfalen 1651, var sekreterare vid den ambassad, som afgick från Sverige till Persien 1683. Kämpfer återvände dock ej med ambassaden, utan fortsatte sina resor i södra och östra delarne af Asien, deribland äfven till Japan, som af honom besöktes 1690–1692; han dog 1716. Kämpfers och Thunbergs arbeten, jemte det stora verk som monumentets uppresare, v. Siebold, utgifvit, utgöra de vigtigaste källorna för kännedomen om det Japan, som en gång var.

125)

Deremot sågo vi en mängd tiggare på landsvägarna i granskapet af Jokohama.

126)

Voyage de M. Golovin, Paris 1818, I s. 176. Golovin, som var kapten vid ryska flottan, tillbragte åren 1811–13 i fångenskap hos japaneserna. Han och hans olyckskamrater blefvo med stor vänlighet, bemötta af befolkningen och ganska väl behandlade af myndigheterna, om man undantager de ytterst långtrådiga förhör de måste utstå, för att meddela japaneserna de mest minutiösa underrättelser om Europa och särskildt Ryssland.

127)

General Grant besökte, såsom bekant, Japan hösten 1879. Han afreste från Jokohama dagen efter det Vega fält ankar i dess hamn.

128)

Enligt uppgift af invånarne; jag hann ej besöka stället.

129)

Antalet arbeten, som den japanska boksamlingen innehåller, är något öfver ett tusen. Antalet volymer uppgår till fem eller sex tusen, hvarvid bör anmärkas, att de flesta volymer icke äro större än en af våra böcker om hundra

130)

Närmare upplysningar härom lemnar Henry Gribble i The preparation of vegetable wax (Transactions of the Asiatic Society of Japan, Vol. III Part. 1, s. 94. Yokohama 1875).

131)

Dock med ett ganska löjligt undantag! För zoologiskt ändamål ville jag hafva en af de vanliga kinesiska råttorna, och för detta ändamål gjorde jag genom min tolk förfrågningar i ett vid gatan beläget skjul, der råttor sades anrättas för kinesiska läckergommar. Men knappast hade frågan blifvit framsagd, innan ställets gamle, allvarlige värd utfor i en våldsam skur af ovett, i synnerhet mot tolken, hvilken öfveröstes med bittra, förebråelser, för det att han hjelpte en »utländsk djefvul» att göra narr af egna landsmän. Alla mina gensägelser voro förgäfves, och jag fick aflägsna mig med oförrättadt ärende.

132)

Se härom: W. A. Pickering, Chinese secret societies (Journal of the Straits Branch of the R. Asiatic Society, 1878 N:o 1 s. 63–84).

133)

Rörande dessas byggnad och uppkomst se en uppsats af K. Nordenskiöld i Öfversigt af Vet.-akad. förh. 1870, s. 29.

134)

Härom säger Emerson Tennent: Ädelstenssamlarne nedtränga till ett djup af tio till tjugu fot, för att råka ett lägre jordlager benämnt *Nellan*, i hvilket ädelstenarne finnas. Detta är så gammalt, att det underlagrar de nutida flodbäddarne, och det skiljes från öfverliggande grus genom en skorpa af några få tums tjocklek, kallad *Kadua*, hvilken är så hård, att den liknar laterit eller solbrändt tegel. Nellan-lagren ligga för det mesta horisontela, men stundom äro de i granskapet af bergens sidor något uppresta. De bestå af rullad småsten, fast inbäddad i jorden. Stundom träffar man deri stora klumpar af granit och gneis. Under dessa och i särskilda säckar i leran, hvilka infödingarne kalla elefantspår, träffas ädelstenar ofta samlade på ett ställe och liksom ditsköljda af vattenströmmar (E. Tennent, Ceylon, London 1860, I s. 34).

135)

Diamanter saknas på Ceylon. Likaledes tyckes hvarken guld eller platina i nämnvärd mängd förekomma bland ädelstensgruset.

136)

De enda betydande undantagen härifrån äro ett par fyndställen för ädelstenar i södra Sibirien och den ädla opalens förekomst i Ungern. Den sistnämnda kan dock, till följd af bristande hårdhet och genomskinlighet, knappast räknas till de verkliga ädelstenarne.

137)

Catalogue of Pali, Singhalese & Sanscrit manuscripts in the Ceylon Government Oriental Library, Colombo 1876, upptager:

41 buddistiska kanoniska böcker.

71 andra religiösa skrifter.

25 historiska arbeten, sägner.

29 arbeten i språkvetenskap.

16 vitterhetsarbeten.

6 arbeten i läkarekonst, astronomi m. m.

Enligt Emerson Tennent (I s. 515) har Rev. R. Spence Hardy i Journal of the Ceylon Branch of the Asiatic Society för 1848 meddelat titlarna på 467 pali-, sanskrit- och elu-arbeten, som han samlat under sin vistelse på Ceylon. Af dessa äro 80 författade på sanskrit, 150 på elu eller singalesiske, resten på pali.

138)

En olyckshändelse inträffade äfven under första hälften af expeditionen, nämligen den, att rorsmannen vid backning bland drifis kastades öfver rordrillen och skadades ganska allvarsamt.

139)

Närmare meddelanden härom lemnas i »The annual Address of the Progress of Geography by the Right Hon. the Earl of Northbrook» (Proceedings of the Royal Geograph. Society 1880, s. 401).

140)

Vi blefvo under vårt besök i London icke i tillfälle att deltaga i något af sällskapets sammanträden, men någon tid derefter utdelade sällskapet »the founders gold medal» åt Palander (jag hade 1869 erhållit samma utmärkelse) och utnämnde mig till »honorary corresponding member».

141)

Dessa finnas uppräknade i Bulletin de la Société de Géographie, Mai 1880, s. 463. I samma band (s. 450) finnes äfven redogörelse för de vid »séance de réception» hållna talen.

142)

Medaljen beledsagades af ett »extrait du registre des procès-verbaux du conseil municipal de la ville de Paris», ett i olika färger och guld prentadt kalligrafiskt mästerstycke. Dessutom lät Conseil municipal äfven trycka en utförlig beskrifning öfver festen, under titel »Relation officielle de la réception de M. le professeur Nordenskiöld par le conseil municipal de Paris le lundi 5 Avril 1880.»

143)

Bland annat åt samtliga deltagare i expeditionen en särskildt präglad Vega-medalj att bäras i blågult band på bröstet. Det kan kanske för numismatiker vara af intresse att veta, att de med anledning af Vega-expeditionen utdelade medaljerna finnas afbildade i 8 och 9 häftena af svenska Familj-Journalen för 1880. Till dem, som der blifvit afbildade, hafva sedermera kommit en medalj slagen af finska vetenskaps-societeten och det antropologiskt-geografiska sällskapets Vega-medalj.